

БЕЗБЕДНОСТ

ТЕОРИЈСКО СТРУЧНИ ЧАСОПИС

МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

БЕОГРАД
ГОДИНА XLIX

4/07

БЕЗБЕДНОСТ
Часопис Министарства унутрашњих послова
Републике Србије

УРЕДНИШТВО

Помоћник министра, *Предраз Марих*
Саветник министра, доц. др *Горан Милошевић*
Начелник Управе полиције, *Младен Курибак*, генерал полиције
Начелник Управе саобраћајне полиције, *Својадин Јовановић*,
генерал полиције
Заменик начелника Управе криминалистичке полиције,
Мијодраз Гуйић, главни полицијски саветник,
Заменик начелника Управе за стручно образовање, оспособљавање,
усавршавање и науку, проф. др *Бобан Милојковић*, полицијски саветник
Унапређење организације и функционисања стручног оспособљавања
и усавршавања, *Снежана Нововић*, саветник
Заменик начелника Одељења за границу Управе граничне полиције,
Небојша Пурић, главни полицијски саветник
Секретар Министарства омладине и спорта, *Сузана Шулејић*
Проф. др *Ђорђе Игњатовић*, Правни факултет, Београд
Проф. др *Андреја Савић*, Академија за дипломатију и безбедност
Проф. др *Ђорђе Ђорђевић*, Правни факултет, Београд
Доц. др *Дражан Васиљевић*, Криминалистичко-полицијска академија,
Београд

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Проф. др *Бобан Милојковић*

УРЕДНИК

Снежана Ковачевић

ЛЕКТОР И КОРЕКТОР

Мирјана Губеринић

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК

Звезда Јовановић

АДРЕСА УРЕДНИШТВА:

Булевар Зорана Ђинђића 104

телефон: 011/3148-734

телефакс: 011/3148-749

e-mail: upobr@mup.sr.gov.yu

ЧАСОПИС ИЗЛАЗИ ТРОМЕСЕЧНО

ТИРАЖ: 2.000 примерака

ШТАМПА: Војна штампарија,

Ресавска 406, Београд

САДРЖАЈ

ТЕОРИЈСКИ РАДОВИ

- Др Драган Манојловић 5 ПОЈАМ, ТИПОЛОГИЈА И СТРУКТУРА КРИМИНАЛИСТИЧКО ОБАВЕШТАЈНИХ ИСТРАЖИВАЊА
- Мр Жељко Мојсиловић 14 РЕШАВАЊЕ КОНФЛИКАТА ПРЕГОВОРИМА
- Горан Николић 33 ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР МЕЂУНАРОДНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ КРИМИНАЛИСТИЧКЕ ПОЛИЦИЈЕ – ИНТЕРПОЛ
- Мр Немања Маринковић 58 ЗАМИСАО ГЛОБАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ – СА ИЛИ БЕЗ НАЦИОНАЛНЕ

СТРУЧНИ РАДОВИ

- Др Драгана Коларић 70 (НЕ)УСКЛАЂЕНОСТ КАЗНЕНЕ ПОЛИТИКЕ ЗАКОНОДАВЦА И КАЗНЕНЕ ПОЛИТИКЕ СУДОВА КОД КРИВИЧНОГ ДЕЛА УБИСТВА
- Доц. Дане Субошић,
мр Зорица Вукашиновић-
-Радојичић 92 СТАТУСНА ОБЕЛЕЖЈА ПОЛИЦИЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У СРБИЈИ
- Проф. др Бобан Милојковић 108 САВРЕМЕНИ ГЕОТОПОГРАФСКИ МАТЕРИЈАЛИ ЗА ПОТРЕБЕ ПОЛИЦИЈЕ – КАРАКТЕРИСТИКЕ И НАЧИН КОРИШЋЕЊА
- Др Весела Радовић 140 ЗАШТИТА ОД ПОЖАРА У РОМСКИМ НАСЕЉИМА НА ТЕРИТОРИЈИ ВОЈВОДИНЕ
- Мр Зоран Тодоровић 150 БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТ ЗАШТИТЕ И УНАПРЕЂЕЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ НЕКИХ РАЗВИЈЕНИХ ЕВРОПСКИХ ЗЕМАЉА И ЗЕМАЉА У ТРАНЗИЦИЈИ
- Доц. др Допсај М.
Проф. др Благојевић М.
мр Вучковић Г. 166 НОРМАТИВНО-СЕЛЕКТИВНИ КРИТЕРИЈУМ ЗА ПРОЦЕНУ БАЗИЧНО МОТИРИЧКОГ СТАТУСА КАНДИДАТА ЗА ПРИЈЕМ НА СТУДИЈЕ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКЕ АКАДЕМИЈЕ У БЕОГРАДУ

ИЗ ИСТОРИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ

- Др Ђурица Амановић 184 ИСТОРИЈСКИ КОРЕНИ И РАЗВОЈ СПЕЦИЈАЛНОГ ФИЗИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА

ПРИКАЗИ

- Проф. др Милан Милошевић 203 „ЕКОЛОШКА КРИМИНАЛИСТИКА“

CONTENTS

THEORETICAL WORKS

Dragan Manojlović, Ph. D	5	CONCEPT, TYPOLOGY AND STRUCTURE OF CRIME INTELLIGENCE RESEARCH
Željko Mojsilović, MA	14	CONFLICT SETTLEMENT BY MEANS OF NEGOTIATION
Goran Nikolić, BA	33	INSTITUTIONAL FRAMEWORK OF THE IOCP – INTERPOL
Nemanja Marinković, MA	58	THE CONCEPT OF GLOBAL SECURITY – WITH OR WITHOUT NATIONAL

PROFESSIONAL REPORTS

Dragana Kolarić, Ph. D.	70	PREVENTION AND SUPPRESSION OF CRIMINAL HOMICIDE
Dane Subošić, Ph. D. Zorica Vukašinović- -Radojičić, MA	92	STATUS CHARACTERISTICS OF SERBIAN POLICE ORGANIZATION
Boban Milojković, Ph. D.	108	CONTEMPORARY GEO-TOPOGRAPHIC MATERIALS FOR POLICE PURPOSES, THEIR FEATURES AND APPLICATION
Vesela Radović, Ph. D.	140	FIRE PROTECTION IN ROMA SETTLEMENTS IN THE VOJVODINA
Zoran Todorović, MA	150	ENVIRONMENTAL PROTECTION AND IMPROVEMENT IN SOME DEVELOPED EUROPEAN COUNTRIES AND COUNTRIES IN TRANSITION FROM SAFETY POINT OF VIEW
Dopsaj, M., Ph. D. Blagojević, M., Ph. D. Vučković, G., MA Sci.	166	NORMATIVE SELECTION CRITERION FOR ESTIMATION OF BASIC MOTORIC STATUS (BMS) OF THE CANDIDATES FOR THE ACADEMY OF CRIMINALISTIC AND POLICE STUDIES IN BELGRADE

POLICE HISTORY

Djurica Amanović, Ph. D.	184	HISTORICAL ROOTS AND DEVELOPMENT OF SPECIAL PHYSICAL EDUCATION
--------------------------	-----	--

REVIEWS

Milan Milošević, LLD.	203	MARINA MALIŠ SAZDOVSKA – ECOLOGICAL CRIMINOLOGY
-----------------------	-----	---

Др Драган МАНОЈЛОВИЋ

Појам, типологија и структура криминалистичко обавештајних истраживања

УДК: 343.982:355.40

Апстракт: Раг је усмерен ка прекознавању основних параметара криминалистичко обавештајних истраживања које се у пракси изједначавају са обавештајним радом службеника безбедносних структура у земљи и ван ње. Циљ рада је давање починних знања о подели и структури криминалистичко обавештајних истраживања.

Кључне речи: криминалистичко обавештајно истраживање, криминална делатност, криминални миле, криминалистичко обавештајни процес.

Појам и циљеви криминалистичко обавештајног истраживања

У иностраној теорији¹ и пракси криминалистичко обавештајних делатности, евидентирано је неколико приступа овој функцији безбедности. Нама се чини да је деноминатор свих приступа усмерен ка теоријско инструменталном одређењу по којем је криминалистичко обавештајно истраживање логички и технички систем менталних и других пратећих криминалистичко обавештајних активности (радњи) којима се, применом криминалистичко обавештајних метода, препознају, проверавају и верификују већ постојећа или стичу нова криминалистичко обавештајна сазнања.

Овакво схватање криминалистичко обавештајног истраживања има неколико битних компоненти: 1) *логички ментални процес* који се пројектује у свести и одвија у делатности криминалистичког обавештајца и активних и пасивних актера криминалног окружења, у којем се врши криминалистичко обавештајно истраживање; 2) *технички систем* криминалистичко обавештајних активности, који је уређен применом одређених средстава и техника; 3) *методи* којима се врши криминалистичко обавештајно истраживање (инфилтрација,

¹ Wadel, C.: *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten*, The social science construction of reality, Seek a/s, 1990.

опсервација и др.) применом прописане методологије, с циљем да се препознају, стичу нова или се проверавају и верификују већ постојећа криминалистичко обавештајна сазнања у криминалистичко обавештајној бази.

Неколико становишта у криминалистичко обавештајној теорији указује на то да је криминалистичко обавештајно истраживање мисаона целина, конструисана замисао о стицању криминалистичко обавештајних сазнања. Ова замисао је сложен систем међусобно прожетих, условљених и зависних компоненти мисаоног и техничког садржаја. То је један модел или систем менталних радњи – мишљења и других операција, неопходних за прикупљање криминалистичко обавештајних сазнања, која потпомажу или омогућавају изградњу криминалистичког мишљења, закључивања и суђења о криминалним делатностима и свим другим учесницима у криминалном миљеу.

Из изложеног се намеће закључак да је циљ криминалистичко обавештајног истраживања, да: а) продубљује криминалистичко обавештајна сазнања о криминалним појавама из окружења;² б) препознаје криминалне појаве из криминалног миљеа; в) прикупља криминалистичко обавештајна сазнања из проблемски оријентисаног криминалистичко обавештајног рада усмереног ка одређеној криминалној делатности или организацији; г) омогућава описивање спољних опажљивих својстава криминалних појава, пре свега њихову структуру, функцију, везе, односе и међузависности са другим појавама у окружењу; правилност и законитост процеса криминалних појава, да помаже у откривању до сад непознатих криминалних појава или својства криминалне делатности, њеног стања и тенденција развоја (кретања–правца)³ и да

² Када говоримо о односима и везама у криминалном миљеу, нужно је да овде дамо једно појашњење, јер се у пракси то поистовећује са чињеницом (тзв. институционалном) иза које стоји потврђена криминална делатност. Узећемо један пример који се догађа у пракси полиције, када криминалистички обавештајно посматра лице у криминалном миљеу. Наиме, на основу закона могућа је примена електронског надзора разговора, том приликом је могуће да дође до разговора који има/нема оптерећујући карактер, а да саговорник буде службеник полиције. Овакав разговор можемо посматрати као *сирову чињеницу* која нема потребну верификацију, односно није институционална – 1) иза ње не стоји криминална делатност; 2) као сирову чињеницу иза које стоје намере које се не виде већ се закључује о њима на основу разговора; и 3) као институционалну чињеницу из које стоји криминална делатност са учешћем. У криминалистичко обавештајним делатностима у свету се у оваквим ситуацијама примењује неколико правила: *прво*, то што је неко разговарао са лицем које се надзире, због тога ипак нема нечега што би било и његово и надзираног лица, добро се зна да су он и надзирано лице стриктно различити упркос додиривању; *друго*, то што је неко разговарао са надзираним лицем, због тога ипак може бити нечега што би било његово и надзираног лица заједничко при додиривању; и *треће*, то што је неко разговарао са надзираним лицем такво додиривање природна је појава његовог посла, али тражи отклањање сумње.

³ Smith, A.: „Intelligence-Led Policing: International Perspectives on Policing in the 21st Century“, Report, International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts inc. (IALEIA), 1997. Statistics Norway: „Crime statistics, 2000“, Report, 2005.

омогућава на основу извођење прогнозе са релативном сигурношћу предвиђања будућих (трендова) развоја криминалних појава, што је основа развоја превентивних програма.

Врсте криминалистичко обавештајних истраживања

Домаћа теоријска мисао о криминалистичко обавештајним истраживањима је скромна. Да би смо класификовали криминалистичко обавештајна истраживања, мораћемо да се послужимо теоријом, стручном јавношћу и праксом која се развија у последњих сто година у свету. Приступи за поделу криминалистичко обавештајних истраживања, су различити, најчешћи критеријуми су: 1) улога; 2) циљ; 3) општост; 4) обухват; 5) критеријум одговора; и б) критеријум трајања.

Прво ћемо изложити поделу криминалистичко обавештајних истраживања према критеријуму *улоге*⁴ на: а) *ново сазнајна* криминалистичко обавештајна истраживања усмерена ка истраживању нових непознатих чињеница из криминалног миљеа (које се не налазе у криминалистичко обавештајној бази), називају се још и предиктивним, лонгитудиналним и превентивним истраживањима јер су стална, односно непрекидна и нису усмерена ни на једну делатност посебно; б) *верификациона, односно проверавајућа* криминалистичко обавештајна истраживања, чија је улога усмерена ка провери постојећих криминалистичко обавештајних сазнања у криминалистичко обавештајној бази; в) *мешовита, односно предиктивно/верификациона* криминалистичко обавештајна истраживања која се остварују, односно материјализују истовременим претраживањем постојећих криминалистичко обавештајних сазнања у криминалистичко обавештајној бази и истраживањем криминалног миљеа или конкретне криминалне појаве. Ово је најчешћи и преовлађујући приступ у криминалистичко обавештајним истраживањима у свету; г) *проблемска* криминалистичко обавештајна истраживања се у криминалистичко обавештајној теорији сматрају највишим, најсложенијим и најзначајнијим истраживањем у криминалном миљеу. Она откривају принципе, опште и основне законитости у криминалним делатностима. Криминалистичко обавештајна сазнања до којих се долази овим истраживањем, основ су прикупљања доказа за спровођење истражних радњи тешких облика криминала; и д) *оријентациона/припремна* криминалистичко обавештајна истраживања⁵ се изводе када о криминалној појави не постоји одговарајући фонд криминалистичко обавештајних сазнања у криминали-

⁴ Mcdowell, D.: „Strategic Intelligence – A Handbook for Practitioners, Managers and Users“, Istana Enterprises Ltd., 1998.

⁵ Smith, A.: „Intelligence–Led Policing: International Perspectives on Policing in the 21st, 2005.

стичко обавештајној бази. На овај начин прикупљају се криминалистичко обавештајна сазнања која су потребна за заснивање захтева према надлежном органу, ради прибављања одобрења за примену мера, најчешће због потребе за отпочињање проблемског криминалистичко обавештајног истраживања.⁶

Следећа подела криминалистичко обавештајних истраживања могућа је према њиховом *циљу* и то на: а) *сазнајно описна* криминалистичко обавештајна истраживања која су усмерена ка препознавању и описивању појава и процеса у криминалном миљеу, њихових учесника, структуре, функција, веза и односа; б) *класификационо/типолошка*, чији је циљ да се из криминалног миљеа прикупе криминалистичко обавештајна сазнања, која ће омогућити изградњу типова криминалних организација и процеса у криминалним делатностима, као и у самим криминалним организацијама, али и на криминалном тржишту роба и добара; в) *прогносичка* криминалистичко обавештајна истраживања, која су усмерена ка криминалним појавама у окружењу, с циљем да се прикупе сазнања која би омогућила превенцију криминала на стратешком, тактичком и оперативном нивоу; г) *иноваџорска* криминалистичко обавештајна истраживања, која су усмерена ка откривању (за полицију) невидљивих својстава криминалних делатности које постоје у окружењу. На постојање ових својстава најчешће указују резултати криминалистичко аналитичких истраживања на основу до тада прикупљених криминалистичко обавештајних података, који су похрањени у криминалистичко обавештајној бази; д) *објашњавајућа* криминалистичко обавештајна истраживања, усмерена су на откривање: узрочности; законитости; развоја; и промена у криминалној делатности, криминалном миљеу, криминалној организацији и односима унутар ње.

По *обухваћу*, криминалистичко обавештајна истраживања деле се на: а) *мултиметодска једносмерна* криминалистичко обавештајна истраживања, која су усмерена ка једној криминалној делатности унутар једне криминалне организације; б) *мултиметодска вишесмерна* криминалистичко обавештајна истраживања, која су усмерена ка једној криминалној организацији, али на више њених криминалних делатности; в) *мултиметодска једносмерна* криминалистичко обавештајна истраживања, која се истовремено изводе унутар две или више криминалних организација и над једним криминалним подухватом, уз примену широке лепезе метода и техника криминалистичко обавештајних делатности; и г) *мултиметодска вишесмерна* криминалистичко обавештајна истраживања која су усмерена истовремено ка

⁶ Thoresen, O, E., and Dyhre, P., and Froyso, A.: *Kriminaletterretning for etter-og videreutdanningen* Criminal intelligence for continuing and further education, *Temahefte 1: Hva er kriminaletterretning*, Booklet series 1: What is criminal intelligence, National Police Academy, Oslo, 2006.

више криминалних организација и више истовремених криминалних подухвата, применом више метода,⁷ средстава и техника криминалистичко обавештајних делатности.

Према критеријуму *ојшшосш*⁸ криминалистичко обавештајна истраживања деле се на: а) *ојшшшш шшшшшшшш* (усмерена на једну криминалну појаву) или *ојшшшш шшшшшшшш* (усмерена на све криминалне појаве) која се још у криминалистичко обавештајној теорији називају и „тотална“, „генерална“ или „глобална“ криминалистичко обавештајна истраживања, која се изводе на целокупној територији одговорности органа и баве се целином процеса, криминалном појавом у криминалном миљеу или криминалном делатношћу. Овакав облик криминалистичко обавештајних истраживања изводи се скоро увек на стратешком нивоу и веома ретко на тактичком или локалном. По правилу, оваква криминалистичко обавештајна истраживања имају национални или међународни карактер; б) *шшшшшшшш* криминалистичко обавештајна истраживања, у зависности од тога да ли су *шшшшшшшш* или *не-шшшшшшшш*, могу да буду усмерена ка целини одређеног криминалног подухвата као изоловане или самосталне делатности у криминалном миљеу, или на део одређеног криминалног подухвата на криминалном тржишту или унутар криминалне организације и в) *шшшшшшшш* криминалистичко обавештајна истраживања теже да прикупе сазнања о одређеним својствима одређене криминалне активности у криминалном подухвату или неке од делатности криминалне организације.

Познате су и поделе криминалистичко обавештајних истраживања, на: а) *шшшшшшшшшшшшшш* криминалистичко обавештајна истраживања, где се једна иста криминална појава или криминална делатност истражује у одређеном временском периоду, позната у криминалистичко обавештајној пракси као истраживања од настанка криминалне појаве па све до њеног краја, односно нестанка; б) *шшшшшшшш* криминалистичко обавештајна истраживања, која откривају криминалну делатност или криминални подухват по *шшшшшшшш* (*шшшшшшшшшшшшшшшшшшш*).

⁷ Halvorsen, K.: *A forsker på samfunnet – en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*, Researching society – an introduction to social science methodology, Bedriftsøkonomisk forlag, 1989.

⁸ Са аспекта криминалистичко обавештајних истраживања у криминалистичко обавештајној теорији прави се јасна разлика између криминалистичко обавештајне делатности полиције и служби безбедности или обавештајних агенција. Такође је овде веома важно напоменути да је обавештајна делатност агенција са безбедносног аспекта усмерена на обавештајне организације или структуре друге државе, док је криминалистичко обавештајна делатност усмерена на криминалну организацију. Необично је важно разлучити разлику између криминалистичког контраобавештајног рада и криминалистичко обавештајног рада. Док је криминалистичка обавештајна делатност усмерена на прикупљање сазнања о појавама у криминалном миљеу или криминалној делатности, дотле је криминалистичка контраобавештајна делатност једним својим делом усмерена на самоистраживање или самопосматрање криминалистичко обавештајних извора и операција, заштиту и сл.

испорука)⁹ са могућношћу приступа истој криминалној појави у одређеним временским интервалима, или истим криминалистичко обавештајним изворима; в) *реконструктивна* криминалистичко обавештајна истраживања су усмерена ка прикупљању криминалистичко обавештајних сазнања, која би омогућила препознавање криминалних догађаја који су се догодили у прошлости а извршилац није откривен. Оваква криминалистичко обавештајна истраживања су нарочито значајна код тзв. „белих кривичних дела“, где је дошло до нестанка лица (постоји пријава о нестанку), али нема основа да се изгради кривични предмет, односно да је извршено кривично дело које се гони по службеној дужности. Овај метод рада криминалистичко обавештајна делатност најчешће примењује на откривању делатности мафије, када она „уклања своје противнике“¹⁰ а нема трагова извршења кривичног дела; и г) *успоредна* криминалистичко обавештајна истраживања су усмерена на прикупљање криминалистичко обавештајних сазнања о идентичности, сличности или супротности: 1) између истих криминалних догађаја у истом криминалном миљеу у разним временским периодима; 2) између истих криминалних догађаја у различитим криминалним миљеима (окружењу) у истом временском периоду; и 3) истих криминалних догађаја у разним временима и криминалним миљеима, односно просторима или местима извршења криминалних делата (кривичних дела и других противправних радњи).

Из аспекта *временској* трајања криминалистичко обавештајна истраживања деле се на: а) *дулорочна* криминалистичко обавештајна истраживања која се изводе, по правилу, у криминалном миљеу, а временски трајања може бити најдуже до три године, без учествовања криминалистичког обавештајца. Он само посматра криминалне појаве (*partial intelligence work*) и на основу свог знања бележи сигнале према методологији криминалистичко обавештајних делатности, који се потом уносе у криминалистичко обавештајну базу. Овде се нарочито примењује метод криминалистичко обавештајних извора и криминалистичко обавештајних мрежа као трајни метод рада на прикупљању података о криминалној делатности (*мојућа је у неким варијаншама примена и криминалистичко обавештајној истраживачкој дијалога – најчешће се примењује у криминалистичко обавештајним истраживањима на аеродромима. Овде није реч о обавештајном интервју који је најчешће проблемској или усмереној иша изазван преходним захтевом из криминалистичко обавештајне базе*); б) *средњорочна* криминалистичко обавештајна истраживања се изводе и у криминалном миљеу и у криминалној организацији, а временски рок трајања може

⁹ Century“, Report, International Association of Law Enforcement Intelligence Analyst inc. (IALEIA), 1997. Statistics Norway: „Crime statistics 2000“, Report, 2005.

¹⁰ McDowell, D.: „Strategic Intelligence – A Handbook for Practitioners, Managers and Users“, Istana Enterprises Ltd., 1998.

бити дужи од једне године; в) *крайкорочна* криминалистичко обавештајна истраживања се изводе, по правилу, унутар криминалних организација или криминалних подухвата, а временски рок трајања је од шест месеци до једне године; и г) *акциона* или у криминалистичко обавештајној теорији позната као „блиц криминалистичко обавештајна истраживања“, усмерена су на брзу или тренутну сондажу криминалног миљеа, криминалне делатности или криминалне појаве. Овде нећемо детаљније образлагати начин одабира, уградње и методике рада криминалистичких обавештајаца у криминалном миљеу, јер би изашли из предмета рада. Ова за полицију значајна област, биће предмет неког од следећих радова.

Структура процеса криминалистичко обавештајног истраживања

Истраживањем криминалистичко обавештајне теорије долазимо до сазнања да најшире прихваћено становиште, које упућује на то да криминалистичко обавештајно истраживање криминалних делатности, криминалног миљеа, криминалних организација и криминалних догађаја има три глобалне фазе: а) *прва глобална фаза* структуре криминалистичко обавештајног процеса би обухватала стварање полазне базе за изградњу криминалистичко обавештајног истраживања, на основу постојећих криминалистичко обавештајних сазнања похрањених у криминалистичко обавештајним евиденцијама, потпомогнута криминалистичко аналитичким истраживањима, анализом постојећих сазнања и потреба даљег развоја криминалистичко обавештајних сазнања, чији битан део представља криминалистичко обавештајни захтев; б) *друга глобална фаза* структуре криминалистичко обавештајног процеса при спровођењу криминалистичко обавештајних истраживања, инкорпорира прибављање потребних криминалистичко обавештајних сазнања из криминалног миљеа, криминалних организација и других криминалистичко обавештајних извора ради верификације постојећих и формирање нових криминалистичко обавештајних сазнања и в) *трећа глобална фаза* структуре криминалистичко обавештајног процеса при спровођењу криминалистичко обавештајних истраживања настоји да омогући да се прикупљена криминалистичко обавештајна сазнања најширег спектра на што конкретнији начин укључе у постојеће базе криминалистичко обавештајних сазнања, у складу са њиховим капацитетом (вредношћу).

Када у неком од наредних радова, будемо говорили о самом процесу криминалистичко обавештајног рада, рећи ћемо нешто више о другим становиштима која се могу пронаћи у криминалистичко обавештајној теорији о томе када и којом делатношћу тај процес започиње. Нека од становишта упућују да криминалистичко обавештајни

рад и истраживања започињу када се идентификује проблем криминалистичко обавештајног истраживања, што пак један број аутора оспорава,¹¹ наводећи да криминалистичко обавештајно истраживање и сам криминалистичко обавештајни рад није везан за идентификацију проблема свог истраживања, већ да је он сталан процес који њиме није условљен. Ови аутори наводе да би криминалистичко обавештајно истраживање изгубило свој значај, уколико би се одвијало само када се идентификује проблем криминалистичко обавештајног истраживања. Управо је супротно, кажу ови аутори: криминалистичко обавештајно истраживање сталношћу свог процеса указује на криминалистичко обавештајну делатност која није видљива и тиме помаже да се идентификује предмет криминалистичког интересовања. Наиме, становиште ових аутора своје упориште налази у наглашавању потребе за кружним током процеса криминалистичко обавештајног истраживања и његовој непрекидности.

Закључно разматрање

Приступ једног броја аутора са теоријског и практичног становишта у криминалистичкој литератури и стручној пракси, ставља знак једнакости између делатности/послова служби безбедности (контраобавештајних, безбедносних и обавештајних) и криминалистичко обавештајних делатности полиције, чији је један сегмент криминалистичко обавештајно истраживање, први је и кључни погрешан корак у теоријском, а још више у практичном смислу. Између те две делатности, криминалистичка теорија у свету прави јасну дистинкцију више од једног века. Нарочито је значајно уочити да се практични аспект ових делатности не може довести у исту раван, ни на једном нивоу: *локалном, реионалном, националном* и још мање *проблемском*.

Неопходност устројства полицијских служби, система као и метода за криминалистичко обавештајно истраживање криминалног миљеа, теоријска је и практична стварност. Но, пут је још увек магловит и препун препрека, створених несхватањем суштине материје и предрасудама које из тог непознавања (незнања) проистичу.

Литература:

1. Halvorsen, K.: *A forske pd samfunnet – en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*, Researching society – an introduction to social science methodology, Bedriftsøkonomisk forlag, 1989.
2. Hellevik, O.: *Forskiningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*, Research methods in sociology an political science, Universitetsforlaget, 3rd printing, 2006.

¹¹ Reve, T. and Stokke, P. R.: *Strategisk analyse. Grunnlaget for praktisk strategiutvikling* Strategic analysis. Basis for practical strategic development, Fagbokforlaget, 1996.

3. Манојловић, Д.: Криминалистичко обавештајни рад – препознавање појава из окружења, Београд, Безбедност број 2, 2004.
4. McDowell, D.: „Strategic Intelligence – A Handbook for Practitioners, Managers and Users“, Istana Enterprises Ltd., 1998.
5. Мијалковић, С.: Криминалистичко-обавештајни рад у превенцији међународних организованих илегалних миграција, Наука-безбедност-полиција, број 1, КПА, Београд, 2007.
6. National Police Directorate: *Disponeringsskriver 2002 – Politi og lensmannsettaten*, Letter of allocation, The Police Service, Report, 2002.
7. National Police Directorate: *Strategiplan for forebyggende politiarbeid*, Strategy plan for preventive policing, 2002–2005.
8. National Police Directorate: *Nasjonal trusselvurdering*, National threat evaluation, 2003.
9. National Police Directorate: *Nasjonale retningslinjer for vitnebeskyttelse*, National guideline for witness protection, Report, 2003.
10. Reve, T. and Stokke, P. R.: *Strategisk analyse. Grunnlaget for praktisk strategitviking* Strategic analysis. Basis for practical strategic development, Fagbokforlaget, 1996.
11. Smith, A.: „Intelligence–Led Policing: International Perspectives on Policing in the 21st Century“, Report, International Association of Law Enforcement Intelligence Analyst inc 2005. (IALEIA), 1997.
12. Statistics Norway: „Crime statistics 2005“, Report, 2005.
13. Thoresen, O. E., Dyhre P., and Froyso, A.: *Kriminaletterretning for etter-og videreut danningen* Criminal intelligence for continuing and further education, *Temahefte 1: Hva er kriminaletterretning*, Booklet series 1: What is criminal intelligence, National Police Academy, Oslo, 2006.
14. Wadel, C.: *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten*, The social science construction of reality, Seek a/s, 1990.

Abstract: *This paper aims at securing recognition for crime intelligence research which is unjustly equalized with intelligence official work in security structures both in our country and abroad. This paper will give the readers the initial knowledge about division and structure of crime intelligence research.*

Key words: *crime intelligence research, crime activity, crime field, crime intelligence process.*

Решавање конфликта преговорима

УДК: 316.485:005.574

Апстракт: Историју људској друштва карактерише непрекидан низ конфликта и сукоба. Савремене тенденције живота намећу потребу решавања конфликта смањењем нежељених последица на најмању могућу меру. При решавању ових ситуација, потребно је корисити минимална дозвољена средства, уважавајући интересе свих супротстављених страна, и на тај начин покушати доћи до компромиса. За реализацију овог циља, потребно је познавати посебне особености, познавати као особености преговарања. Развојем свесно да се применом силе у решавању сукоба они само још више продубљују, даји је акценат на развој преговарачких особености у различитим областима људској деловања. Унапређењем преговарачкој уметности и коришћењем преговарачких техника и знања, која су развијена у појединим областима, може се постићи већа успешност решавања конфликта мирним путем, а самим тим унапредити и светска безбедност.

Кључне речи: конфликт, комуникација, преговори, преговарачки тим, стратегије преговарања, међународни односи.

1. Увод

Сукоби између појединаца и група, вођени различитим интересима, постоје од самог постанка људског рода. Историчари често виде развој људског друштва као непрекидан низ сукоба и борби, јер сукоби међу људима су неизбежни. Природа сукоба је различита, али се они не могу игнорисати, већ се морају проучити, схватити и решити. Савремене тенденције живота намећу потребу решавања конфликтних ситуација на начин који је прихватљив свим странама у сукобу или смањењем нежељених последица на најмању могућу меру. Овај начин нарочито долази до изражаја у савременом периоду, када је свет постао свестан опасности од нуклеарног уништења, због чега је трагање за мирним решавањем конфликта постала врхунска преокупација већине актера политике међународне заједнице. При решавању конфликта потребно је користити минимална дозвољена средства, уважавајући интересе свих супротстављених страна, а уколико на тај начин није могуће доћи до компромиса, прећи на радикалније методе. Сва средства и снаге би требало мобилисати у циљу мирног решења проблема, прихватљиво

за све стране. За постизање циља потребно је познавати посебне вештине, изражене у стратегији преговарања.

Стратегија преговарања, као вештина и метод, може да се користи у различитим ситуацијама. Стране у преговору могу да буду: држава са државом, организација са организацијом, појединац са појединцем, организација са државом, појединац са организацијом или државом, као и све комбинације наведених категорија. Преговара се о различитим темама: политичким, економским, правним, дипломатским, пословним и свим другим случајевима када постоји неспоразум или спор који мора да се реши. Стратегија преговарања користи у ситуацијама када постоји конфликт, као и најмање две супротстављене стране међу којима је могуће остварити комуникацију. Преговара се са циљем проналажења најбољег могућег решење у датим околностима, које је у сваком случају, боље од оног које се може постићи без преговарања.

Вештине преговарања развијане су на различитим нивоима, у зависности од потребе конкретних чинилаца. Различити чиниоци имају и другачије погледе на начин и значај преговора, као начина решавања конфликта. Без обзира на разлике, постоје вештине и стратегије преговарања које су заједничке за све врсте преговора.

2. Појам, врсте и узроци конфликта

2.1. Појам конфликта

Односе међу појединцима или друштвеним заједницама нарушавају појаве које називамо споровима. Спор означава застој у комуникацији два или више субјеката. Кад спорови преовладају, улази се у фазу познату као сукоб или конфликт. Ова ситуација се манифестује настајањем да се постигну различити циљеви. У основи озбиљног неподударања циљева, по правилу, налази се сукоб интереса. Суштина је да своје интересе у пуној мери не могу да задовоље стране у сукобу. Друга врста односа је сарадња. Дакле, сарадња и сукоби су два основна вида међузависности, друштвене појаве која подразумева упућеност човека на човека, односно једне друштвене заједнице на другу.

Постоје бројне друштвене појаве означене термином конфликт. Конфликти су саставни део живота. Прате људе од најмлађих до најстаријих дана у свим сферама, од приватне до професионалне. Стручна расправа о месту и улози конфликта у животу човека и функционисању друштва веома је богата. Преовлађује мишљење да су сукоби непожељни и да би их требало решавати чим се појаве – чак и пре тога. Такав став према суштини сукоба имају припадници школе „људских односа“ (Иваниш, Субошић, 2006:78). Према њиховом мишљењу добри међуљудски односи могу да предупреду појаву конфликта.

С друге стране, неки савремени аутори сматрају да су сукоби не само могући него и потребни. У основи, они могу да буду функционални и дисфункционални, што зависи од тога како се сукобима управља.

Приликом анализе конфликта кроз ширу историјску перспективу, намеће се закључак да што је друштво више поларизовано на групе, услед различитог положаја и животних прилика, утолико је израженија његова актуелна и потенцијална конфликтност. Комплексност друштвених сукоба уочава се и у различитим ставовима, од тога да су они основни покретач друштвеног развоја, до тога да су средство појединача за потчињавање и поробљавање људи и народа.

Појам конфликта ствара извесне тешкоће и неодређености по питању на шта се он првенствено односи: на стање, процес, интеракцију, (дез)интеграцију несагласности или антагонизам, исход или решење. У литератури постоје различита одређења и тумачења друштвених конфликта, а разлике су делом последице, како у идејној тако и у теоријској оријентацији аутора у приступу тумачења друштва и друштвених појава. Конфликти јесу и садрже надметања, супротности и инкомпатибилности циљева, средстава, вредности и интереса. Они изражавају неслагања ставова и супротстављено понашање и залагање на основу тих ставова. Конфликти су, пре свега, велике и масовне социјалне акције, односно свесна, усмерена, динамична и практична међусобна сукобљавања и борбе колективних друштвених субјеката због значајних и по природи ограничених добара (Милашиновић Р, Милашиновић С, 2004:9).

2.2. Врсте конфликта

Конфликти су појава везана за групно понашање, процесе и интеракције. У психологији група и групног понашања идентификовани су бројни узроци настајања и, с тим у вези, различите врсте конфликта. Конфликти се разликују по својој природи, функцији, интензитету, носиоцима, средствима која се користе, последицама, начинима разрешавања, окончавања, итд. Зависно од критеријума у односу на које се посматрају, могу се поделити на: парцијалне и глобалне, тешке и лаке, краткотрајне и дуготрајне, видљиве и невидљиве, конструктивне и деструктивне, итд. Конфликти се класификују и према одређеним специфичностима, на доминантне и латентне, насилне и ненасилне, институционализоване и неконтролисане, регионалне и глобалне, идеолошке, економске, између култура и цивилизација, модернизма и традиционализма, регионализма и унитаризма, и сл. (Милашиновић Р, Милашиновић С, 2004:9). Са становишта учешћа заинтересованих субјеката, сукоби се могу сврстати у неколико основних типова: сукоб у појединцу (личности), сукоб између појединача, сукоб између појединца и групе, сукоб између група, међународни сукоб, итд.

Конфликти су симптом који упозорава да је нарушено стање групне равнотеже и да је у групном понашању дошло до одступања од групних норми и морала (Јовановић, Петковић 2002:119). Узроци за појаву конфликта налазе у оквиру ових варијабли, што чини основ за разликовање две врсте конфликта, и то: персонални и организациони конфликти. *Персонални конфликти* су сукоби који настају у самој личности појединца или између појединаца. Први су интраперсонални, док су други интерперсонални. Интраперсонални конфликти су изазвани сукобом мотива, циљева и могућности њиховог задовољења, и то онда када се на путу остварења циља суоче са одређеном препреком. Интерперсонални конфликти су сукоби између личности или појединаца, припадника исте или различитих група које су у интеракцији. *Организациони конфликти* су сукоби изазвани организационим варијаблама, као што су: организациона структура, култура и клима, управљачки стил, систем вредности, политика организације и кадровска политика.

Полазећи од чињенице да су учесници у конфликту људи и њихови међусобни односи, класификацију конфликта би и требало заснивати и на критеријуму учесника, односно носилаца сукоба. У том смислу, најзначајнији друштвени сукоби су: класни (сукоби између основних друштвених класа, али и сукоби унутар њих), национални (сукоби између различитих нација и етничких група), расни (сукоби засновани на биолошким и физичким карактеристикама појединих група), верски (сукоби између припадника различитих религија, конфесија, или следбеника неких праваца унутар исте конфесије), политички (сукоби између политичких субјеката – најчешће манифестације су унутаролигархијски и међуолигархијски сукоби за моћ, власт, статус и богатство. Специфичне врсте конфликта су социјални протести, а екстремне, како по интензитету, тако и по последицама, револуције и ратови.

2.3. Узроци конфликта

У основи сваке конфликтне ситуације налазе се различите потребе, интереси, осећања, жеље, веровања, активности и сл. Узроци конфликта су разноврсни, сложени и међусобно условљени. Узроци сукоба су и у томе што је у друштву увек мање добара и вредности него што је потребно појединцима, социјалним групама и друштву у целини. У данашње време, на светској сцени присутни су глобалистички и антиглобалистички процеси, као основни узроци конфликта, али је чињеница да су конфликти реалност прошлог, садашњег, а вероватно и будућег времена. У циљу сагледавања питања конфликта и њиховог превазилажења, потребно је разматрати различита питања као

што су: континуираност, актуелност и учесталост конфликта, као и факторе превенције конфликта.

Узроци конфликта у међународним односима су различити: униполаризација света, интеграциони и дезинтеграциони процеси, савремени безбедносни ризици и њихове последице, улоге ОУН-а, САД-а, НАТО-а и других држава и организација у савременом свету, питања тероризма итд. Управљање ненасилним конфликтима, врло често, одвија се по шеми „дуплих стандарда“ и честа је пракса кршења права и слобода човека, уз непоштовање елементарних утврђених правила. Због тога је управљање кризама веома деликатан посао у коме се често процеси одвијају на штету једне од супротстављених страна. Врло често се из разлога покушаја контроле и управљања конфликтима, свесно или несвесно, утиче на распламсавање постојећег или развијање неког новог сукоба.

Конфликти настају као последица одређеног облика понашања у групи. За разумевање узрока конфликта требало би поћи од облика и природе групних интеракција. Групно понашање у основи се манифестује на два основна начина, и то као кооперација и конкуренција (Јовановић, Петковић 2002:119). *Кооперација* је такав облик интеракције у којој се манифестује слагање и сарадња чланова групе у извршавању групних задатака и остваривању групних циљева. *Конкуренција* је такав облик интеракције који означава појаву надметања у освајању положаја и моћи, статуса и материјалне користи, односно остваривању личних циљева на штету осталих чланова групе. Овај облик групне интеракције смањује кохезивност групе и групне перформансе и изазива појаву конфликта. Конфликт изражава стање у односима између чланова формалних и неформалних група у којима доминирају појаве неслагања, супротстављања и сукоба. Конфликти су претња али и изазов и подстицај за промене и развој.

У савременој конфликтологији заступљена су два концепта који са различитих становишта тумаче узроке људског деловања и сукобљавања. Први концепт је концепт интереса, а други концепт вредности (Милашиновић Р, Милашиновић С. 2004:58). Теоријска мисао је одавно утврдила да су крајњи узрок и основа свих друштвених конфликта у супротним интересима које настоје да реализују појединци и групе.

3. Преоварање, као начин решавања конфликта

У 21. веку још увек се рат, односно оружана сила, користи као један од основних чинилаца за разрешавање конфликта. Током сваког друштвеног сукоба, по правилу, страдају комуникације међу људима и народима, као најосетљивији део међуљудских односа. Комуникације се у овом контексту могу сматрати чиниоцима утицаја на свест и

ставове сарадника или јавности, чиниоцима интеграције и чиниоцима решавања сукоба. Многе кризне ситуацијама и конфликти широм света успешно су решаване без употребе силе. Теоретски, постоје различите поделе метода за решавање конфликтних ситуација, међу којима је и психолошки утицај на супротстављену страну. Један од начина решавања конфликта психолошким методом подразумева и преговарање, које се може поистоветити са методом убеђивања, као начином директног утицаја на појединца или групу људи. Решавање конфликтних ситуација вођењем преговора постиже се упућивањем порука супротстављеној страни, која доводи до измене ставова и понашања, чиме се постиже њихова преоријентација, у складу са интересима преговарача. Основни услов за вођење преговора је непосредна комуникација између супротстављених страна. Исход преговарања је компромис до којег се долази брже или спорије, теже или лакше, у зависности од низа фактора. Фактори који имају утицај на преговоре су: природа и интензитет конфликта, могућност и изгледи за споразумевање, особине учесника у конфликту и сл.

Преговарање је основно средство дипломатије и других начина мирног решавања сукоба и криза. Шире посматрано, преговарање представља комуникацијски процес, примењив у великом броју званичних и незваничних прилика, углавном кориштен ради унапређења односа између субјеката у преговорима. Преговорима се најављује завршетак сукоба и евентуално отпочињање сарадње. Они по правилу представљају прву међусобну активност страна у сукобу, односно први њихов контакт након сукоба. Преговарање је процес којим се уклања или бар ублажава антагонизам. Његове карактеристике подразумевају сучељавање носилаца супротних тежњи. Многи су спремни да преговарање назову само техником која доприноси постизање вишег квалитета односа међу људима. Чак и тако схваћено, односно сведено само на вештину, преговарање заслужује пуну пажњу истраживача. Једино путем преговора се може стићи до стања обостраног задовољења реалних интереса. Како је легитимно право сваког субјекта друштвене заједнице да оствари властите интересе, неминовно је да су појединачни интереси често у сукобу. Споразумно разрешавање тих сукоба, као последица „паметног“ преговарања, доводи до успеха у послу, до квалитетнијих и бољих међугрупних односа, до повољних међународних односа и сл. Покушај сажимања наведених елемената доводи до још једне могуће дефиниције: преговарање је комуникацијски процес између двоје или више учесника, који настоје да успоставе нови однос међу собом, односно ентитетима чије интересе репрезентују, на мирољубив начин (Иваниш, Субошић 2006:83).

До излаза из сукоба, спора и кризе може се доћи преговарањем. Преговори подразумевају постојање слободне воље сваког од учесника да се укључи у преговарачки процес. Само успешно преговарање

омогућава да сви учесници, у извесном смислу, буду победници. Зато, у околностима када је потребан узајамни пристанак, кад је исход неизвестан, кад је то једини начин да добијемо оно што желимо, када улог оправдава наше време и напоре, приступа се преговарању.

3.1. *Дипломатско преговарање*

Међународни односи су посебна врста друштвених односа. Како је рат једна од првобитних делатности самониклих заједница, било због стицања или задржавања власништва над туђим територијама или због сличних разлога, може се сматрати да су међународни односи постојали и у првобитној заједници као бескласном друштву. Савремена наука под међународним односима у најширем смислу, подразумева односе који се успостављају на међународном плану између држава и народа, политичких група и покрета, економских, политичких, социјалних, културних и других организација и удружења, као и појединаца. Крајњи облици тих односа јесу међународна сарадња и међународни сукоб.

Субјекти међународних односа су део ширег круга чинилаца који утичу на међународне односе, и то онај део који свесно, вољно, самостално и са намером делује у међународним односима. Према неким теоретичарима, субјекти међународних односа могу да се сврстају у три основне групе: национални, међународни и транснационални субјекти међународних односа. Типичан представник прве групе јесте држава, коју многи теоретичари сматрају основним, а неки и јединим правим субјектом међународних односа. Међународни субјекти међународних односа свој субјективитет црпе из субјективитета држава које обухватају, тако да их називамо и међудржавним организацијама. Ове организације могу да буду организоване на нивоу целе међународне заједнице, као што су то Уједињене нације, или на регионалном нивоу (Европска Унија). Најсложенија структура је у групацији транснационалних субјеката међународних односа. У оквиру ње може да се говори о међународним невладиним организацијама (Лекари без граница, Green Peace, Human Rights Watch, Amnesty International, и др.), транснационалним политичким покретима (интернационале различитих партијских опредељења), транснационалним верским организацијама (велике светске религије), и транснационалним привредним организацијама (мултинационалне компаније). У савременом свету све је већа и значајнија улога транснационалних субјеката међународних односа, како у смиривању, тако и у развијању конфликта.

У међународним односима преговарање је увек имало централно место, како у функционисању држава – нација и односима међу њима, тако и међународних и глобалних система колективне безбедно-

сти који су постепено настајали. Међународно преговарање се алтернативно назива и дипломатско преговарање. Преговарање је најчешћи начин на који се остварује дипломатска активност и представља срж дипломатије. *Oxford English Dictionary* дефинише дипломатију као управљање међународним односима путем преговарања. Условна је подела међународних спорова на политичке и правне, а разлика је што у првом случају стране у спору саме изналазе начин на који ће да га реше. Мирно решавање спорова је основни циљ преговора између држава, у складу са Повелом Уједињених нација, која налаже да државе „решавају своје међународне спорове мирним путем“ и „уздржавају се у својим међународним односима од претње силом или употребе силе“.

На преговарање, као начин решавања конфликта у међународним односима, утиче и структура система међународних односа. Сукоб два супротстављена блока и хладни рат међу њима, који је обележио највећи део друге половине прошлог века, замењен је до сад невиђеном надмоћи суперсиле – Сједињених Америчких Држава – чија је глобална војна, финансијска, технолошка и идеолошка доминација неспорна. Сједињене Америчке Државе су постале доминантни фактор међународног система, који пресудно утиче на догађања, кризе и њихово решавање у свету. То им даје пресудни утицај у преговорима о решавању међународних криза и оне су најчешће трећа страна која у посредничкој улози (при чему је то најчешће много више од пружања добрих услуга непристрасног медијатора) и политичким, војним и финансијским притиском, одлучујуће утиче на ток многих међународних преговора.

Превентивна дипломатија путем преговарања, бави се појединим питањима пре него што постану проблеми и проблемима пре него што постану оружани сукоби. Главне мете превентивне акције су ескалација и насиље. Превентивна дипломатија је акција да се спречи да дође до спорова између страна, да се спречи да постојећи спорови ескалирају у сукобе и да се спречи ширење сукоба када до њих дође (Ковачевић, 2004:43). Основни изазов превентивне дипломатије је како рано упозорење претворити у рану акцију, због тога што је лако подлећи искушењу да се одгоди акција док ствари не постану јасне, а онда је можда најбоља прилика за утицање на догађаје већ пропуштена. Преговарање је срж превентивне дипломатије, јер у мери и којој сукоб води према расплету и решењу, превентивна дипломатија скоро увек делује кроз преговарање. Преговарање се може одвијати директно између страна у спору или чешће, преко посредовања треће стране. Према томе, превентивном дипломатијом могу да се користе и саме сукобљене стране да ублаже сукоб и потраже било решење, било механизам, да сукоб остане у границама решавања политичким средствима.

Најкомплекснији и најважнији преговори воде се током мировних конференција. Најчешће по завршетку ратова, који се завршавају мировним уговорима, а који резултирају новим политичким картама, читавих континената или региона, са промењеним границама, нестајањем једних и настајањем нових суверених држава, успостављањем нових међународних односа итд. Ипак, то углавном нису прави преговори, него победничка страна диктира услове мира, а суштински преговори се одвијају унутар победничке коалиције. Међу победницима се ипак издвајају велике силе, које фактички одлучују у међусобним преговорима и контролишу преговарачки процес, а остале земље су мање-више формални учесници у преговарању и потписници мировног уговора.

Кад је реч о међународном преговарању, с обзиром на комплексност међународних односа, преговори често укључују више страна у најразличитијим комбинацијама: трећи учесник, као посредник више земаља у истом спору, мировне конференције, најразноврснији мултилатерални преговори у оквиру или ван међународних организација или регионалних групација итд. Како се број повећава, тако се мења и динамика и комплексност преговарачког процеса, тако да класични, сведени модели узајамних концесија двеју страна нису од велике помоћи.

Временски фактор може изузетно да утиче на преговоре и ставове преговарачких страна. Крајњи рокови су некад стварни и наметнути ситуацијом (на пример крајњи рок за прихватање услова ради ослобађања талаца или истицања важности међународног уговора), или могу да буду део преговарачке тактике (ако се ради, рецимо, о промени најављеног датума одласка неког од преговарача или посредника, или померању састанка важних лидера). Истраживачи у области преговарања утврдили су једно искуствено правило: 90% стварног преговарања дешава се у последњих 10% укупног расположивог времена (Ковачевић, 2004:92).

У преговорима се често појављује трећа страна. Трећа страна може да буде посредник (медијатор). Посредовање је чести облик преговарања у коме трећа страна делује као иницијатор и катализатор у остваривању преговора, које стране у сукобу нису у стању саме да реализују. „Чисти посредник“ је непристрасна, узајамно прихватљива трећа страна, чији је циљ да помогне странама у спору да га реше. Медијатор не „навија“ ни за једну од страна нити настоји да дође до решења или га онемогући ради неких својих интереса. Мада медијатори немају моћ да наметну нешто или да се погађају (користећи штап или шаргарепу), они користе улогу да олакшају странама у спору да дођу до компромиса. Посредник мора да обезбеди своје учешће у решавању спора тиме што га прихватају обе стране. Арбитар је непристрасна трећа страна, која има моћ да наметне услове решења странама у спору. Арбитар не навија ни за једну од сукобљених стра-

на и подређује личне жеље неком скупу правила или вредности. „Чисти арбитар“ нема сопствени улог или интерес у спору којим би могао да се погађа са преговарачким странама. Посредовање је посебна врста преговарања усмереног на промовисање и активно тражење решења сукоба (Ковачевић, 2004:93).

Циљ преговора је разрешавање конфликта. На општем нивоу разрешавање конфликта подразумева постизање сагласности између учесника сукоба у вези са спорним питањима. У сваком случају, мора да постоји узајамна активност супротстављених страна. Уколико је решење једнострано наметнуто, конфликт ће се поновити у неком другом облику.

3.2. Полицијско преговарање

Полицијско преговарање, као посебна вештина, употребљава се у случајевима конфликта за чије је решавање потребно ангажовање снага безбедности. Неки од тих конфликта су: отмице, талачке ситуације, тешки облици уцена, побуне у затворима, запоседање објеката, уличне демонстрације, претње самоубиствима и убиствима, претње снагама безбедности или другим лицима оружјем или експлозивним направама приликом припреме и реализације безбедносних мера и слично. За решавање ових конфликта државе организују и обучавају посебне снаге намењене за реаговање у кризним ситуацијама. Кризне ситуације се могу решити или преговорима или применом силе. Преговарачку активност у вези са потребом разрешења конкретне ситуације, нарочито талачке ситуације, спроводе специјализоване службе, тимови преговарача и појединци, претежно везани за полицију државе на чијој територији се та активност спроводи. Полицијски преговарачки тимови ангажују се увек када је могуће остварити утицај на понашање виновника конфликтних ситуација, с циљем њиховог одустајања од недозвољеног понашања.

Појава која је нарочито обележила последње године XX века и почетак новог миленијума у свету, јесте експанзија тероризма. Тероризам је употреба драматичног, јавног насиља или претња њиме од стране недржавних актера, које имају за циљ да утичу на понашање личности или институција које нису непосредно нападнуте или повређене насиљем. Уколико конкретна терористичка активност то омогућава, неопходно је покушати да се ситуација разреши преговарањем. Сам процес преговарања даје прилику терористима да буду медијски запажени. Тиме они често задовоље највећи део својих циљева у конкретном случају. Са терористима се може преговарати у различитим ситуацијама. Превентивно преговарање може да утиче на смањење броја терористичких напада, док се може преговарати и о ослобађању талача, дава-

њу амнестије или преговарати са ухапшеним терористима ради прикупљања информација о терористичкој групи. Владе често нуде терористима комбинацију безбедне предаје, амнестије или смањења казни за претходна кривична дела, награде и гаранције безбедности за њих или чланове њихових породица. Смисао оваквих нагодби је смањење броја терориста и слабљење њихове мреже. Нуспојава може да буде неповерење и сумњичавост међу самим терористима.

Најчешће се са терористима преговара код киднаповања и држања талаца. То су врло чести облици терористичких акција, у којима терористи уцењују власти и траже за ослобођење талаца испуњење одређених захтева. Захтев може бити финансијски или чешће политички (ослобађање њихових сабораца уз гаранцију сопственог безбедног одласка у азил или промена владине политике која угрожава њихове циљеве). На страни власти дилема је изузетно тешка: не пристати на захтеве терориста и дозволити да таоци буду убијени или попустити и охрабрити будуће терористичке акције. Ситуација је сложенија и деликатнија што се преговори о таоцима морају водити на лицу места под рефлекторима јавности. Треба јавности истовремено демонстрирати два противречна и тешко спојива става: примарну бригу за животе талаца и одлучност у супротстављању тероризму. Терористи прилагођавају своју акцију у зависности од демонстриране воље и способности власти да их поразе. Мањи, инструментални уступци приликом преговора, као што су обезбеђење хране, безбедна предаја, па чак и безбедан одлазак (ако су таоци неповређени) до сада нису имали директно утицаја на пораст тероризма.

Основно питање код ових ситуација је – попуштање или чврст став. Непосредна је веза између реакције власти – попуштање или одбијање захтева и преговора – и тенденција јачања или слабљења тероризма у појединим земљама. Показало се да државе које прихватају да пруже значајне уступке под претњом терориста, бележе континуирани пораст тероризма. Напротив, када би владе у случајевима драматичних терористичких акција заузимале чврст став да се са терористима не преговара и да им се не попушта и затим усвајале политику и мере организоване борбе против њих, током времена је долазило до слабљења обима и интензитета овакве врсте терористичких акција (Ковачевић, 2004:438). Са друге стране, поставља се питање, да ли непопустљив став власти у преговорима код киднаповања и држања талаца утиче на то да терористи покушавају да своје циљеве остваре другим средствима (подметање бомби, самоубилачки напади итд.). Поред свих навода, истраживањима је утврђено да је ослобађање талаца преговорима веома заступљен метод. Од почетка седамдесетих година до данас, о условима за ослобађање талаца преговарало се успешно скоро сваке године и то у најмање 34 државе на пет континента (Субошић, 2003:123).

3.3. Пословно преговарање

Глобализација и мондијализација као процес, захватила је све сфере људског друштва. Избрисана је линија између чисто политичких и чисто економских питања. Сваки процес сарадње или конфликт са собом повлачи последице решења до којег се дошло. С обзиром на цену која се може платити негативним решењем ситуације по једну страну, у свим сегментима развијају се инструменти за заузимање што боље позиције и начини за што повољније решење проблема. Паралелно са развојем дипломатије и преговарања у међународним односима, у сфери економије су се развиле посебне вештине, познате као економско или пословно преговарање. Пословно преговарање се развијало у два правца: преговори између организација или преговори унутар организације.

Преговори су увод и обавезни пут доласка до коначног пословног споразума са привредним партнером, било да се ради о продаји или куповини робе, пословној или научно-техничкој сарадњи, заједничким улагањима, одобравању кредита или размени економских информација. Пословни преговори између организација могу се по сложености и тематици поделити на: трговинске преговоре (о куповини и продаји робе), преговоре о различитим врстама пословне сарадње, привредне преговоре. Технике вођења ових врста преговора се у развијеним земљама изучавају на посебним школама или специјализацијама за пословне људе – преговараче. Да би био успешан, преговарач мора да поседује: високу компетентност у ономе о чему преговара, валидно и проверљиво овлашћење да може да води преговоре, високе преговарачке квалитете и способности, све време да влада садржајем и одвијањем (развојем) пословних преговора (Првуловић, 2006:285).

У литератури је познато више начина решавања конфликта у организацијама. Један од њих је решавање конфликта преговорима. У организационој психологији се указује на значај посредничких улога или улога за повезивање. Ради се о томе да поједини чланови организације добијају улогу да посредују и покрећу преговарање између супротстављених делова у организацији или појединаца. Преговарање је често коришћен начин и сматра се веома успешним у решавању конфликта у организацијама. То је веома успешан начин, када су интереси страна које су у спору делимично заједнички, а делимично супротни. Преговарање је процес у ком заинтересоване стране требало би да донесу одлуку о сопственим независним циљевима, решавајући проблем за који не постоји усвојена стандардна процедура. Уколико постоји усвојена процедура, о томе се не преговара. Решавање конфликта у организацији никада није лак задатак, али савремени руководиоци почињу да схватају да не мора приликом конфликта увек неко да буде на губитку. Ако се организациони конфликти паметно ре-

шавају резултати могу бити и позитивни, како за појединце тако и за организацију у целини.

Преговарање је процес решавања проблема у коме је могуће користити разне стратегије, као што су: дискусија лицем у лице, убеђивање, обмањивање, претња, обећање, уступци и стратегија надређених циљева. Стратегија „дискусија лицем у лице“ омогућава да се успостави узајамно поверење, као основа за преговарање. Стратегија „убеђивања“ подразумева коришћење различитих средстава и начина за придобијање супротстављене стране и освајање повољније позиције. Стратегија „обмањивања“ је начин решавања конфликта путем изношења лажних података и аргумената. Успех ове стратегије зависи од тога колико преговарачи познају противника. Стратегија „претње“ или „принуде“ је заснована на застрашивању од стране која има позицију и моћ. На овај начин се супротстављеној страни указује на непожељне последице, уколико не прихвати решење. Стратегија „обећања“ је такође везана за позицију и моћ. Смисао је у томе да страна која обећава има ауторитет који уверава супротстављену страну да ће обећања бити испуњена. Стратегија „уступака“ сматра се најважнијом стратегијом преговарања. Смисао је у чињењу уступака, при чему се тактизира обимом и динамиком давања уступака. Стратегијом уступака ствара се атмосфера добре воље и спремности да се проблем реши. Рачуна се са вероватноћом да ће попуштањем једне стране попустити и друга. Стратегија „надређених циљева“ је стратегија у којој би стране у конфликту требало да нађу заједнички циљ који је различит и изнад њихових појединачних циљева због којих су дошли у сукоб. Дефинисањем надређеног циља супротстављене стране прихватају промену понашања која имплицира да се један облик интеракције (компетиција) трансформише у други облик интеракције (кооперација).

4. Стратегије преговарања

Мада свако преговарање има своје специфичности, постоје извесне заједничке карактеристике процеса преговарања и нека заједничка начела и искуства у погледу метода и техника преговарања и неопходног умећа, која важе за све врсте преговарања – између пословних партнера, послодаваца и синдиката, политичких странака, држава, полиције и отмичара, итд. Трешало би настојати да се користе методи преговарања који највише доприносе да се дође до споразума који ће: прво, уважавати до могуће границе легитимне интересе преговарачких страна, друго, водити праведном и мирољубивом решавању конфликта, треће, остваривати дугорочно дејство и, четврто, имати за последицу унапређење (или бар не погоршавање) односа између преговарачких страна.

Преговарачи су често у дилеми да ли би требало да буду тврди у преговорима или би требало да настоје да избегну конфликт с другом страном, чинећи уступке. На Харварду је развијен преговарачки модел, заснован на принципима који ту дилему настоји да отклони: другим речима, преговарање не би требало да буде „тврдо“ или „меко“, већ и „тврдо и меко“, дакле усмерено, прво, на тражење (кад год је то могуће) заједничких интереса, односно добитака и за једну и за другу страну и, друго, ако постоји конфликт интереса двеју страна – инсистирање да се заједнички утврде неки фер стандарди, независни од воље било које од страна (Фишер, Јури, 2005:14). Поред заједничког интереса да се избегне губитак за обе стране, скоро увек постоји могућност и користи, односно добитка за обе стране. У случају активистичког односа према решавању конфликта, без обзира о ком нивоу приступа (интерперсонална, интерорганизациона, интернационална) или врсти проблема је реч, могу да се уоче два основна начина преговарања. Први начин је у теорији познат као позиционо погађање. Проблем се решава тако да постаје основ за нове конфликте, што значи да проблем остаје. Појавни облици овога метода јесу попустљив и крут стил. По суштини другачији приступ представља принципијелно преговарање које доводи до решења конфликта. Могу да се установе четири издвојене особине принципијелног стила које одређују исправан приступ преговарању, који може да се примени у скоро свим приликама, а то су:

- Одвојити људе од проблема;
- Усредсредити се на интересе, а не на позиције;
- Пронаћи узајамно корисне опције;
- Инсистирати на примени објективних мерила.

Основно је да ли постоји воља на обе стране да се спор реши преговорима. Ако та воља постоји, метод ће се наћи. Сваки преговарач има две врсте интереса: за сам проблем и за односе са другом страном. За пословне партнере, за односе са сталним клијентима, за државе, међусобни односи су често и важнији од исхода преговора. Веома је важно разумети начин размишљања друге стране и то не само као користан приступ ради успешније припреме за преговоре, већ и због тога што су разлике у ставовима преговарача, у ствари, најчешће разлике у начину размишљања две стране. Наиме, често конфликт потиче не из објективне реалности, већ из људских глава. Људи виде оно што желе да виде. Страхови, макар и неосновани, јесу стварни страхови и нужно је позабавити се њима, како би се отклонили. Наде и очекивања, и кад су нереални, могу да доведу и до рата. Због тога је једна од најважнијих особина доброг преговарача да се „стави у туђу улогу“ да покуша да са становишта емоција и начина размишљања друге стране гледа на проблем, а не само са гледишта чињеница или објективно најбољег, односно најправеднијег решења. Разумети гле-

диште друге стране не значи сложити се с њим, већ из тог разумевања ваља извући закључак којим је путем најбоље ићи. И обрнуто, не би требало из сопствених страхова и емоција изводити закључак о правим намерама друге стране.

Преговарачи морају да посвете посебну пажњу синдрому „чувања образа“. Пре свега, да би предлог био прихватљив за другу страну, није довољно да буде разуман и праведан. Мора се од почетка укључити друга страна у процес припреме нацрта предлога, тако да већ у раној фази он постане и њихов. Споразум је много лакше постићи ако обе стране рефлектују на ауторство. Читав преговарачки процес постаје обострано прихватљивији, уколико обе стране доприносе мало по мало, обликовању коначног решења. Свака критика предложених услова, свака сугестија, свака промена, сваки уступак – носе лични печат који преговарачи остављају на коначан предлог. Најважнија страна „чувања образа“ је избегавање осећања и утиска у јавности да се попустило другој страни. Другим речима, упутно и мудро је сачувати било коју од преговарачких страна да дође у ситуацију да уступци које чини бити протумачени као „капитулантски“ у домаћој јавности.

Емоције су елемент који се не сме пренебрећи или једноставно одбацити – са њима ваља рачунати. Оне су изразито ограничавајући, отежавајући и реметилачки елемент. Често је корисно омогућити преговарачима друге стране да изразе своје емоције и страхове, демонстрирају да нису „меки“ и да не заборављају нанете неправде и онда слободније уђу у процес преговарања, међусобних уступака и компромиса. Најбоље је мирно реаговати на емоционалне изливе преговарача друге стране. Важно је сачувати сопствену контролу, слушати мирно излагање друге стране, не одговарати на нападе, па и повремено упитати говорника кад застане да ли жели још нешто да дода. Символички гестови могу да допринесу опуштању атмосфере. Неки од њих речитије говоре и имају снажнији учинак него елаборирани документи.

Битно је разумети да без комуникације нема преговарања. Сам процес преговарања је двосмерна комуникација, са циљем постизања договора. Комуникација може бити отежана различитим препрекама. Дешава се да уствари преговарачке стране не комуницирају, не говоре једни с другима, већ дају изјаве због треће стране или јавности. У основи, тада се преговарачи не обраћају другој страни нити покушавају да је увере у исправност сопствених аргумената, већ настоје да добију подршку домаће јавности или посматрача за своје ставове. Исти негативни ефекат се добија кад се не слуша друга страна, иако вам се директно обраћа. То сигурно не води бољем разумевању и може да угрози преговоре на самом почетку, с тога је неопходно користити „вештине активног слушања“. „Вештине активног слушања“ су посебне технике које преговарачи увежбавају, са циљем да наведу саговорника да што више прича. Активно слушање је посебан сет спо-

собности дизајниран да ради према свим преговарачким циљевима у исто време. „Вештине активног слушања“ су следеће: *етикитирање емоција* је техника активног слушања, при којој се идентификују изражена осећања и означавају емоције које још нису препознате. Ова техника је веома ефикасна и помоћу ње се може изградити одличан однос са супротстављеном страном. Ако је могуће не би требало никада пустити емоцију да прође без етикетирања. *Парафразирање* или препричавање или давање значења у другој форми, користи се за кратке потврде значења и да изрази обзирност и пажњу слушаоца. *Огледало/Рефлексиовање* или кратке примедбе се користе тако што се понавља неколико последњих речи, добра је почетна техника и помаже преговарачу да се оријентише према субјекту. Висина гласа на крају реченице се може користити или да демонстрира разумевање или да охрабри за наставак приче. *Пићања отвореној пића* су питања која као одговор захтевају више од „да“ или „не“. Обично питања почињу са „Шта?“, „Како?“, „Када?“. Питања отвореног типа преносе искрен интерес у задобијању поверења, дају слободу одговора и уоквирују смисао, ограничавају осећај испитивања. *Минимални охрабривачи* су кратки одговори или звукови који значе да сте присутни и да слушате (А-ха...стварно?...да...добро, итд). Најбоље су искоришћени када неко говори кроз дужу мисао или кроз дужи период времена. Најефикаснији су у комбинацији са другим вештинама као што су рефлектовање или парафразирање. *Ефективне паузе* (тишина) користе се непосредно пре или после него што се каже нешто значајно. Помаже да се усмере мисли и интеракција, помаже да се покаже да је конверзација узајаман процес. Може бити прикладан одговор за љутњу. „Ја“ *јоруке* су изјаве у првом лицу једнине (Када ви.... Ја осећам... зато што...) које се користе да се контрира преговарачу који се понаша контрапродуктивно, али тако да не изгледа као оптуживање. Активно слушање нису савети, осуде или наговори. Погрешно је потенцирати своје идеје или оно што би преговарач урадио у сличној ситуацији. Не користити идеје које су засноване на сопственом систему вредности и не дискутовати о темама које нису изражене од стране саговорника. Саговорникова осећања, вредности, стил живота, изјаве и мишљења су оно што је важно за процес развијања контакта. Циљ „вештина активног слушања“ је да доведе до стварања утицаја на супротстављену страну. Утицај је способност или капацитет да се узрокује промена у мишљењу или понашању саговорника. Глас преговарача је његово најбоље оружје. Начин на који је нешто речено (боја, тон и брзина) може бити пет пута ефикасније него шта је речено. Боја гласа, став и пројектована искреност су важнији него било која фраза коју можете да користите.

До препрека у комуникацији може доћи и због неспоразума. Ако једна страна нешто изјави, на другој се погрешно интерпретира. Боље

је тражити подобније разјашњење дате изјаве, него одмах почети са контранападом или јавном квалификацијом реченог. До неспоразума може доћи и због тога што иста реч или фраза може у другим језицима имати другачију конотацију. Важно је настојати да се ствари разјасне а не замагле. Требало би имати проактивни а не реактивни став. Мора да се схвати да преговарање није ни дебата ни суђење, па нису потребне ни ораторске егзибиције, а поготову не оптуживање друге стране за проблем или чак вређање. Тиме се не чува национално достојанство, већ се отежава да се створи основа за споразум.

Закључна разматрања

Узајамно деловање субјеката међународних односа и међународног јавног права је тако разноврсно да омогућава најразличитије утицаје једних на друге. Преговарање је један од ефикасних начина њиховог међусобног комуницирања у ситуацијама кад је већ дошло до конфликта. То се односи и на најконфликтније ситуације какве су оне оптерећене тероризмом. Посебно у неким приликама, какве су рецимо отмице људи, преговара се да би се избегле жртве недужних. Због тога је потребно познавати заокружен преговарачки циклус и упознати се са свим његовим фазама. Онај ко овлада целином тог процеса лакше и једноставније ће да примени неки његов део, уколико дође у прилику да то учини.

Највећу опасност за отпочињање и континуитет преговарачког процеса и постизање споразуме представља насиље, које је у функцији или прекидања преговора или утицаја на дневни ред, ток преговора и однос снага преговарачких страна. Превентивна дипломатија у виду ауторитативног посредовања може да послужи као део преговарачког процеса у време криза и насиља и мора настојати да изгради мотивацију преговарачких страна јер је најгори исход повратак насиљу. Највећу пажњу требало би обратити на умерене средишње струје на обе стране и настојати да се уз њихову помоћ формирају коалиције које ће тражити решење преговорима, упркос појавама насиља. Без привлачења кључних елита на страну која преговара тешко је обезбедити нормално одвијање преговарачког процеса и заједничко тражење решења које ће одговарати обема странама.

Основни закључак је да велики број жртава приликом класичног приступа разрешавања ситуације настале реализацијом терористичке акције, тј. приступа који фаворизује употребу силе, а посебно приликом ослобађања талаци, обавезује све оне који одлучују о избору средстава, да поседују свест и знања о могућностима употребе дипломатије и преговарање као неборбених (неоружаних) поступака. Кад већ наступе околности у којима одређена терористичка група преду-

зима акцију која није тренутног карактера у смислу уништавања материјалних добара или убистава, него оставља неко време за разрешење, неопходно је узети у обзир опцију преговарања. Спремност власти да прихвати преговоре посебно је важна у талачким ситуацијама, када су у опасности животи недужних жртава терористичког чина. Статистика показује да приликом ослобађања талаца употребом силе страда више талаца него када се са терористима покушава преговарати. Зато су преговори постали незаобилазан начин решавања талачких ситуација. У новије доба већина држава припрема националне тимове за разрешавање кризних ситуација преговорима.

Унапређењем преговарачког умећа и коришћењем преговарачких техника и знања које су развијене у различитим областима може се постићи већа успешност решавања конфликта мирним путем, без употребе силе.

Литература:

1. Гађиновић Р.: *Анђијероризам*, Библиотека на трагу, Београд, 2006.
2. Иваниш Ж.: Међународни сукоби, *Зборник радова ФЦО*, ФЦО, Београд, 2002.
3. Иваниш Ж, Субошић Д.: *Безбедносно преговарање – стразијетјски и шакитички аспекти*, ФЦО, Београд, 2006.
4. Јовановић М., Петковић М.: *Организационо понашање*, Мегатренд универзитет примењених наука, Београд, 2002.
5. Кисинџер Х.: *Дипломатија I*, Верзал прес, Београд, 1999.
6. Кларин М.: *Таоци*, Београд, Политика.
7. Ковачевић, Ж.: *Међународно преговарање*, Филип Вишњић – Дипломатска академија, Београд, 2004.
8. Милошевић М.: *Ошмица – реликвји прошлости, злочин будућности*, Дечје новине, Београд, 1990.
9. Милашиновић Р., Милашиновић С.: *Увод у теорије конфликта*, ФЦ2, Београд, 2004.
10. Милашиновић Р.: Могућност превенције конфликта, *Зборник радова ФЦО*, ФЦ2, Београд, 2002.
11. Ниеренберг, И. Г.: *Умешности преговарања*, 2. издање, Грмеч – Привредни преглед, Београд, 2000.
12. Првуловић, В.: *Економска дипломатија*, Мегатренд универзитет примењених наука, Београд, 2006.
13. Sederberg С. Р.: Conciliation as Counter-Terrorist Strategy, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 32, No. 3, 1995.
14. Субошић Д.: *Ослобађање талаца*, Глосаријум, Београд, 2003.
15. Умек П., Арех И.: *Терористи: карактеристике, мотивација и деловање*, *Криминалистичке теме*, Висока полицијско-варносна школа, Љубљана, 2002.
16. Ури В.: *Како избећи „НЕ“ – преговарање са нејојустљивима*, Дуриесукс, Загреб, 1994.
17. The Journal of Conflict Resolution, www.jstor.org

Abstract: *The history of human society is characterized by an uninterrupted sequence of conflicts. Contemporary life tendencies call for resolving these conflicts by minimizing their undesirable effects. When dealing with situations of this kind, it is important to use the minimum of acceptable means and to observe the interests of all parties involved, trying to reach a compromise in this way. In order to achieve this goal, it is vital to be familiar with special skills, known as negotiation skills. Growing awareness of the fact that use of force in resolving conflicts may even further aggravate them has placed an emphasis on the development of negotiating skills in different spheres of human activities. The development of negotiating skills and the use of negotiation techniques and knowledge acquired in certain fields can ensure more success in the peaceful settlement of conflicts, which, in turn, may promote security worldwide.*

Key words: *conflicts, communication, negotiation, negotiation team, negotiation strategies, international relations.*

Горан НИКОЛИЋ
ПУ Шабац

Институционални оквир међународне организације криминалистичке полиције – Интерпол

УДК: 351.74:061.1(100)

Апстракт: У раду је анализиран институционални оквир Међународне организације криминалистичке полиције – Интерпол. Посебна пажња посвећена је њеном међународно-правном статусу. Кроз анализу међународно-правног статуса Интерпола аутор поставља питање да ли је Интерпол још увек неваљана међународна организација, и даје одговор да Интерпол још јесте. Међутим, промена глобалне равнотеже снага утицала је и на ову организацију. С тога је *Interpol de iure* међународна организација у „транзицији“ од неваљане ка међудржавној организацији а, *de facto*, међудржавна организација, која активно делује као субјект међународних односа и међународног права. Интерпол поседује атрибуте субјективитета, стога у односе са државама и другим међународним владиним и неваљаним организацијама.

Кључне речи: МОКП – Интерпол, међународна организација, институционални оквир, међународно-правни статус, држава, међународно право, међународни односи.

1. Уводна разматрања

Интерпол је таква врста организације чији је основни циљ борба против криминалитета у међународним оквирима.¹ Што се тиче назива Организације, у редовној комуникацији је прихваћен назив Интерпол, али пун назив је *Међународна организација криминалистичке полиције – Интерпол* (*International criminal police organisation – Interpol*). Сам појам Интерпол је скраћеница од енглеских речи **INTERNATIONAL POLICE** и користи се у поштанској комуникацији. Седиште организације је од 1989. године град Лион у Француској.

¹Алексић, Ж., Миловановић З.: *Криминалистика*, Београд, 1991, стр. 21.

На самом почетку се сусрећемо са проблемом како дефинисати шта је подручије делатности Интерпола? Из саме дефиниције произлази да подручије рада Организације представља **међународни криминалитет**. И ту почиње проблем, како дефинисати појам међународног криминалитета. Мало се теоретичара потрудило да се ухвати у коштац са дефинисањем тог појма. Светао пример је Жан Непоте, један од послератних генералних секретара Интерпола. Он наводи да се има сматрати **међународним криминалитетом** „*свака криминална активност која има међународне аспекти, било по основу извршене дела, било по основу личности или држања извршилаца или његових саучесника*“.²

Одсуство адекватне дефиниције није зауставило тежње полиција да се повежу у настојању да спрече починиоце да умакну „руци правде“. Тако се поред билатералне сарадње, јављају и међународна удружења полицајаца. Прва таква невладина организација било је „**Међународно удружење шефова полиције**“ (IASP), основано 1893. године у Чикагу, које данас окупља око 10.000 функционера из 65 земаља. Затим, између два светска рата настало је неколико невладиних организација за међународну полицијску сарадњу међу којим је најзначајнија „**Међународна полицијска конференција**“ (IPC) основана 1921. године у Њујорку, а 1993. године је трансформисана у **Међународну светску полицију** (IWP). После другог светског рата основано је више међународних невладиних удружења полиција, а ми ћемо набројати само најважније: **Међународну полицијску асоцијацију** – (IPA) основану 1950. у Великој Британији и **Међународну федерацију виших функционера полиције** – (FIFSP) основану 1951. у Мецу у Француској а данас јој је седиште у Минстеру у Немачкој и др.

Што се тиче међународне, мултилатералне, међудржавне сарадње полиција, она се одвија под окриљем ОУН-а, односно Економско-социјалног савета ОУН-а који се бави кривичноправном проблематиком. Под његовим руководством нашли су се: органи за општи криминалитет и превенцију криминалитета (Комитет за спречавање криминала и борбу против делинквенције и Одељење за превенцију криминала и кривичноправна питања); специјализовани конгреси ОУН-а о спречавању криминалитета и третману преступника; специјализовану органи за борбу против опојних дрога (Комисија за опојне дроге, Одсек ОУН-а за наркотику, Међународни орган за контролу наркотика, Фонд за борбу против злоупотребе наркотика и други). ОУН-а је формирала и неколико регионалних организација за међународну полицијску сарадњу (UNAFEI за регион Азије и Далеког истока, ILANUD за Латинску Америку, HENUI за Европу и UNAFRI за Африку, док се у Риму налази Интеррегионални Институт ОУН-а за

² Бабовић, Б.: *Интерпол – мит и стварност*, Загреб, 1986, стр. 1

изучавање криминалитета и кривичноправних питања UNCRI), као и више оперативних група за међународну полицијску сарадњу у појединим областима, а најзначајније од њих су: Квантико, Бернски клуб, Група 15 и Базелски клуб.³

Разлоге настанка било које међународне организације, па тако и Интерпола, проф. др Војин Димитријевић и др Обрад Рачић виде „у сазревању свесћи о потреби међународне сарадње која је у тесној вези с економским и технолошким развојем, ствари условљена је њиме“.⁴ Тако се међународне организације стварају као „средство ситалне сарадње ради поштивања интереса који су заједнички удруженим државама“.⁵

Потвђујући ову претпоставку, прва интересовања за међународну полицијску сарадњу јављају се крајем 19. и почетком 20. века, упоредо са бурним развојем многих природних и друштвених наука. Условљена научним напретком јавља се индустријска револуција и сходно начелу „*lesse faire*“, долази до све разноврсније и развијеније сарадње између држава на економском и политичком плану.

Индустријализација је изнедрила убрзан развој превозних средстава: аутомобила, возова, авиона и средстава везе: телеграфа и телефона. У једну руку, та средства су олакшала сарадњу између држава и људски живот на земљи, али су омогућила извршиоцима злочина да лакше припремају и извршавају своја „дела“ и да се врло брзо са пленом нађу изван домаћаја органа гоњења, односно на територији друге државе.

Најзад, и емиграције из претежно руралних у индустријски развијеније земаље, створиле су плодно тло за криминал који се почео „преливати“ преко државних граница али и за визионарске идеје о међународном повезивању полицијских служби.

Свој савремени изглед МОКП-а је добила када је 1956. године усвојен нови Статут, који са изменама из 1985. важи и данас, постављен је институционални облик Интерпола и успостављене су тешње везе са ОУН-а и другим међународним организацијама. Тада је промењен назив Организације, тако да се од тад Интерпол зове **Међународна организација криминалистичке полиције** (*International Organization of Criminal Police – IOCP*).

Ако се у једној реченици жели окарактерисати историјат Интерпола, можемо рећи да је то дуг пут прегалништва и залагања „виђенијих“ полицијских чиновника, који су, без обзира на време у коме су живели, желели да „рука правде“ стигне злочинце, ма где се они налазили.

³ Никач, Ж.: *Транснационална сарадња у борби против криминалитета: Еуропол и Интерпол*, Београд, 2003, стр. 116–117.

⁴ Рачић, О., Димитријевић В.: *Међународне организације*, Београд, 1971, стр. 4.

⁵ Ibid, стр. 5.

2. Међународно-правни статус Интерпола

Међународно правни статус Интерпола је од самог зачетка ове организације изазивао недоумице и полемике, укључујући ту ширу јавност али и стручњаке који се баве међународним организацијама, међународним односима и међународним јавним правом.

Прво питање око којег се „ломе копља“ је: да ли је Интерпол, међународна невладина или међудржавна (владина) организација?

Међународне (међудржавне) организације дефинисане су као „вишестраним уговорима основани трајни облици институционализованог општења три или више држава, са посебним статусом и сталним органима, у оквиру којих се, на начин предвиђен статутима и другим основним документима организације, одвијају процеси мултилатералног преговарања и заједничког одлучивања држава чланица у одговарајућим областима међународне сарадње“.⁶

Међународне невладине („приватне“) организације дефинисане су као „удружења група и појединаца из различитих држава чији циљеви нису лукративни, тј. не састоје се у стицању добити“.⁷

Према Стошићу „основна разлика између невладиних и међувладиних (међудржавних) организација је у томе што невладина организација рачуна као чланове приватне особе или националне невладине организације (врло ретко државна или владина тела), док су чланови међувладине организације државе и искључиво државе“.⁸

Узимајући у обзир ова гледишта и историјат Интерпола, можемо закључити да је Организација настала као невладина („приватна“) организација, односно удружење стручних лица као приватних особа. Међутим, одмах по оснивању Организације, регулисањем чланства у њој (оснивачи, представници држава и личности које МККР прима у чланство), Интерпол је кренуо путем „транзиције“ од невладине ка међудржавној организацији. Овај став може се поткрепити, имајући у виду конститутивне елементе међународних организација.

2.1. Чланство

Неоспорна је чињеница да је Интерпол (МККР) настао као невладина (приватна) организација и удружење стручних лица. Његови чланови нису биле државе већ личности. Тако, могло је бити више чланова из исте државе, а да притом сви чланови буду равноправни и да сваки од њих има право гласа. Постојале су три врсте чланова:

⁶ Димитријевић, В., Рачић О.: *Међународне организације*, Београд, 1971, стр. 16–37.

⁷ Ibid.

⁸ У: Избор – бр. 1, 1986.

- оснивачи;
- накнадно одређени представници држава и
- стручњаци које је бирала комисија.

Након II светског рата почео је процес „транзиције“ Интерпола ка међудржавној организацији. Тако је непосредно по завршетку II светског рата, Белгија, која је била домаћин обновљеног конгреса, послала је позиве за учешће на конференцији државама, и само су „ефективни“ чланови, делегирани од својих влада, једини имали право гласа.

2.2. *Сташјуи*

Статутарна решења такође дају основа да се „de facto“ Интерпол може сматрати међудржавном организацијом. Статут Организације из 1956. године је двосмислен. Та двосмисленост се огледа у избегавању да се Интерпол званично конституише као међувладина (међудржавна) организација, односно да се Статут ратификује од стране држава чланица као међудржавни уговор.

Међутим, из појединих чланова Статута, може се закључити да су државе чланице ове међународне организације. У члану 4. Статута каже се да „свака држава може за члана Организације одредити било коју званичну полицијску службу чије активности спадају у оквир делатности Организације“.

Према члану 7. Статута свака земља може имати само једног шефа делегације, а њега „одређује надлежни владин орган земље“.

Молбу за пријем у Интерпол подноси влада као орган државе. Тако је СРЈ искључена из Интерпола као држава и као држави дата је могућност да поднесе молбу за пријем.

У анексу Статута наведен је списак држава чланица.

Ипак, може се закључити да је Статут из 1956. године међудржавни уговор, јер су га усвојиле државе, после две године проучавања радне верзије текста и усвајања примедби, донет је резолуцијом Генералне скупштине и за његово усвајање су гласале делегације држава (ефектни чланови). Неприхватање Статута чланице саопштавају преко владе своје државе.

Такође, 1985. године усвојен је Финансијски правилник који утврђује „финансијске обавезе држава чланица“.

2.3. *Сталност орјана*

Сталност органа је један од конститутивних елемената који предвиђа да она мора бити утврђена статутом организације. Органи Интерпола састају се и заседају повремено – Генерална скупштина, стално – Извршни комитет, док непрекидно функционишу административни органи, Генерални секретар и Генерални секретаријат.

2.4. Области делатности

Област делатности је конститутивни елемент који обухвата поље обављања предвиђене делатности од заједничког интереса, циљеве и функције организације као такве.⁹ Делатност Интерпола је специфична по предмету, јер се Организација бави међународном сарадњом у борби против криминалитета.

2.5. Пракса односа Интерпола са међународним организацијама

У пракси односа Интерпола са другим међународним организацијама најважније је споменути однос са ОУН-а. И у ОУН-а су лутали што се тиче природе Интерпола као међународне организације. Тако су у почетку Интерпол сматрали невладином организацијом јер су му дозволили консултативан статус (1949) при Економско-социјалном савету ОУН, и ако је ECOSOC раније дао на знање, да се такав статус не може дати организацији у чијем буџету учествују државе.¹⁰

Међутим, убрзо је ECOSOC ревидирао свој унутрашњи правилник и прихватио нови члан под називом „Учествовање других међувладиних организација“, а у свом извештају ECOSOC-у (1971. г.) Генерални секретар ОУН-а навео је да се Интерпол има сматрати међувладином организацијом.¹¹

2.6. Посебан статус Интерпола

Посебан статус Организације је веома важан елемент међународних организација и исказује се кроз статус међународне организације као правног лица и субјекта међународног права.

Међународна организација је правно лице, према члану 104. Повеље ОУН-а, када на територији сваке државе чланице има правну способност (legal capacity) потребну за вршење својих функција и остваривање својих циљева.

Према Рачићу и Димитријевићу, појам правног лица, подразумева способност закључивања међународних уговора, поседовање и располагање имовином, иступање пред судовима, привилегије и имунитете.

– Интерпол је субјект међународног права. Међународно правни субјективитет подразумева опште и посебне елементе.

⁹ Рачић, О., Димитријевић, В.: *Међународне организације*, Београд, 1971, стр. 18.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

Општи елементи су:

1. поседовање права и обавеза сагласно међународном праву;
2. самостално деловање у односу на треће субјекте и
3. аутономију организације према државама чланицама.

Посебни елементи су:

1. привилегије и имунитети;
2. способност закључивања уговора;
3. јурисдикција персонална и територијална.

Остали посебни елементи су:

1. активно и пасивно право посланства;
2. сазивање међународних конференција и учешће у раду тих конференција;
3. чланство међународне организације у другој организацији и
4. одговорност међународних организација.

Опште елементе субјективитета Интерпол поседује и испуњава деловањем као међународна организација. Чланом 41. Статута, Интерпол се овлашћује да може закључивати уговоре са другим субјектима међународног права. (Уговор о седишту са Француском и специјалне везе Интерпола са ОУН-а). У члану 30. Статута јемчи се аутономија и независност у деловању Организације, где се наводи да у „обављању својих функција Генерални секретар и особље неће тражити ни прихватити инструкције било које владе или органа који су изван Организације“. Са своје стране сваки члан Интерпола, обавезује се да ће поштовати „искључиво међународни карактер мисије Генералног секретара и особља и да на њих неће утицати у извршавању задатака“. Аутономија и независност су загарантоване и самосталним финансирањем Организације из доприноса чланова, поклона, легата и субвенција.

Интерпол, такође испуњава посебне елементе субјективитета. Тако, Организација и њени службеници поседују одређене привилегије и имунитете као што су:

- неповредивост службених просторија и архива;
- неометане комуникације, финансијског пословања;
- фискалне и царинске олакшице.

Потпуни имунитет имају Генерални секретар и чланови његове породице, док остали службеници имају делимичан имунитет.

Интерпол ужива право активног и пасивног посланства. Он је у државама чланицама заступљен преко НЦБ, а државе чланице одређују своје представнике у Интерполу и његовим органима. Према члану 41. Статута Интерпол може учествовати у раду других организација, успостављати са њима односе, тражити мишљења и примењивати међународне конвенције. Сагласно овом члану представници Интерпола су учествовали на конференцијама владиних и невладиних организација, регионалним конференцијама држава итд.

Одредбама Финансијског правилника регулисана је објективна и субјективна одговорност Организације, за штету насталу услед деловања њених службеника.

Интерпол има и своју препознатљиву заставу и амблем. Застава Интерпола усвојена је још 1949. године. У средини плавог поља налази се амблем Интерпола око кога су четири муње које симболишу брзину акције полиције.

Амблем у данашњем облику усвојен је 1973. године и садржи:

- мач, као симбол активности полиције;
- теразије, као симбол правде;
- глобус, као симбол универзалности и
- маслинове гранчице око глобуса, као симбол опредељења полиције да се бори за осигуравање општег мира.

3. Органи, структура и правни акти Интерпола

3.1. Структура Интерпола

Структура МОКП утврђена је чланом 5. Статута у којем се наводи да ту структуру чине:

1. Генерална скупштина;
2. Извршни комитет;
3. Генерални секретаријат;
4. Стручњаци (саветници);
5. Национални, централни бирои (НЦБ).

Навођење НЦБ као органа Интерпола, мора се узети са резервом јер неки теоретичари тврде *да њо нису Интерполови органи, него национална тела која одређује свака држава*.¹² Међутим, став доктрине међународних организација је да функционално, структуру међународних организација чине сви органи који могу да допринесу остварењу постављених циљева. У конкретном случају, мишљења сам, да су НЦБ део Интерпола као целине (шири појам). Ужу структуру чине органи који за свој рад, за разлику од НЦБ, непосредно одговарају Организацији. То су изворни органи.

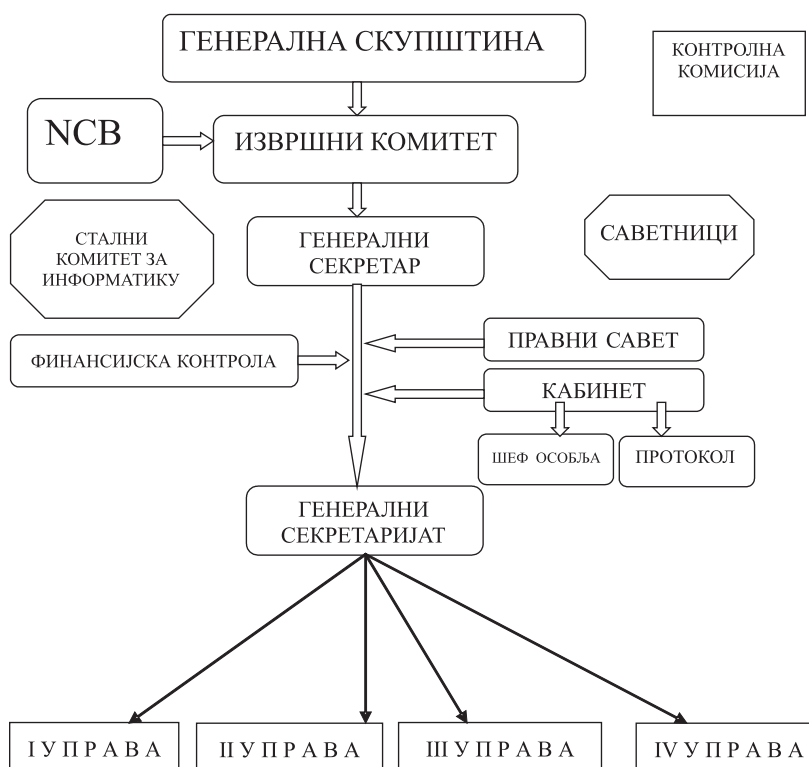
Сагласно бројним поделама органа међународних организација и Интерполови органи се могу поделити на:

1. органе управљања – Генерална скупштина и Извршни комитет, и
2. извршне органе – Генерални секретаријат и НЦБ.

Постоје још бројне поделе међутим, сматрамо да је најприкладнија подела Димитријевића и Рачића који сматрају да типичне међународне организације имају структуру која се своди на следеће органе:

¹² У: Избор – бр. 1, 1986.

1. Највише органе – у конкретном случају то је Генерална скупштина;
2. Извршне органе – Извршни комитет;
3. Административне – Генерални секретар и Генерални секретаријат;
4. Помоћне, односно саветодавне органе – Комисија за информатику и Саветници, и
5. по потреби, Органе за решавање спорова – Контролна комисија.

Шема 1. – Структура Интерпола

3.2. Генерална скупштина

Генерална скупштина је пленарни орган, састаје се једном годишње а према члану 6. Статута „највиша институција“. Њу чине делегати држава чланица које бира „надлежни орган владе државе чланице“.¹³ Свака земља има слободу око састава и броја чланова своје делегације, али је могуће имати само једног шефа делегације. Међутим, једино се пре-

¹³ Статут, чл. 7.

поручује да делегацију треба да чине људи из полицијске струке, као и експерти за питања о којима се расправља на конгресу.¹⁴

У члану 8. Статута набројане су надлежности Генералне скупштине.

1. Да извршава задатке који су јој стављени у надлежност Статутом;
2. Утврђивање принципа и прописивање општих мера за остваривање циљева организације;
3. Разматрање и усвајање програма рада за наредну годину по предлогу Генералног секретара;
4. Избор личности предвиђених Статутом;
5. Усвајање резолуција и упућивање препорука члановима по питањима из делокруга рада Организације;
6. Утврђивање финансијске политике;
7. Разматрање и одобравање уговора са другим међународним организацијама;
8. Усвајање и измена Статута и доношење одговарајућих правилника;
9. Решавање по захтевима;

Редовна заседања Генералне скупштине одржавају се једном годишње, а ванредна се заказују на основу предлога одређеног броја држава чланица. Место заседања се одређује најчешће унапред, на претходном за наредно заседање. Уколико пак, државе не могу да се договоре, заседање ће се одржати у седишту Организације. Скупштином председава председник Интерпола, а помажу му три потпредседника и Генерални секретар.

Рад Генералне скупштине регулисан је Статутом и општим правилником, који регулише и рад по комисијама. Одлуке донете на заседању Генералне скупштине формулишу се у форми резолуција и препорука и правно су обавезујуће за све чланице. Свака чланица има један глас (начело равноправности) а одлуке се доносе већином гласова (проста већина), док је квалификована двотрећинска већина потребна приликом изјашњавања о захтевима за измену Статута, усвајању општег Правилника, пријема у Интерпол и за избор Председника. Званични службени језици су: француски, енглески, шпански и арапски.

Председник Генералне скупштине је, истовремено, члан Извршног комитета, он заступа организацију, потписује и склапа међународне уговоре и врши друге послове.

3.3. Извршни комитет

Извршни комитет је извршни орган са претежно контролним функцијама, а извршне функције реализује преко Председника.¹⁵

Према члану 22. Статута функције за које је надлежан Извршни комитет су:

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Бабовић, Б.: *Интерпол – Миси и стварности*, Загреб, 1986, стр. 63.

- 1) Да надгледа извршавање одлука Генералне скупштине;
- 2) Да припрема дневни ред заседања Генералне скупштине;
- 3) Да контролише рад Генералног секретара;
- 4) Одлучује о одузимању и враћању права гласа земљама чланицама;
- 5) Извршни комитет се мора изјаснити о сваком предлогу који Организацији намеће финансијске обавезе а преиспитује и потврђује програм рада и предлог буџета.

Састаје се, начелно, два пута годишње, али је пракса последњих година и по три пута годишње.

У члану 15. Статута предвиђен је састав Извршног комитета. Он има 13. чланова и то:

- Председника Интерпола,
- три потпредседника, и
- девет делегата који се бирају из редова Генералне скупштине.

Места у Извршном комитету су подељена с обзиром на континенте, с тим што се Аустралија рачуна у оквиру Азије. Тако Европа има право на четири места а Америка, Африка и Азија на по три места.¹⁶ Мандат Председника траје четири године а потпредседника три уз могућност реизбора највише два пута узастопно. Исти мандат од три године имају и остали чланови али немају могућност реизбора.

У свом деловању Извршни комитет наступа самостално и независно. У члану 21. Статута наводи се да сва лица која чине Извршни комитет сматрају се представником Организације, а не представницима држава чланица.

Извршни комитет има и врло важне ингеренције у односу на друге органе. Тако он може изменити одлуку Генералне скупштине и има веома важну улогу у избору и контроли рада Генералног секретара јер Извршни комитет може захтевати од Генералне скупштине да прекине мандат Генералном секретару.¹⁷

3.4. Генерални секретаријат

Генерални секретаријат је стручни и административно технички орган, независан у свом раду од било које владе, који својим радом омогућава стално функционисање организације. Његова дужност, као органа Интерпола, је да спроводи одлуке Генералне скупштине и Извршног комитета.

Према члану 26. (Статута) функције Генералног секретаријата су:

- 1) административне:
 - да обезбеђује нормално деловање и рад секретаријата;
 - да организује и извршава административно-техничке послове везане за заседање Генералне скупштине и Извршног комитета;

¹⁶ У: ЈРМП – бр. 3, 1975.

¹⁷ Бабовић, Б.: *Интерпол – мии и стварности*, Загреб, 1986, стр. 64.

– да одржава везе са НЦБ, прикупља обавештења и документа, чува их и архивира и ставља их на располагање државама чланицама, функционишући као информативни центар.

2) координационе:

– да обезбеђује везе са националним и интернационалним властима и
– одржава непосредни контакт са председником Организације.

3) техничке:

– да организује и извршава техничке послове приликом заседања Генералне скупштине, Извршног комитета и других органа;
– припрема план рада за наредну годину и подноси га Извршном комитету и Генералној скупштини на разматрање и усвајање;
– припрема и издаје корисне публикације.

4) финансијске:

– предвиђене су у члану 40. Статута, где се каже да нацрт буџета припрема Генерални секретар а усваја га Извршни комитет.

5) репрезентативне функције дате су шефу администрације Генералном секретару. У члану 28. Статута се каже да у извршавању својих задатака, Генерални секретар представља Организацију.

6) политичке функције такође, у смислу члана 3. Статута, припадају Генералном секретару. Он има овлашћење да у конкретним случајевима одлучује о примени члана 3. Статута.

Састав Генералног секретаријата чине Генерални секретар и особље стручног, административног и техничког карактера.

Генерални секретар је инокосни орган кога бира Генерална скупштина на предлог Извршног комитета. Мандат Генералног секретара је пет година, с тим што за њега важи начело реизборности. У члану 28. Статута предвиђена су два услова које треба да испуни особа пре избора за Генералног секретара Организације и то:

– да буде млађа од 65 година и
– други услов, који није баш толико изричит, је да то лице има практичног искуства у полицијском раду.

Постоји и препорука да то лице буде из земље седишта, што је и поштовано сем у случају Енглеза Рајмонда Кендала.

Надлежности Генералног секретара су да:

1) руководи радом административно техничког особља и да га самостално уређује и организује.

2) припрема и подноси предлоге Генералној скупштини и Извршном комитету;

3) заступа организацију у контактима са земљом седишта, са властима других земаља и са осталим међународним организацијама;

4) у његовој надлежности је и питање тумачења и поимања члана 3. Статута где највише долазе до изражаја његове политичке функције.¹⁸

¹⁸ Ibid, стр. 67.

У складу са том функцијом према члану 30. Статута, Генерални секретар је потпуно политички независан у раду и не сме да прима упутства од држава чланица и органа ван Организације. Сви чланови организације дужни су да поштују међународни карактер мисије Интерпола односно генералног секретара. Генерални секретар учествује у раду Генералне скупштине и Извршног комитета, али нема право гласа.

Особље организације чине административни, технички и стручни кадрови који су распоређени у кабинету Генералног секретара, одељењу финансијске контроле, управама и осталим организацијама. Особље укупно броји око 250 чланова и дели се у три категорије:

– *Службеници под уговором* – су лица која запошљава Интерпол и везана су за организацију радним уговором, у целости их плаћа генерални секретаријат а подлежу француском законодавству социјалног осигурања;

– *Дешаширани службеници* – су лица која у организацију упућују националне управе и њих плаћа организација али нису обухваћени француским законодавством о социјалном осигурању већ та права остварују у државама из којих су дошли;

– *Службеници стављени на располагање организације* – њих плаћа држава из које потичу.

Ово особље има статус *међународних службеника* које немају намештеници невладиних организација. У извештају о мотивима првог споразума о седишту Интерпола, то је јасно наглашено када се говори о „*гаранцијама које законито треба пружити међународним службеницима*“ (мисли се на службенике Генералног секретаријата).¹⁹

Део особља је распоређен у четири управе:

Прва управа обухвата општу администрацију, односно:

1. персоналне и друштвене послове;
2. рачуноводство и финансије;
3. опште службе;
4. безбедност;
5. израда докумената;
6. састанци и мисије.

Друга управа обухвата:

1. Службу за општи, привредни и финансијски криминалитет;
2. борба против илегалне трговине дрогом;
3. обрада података;
4. Европски секретаријат.

У саставу друге управе су и Европски подрегионални бирои Интерпола: за везе у Бангкоку (за територију Азије), у Буенос Аиресу (за јужну Америку), у Абиџану (за западну Африку) и у Харареу (за јужну Африку).

¹⁹ У: Избор – бр. 1, 1986.

Трећа управа обавља послове:

1. Студија;
2. истраживања и
3. издавачке послове.

У оквиру ње издаје се Међународна ревија криминалистичке полиције.

Четврта управа се бави пословима техничке помоћи односно телекомуникацијама и информатиком.²⁰

3.5. *Савешњаци*

Саветници су особе које располажу стручним и професионалним знањима из области које су укључене у дијапазон деловања Интерпола, а потребно је и да уживају репутацију и углед у некој области од интереса за Организацију. Њихова функција је чисто саветодавне природе и најчешће се ангажују „ad hoc“ када се у раду појаве одређени проблеми научне природе.²¹ Бира их Извршни комитет на период од три године, са правом реизбора, а избор мора потврдити и Генерална скупштина. Својство саветника сходно члану 37. Статута, може бити одузето одлуком Генералне скупштине.

3.6. *Контролна комисија*

Контролна комисија је орган за решавање спорова и контролу рада Интерпола. Овај орган није формиран Статутом Организације, већ на основу уговора о седишту Интерпола и Француске, а плод је и тековина савременог друштва. Циљ стварања овог органа је био формално правне и фактичке природе. Односно, да се функционисање Интерпола усклади са прописима о слободама и правима човека и грађана, загарантованим француским законима и да се тиме употпуни заштита слобода и права грађана који су предмет рада Интерпола.

Комисија има укупно пет чланова. По једног именују Интерпол и Француска, а та два члана споразумно предлажу трећег који је и председник комисије. Он бира четвртог са листе стручњака по предлогу Организације. Последњег члана именује Извршни комитет.

Комисија има двоструку улогу:

– у свом домену контролише регуларност важног дела делатности Организације, односно примену члана 3. и званично тумачење Статута у вези са прикупљањем и обрадом података о појединцима, и

– решава по евентуалним жалбама појединаца на рад Интерпола.²²

Први део тих задатака обавља по службеној дужности „ex officio“, а други на молбу и захтев грађана.

²⁰ Кривокапић, В.: *Криминалистичка тактика I*, Београд, 1996, стр. 89.

²¹ Статут чл. 34.

²² Бабовић, Б.: *Интерпол – мит и стварност*, Загреб, 1986, стр. 78.

3.7. Стални комитет за технологију и информатику

Стални комитет за информатику и технологију је помоћни орган Интерпола који има за циљ да решава питања из области телекомуникација и информатике. Формиран је 1983. год. и чине га стручњаци из области информатике и технологије.

Задаци Сталног комитета су:

- да прати развој телекомуникација и информатике;
- да предлаже решења за везе у оквиру Интерпола;
- да даје мишљења о финансирању значајних инвестиција у области телекомуникација и информатике.

Чланови овог тела су стручњаци из ових области, руководиоци регионалних центара Интерпола, представници појединих држава чланица и представници организација.

3.8. Национални централни бирои

Национални централни бирои држава чланица су органи који омогућавају успешно функционисање Интерпола. Правни основ њиховог деловања чине унутрашњи правни прописи држава чланица и међународно правни документи. Унутрашњим правним прописима државе одређују који ће орган обављати послове НЦБ. Међународно правни основ за деловање НЦБ налази се у члановима 5, 31, 33 и 41. Статута. Такође изузетно значајни документи за рад НЦБ су: „Доктрина НЦБ“, усвојена 1965. године у форми анекса Општег правилника и доношење акта под називом „Општа политика у вези НЦБ држава чланица“, усвојена на заседању Генералне скупштине 1994. године.

Овим актима се утврђују:

- носиоци полицијске сарадње;
- правила рада НЦБ;
- препоруке за њихово деловање и
- тзв. руководећи принцип међународне полицијске сарадње.

НЦБ имају троструку улогу:

- да кординирају рад са органима у својој земљи;
- да се повезују са другим НЦБ;
- и да сарађују са Генералним секретаријатом Интерпола.²³

НЦБ воде централне евиденције криминалаца, преносе захтеве домаћих органа страним НЦБ и обрнуто, предузимају мере на захтев страног НЦБ.

²³ Статут, члан 33.

У пракси Интерпола постоје органи са правним статусом тзв. под НЦБ, као што имају територије које су раније припадале Великој Британији, Португалу и САД-а. Те територије немају статус независних држава и изворно чланство у Интерполу, већ га остварују преко НЦБ држава под чијим суверенитетом су били. Данас има 11 тзв. под НЦБ.

Као пример организације НЦБ, може нам послужити НЦБ Велике Британије. НЦБ Велике Британије налази се у оквиру Националне обавештајне службе за криминал – NCIS (National Criminal Intelligence Service), која има сличан домен деловања као наша некадашња Управа за сузбијање организованог криминала, а сада СБПОК. У поменутој служби НЦБ је лоциран у Међународној управи и један је од најзапосленијих у свету, са преко 13 000 нових случајева годишње, и у просеку са преко 200 000 одвојених захтева. НЦБ има укупно 61 запослену особу, од којих је 21 повучена из полицијских станица широм Велике Британије. На челу британског бироа је Начелник и његов заменик. Биро има и двадесетчетворочасовну преводилачку службу за четири службена језика Интерпола, а као додатак има и „Комуникацијску собу“, која такође има двадесетчетворочасовно дежурство, и врхунску комуникацијску опрему, укључујући и сигурну међународну електронску пошту, као и приступ Интерполовој криминалној бази података у Лиону (Automates Services Facility – ASF). NCB UK тесно сарађује са Еурополом²⁴ и Одсеком за подршку у сузбијању трговине дрогом (Drug Liaison support desks), у циљу да омогући квалитетне податке корисницима његових услуга, као и да одигра своју улогу у обезбеђивању да NCIS постигне свој циљ, односно да поменута служба има на располагању квалитетне обавештајне податке о криминалу, како би одржала водећу улогу у борби против извршилаца тешких кривичних дела и дела организованог криминала.²⁵

3.9. Правни акти

Попут било које друге међународне организације, Интерпол има своје правне акте који регулишу сва питања везана са његовим циљевима, устројством и деловањем.

У најзначајнија правна акта убрајају се:

– Статут;

²⁴ Еуропол је Европска полиција, основана на иницијативу Немачке, а замишљена као посебна организација ван структуре Интерпола и за потребе ЕУ. Оснивање Еуропола је финансирано чланом К (К1-К9) Уговора о Европској Унији, закљученог у Мадриду 7. фебруара 1992. године, као и Одлуком Европског савета од 29. октобра 1992. године.

²⁵ Nexus, issue No 8, spring 2000.

- Општи правилник;
- Финансијски правилник и
- Правилник о радио комуникацијама.²⁶

3.9.1. *Статут*

Статут је најопштији, основни и конститутивни акт Интерпола, који регулише најзначајнија питања везана за деловање Организације. Статут који је и данас пуноважан, усвојен је 1956. год. на заседању Генералне скупштине у Бечу. Иначе, Статут је кратак акт са малим бројем одредби (50 чланова) које регулишу питања као што су:

- циљеви;
- начела;
- предмет и оквире сарадње;
- чланство и
- финансирање.

3.9.1.1. *Циљеви*

Циљеви Организације дефинисани су у члану. 2. Статута,²⁷ где се каже да су основни циљеви Организације:

- а) осигурати и развијати најшире узајамно помагање органа криминалистичке полиције, у оквиру постојећих закона у разним земљама и у духу Опште декларације о правима човека;
- б) установити и развијати све установе способне да успешно допринесу спречавању и кажњавању деликата општег права.

3.9.1.2. *Начела*

Најважнија начела Интерпола су:

- *Национална сувереност држава* – као основно начело које мора бити поштовано у полицијској сарадњи;
- *Универзалност* – односно могућност сарадње сваке земље са било којом другом земљом без обзира на географски положај, језик или политичко уређење;
- *Функционалност* – начело које омогућава учествовање у сарадњи свих органа који доприносе откривању кривичних дела;
- *Организовани* и успостављени механизам сарадње без сувишног формализма – начело које је предуслов за ефикасну сарадњу;²⁸
- *Равноправност* – једна земља један глас;

²⁶ Gazzari D.: *Међународне организације криминалистичке полиције*, ЈРМП бр. 3, Београд, 1975, стр. 284–289.

²⁷ У: ЈРМП – бр. 3, 1975.

²⁸ Gazzari D.: ЈРМП, Београд, 1975, стр. 251.

– *Аполиитизам* (у смислу члана 3. Статута којим се најстрожије забрањује „свака делатност или интервенција у питањима или случајевима који имају политички, војни, верски или расни карактер“);

– *Антикриминална солидарност*;

– *Поштовање и заштита људских права*;²⁹

– *Независност и аутономија Интерпола у деловању*³⁰ – сагласно овом начелу Организација би требало да делује у општем интересу свих држава чланица, а не одређене државе (нпр. Настојања Аустрије и Немачке пре и за време II светског рата да Интерпол делује у њиховом интересу).

3.9.1.3. Предмет и оквири сарадње

Предмет и оквир сарадње су предвиђени Статутом и утврђени чланом 3.

Предмет сарадње су сви деликти општег права, односно она кривична дела која су на више-мање исти начин предвиђена у кривичним законима свих земаља, и и чији је било који битан елемент везан са иностранством.

Оквир сарадње је утврђен чланом 3. Статута, где се најстрожије забрањује сарадња у случајевима који имају политички, расни, верски и војни карактер. А да ли је дело таквог карактера цени свака земља у конкретном случају и доноси одлуку да ли ће сарађивати или ће одбити сарадњу. Генерални секретар је, такође у обавези да води рачуна о примени члана 3.

3.9.1.4. Чланство

Током свог постојања од 1923. године, сагласно првобитним жељама да Интерпол буде приватна а не владина организација чланови Интерпола су били:

а) чланови изабрани на оснивачком конгресу;

б) делегирани чланови држава, који нису учествовали на оснивачком конгресу;

ц) појединци именовани од МККП који могу допринети раду организације.

Касније у периоду од 1932. до 1946. чланови су:

а) чланови оснивачи од конгреса 1923. године;

б) *ванредни чланови* – личности које бира МККП на основу стручних квалификација;

ц) *ефективни чланови* – које бирају државе чланице, једино су они имали право гласа.

²⁹ Gazzari D.: ЈРМП, Београд, 1975, стр. 251.

³⁰ У: Избор бр. 1, 1986.

Тек усвајањем новог Статута 1956. године, с тим што су чланство задржале државе и ентитети, у члану 4. Статута се прецизира да „свака земља може за члана Организације одредити било које званично тело чије функције улазе у делокруг рада организације“.

Молбу за приступање треба Генералном секретару да достави надлежан орган владе а пријем је коначан, када га одобри Генерална скупштина двотрећинском већином. Иначе 1999. године Интерпол је имао 175 земаља чланица.³¹

3.9.1.5. Финансирање

Како би могао редовно да обавља своје задатке сагласно начелу независности и аутономије у раду, Интерпол одређује потребе и начин финансирања. Према члану 38–40. Статута приходи у буџету потичу од:

- а) финансијских доприноса држава чланица;
- б) поклона, легата, субвенција и осталих извора које одобри Извршни комитет.

Најважнији извор финансирања је чланарина. Она се уплаћује на бази котизације за чланство, уведене 1957. године. Свака чланица плаћа котизацију у вредности од неколико буџетских јединица подељених у 12 категорија. Прва категорија броји 80 а последња једну буџетску јединицу. Вредност категорија одређује Генерална скупштина сваке три године и то у швајцарским францима.³²

Такође, свака држава мора да плати уписнину у вредности од четири буџетске јединице, а значајне приходе Интерпол остварује и од ауторских права, претплате на ревију и камате на уложена средства. Чланом 40. Статута предвиђено је да нацрт буџета припрема Генерални секретар, а одобрава га Извршни комитет, међутим предлог ступа на снагу тек пошто га усвоји Генерална скупштина.

Начин промене Статута предвиђен је у члану 42. У њему се наводи „да се овај Статут може мењати на предлог једног члана или на предлог Извршног комитета. Генерални секретар доставља члановима Организације предлог амандмана најмање три месеца пре подношења Генералној скупштини на разматрање. Сваку промену мора прихватити Генерална скупштина двотрећинском већином чланова Организације“.

Примена статута је регулисана у члану 44. где се каже: „Примену статута утврђује Генерална скупштина у Општем правилнику и његовим анексима, чије се одредбе усвајају двотрећинском већином“.

3.9.1.6. Општи правилник

Општи правилник је правни акт доста сличан пословнику о раду. Њиме се регулише:

- заказивање седнице Генералне скупштине;

³¹ www. Interpol. COM, 2001.

³² У: ЈРМП-БР1, 1975.

- дневни ред;
- гласање;
- и друга организацијско-техничка питања.

Општи правилник има укупно 56 чланова. Чланови Општег правилника се могу мењати на захтев било које земље чланице уколико тај захтев буде послат Генералном секретаријату 120 дана пре отварања седнице, а Генерални секретаријат је у обавези да проследи предлог најкасније 90 дана пре заседања Генералне скупштине земљама чланицама.

У случају хитности, за време заседања Генералне скупштине, сваки предлог за измену Општег правилника, може бити стављен пре слања писменог предлога ако се с тим сложе три земље чланице. Генерална скупштина ће донети одлуку о предложеним изменама после консултација са „*ad hoc*“ комитетом који се састоји од 3 делегата. Једног бира Генерална скупштина а два поставља Извршни комитет. Овај комитет се такође консултује ако постоји предлог и за измену статута.

Током постајања Интерпола, Статут и општи правилник су се мењали више пута, а последње промене Статута (чланова 11 и 12) и Општег правилника (члана 37) извршене су на 66. заседању Генералне скупштине у Њу Делхију 1997. године.³³

3.9.1.7. Одлуке *Инџерџола*

Под одлукама међународних организација, Димитријевић и Рачић подразумевају, у *најширем смислу, све оне акције у којима долази до изражаја воља саме организације а не њених чланица.*

Постоји више подела одлука међународних организација, зависно од критеријума који се узме за њихову класификацију. Тако, ако се као критеријум поделе узме њихова обавезност, онда се одлуке могу поделити на:

а) одлуке које обавезују субјекте којима су упућене и оне се зову обавезне одлуке. Ове одлуке се могу поделити на *опште обавезне одлуке* (најважније групе општих обавезних одлука су правилници, одлуке којима се на општи начин Статут тумачи и опште интерне одлуке) и *појединачне обавезне одлуке* (у ову групу обавезних одлука спадају пре свега интерне одлуке, наредбе чланицама и одлуке којима се решавају спорови);

б) одлуке које их не обавезују а оне се зову препоруке.

Ако се пак за критеријум поделе узму субјекти којима су упућене одлуке (адресати), којима се налаже или препоручује одређено понашање, одлуке се могу класификовати на следећи начин:

а) одлуке које се односе на органе и службе саме организације (интерне одлуке). Најчешћи адресат оваквих одлука је секретаријат

³³ www. Interpol. COM.

организације као административни орган, али често је настајање интерних одлука и у оквиру самог секретаријата;

б) одлуке упућене чланицама.

Ове одлуке доносе међународне организације у процесу одлучивања и најчешћи адресат ових одлука су владе земаља чланица.

ц) Одлуке које се односе на државе нечланице.

Статут међународне организације је за државе које у њој нису учлањене *res inter alios acta*, те на основу њега за њих не настају никакве обавезе. Међутим, из статута се у неким случајевима могу извести и одређена овлашћења за нечланице (нпр. Дунавска комисија).

За доношење одлука у међународним организацијама, значајна је и подела одлука, с обзиром на то да ли се тим одлукама решава о суштинским питањима (меритуму) или о питањима поступка (процедуре). Прве одлуке тичу се решења саме ствари која је на дневном реду а друге се односе на начин њеног решавања.

Интерпол доноси обавезне одлуке (опште и појединачне) и препоруке.

3.9.1.7.1. Опште обавезне одлуке

У члану 8. Статута Интерпола наводи се да Генерална скупштина има право да доноси следеће опште обавезне одлуке:

- да утврђује принципе и прописује опште мере за остваривање циљева Организације изложених у члану 2;
- да разматра и усваја програм рада за идућу годину;
- да утврђује одредбе правилника чије се доношење оцени потребним (Правилник о радиокомуникацијама, Финансијски правилник ...)
- да усваја резолуције;
- да разматра и одобрава уговоре са другим организацијама.

У члану 41. Статута наводи се Организација може успостављати односе и сарађивати са другим међународним организацијама. Одлуку о томе доноси Генерална скупштина. Такође одлуке о измени Статута доноси исти орган (чл. 42), а у члану 44. Статута се наводи да примену Статута, утврђује Генерална скупштина у Општем правилнику и његовим анексима.

3.9.1.7.2. Појединачне обавезне одлуке

Одлуке о пријему и искључењу чланица, избору лица предвиђених Статутом, саставу органа, одређивању дневног реда и усвајању буџета, доноси Генерална скупштина. Одлуке о решавању спорова у вези са радом Интерпола, доноси Контролна комисија.

У члану 29. Статута се наводи да одлуке о пријему особља, и руковођењу њиме, финансијском пословању и организацији сталне службе

доноси Генерални секретар. Такође, Генерални секретар има овлашћење да у конкретним случајевима одлучује о примени члана 3. Статута.

3.9.1.7.3. *Препоруке*

У члану 8. Статута се наводи да Генерална скупштина има право да упућује препоруке члановима о питањима из делокруга рада организације.

4. *Облици делатности Интерпола*

Облици делатности Интерпола могу се поделити:

- а) сталне;
- б) повремене.

5.1. *Стални облици делатности Интерпола*

Стални облици деловања Интерпола испољавају се углавном:

1. у размени информација и материјала (фотографија, отисака прстију), у циљу провере и утврђивања идентитета лица. То су, иначе, најбројнији облици сарадње;
2. Трагањем за лицима (учиниоцима кривичних дела, сведоцима или несталим лицима) расписивањем међународне потернице;
3. Трагањем за стварима;
4. Размену информација о *modus operandi* криминалаца;
5. Вођење криминалистичке документације (збирке, архиве, аналитичке студије, текстови и публикације);
6. Пружање услуга судским органима;
7. Издавање сталних и повремених публикација.³⁴

Стални облици сарадње се најчешће остварују путем средстава везе, међутим, уколико је у питању хитна ситуација долази и до директних сусрета представника две земље.

5.2. *Повремени ...*

Повремени облици делатности Интерпола остварују се по одређеним питањима и проблемима и од великог су значаја за полицијску сарадњу. У ове облике деловања могу се убројати:

1. редовна заседања Генералне скупштине;
2. регионалне конференције које се повремено одржавају од 1963. године под покровитељском Генералног секретара који их и заказује.

³⁴ У: ЈРМП – 3, *Међународна организација криминалистичке полиције – Интерпол*, 1975.

У Европи се одржавају сваке две године, а на другим континентима сваке три. На овим конференцијама разматрају се „горућа питања“ из области сузбијања криминалитета у том региону;

3. састанци, симпозијуми, семинари, конгреси, стручни колоквијуми су такође, повремени облици сарадње чија је област деловања уска и окренута конкретном проблему (нпр. трговина белим робљем, трговина опојним дрогама, насиље, тероризам, малолетничка деликвенција и сл.);

4. Сарадња са другим међународним и регионалним организацијама. Интерпол је од почетка свог постојања сарађивао са међународним организацијама. Прву запаженију сарадњу остварио је са „Друштвом народа“ а данас ужива „специјални статус“ у оквиру сарадње са ОУН. Он такође остварује сарадњу и са: Међународном организацијом цивилног ваздухопловства, Међународном унијом телекомуникације, са УНЕСКОМ, са Саветом за царинску сарадњу, са Међународним удружењима за криминологију и кривично право. Од регионалних организација Интерпол има плодну сарадњу са Тревијем, Еурополом, Бечким клубом и другим.

Закључак

На основу свега наведеног намеће се закључак да је Интерпол де факто међународна организација у „транзицији“ од невладине ка међудржавној организацији а де факто међудржавна организација, која активно делује као субјект међународних односа и међународног права. Интерпол поседује атрибуте субјективитета, ступа у односе са државама и другим међународним организацијама.

Такође Интерпол је универзална међународна организација, са 184 земље чланице (мада у свом раду пружа помоћ и земљама не чланицама), чији оквири сарадње далеко превазилазе регионалне.

Интерпол је и специјализована организација која сарађује у борби против криминалитета, са најозбиљнијим институционалним оквиром и дугом традицијом у остваривању мултилатералне сарадње између полицијских органа из целог света.

Криминалитет, као предмет сарадње у оквиру Интерпола, постао је глобални проблем број један. Разне међународне организације (нпр. ОУН, НАТО, ОЕБС и др.) су у својим програмима након 11. септембра, као један од најважнијих циљева уврстили и борбу против „транснационалних и нетрадиционалних изазова – претњи“, међународног тероризма и организованог криминалитета (трговина дрогом, пролиферација нуклеарног, хемијског и биолошког оружја и трговина белим робљем). Ти глобални изазови – претње безбедности, делују на међународну заједницу као јаке интегративне силе, захтевајући јаче

повезивање и сарадњу, јер чињеница је да ни једна држава, ма колико моћна била, не може самостално, да се „ухвати у коштац“ са тим проблемом. Кристално је јасно да борбу против „глобалног криминалитета“ може добити једино „глобална сарадња“.

У остваривању „глобалне сарадње“, Интерполу се отвара велики простор за пружање „добрих услуга“, јер је одавно центар мултилатералне сарадње у борби против криминалитета у међународним оквирима.

Међутим, Интерпол, ће морати да тој сарадњи прилагоди свој институционални оквир, да поједностави, убрза и модификује начине сарадње и прошири тумачење чл. 3. Статута, јер то од њега захтева измењена архитектура глобалне безбедности појавом „асиметричних сукоба“.³⁵ Наиме, „асиметрични сукоби“ или „асиметрични ратови“, односно још их зову и „бездржавним ратовима“ (statless) односно „ратовима четврте генерације су они ратови које води противник чије упориште није национална држава, већ идеологија или религија.

Литература:

1. Алексић, Ж., Миловановић, З.: *Криминалистика*, Београд, 1991.
2. Archer, C.: *International Organisations*, London and New York, 2001.
3. Бабовић, Б.: *Полиција у свейском порећку*, Београд, 1977.
4. Бабовић, Б.: *Интерпол – мии и сиварности*, Загреб, 1986.
5. Бабовић, Б.: *Појам и значење међународној шероризма*, Приручник за стручно образовање, ССУП бр. 6/89, Београд, 1989.
6. Бабовић, Б.: *Из досијеа Интерпола*, Београд, 1991.
7. Bossard, A.: *Полицијска сарадња у Европи*, Избор – 21, бр. 3, 1981, стр. 275–284.
8. Димитријевић, В., Рачић, О.: *Међународне организације*, Београд, 1971.
9. Fønner, M.: *Interpol: Issues in world crime and international criminal justice* – New York: Plenum, Corp., 1989.
10. Gazari, D.: *Међународне организације криминалистичке полиције*, Интерпол, У Југословенској ревији за међународно право – бр. 3, 1975, стр. 284–299.
11. Goldemberg, A.: *La Commission Internationale de Police Criminele, These pour le doctorat en droit*, Univerity de Paris, Paris, 1953.
12. Gugliemiro, S.: Lotta seza confini alla criminalita. У: *Polizia moderna* N. 1, 1997, стр. 28–31.
13. Јањевић, М.: *Трећи сџуб Евројске Уније (сарадња у областии правосуђа и унутрашњих послова)*, Београд, 2003, стр. 156–157.
14. Кисинџер, Х.: *Дипломатија I и II*, Београд, 1999.
15. Кривокапић, В.: *Криминалистичка шакџика I*, Београд, 1994.
16. Maver, D.: *Криминалистика*, Љубљана, 1997, стр. 66–74.
17. Mc Clure, G.: *The role of Interpol in fighting organized crime*, У: Интерпол – No. 481, 2000, стр. 2–8.
18. Милосављевић, Б.: *Увод у полицијске науке*, Београд, 1994, стр. 80–84.

³⁵ “World wide Threat 2001. National Security in Changing World”, www.cia.gov/cia/public_affairs/speeches/.

19. Никач, Ж.: *Транснационална сарадња у борби против криминалијетета: Еуропол и Интерпол*, Београд, 2003.
 20. Paul, D.: *Нови – сџари Интерпол*, Избор, 1956, стр. 289–293.
 21. Sturn, J. S.: *Euro-pol – Interpol – Kongrenz oder Partnerschaft*, Kriminalistik – 2, 1997, str. 99–104.
 22. Стајић, Љ., Гилановић, Ч.: *Основи безбедности*, Београд, 1994.
 23. Тодоровић, М.: *55. заседање Генералне скупшћине Интерпола у Београду*, Безбедност број 6, Београд, 1986, стр. 581–589.
 24. Valleih, С.: *Интерпол, У: Избор* – год. 26. бр. 1, 1986, стр. 6–22.
-

Abstract: *The paper contains the author’s analysis of the institutional framework of the International Organisation of Criminal Police-Interpol. Special attention has been given to the international legal status of the IOCP. Analysing the international legal status of the Interpol, the author asks if the Interpol is still a non-governmental international organisation and answers that it is. But the global change of balance of power has had effect on this organisation. Thus, it can be said the Interpol is de iure an international organisation in „transition“ from non-governmental to interstate organisation, but de facto, an interstate organisation, which acts like a subject of international relations and international law. The Interpol possesses attributes of subjectivity and establishes relations with states and other international governmental and non-governmental organisation.*

Key words: *International Organisation of Criminal Police-Interpol, international organisation, institutional framework, state, international law, international relations.*

Мр Немања МАРИНКОВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија

Замисао глобалне безбедности – са или без националне

УДК: 005.44:343.434

Апстракт: У раду се анализирају основне промене у схватању безбедности које су нус-продукт глобализације. У промењеној структури међународног система, безбедност је постала недељива. Трисиаједесетогодишња доминација концепта националне безбедности је доведена у питање, јер границе не представљају штић од опасности које свима прете (нпр. еколошке и нуклеарне катастрофе).

Из такве визуре, тврдња глобалности је да државе не само да не могу бити учиниоци безбедним од глобалних изазова и претњи, већ су и саме извор претњи по глобалну безбедност (њихови међусобно супротивљиви национални интереси могу бити додирни извор угрожавања, како на релацији држава-држава-међународна заједница, али и на релацији држава-групиштво-појединац, па и релацији држава-природа).

Заступници традиционалних гледишта, побијају све ове аргументе, тврдећи да глобални безбедносни систем не постоји, и да су државе најбоље опремљене (демократским легитимитетом, инфраструктуром) да одговоре и глобалним изазовима и претњама.

Треће гледиште представља компромис – глобалне вредности заједничке свима су саставни део националних интереса, поред традиционалних.

Кључне речи: глобализација, глобална безбедност, глобални интереси, национална безбедност, национални интереси.

Увод: о глобализацији

По речима Јана Шолтеа „када нова реч у међународно-политичком вокабулару постане популарна и фреквентна, то је често зато што означава важну промену која се дешава у свету“. Такав случај је пре два века био са речју међународни. Али, ако је таква крупна промена заиста реалност, са којом прецизношћу се може објаснити њена природа, шта је узрок, а која последица? Критичари с правом указују на „стару болку“, тј. замерају на чињеници да се и у терминолошком смислу реч глобализација често користи неодређено и недоследно.¹

¹ Јан Шолте уочава недоследност у коришћењу појма глобализација, и издваја бар пет различитих употреба: 1) глобализација у значењу *интернационализација*, тј. јачање

И у домаћој теорији су присутна шаренолика одређења. Поменућемо једно гледиште, не тако ретко, према којем се глобализација схвата као вестернизација, која штити и унапређује вредности и интересе оних најмоћнијих на уштрб слабијих. Тако *A. Савић* сматра да „глобализовани свет 21. века није релевантан у односу на главне проблеме са којима се суочава човечанство, већ истиче и одражава доминантне западњачке вредности. Пошто међународни поредак који настаје штити један низ вредности и замрзава постојећу расподелу средстава у свету на принципу хијерархије на уштрб огромне већине светског становништва, може представљати чин политичке силе, а тиме би, сам по себи, могао да представља пре извор проблема него решење у светској политици 21. века“.

У крајњем, значајна промена у свету дешава се отприлике од шездесетих година XX века на овамо, а појам глобализације је добро описује, и поред наведене примедбе у погледу коришћења овог термина. У смислу у ком се овде користи, реч глобализација се односи на процесе који доводе до одвајања многих друштвених односа од територијалне географије, тако да се људски живот све више одвија у свету као јединственом месту. Ову идеју можемо илустровати ставом да у доба глобализације сви смо свима суседи (не географски али практично). На пример, по слободном уверењу би могли да тврдимо да нам је Америка свима сусед ако посматрамо кроз призму продора привреде, технологије, културе, па и војног присуства у крајњем случају. Реч је о томе да се друштвени односи, тј. многобројни начини на које људи међусобно делују и утичу једни на друге, све се више организују и одвијају на планетарном нивоу. Из истих разлога положаји држава, а нарочито територијалне границе међу државама, постају порозније и све мање значајне. Глобализација је с тога тренд због ког је свет постао друштвена сфера релативно без граница. Територијални простор и даље је од значаја, али једно је сигурно, географија у светској политици нема више подједнако важан значај као пре. Може се рећи да смо данас сведоци појаве таквих облика заједништва који су нама данас исто толико изненађење и новост колико су становницима 17. века били изненадни до тад непознати облици националне државе који су се управо тада појављивали. Важно је знати и следеће: глобализација обухвата све области друштвених односа, али са разли-

међузависности међу државама; 2) глобализација као *либерализација*, тј. уклањање државних ограничења у процесу сарадње између земаља у циљу стварања интегрисане светске економије; 3) глобализација као *универзализација*, тј. ширење различитих објеката и искустава на људе у свим крајевима света; 4) многи (нарочито критичари културног империјализма) дефинишу глобализацију као *вестернизацију*, посебно у облику америчких вредности; и 5) поистовећивање глобализације са *дејтерийоризацијом*, тј. променом у географском смислу по којој удаљеност и територијалне границе губе нешто од свог ранијег утицаја. Ових пет појмова донекле се преклапају, али оно што сваки од њих наглашава у великој мери је различито. (Scholte, 2001:14).

читим интензитетом. Економски глобализам, па и културни глобализам су области које су на добром гласу, углавном код земаља глобалног севера. Међутим, оно што је у овом истраживању од примарног значаја јесте испитивање глобализације у области безбедности.

Глобализација у безбедности

Са глобалног нивоа, поглед на безбедност се у многоме разликује. Ова другачија визура, сама по себи не би представљала проблем, тј. могла би заузети своје место у склопу укупног проучавања студија безбедности. Међутим, проблем искрсава у тренутку када се „новим таласом“ подривају досада етаблирани и институционализовани нивои безбедности. И заиста, многи коментари заговорника глобалне безбедности указују на све мање одговарајућу примену концепата националне и међународне безбедности, у корист ембрионалног појављивања глобалне безбедности. Теоретичари тог профила (школа глобалног друштва)² су усмерени више на глобалну заједницу, неголи на националне државе. Они сматрају да је један од најважнијих трендова на крају двадесетог века, широки процес глобализације који све више преузима водећу позицију. Представници овог мишљења оправдавају своје ставове указивањем на чињеницу да процес глобализације доноси нове ризике и опасности. Ово укључује ризике повезане са таквим стварима као што су слом глобалне економије, глобално загревање, или глобално уништење (нуклеарни сукоби и незгоде). Ова претећа угрожавања безбедности су на планетарном нивоу и конципирају се углавном као дешавања која су изван моћи државе. Само развој глобалне заједнице, они верују, може адекватно изаћи са овим ризицима на крај (Baylis, 2001:269).

Систем глобалне безбедности: илузија или реалност?

Питање глобалне безбедности још увек није ни термилошки, чак ни концептуално, а још мање системски решено. У овом тренутку, глобална безбедност представља само замисао, која нам (према различитим теоријским конструкцијама) представља модел другачијег уређења света од досадашњег, а што је условљено измењеном природом међународних односа и различитим облицима савремених безбедносних проблема. Проблеми који су сада на топ листи су пре свега еколошки проблеми, унутрашњи сукоби праћени угрожавањем људ-

² Као главни представници истичу се: *Mary Kaldor, Ian Clark, Martin Shaw.*

ских права и регионалним ширењем криза, ширење нуклеарног оружја, а од 11. септембра и глобални тероризам (проблем који преузима примат и мења окоснице међународног поретка, а утиче и на промену у стратегијама националне безбедности код већине држава). Ови проблеми су изван националних оквира, и показују висок степен међузависности, па би глобалном безбедношћу требало заштитити дугорочне интересе људске врсте и њихову везу са природом, пре него уже националне интересе влада и држава (суверенитет, територијални интегритет и сл.). Запажајући кораке који се чине у том правцу (пре свега по питању борбе против тероризма), за сада би могли извести закључак да глобална безбедност у овом тренутку пре представља замисао, него реалност (још мање некакав „дејствујући“ механизам). Али, и та замисао доноси један изазов теорији да разради концепт светских (глобалних) интереса око којих би се могао постићи универзални консензус, а који би омогућио контролу и арбитражу у сукобима око националних, субнационалних и транснационалних интереса, који могу угрозити безбедност глобалне заједнице. Аналогно концепту националних интереса на нивоу државе, и концепт глобалних интереса би требало да понуди листу онога што је добро, односно лоше за свет. Премиса на којој би се такав концепт засновао била би да су глобални интереси начелно примарни над националним, регионалним, али и економским, политичким и другим посебним интересима.

Дакле, глобална безбедност је нов приступ, јер сагледава човечанство као целину, које је изложено сталним и бројним претњама. У овом случају, основни објект заштите није безбедност држава и спречавање сукоба међу њима, већ се узима у обзир човечанство, или заједница држава као целина која је угрожена од проблема који дотичу све њих. Изгледа, да тек са причом о глобалној безбедности избија у први план и концепт еколошке безбедности који је још пре пар деценија предложио Лестер Браун који је говорио да: „претње по безбедност могу настати пре из односа човека према природи, него из односа нације према нацији“. Да би из замисли прерасла у концепт по којем ће бити организована безбедност света, два су субстанцијална питања за настанак новог концепта. Прво питање се тиче концептуалног фокуса претњи, тј. да ли постоји могућност да глобална безбедност буде матична у заштити неких вредности. Међутим, за сада се у овом обухвату иде прешироко. Истиче се посвећеност новим облицима претњи. Зато би безбедност морала да буде посматрана у ширем облику - на различитим нивоима (од појединачна до глобалне) и различитим појавама (еколошка, енергетска, етничка и сл.). Али, и војна моћ и економски притисак нису изгубили свој утицај на међународне односе (пример бивше Југославије). И на националном нивоу додата је нова димензија рањивости нације: пренасељеност, оскудица водених залиха, као и неприхватљиво исцрпљујуће искоришћавање енер-

гије. Друго питање, од значаја за настанак концепта, је још мање анализирано, а тиче се формирања система глобалне безбедности (тј. механизма за разрешење сукоба и подстицање мира, али мира који значи више од обичног одсуства насиља, тј. мира који мора садржати минимум правде и благостања). Зато, „стратези“ глобалне безбедности захтевају равноправну поделу обавеза и напора усмерених на заштиту човека и околине, што подразумева активне преговоре свих међународних актера и њихову сарадњу (Lang, 1995:831).

Све и као замисао, глобална безбедност, тј. студије о глобалној безбедности су отвориле нови приступ у односу на досадашње изучавање националне и међународне безбедности. По овој замисли, глобална безбедност представља „напуштање“ света у коме је сила коју државе примењују једна према другој, била одлучујућа за безбедност или небезбедност, и из света у коме безбедност нису могли осигурати многи од познатих механизма из последња два века. Али, и у случају успостављања механизма глобалне безбедности први задатак ће бити опстанак. Али, овај опстанак би се тицао позитивног као различитог од простог преживљавања, што значи опстанак у одрживим условима, који дозвољавају свестрано индивидуално испуњење. Такав опстанак је, за узврат, до невиђеног степена, директно завистан од одржавања еколошког наслеђа планете.

Природа и врста претњи за глобалну безбедност

Интересантно је сагледати какав је фокус глобалиста у односу на *природу и врсту претњи* које би биле у домену надлежности глобалне безбедности. Најпре, и за глобалну безбедност два јасно изражена типа претњи потичу из до сада уобичајених извора. Један је способност да се уништи човечанство путем светског нуклеарног рата. Ова претња обухвата било који рат великог обима у којем би уништавање од стране нуклеарних и хемијских постројења имало ефекте на нивоу целог света. Други тип претње потиче из претеране и неприхватљиве примене технологије, а све то у условима бума светске популације (чему је у различитим аспектима, и узрок и последица). Биосфера се већ суочава са огромним „стресовима“ од стране космичких и људских извора, и како каже Гвин Принс: „показала је велику отпорност, али ту је комбинација распона и брзине која наговештава да би се овог пута, осим ако се процес не стопира и не врати уназад, систем могао распасти“ (Prins, 1995:825).

Међутим, при овом набрајању, требало би бити опрезан, јер нису све теме о безбедности глобалне, нити су сва глобална питања проблеми безбедности. Студије о глобалној безбедности се, пре свега, не баве појединачним темама или само појединачним аспектом. Поједи-

ни аутори су покушали да дефинишу које све објекте заштите обухвата глобална безбедност. Тако је Младен Бајагић, систематизујући размишљања неколицине аутора, дошао до закључка да глобална безбедност обухвата: нуклеарну безбедност, еколошку или безбедност животне средине, људску безбедност, биолошку безбедност, и међународну безбедност (Бајагић, 2005:317).

Међутим, овде је интересантно поменути још једну ситуацију, а реч је о глобализацији и оних досадашњих, али и савремених безбедносних проблема, које не би биле обухваћене глобалном безбедношћу, већ неким другим нивоом (нпр. националним). Дакле, у процесу глобализације и ти проблеми имају планетарне димензије. Тај проблем је коментарисао и Антон Гризолд: „савремена безбедност је интернационализована и заснива се на међузависности. С тога не смемо занемарити чињеницу да савремена безбедност, упркос важности војно-политичког догађања у међународној заједници, дугорочно може имати само глобалне димензије, било да је реч о природним, еколошким, војним или били којим другим аспектима угрожавања. Та ће суовисност у будућности само још јачати“ (Grizold, 1998:13).

Ко би и како постигао глобалну безбедност?

Озбиљан недостатак теорије глобалне безбедности је што не пружа реалан одговор на питање *субјеката који би постигли овај ниво безбедности*, нити на питање средстава и начина којима се она може достићи. Представници школе глобалног друштва, су сами себи отежали давање одговора на ово питање сопственим претпоставкама којима су протезирали став да глобализација рачуна са нестанком улоге националних држава на међународној сцени. Односно, да рачуна са неком врстом нестанка и посртања њиховог ауторитета у решавању проблема са којима се сусреће глобално друштво. Они покушавају доказати такве претпоставке служећи се објашњењем да неки планетарни проблеми (на пример проблеми животне средине) уопште не зависе од држава. Сматрају, дакле, да државе не могу више понудити адекватан и ефикасан одговор на проблеме који оптерећују глобално друштво (еколошки проблеми, глобална неједнакост, сиромаштво, људска и мањинска права) јер се они разликују од проблема који су постојали до пред крај хладног рата (јачање војне моћи као услов опстанка). Уз то и сам међународни систем се од тада променио. Ови ставови, морамо да приметимо, нас наводе на помисао да ови теоретичари уствари виде државе као једну фазу у развоју људског друштва, која је била одговор на изазове из датог периода, и сада следи поента – по њима та фаза је завршена. Међутим, на страну то што имају мишљење да је државна организација превазиђен модел, да оне

нису у способности да одговоре на савремене изазове и претње, они, како то исправно запажа Младен Бајагић: „не дају јасан одговор ко у случају глобалне безбедности има обавезу да је штити, односно ко је уместо држава, у глобалном друштву у настајању, у стању да осигура безбедност појединаца и група, у суочавању са савременим изазовима и претњама, односно ко би требао сада и ко ће у будућности преузети глобалну одговорност за глобалну безбедност“ (Бајагић, 2005:331).

Такође, и питање којим *начинима и средствима* се може достићи глобална безбедност представља проблем и енигму за глобалисте, бар у овом тренутку. Јер, да би се успоставио концепт глобалне безбедности, основна претпоставка би морала бити испуњена, тј. постојање и способност некаквог система глобалне безбедности за вршење безбедносних функција. Међутим, каква заврзлама је присутна по овом питању, најбоље илуструју примери каква све размишљања постоје. Међу тим размишљањима доста њих представља само апстракцију, па се као решење глобалне безбедности предлаже успостављање опште одговорности и глобалне свести за очување глобалне безбедности.

Из ове крајности, указујемо и на другу, која за разлику од претходне подразумева постојање некаквог моћног наднационалног ауторитета, некакве глобалне безбедносне заједнице која би обухватила читав свет, а чији би нуклеус представљао северноатлански пакт. Међутим, постоје и аутори (Richard Falk, Hedley Bull, Ian Clark) који не виде државу као сметњу глобалној безбедности. Чак шта више, они сматрају да „државе поседују неопходна, драгоцене искуства, знања и средства којима уз претходну политичку вољу могу делотворно одговорити на глобалне изазове и претње безбедности“ (Симић, 2003:39).

Размишљања светских лидера о глобалној безбедности

Проблем глобалне безбедности (којег разматрамо са аспекта замисли, нивоа у настајању) је тај што су његови заговорници отишли пребрзо и хиперактивно у будућност, остављајући, или превиђајући, нека круцијална питања нерешеним. То је пре свега, питање држава у потенцијалном новом, будућем уређењу односа. На овом месту значајно би било указати на мишљења глобалних лидера, на скупу у Салцбургу 1997. године, на коме су учествовали представници свих делова света, и свих његових структура и слојева. Овде би сумирали само најзначајнија гледишта, која су у целини пренели Кегли и Виткоф.

Прво, на питање да ли доба глобализације означава крај доба држава, мишљења су подељена. Наиме, док једна страна сматра да глобализација означава крај државног суверенитета (Howell, 1998), постоји и супротно гледиште, које глобализацију види само као нови

појавни облик уређења држава (ММФ, 1997). На поменутом скупу у Салцбургу (50. семинару глобалних лидера), где је тема била управо будућност држава у суочавању са процесом глобализације, учесници овог скупа су се у већини сложили да ће нам и даље бити потребне националне државе, како би људима обезбедили идентитет, убирали порезе, социјалну сигурност, заштиту животне средине, и гарантовале унутрашњу безбедност.

Али, ту је указано и на неке промене, тј. процесе и снаге које подрицају националну државу. На њиховом челу је процес глобализације са пропратним појавама, као што је неслућени развој технологије, која ствара нове односе, нову економију без обзира на наклоност држава према томе. Као пример се наводе мултинационалне компаније које располажу робом произведеном у фабрикама широм света, али се ипак њихова седишта налазе у Америци и Европи. Није остало непримећено да глобално тржиште ипак не ствара и глобалну заједницу, јер и даље долази до пресељења богатства у оне богатије делове света.

Поред тога, националне државе умањују своју моћ и стварањем међународних организација на које преносе надлежности (нпр. Уједињене нације, Светска банка, Светска трговинска организација), које опет имају своје чиновнике који не одговарају ни једној појединачној држави. Осим међународних организација долази и до пораста броја и утицаја невладиних организација, које нису дужне да полагају рачуне држави, а да њихови ставови могу имати јак утицај и у држави и ван ње.

На овом скупу је указано да ерозија државе не долази само споља, већ и изнутра. Пре свега, то су процеси као што је формирање региона унутар држава, који више немају поштовања и стрпљења за бирократију и индиферентност великих националних влада. Уз то, етничке, расне и верске групације настоје да стекну што већи утицај и вероватно представљају највеће изворе притиска изнутра. Наиме, многе националистичке снаге унутар држава су избиле на површину, па се тако и број независних држава стално повећава.

Из ставова ових глобалних лидера, као и многих теоретичара, јасно се види да не прихватају сви они анализу коју су дали представници школе глобалног друштва. Они се слажу око тога да питање трансформисања држава у процесу глобализације остаје кључно у садашњој дискусији о безбедности. При томе, основно питање није да ли реконцептуализовати безбедност око појединаца или друштава као алтернативу држави, већ како државе могу преузети бригу за људска права и друштвени идентитет. Овде је дакле, поента у начину на који се безбедност држава мења путем глобализације, на који начин, у ком циљу, и која је листа приоритета у вршењу њихових безбедносних активности. Овај оптимистички став по опстанак држава говори да државе нису поражене, али указује на то да се њихова организација мора трансформисати како би постигле успешна решења у погледу нових безбедносних изазова.

Добре основе за овакав оптимистички став понудио је Ian Clark, који прихвата тзв. „средњи пут“ између оног традиционалног (државно-центричног) и футуристичког (глобалног света без држава). Наиме, Clark говори о *глобализованој држави*. Он схвата глобализацију као израз дубоке трансформације у природи саме државе. Он дакле говори о елементу функционалности: „државе још постоје али чине различите ствари, неке мање добро него раније, али су заузврат преузеле нове одговорности на себе“ (Clark, 1997:645). Дакле, државе опстају па би зато у периоду глобализације, школа глобалног друштва требало у ствари да понуди теорију о природи међународног поретка одговарајућег за глобализоване државе, то јест о међународном поретку глобализованих држава јер је овакав међународни поредак уско постављен за глобализоване државе.

На основу овог мишљења које уважава и значај, и проблеме држава у доба глобализације, интересантно питање је и да ли су глобални интереси изнад националних интереса, и којим циљевима би државе требало да теже? Раније је одговор био познат: заштита благостања својих грађана, заштита својих вредности и начина живота, одбрана од спољне агресије, што је био реалистички сценарио, национални интереси су се стављали испред глобалних. То је често значило и надметање са другим државама, борба за превласт, моћ, престиж. Сарадња са другим државама на заједничким проблемима била је секундарног значаја, тек пошто је национална безбедност задовољена (а то у апсолутном смислу никад није било могуће).

Данас се и даље тежи истим циљевима, али су кроз међузависност и ограничени (због преплитања разних нивоа интереса), како у спољној тако и у унутрашњој политици. Јер ако једна држава жели да реши своје националне проблеме, то представља ризик да се глобални проблеми увећају ако су они на уштрб других, што је обично случај. То није допуштено, тј. ниједна земља не може тежити сопственом благостању на начине који смањују безбедност и благостање конкурената. Наиме, као предсказање из прошлих времена данашња парола гласи: „сви ми данас делимо јединствену атмосферу, па не сме бити противречности између патриотизма и бриге за свет“ (Маргарет Мид, 1968).

Чак је и реалиста Едвард Кар (1939), пре више од пола века, имао наклоности за неке идеје идеализма, тврдећи да супротстављање општим интересима човечанства не служи националном интересу земље. О томе је и Кофи Анан (1999) изнео став: „свет се дубоко променио..., али се плашим да наше концепције о националном интересу дубоко заостају за тим. Потребна је нова, шира дефиниција националног интереса, која би приморала државе да се више уједине у тежњу ка заједничким добрима и вредностима. Такви предлози стављају људске интересе и глобалну безбедност испред националних интереса и националне безбедности“ (Kegley, 2004:874).

Закључак

Дакле, приметно је уопштено слагање да неке вредности заједничке свима, би требало да имају примат над националним интересима. Зато овде и сматрамо да би најадекватније решење које би уважило и те глобалне а и националне интересе било, како смо раније изнели, проширење листе националних интереса са овим глобалним вредностима, тако да би национални интерес обухватио и оне традиционалне, али и ове нове, глобалне вредности.

У суштини, замисли о глобалној безбедности би се у најкраћем могле сумирати кроз основне ставове њених водећих заговорника, као и кроз њихову критику. Наиме, главни представници „школе глобалног друштва“³ сматрају да се крајем двадесетог и почетком двадесет првог века догодио убрзан процес глобализације. То је очигледно на пољу економског развоја, комуникација и културе. Глобални друштвени покрети су одговор на нове безбедносне проблеме који су повезани са животном средином, сиромаштвом и оружјем за масовно уништавање. Оно што прати процес глобализације јесте процес фрагментације националних држава који је дошао до изражаја нарочито крајем хладног рата. „Слом средишње улоге држава“ допринео је појави нове врсте сукоба унутар држава, пре него међу државама, са којима систем суверених држава (Вестфалски систем) не може да изађе на крај. То је све охрабрило успон политике глобалне одговорности. Постоје размимоилажења око тога да ли ће глобализација допринети слабењу државе или просто њеном преображају, и да ли глобално друштво може да буде створено што би довело до новог раздобља мира и безбедности.

Међутим, „друга страна“ сматра да без обзира на нове претње по безбедност које намеће глобализација државе и даље остају примарни учесници и једини учесници са довољно моћи да контролишу и управљају процесом глобализације. Иначе, и принципијелне критике би се могле упутити и са нивоа науке и теорије о безбедности. Јер, ширећи поље безбедности и на неке од тема које приказује концепт глобалне безбедности, као што су загађење животне средине, епидемије, злоупотреба деце или економске рецесије, уништили бисмо интелектуалну кохерентност дисциплине и знатно би отежали проналажење решења за ове важне проблеме. Осим тога, недопустиво је искључити из међународног система државе, које су једине опремљене механизмима (саме или преко међународних тела) да решавају безбедносне проблеме, у корист неког неиспробаног и апстрактног система глобалне безбедности. Поента је у утицају на државе да у времену глобализације морају уврстити још неке глобалне интересе и вредности у националне интересе (поред оних традиционалних).

³ Mary Kaldor, Ian Clark, M. Shaw.

И на самом крају, послужићемо се ставом једног од водећих америчких теоретичара (реалиста) Кенета Волца, чији се став поклапа, у распону овог проблема, са овде већ изнетим ставовима.

Кенет Волц, прихвата чињеницу да глобализација представља нове изазове за државе, он пориче да се држава на тај начин гура у страну. Глобализација је тренд деведесетих. Њена важност је преувеличана и велики део света је искључен из процеса. Глобализација је смишљена у Америци, тј. постојеће институције и правила која подржавају и промовишу глобалну економију су под америчком контролом. Држава није изгубила моћ, у ствари држава је проширила своје функције и контролу над друштвима унутар државе и ван ње. Волц сматра да се државе прилагођавају новом окружењу и трансформишу своју моћ и власт како би парирале новим политичким проблемима. На крају, он тврди да су међународне политике још увек *међународне*. Волц заузима чврст став против оних који тврде да су државе мање важне од корпорација, тржишта и других недржавних учесника. Волц тврди да ниједан други учесник не може достићи државу по њеним способностима и успесима: „Државе воде суштинску политику, имају социјалну и економску функцију и ниједна друга организација не може да им парира по овим питањима. Оне јачају институције које стварају унутрашњи мир и чине просперитет могућим“ (Lamy, 2001:195). Оно што је најважније, на обликовање међународне политике утичу способности држава, а не глобализација.

Литература:

1. Бајагић, М.: *Изазови и преишње у измењеном контексту безбедности*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Београд, 2005.
2. Baylis, J.: *International and global Security in the post-cold war era*, in: *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press New York, 2001, pp. 253–276.
3. Clark, I.: *Globalization and Fragmentation: International Relation in the Twentieth Century*, Oxford University Press, New York, 1997, pp. 645–646.
4. Grizold, A.: *Međunarodna sigurnost*. Zagreb. Fakultet političkih znanosti, 1998.
5. Kegli Jr. Č.: Vitkof, J.: *Svetska politika – trend i transformacij*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2004.
6. Lamy, S.: *Contemporary mainstream approaches: neo-realism and neo-liberalism*, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2001, pp. 194–196.
7. Lang, W.: *Negotiation in the face of the future*. *American Behavioral Scientist*, 1995, v. 38 n. 6, pp. 830–842.
8. Prins, G.: *Notes toward the definition of global security*, *American Behavioral Scientist*, 1995, v. 38 n. 6, pp. 817–830.
9. Савић, А.: *Национална безбедност*. Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.
10. Scholte, J.: *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 2001, p. 14.
11. Симић, Д.: *Савремене теорије безбедности: Реформа сектора безбедности*, Институт Г17, стр. 11–41, Београд, 2003.

Abstract: *The last decade of the XX century, was marked by globalization. This term have had controversial explanation, so far. Interdependence and technical-technological development are in the middle of this process, which was pervaded a whole social activities – economical development, communications, culture, even security, too.*

Basic exchanges in the perception of security which are by-product of globalization, have been analysed in this article. Security became indivisible. The domination Concept of National Security was intersected. State borders aren't guarded from the global jeopardys (from environmental to nuclear disasters). From that point of view, state isn't able to protect itself, let alone to protect them all. Nay, states can be a source of threat for global security (their mutually opposite interests can be supplementary source of threat for relation: State-State-International Community; State-Society-Individual; State-nature).

Reperesentatives of traditional viewpoint, have been disproved these arguments. They have been considering that global security system hasn't exist, and by them, states also have the best predispositions (full democratical legitimation, infrastructure) to response on global challenges and threats. Question is, what is primary – national or global values?

Third way represent compromise – global (common) values should be ingredient part of national interests, beside traditional values.

Key words: *Globalization, Global Security, Global Interests, National Security, National Interests.*

Др Драгана КОЛАРИЋ
Криминалистичко-полицијска академија Београд

(Не)усклађеност казнене политике законодавца и казнене политике судова код кривичног дела убиства

УДК: 005.44:343.434

***Апстракт:** Од свих кривичних дела, убиство се сматра једним од најтежих. Њиме се човек лишава најосновније, најелементарније и најважније права, а то је право на животи. Данас не постоји кривично законодавство које не штити ово највредније добро човека. Сваким убиством човечанство губи једног члана своје друштвене заједнице, а човеку се одузима животи, што је ненадокнадиво добро. Због тога, ово кривично дело изазива велику пажњу како у кривичнојравној теорији, тако и у законодавству и пракси.*

Проучавајући политику кажњавања ових кривичних дела, покушали смо да утврдимо карактеристике и тенденције у казненој политици судова у процесуирању кривичних дела убиства као и врсту и висину изречених кривичних санкција. На овом месту нећемо занемарити ни значај који превенција, и генерална и специјална, може да има у сузбијању овог деликта.

Политику кажњавања ових кривичних дела испитали смо уз помоћ података Завода за статистику Републике Србије. Овом приликом, користили смо материјале који се односе на кривична дела против живота и тела њих убиства у Србији у периоду од 1993. до 2002. године. Овај период сматрамо довољно дугим да бисмо могли да утврдимо одређене тенденције у политици кажњавања.

***Кључне речи:** кривично дело убиства, казнена политика, људска права, суд.*

Увод

Казнена политика представља саставни део политике сузбијања криминалитета. Ако под појмом „политика“, у најширем смислу, схватамо све свесне друштвене делатности које теже постизању одређених циљева,¹ а политику сузбијања криминалитета као рационалну

¹ Краус, Б.: *Развој, карактеристике и основни проблеми казнене политике у Југославији*, у: Проблеми казнене политике судова, Институт за криминологију и социолошка истраживања, Београд, 1973. година, страна 19.

и организовану делатност усмерену на сузбијање криминалитета (Стојановић, 1991:14) – превентивним и репресивним мерама, онда казнену политику можемо одредити као рационалну практичну делатност судова у примени казни и других кривичних санкција према учиниоцима кривичних дела тј. као укупност изречених кривичних санкција од стране судова у одређеном временском периоду и на одређеној територији (Стојановић, 1991:74). Циљ казнене политике је да се применом принудних мера, предвиђених у кривичном законодавству, делује у правцу успешног сузбијања криминалитета.²

Посебну пажњу, у вези са казненом политиком, обратићемо на два питања. Прво, каква је казнена политика судова у односу на једно од најтежих кривичних дела у нашем кривичном законодавству и друго, да ли казнени распони који постоје у нашем кривичном законодавству остављају довољно могућности да се у поступку индивидуализације изрекне сразмерна и праведна кривична санкција, имајући у виду конкретно учињено кривично дело и личност учиниоца. Јасно је да казнену политику поред законодавца, воде и судови. Наиме, законодавац је тај који одређује основна општа решења: која се дела сматрају кривичним делима, одређује кривичне санкције које се могу применити, максималне и минималне мере појединих санкција тј. одређује врсте казни и њихове најмање и највеће мере. Са друге стране је казнена политика судова који имају широк простор за слободно одлучивање, како у погледу избора врсте кривичне санкције, тако и у погледу одмеравања казне (Стојановић, 1991:74). У склопу јединствене казнене политике која се води у једној земљи, најзначајније компоненте су казнена политика законодавца и казнена политика судова, које би требало да су међусобно усклађене и да се на известан начин допуњавају.³

У којој мери та усклађеност тј. неусклађеност постоји код кривичног дела убиства, утврдићемо судско-статистичком анализом. Пре тога, осврнућемо се на сталну дилему која се односи на превенцију и репресију и питање колики значај може да има превенција код једног од најтежих кривичних дела из Кривичног законика Србије. Убиство је увек било у центру пажње и судске праксе и теоретичара кривичног права. Најчешћа питања која се постављају тичу се његовог сузбијања, а посебно односа између превентивних и репресивних средстава, јер савременом друштву поред репресивних средстава, која се примењују према учиниоцу по завршеном кривичном делу, стоје на располагању и превентивна средства.

² Краус, Б.: *op. cit.*, страна 19.

³ Ђорђевић, М.: *Кривично законодавство и казнена политика*, у: Проблеми казнене политике судова, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1973. година, страна 16.

Однос превенције и репресије на плану спречавања и сузбијања кривичног дела убиства

Политика сузбијања криминалитета, као посебна самостална грана у оквиру кривичних наука, дејствује превентивним и репресивним средствима. То је дисциплина која се бави сузбијањем криминалитета. Она је практична и научна дисциплина. Као практична делатност, она има за крајњи циљ што ефикаснију заштиту одређених вредности и добара у једном друштву од друштвено опасних понашања (Стојановић, 1991:14). Као научна дисциплина, пошто су одређени циљеви друштва на плану сузбијања криминалитета, она на научним основама, изграђује ефикасна средства и методе, односно рационалан, усклађен и ефикасан концепт у спречавању и сузбијању ове друштвене појаве (Радуловић, 1999:13). Најкраће речено, она проучава и настоји да усаврши средства за борбу против криминалитета. Та средства се деле на превентивна и репресивна. Ранија политика сузбијања криминалитета ослањала се, углавном, на репресивне мере према учиниоцу кривичног дела и, међу њима, казна је дуго година била једина мера реаговања на криминалитет. Овакав начин размишљања се углавном заснивао на ужем схватању политике сузбијања криминалитета. Према том ставу, криминална политика је везана за кривичноправну догматику, за науку кривичног права у ужем смислу. Она не би требало да се креће ван правне сфере и у тим оквирима од ње се очекује са једне стране допринос у унапређивању кривичног законодавства и кривичног правосуђа, а са друге, изналажење, усклађивање и усавршавање најсврхисходнијег система репресивних и превентивних мера, уз ограничење да су у питању мере кривичноправног карактера. Ужи појам криминалне политике припада старијој теорији и своје исходиште има у учењу класичне школе (Радуловић, 1999:17–18). Данаас, међутим, постоји читава лепеза различитих инструмената који представљају значајне мере реаговања на криминалитет. Савремено схватање политике сузбијања криминалитета истиче да је кривично право само једно од средстава у спречавању и сузбијању криминалитета. Основно обележје ширег појма криминалне политике, јесте схватање политике превенције, не само као превентивно деловање на учиниоца кривичног дела кривичноправним мерама које су мере *post delictum*, већ и као систем укупних мера које друштво предузима у различитим областима, а које су управљене на спречавање да до кривичног понашања дође, мере *ante delictum* (Радуловић, 1999:18).

У овом делу рада осврнућемо се, прво, на основне принципе политике сузбијања криминалитета и њихов однос према кривичном делу убиства. Посебно ћемо размотрити значај који превенција може да има у сузбијању кривичног дела убиства, као и њену интеракцију са репресијом.

Политику кажњавања за кривично дело убиства најцелисходније је анализирати на бази статистичких података које поседујемо. У вези са већ познатим слабостима статистике и сумњама које оне изазивају у погледу прецизности одређивања односа откривених убистава према стварно извршеним, истичемо да њихови учиниоци поступају много прикривеније, опрезније од осталих и да их је с тога много теже открити. На овом месту скрећемо пажњу и на чињеницу, да основни скуп онакав каквим га приказује статистика, не садржи и сва кривична дела убиства због њихове тамне бројке. Разлози због којих нам кривична дела и њихови извршиоци остају непознати, многобројни су и разноврсни. У сваком случају, истичемо да је откривање најопаснијих убица знатно теже него у случајевима неких других лакших кривичних дела.

Пре него што пређемо на анализу осуда за кривична дела убиства у Србији и путем табела изразимо врсте санкција које су изрицали судови у нашој земљи за иста дела, рећи ћемо нешто о основним принципима казнене политике а посебно о односу превенције и репресије, као основним средствима којима се служи ова дисциплина.

Основни принципи политике сузбијања криминалитета су: принцип правне државе, принцип ограничења коришћења репресивних средстава, принцип легитимности, рационалности и хуманости.⁴

Основну садржину правне државе чини пуно остваривање начела законитости у смислу да закон, односно право, обавезује не само појединце него и државу, а са тим у вези и начело правне сигурности као и ограничење државне принуде законом (Стојановић, 1991:27). У погледу начела законитости од посебног значаја за остваривање правне државе је захтев за одређеношћу кривичноправних норми (*lex certa postulat*), што представља остваривање правнодржавности у формалном смислу. Остваривање начела правне државе у материјалном смислу, значи свођење кривичноправне интервенције на нужни минимум, у циљу заштите најважнијих добара која се на други начин не могу заштити (Стојановић, 1991:28). У ствари, ту се добрим делом ради о ономе што би се могло назвати материјалним критеријумима за одређивање граница кривичног права (Стојановић, 1991:31). Неспорно је да злочин убиства представља један од највећих и најтежих, јер се њиме угрожава ненадокнадиво добро, па у погледу првог захтева који правна државна поставља кривичноправној репресији, који се односи на пуно остваривање начела законитости, јасно је да су кривична дела убиства одређена законом и да су за њега прописане и кривичне санкције, које зависно од кривице учиниоца и других околности, показују велико диференцирање (почевши од казне затвора у максималном трајању па све до минималне казне затвора од шест месеци, која је за-

⁴ Види више: Стојановић, З.: *Политика сузбијања криминалитета*, Нови Сад, 1991, стране 23–40 и Радуловић, Љ.: *Криминална политика*, Београд, 1999, стране 30–44.

прећена за неке облике привилегованих убистава, а негде се казна ублажава и испод посебног законског минимума). У вези са другим сегментом принципа правне државе (правнодржавност у материјалном смислу) члан 3. Кривичног законика Србије одређује основ и границе кривичноправне заштите истичући да „заштита човека и других основних друштвених вредности представља основ и границе за одређивање кривичних дела, прописивање кривичних санкција и њихову примену, у мери у којој је то нужно за сузбијање тих дела“. Како се у случају заштите живота ради о најзначајнијој друштвеној вредности без које било које друго право не би имало никаквог смисла, јасно је да кривичноправна интервенција овде мора да буде шира и оштрија. Код заштите живота не долазе до изражаја неки познати криминалнополитички принципи, а то су принцип да је кривично право *ultima ratio*, односно да је оно субсидијарног карактера, тј. да га не би требало користити све док постоје друга средства и начини да се одређено добро заштити. Баш напротив, код заштите права на живот, долази до изражаја тврдња да је таква заштита самостална, целовита и примарна. Историјски посматрано, раније је наше кривично право било далеко од идеала по коме заштита основних права човека (где је право на живот на првом месту) представља центар свега. Некада је на првом месту била заштита државе и других општих добара (која су понекад сумњива управо у погледу тога да ли су општа, или се иза њих крије неки посебан интерес (Стојановић, 1991:32) и то на штету интереса појединца. Данаас, Кривични законик Србије представља значајан напредак, на плану правнодржавности у материјалном смислу, у односу на старо стање.

Из принципа правне државе у материјалном смислу, произилази захтев за ограничењем коришћења репресивних средстава, који пре свега, значи свођење кривичног права на минимум, као и коришћење мање репресивних кривичних санкција у оквиру кривичног права (Стојановић, 1991:33). Кривично дело убиства несумњиво представља веома опасно дело, прво, због честог вршења и друго, јер се њиме напада на најважнија добра друштва у целини али и сваког појединца тј. на живот човека. Због тога законодавац, у сузбијању овог крвног деликта, као основну кривичну санкцију, прописује казну лишења слободе. Наиме, за обично убиство је запрећена казна затвора од 5 до 15 година, за тешко убиство затвор најмање 10 година или затвор од тридесет до четрдесет година, убиство на мах је запрећено казном од једне до осам година а преостала три привилегована убиства затвором од шест месеци до пет година. Међутим, као што ћемо видети касније, структура изречених казни је веома разноврсна. Блаже казне се, нарочито, изричу учиниоцима привилегованих убистава. Такође, у одређеној мери је заступљена и условна осуда. На тај начин се излази у сусрет идеји о коришћењу мање репресивних кривичних санкција у оквиру кривичног права.

Принцип легитимности значи оправданост и прихватљивост одређених установа и норми. Да ли је казна лишења слободе која је прописана законом, за сузбијање кривичног дела убиства, неопходна мера у спречавању овог облика криминалитета? Јако је тешко, приликом инкриминисања одређених понашања и предвиђања мера за њихово сузбијање, уклопити захтев да не сме да се користи неко теже средство, уколико се неким лакшим средством може постићи исти циљ, захтев да се путем изречене кривичне санкције утиче на учиниоца кривичног дела да убудуће не врши кривична дела, као и да став јавног мњења тј. грађана у погледу прописаних кривичних санкција буде позитиван. Имајући у виду да убиства представљају тешка дела против живота људи, јасно нам је зашто је законодавац прописао казну лишења слободе за све облике овог деликта. Са друге стране, судија може, у складу са начелом законитости и слободног судијског уверења, да одмери казну учиниоцу дела, узимајући у обзир све околности дела, лична својства учиниоца, његово држање после учињеног кривичног дела, облик кривичне, јачину угрожавања и повреде и сл. и утврдити мању или већу меру прописане казне, ако су испуњени законом одређени услови. Овде постоји велики знак питања да ли се неком другом санкцијом уместо казне може остварити општа сврха кривичних санкција тј. сузбијање кривичног дела убиства, којим се повређује тј. уништава живот човека, као прва међу вредностима које штити кривично законодавство. Сматрамо да не може.

Принцип рационалности, пре свега, значи да се ради о делатности која има рационалан циљ, али исто тако и то да се у остваривању тог циља морају бирати рационална средства. Најпре да утврдимо који се циљ жели постићи инкриминисањем убиства. Предвиђањем овог дела у Кривичном законнику, законодавац штити живот свих људи, без разлике. Рационалност циља, дакле, неопориво постоји. Средство које се користи у сузбијању овог деликта, али и других, мора да испуни два захтева: да буде ефикасно и да негативне последице буду изостављене. Када је у питању други захтев да негативне последице буду изостављене, јасно је да казна лишења слободе није идеална, али је неопходна мера реаговања на ово кривично дело са изузетно израженим елементом насиља. Негативне последице се састоје у ограничавању слободе за одређени период времена, а то се опет одражава на личност осуђеног. Међутим, данас када је криминалитет раширио своје гране, не може се говорити о томе да ли су казне, уопштено говорећи, добре или лоше мере, већ да ли су оне неопходне у одређеном друштву. То важи и за казну лишења слободе, прописану за кривично дело убиства. Као што ћемо касније видети, с обзиром на учињен број кривичних дела убиства у посматраном периоду, јасно је да је у питању дело које се често вршило.

Један од основних принципа казнене политике је и принцип хуманости. Садржински, он означава хуманизацију система кривичних

санкција и њиховог извршења. Што се тиче нашег система кривичних санкција, може се рећи да је он на нивоу достигнуте хуманизације, или бар битно не заостаје, за другим европским земљама (Стојановић, 1991:40). У нашем систему кривичних санкција нема ни смртне казне ни доживотног затвора који су, као што ћемо видети, веома заступљене у другим земљама, кад је у питању убиство тј. његови тешки облици.

Поред мера репресије тј. кривичног права, које представља нужност у савременом друштву, одређени значај у превенцији кривичних дела убиства, имају и ванкривичноправна средства у области политике сузбијања криминалитета. Овом приликом набројаћемо само нека од њих: морал, јавно мњење, средства јавног информисања, породица, школа, социјално-медицинске мере, итд.⁵ Већина наведених мера су превентивног карактера и усмерене су на отклањање узрока који доводе до криминалитета. Значај превентивних мера у сузбијању криминалитета, па и кривичног дела убиства, је велики. Оне су усмерене на стварање таквих друштвених услова којима се отклањају ситуације које могу да утичу на лица да врше кривична дела. Мерама превенције требало би да се спречи да до криминалитета уопште дође. Однос између репресије и превенције је заправо однос који постоји између кривичног права, као нужног облика реаговања на криминалитет, и социјалне контроле, као алтернативног начина реаговања. Механизам репресије, по правилу, ступа на сцену након извршеног кривичног дела. Његов циљ је да се, после законом утврђеног и спроведеног поступка, изрекне од стране суда, одговарајућа кривична санкција. За разлику од механизма репресије, превенција делује и пре извршеног кривичног дела, путем утицаја на ширу јавност, и после, путем утицаја на самог извршиоца.

Наука данас јасно стоји на становишту да се тешки облици криминалитета могу сузбити само заједничким дејством превентивних и репресивних мера. Ефикасна борба против криминалитета захтева страну, организовану и планску друштвену активност, у циљу, у првом реду, утврђивања узрока вршења кривичних дела, те деловања у правцу отклањања тих узрока, чиме би се пресекли корени криминалног понашања. Јасно је, према томе, да је борба која је усмерена само на последице криминалитета унапред осуђена на пропаст, и да је неопходно утврдити његове узроке и снаге оријентисати, поред примене репресивних средстава, и на превентивно деловање.

Основни елементи превенције убиства су: законодавна регулатива, едукација и мотивација, а које дејствујући синхронизовано и дуготрајно, обезбеђују раст и развој здраве личности, одговорне, дисциплиноване, спремне да одложи задовољство (алкохол, дрога), са позитивним системом вредности и здравим стилем живота (Николић, Димитријевић 2002:189). Превенција насиља почиње у породици, као

⁵ Више о овим мерама: Стојановић З.: *op. cit.*, стране 91–99.

основној ћелији друштва, али се наставља у школи, у медијима, у здравству и уопште у свакодневном животу, у коме се долази у контакт са другим људима. Јер агресија се развија у друштву у коме је прихватају појединци, најчешће млади. Унета у млад организам, она разара позитивне емоције и мисли и као ћелије рака „разара и здраво ткиво“ младе личности, а што се мора сузбијати и спречавати, одговарајућим свеобухватним мерама (Николић, Димитријевић 2002:190).

Иако звучи као избледела фраза, превенција би, и генерална и специјална, код овог кривичног дела, морала да има велики значај, али је скоро тешко и замислити неко убиство које није било мотивисано неким спољним или унутрашњим фактором. У пракси су познати случајеви да не би дошло до убиства да се благовремено реаговало на неку конфликтну ситуацију (свађа око имовине, поремећени брачни односи, љубомора, алкохолисаност и сл), да су неке претње биле озбиљно схваћене од државних органа и да су у том смислу предузимане одговарајуће превентивне мере.⁶

Чињеница је да се друштво до сада бранило од насиља, пре свега, кривичним законодавством тј. ослањајући се на законодавну и извршну власт, полицију и судство. Слажемо се са тврдњама да је неопходно да свако друштво усвоји политику, стратегију тј. направи један свеобухватан програм превенције насиља сваке врсте, који би своје дејство требало да производи још од најранијег детињства (Николић, Димитријевић 2002:188–191). Такође, чињеница је да кривично право са својим системом кривичних санкција, иако представља главно репресивно средство у сузбијању криминалитета, има и значајну превентивну димензију. Сврха казне је, у оквиру опште сврхе кривичних санкција, спречавање учиниоца да чини кривична дела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дела, утицање на друге да не чине кривична дела и изражавање друштвене осуде за кривично дело, јачање морала и учвршћивање обавезе поштовања закона.

Желимо да истакнемо да висок проценат откривених учинилаца кривичног дела убиства, представља један од главних фактора превентивног деловања. Нека истраживања у криминалној политици показују да умишљајни учиниоци кривичних дела у високом проценту (чак и преко 80%) не би приступили вршењу кривичних дела, да су за извесно знали да ће бити откривени као учиниоци истих, или једноставније речено, резултати тих истраживања показују да се кривична дела врше са уверењем да извршиоци истих неће бити откривени.⁷ Централна улога у том погледу припада полицији. Од њеног ефика-

⁶ Лазаревић, Љ.: *Убиства у југословенском кривичном законодавству-de lege lata u de lege ferenda*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Будва, 2000. година, страна 7.

⁷ Пековић, Н.: *Казнена политика у Државној заједници Србија и Црна Гора и њен утицај на превенцију криминалитета*, РКК, бр. 2–3/2003, Београд, страна 177.

сног и благовременог реаговања, у смислу откривања дела и хватања учинилаца, зависе све остале делатности државних органа. У том смислу, требало би радити на кадровском и техничком опремању припадника полиције.

Еволуција кажњавања за кривично дело убиства

Пре него што се осврнемо на ефикасност кривичних санкција, у сузбијању кривичног дела убиства, на садашњем нивоу развоја, рецимо нешто о првобитним формама реаговања на кривично дело убиства.

Развојем људског друштва напредовали су и најразличитији облици реаговања на штетне испаде. У почетку се није могло говорити о организованим активностима у сузбијању најразличитијих деликата. То су биле углавном спонтане реакције под великим утицајем религије.

Тако, у првобитном степену развоја људске цивилизације, сматрало се да прекршиоце утврђеног кодекса понашања стиже казна од природних сила. У тој еволуцији, следећи корак је представљала мера протеривања из заједнице и крвна освета. Интересантно је да су се неке од мера примитивне реакције задржале до данас. Ту мислимо на крвну освету која је још присутна у неким заосталим подручјима наше земље.

Формирањем првих робовласничких држава постављају се и прве норме које штите робовласнике тј. њихове привилегије. Основне санкције, ако се у то време може говорити о кривичним санкцијама, су талион, композиција или откупнина, смртна и телесне казне. Висина накнаде се углавном заснивала на споразуму, обичају, а зависила је и од тога којој класи припада жртва убиства. Убиство роба се сматрало повредом имовине робовог господара, али ако роб убије неког чекага смртна казна (Живановић, 1938:30). У доба царства у Риму отмени грађани су кажњавани депортацијом (са конфискацијом), а незнатнији, смрћу (Живановић, 1938:30).

Суровост кажњавања и арбитрерност у изрицању кривичних санкција бива оштро критикована од стране напредних теоретичара у буржоаском друштву. У том периоду нарочито је запажен рад Ч. Бекарије, који је критиковао тадашње кажњавање и залагао се, да се казне предвиђају само законом и да казна мора да буде сразмерна врсти и тежини кривичног дела. До француске буржоаске револуције, правна историја казни за убиства се своди на историју мучења, у сврху кажњавања за извршење смртне казне за убиство (Живановић, 1938:30). Француска Декларација о правима човека и грађанина из 1789. године, садржи извесна начела о кажњавању преступника. Тако, у члану 6. Декларације предвиђа се једнакост за све грађане, било да се ради о њиховој заштити или кажњавању.

У енглеском правном систему тешко убиство (murder) повлачи за собом обавезну казну доживотног затвора. Судија нема право да мења ову казну. Он може само, приликом изрицања ове казне, да препоручи да би осуђени требало да одлежи одређени број година, нпр. 20, пре него што би био пуштен. Интересантно је да државни секретар може да ослободи особу осуђену на доживотни затвор, било када у току тог рока. Државни секретар није везан препоруком судије, мада се истиче да би њено непоштовање повећало притисак јавности за враћање смртне казне, која је укинута Законом о убиству (аболицији смртне казне) 1965. године.⁸

Из разлога што одлуке о пуштању на слободу учинилаца тешких убистава, појединих већ након неколико година, других након изузетно дугог периода проведеног у затвору или неких који нису провели ни дан у затвору, доносе представници извршне власти, приватно, без заступника затвореника, без потребе да се претходно изнесу разлози за то, без могућности жалбе и понекад на политичкој основи, било је предлога за (Ashworth, 1999:266). Бројни научници и правници, укључујући и Одабрани Комитет за тешка убиства и доживотну робију Куће Лордова, предлагали су да се казна доживотног затвора замени казном затвора у максимуму до доживотног трајања и да одлуку о пуштању на слободу доноси суд. Међутим, више узастопних влада одбило је такву реформу (Ashworth, 1999:267). Дакле, када је особа осуђена за тешко убиство, судија је везан законом на изрицање казне доживотног затвора. У случају постојање неких околности које доводе до квалификације дела као voluntary manslaughter (провокација), судија има дискреционо право да изрекне било коју казну до максимума доживотног затвора. Он тада може да узме у обзир све олакшавајуће и отежавајуће околности и одмери казну коју сматра најадекватнијом. Већина казни за ово убиство варира од две до осам година. Уколико судија сматра да у неком од тих случајева казна не би била прихватљива, он може да пресуди потпуно ослобођење од казне.

У Америци, у појединим савезним државама, и даље постоји смртна казна. Тако, нпр. у држави Тексас прави се разлика између тешког убиства за који је забрањена смртна казна и тешког убиства за које није забрањена смртна казна.⁹ Слично је и у држави Монтана, где закон истиче да лице које је проглашено кривим за промишљено убиство, као најтежи облик убиства, чека смртна казна, осим ако је оно млађе од 18 година.¹⁰ У већини америчких држава казна за тешко убиство је доживотни затвор, а за привилеговано убиство, прописана ка-

⁸ Murder (Abolition of Death Penalty) Act 1965.

⁹ <http://www.capitol.state.tx.us/statutes/pe/pe0001900.html#top> скинуто дана 16. 06. 2005. године.

¹⁰ <http://www.buffalo.edu/law/bclc/resource.htm> скинуто дана 16. 06. 2005. године.

зна варира од државе до државе. У Минесоти нпр. казна затвора за manslaughter износи до највише 15 година.¹¹

У Канади свако ко учини тешко убиство првог или другог степена ће да буде осуђен на доживотну робију. Како се у закону наглашава, то је минимална казна за ове тешке облике убиства. Када је у питању привилеговано убиство (manslaughter) прави се разлика да ли је у његовом извршењу коришћено ватрено оружје или не. Ако је учињено уз употребу ватреног оружја, онда је казна затвор од минимум четири године до доживотног затвора, а у свим осталим случајевима затвор до доживотног и без назначења посебног минимума. За чедоморство прописана је казна затвора до пет година.¹²

У Индији, лица осуђена за тешко убиство могу да буду кажњена смртном казном или доживотним затвором. Судијама је препуштено да изграде сопствене оријентире за изрицање једне или друге казне. Закон, такође, не прописује минимални период након кога они који су осуђени на доживотни затвор, могу да поднесу молбу за условни отпуст. Врховни суд Индије је, да би ограничио изрицање смртне казне, изградио директиве по којима се ова казна може изрицати само у посебно гнусним случајевима.¹³

Када је реч о казни за тешко убиство у Аустралији, иако све државе прописују доживотни затвор, услови за изрицање се разликују од суда до суда. Тако, Северна Територија, Квинсленд, Јужна Аустралија, Тасманија и Западна Аустралија прописују обавезну казну доживотног затвора за тешко убиство (murder). Поред тога, у Квинсленду судија који изриче пресуду мора да пропише период током кога није дозвољена могућност условног отпуста. Он мора да буде бар 20 година за вишеструке убице и специјалне повратнике. Државе које не прописују обавезну казну доживотног затвора су: Главна аустралијска територија, Нови Јужни Велс и Викторија. У Новом Јужном Велсу од суда се нпр. захтева да изрекне доживотни затвор „када је степен кривице током извршења кривичног дела толико висок да се интересу друштва за одмазду, кажњавање, заштиту заједнице и застрашивање може изаћи у сусрет искључиво изрицањем такве казне“.¹⁴

Посебно је интересантан Кривични законик Швајцарске, који према француској традицији прави разлику између три врсте казне лишења слободе. То су: покајнички затвор (Zuchthaus), затвор (Gefängnis), и задржавање, притвор (Haft). За тешко убиство (mord) прописан је покајнички затвор (строги затвор) од најмање десет година или доживотни затвор. Обично убиство је забрањено покајничким затвором од најмање пет го-

¹¹ <http://www.revisor.leg.state.mn.us/stats/609/185.html> скинуто дана 16. 6. 2005. године.

¹² <http://laws.justice.gc.ca/en/C-46/41234.html> скинуто дана 23. 6. 2005. године.

¹³ Yeo, S; Canadian, Indian and Australian Perspectives on Murder: A Comparative Study, in *The Law of Homicide, Provocation and Self-Defence: Canadian, Australian and other Asia-Pacific Perspectives*, Center for Asia-Pacific Initiatives, Canada, 2000, страна 30.

¹⁴ Ibidem.

дина. Убиство на мах се кажњава покајничким затвором (Zuchthaus) до највише десет година или затвором (Gefängis) од једне до пет година. Убиство на захтев се кажњава затвором (Gefängis) без назначења посебног минимума или максимума. Исти је случај и са чедоморством. У том случају, узима се у обзир општи минимум и максимум затвора (Gefängis) а то је три дана до три године. Покајнички затвор (Zuchthaus) представља најтежу казну лишења слободе, која се може изрећи у трајању од једне до двадесет година и тамо где је изричито прописано у доживотном трајању. Нехатно убиство се кажњава казном затвора (Gefängis) или новчаном казном. И у овом случају максимум казне затвора је три године, а новчане казне 40.000 швајцарских франака.

Доживотна казна у строгом, покајничком затвору је најтежа казна предвиђена кривичним законом Швајцарске. Она сме да се примени, само тамо где је закон изричито предвиђа. Код тешког убиства је алтернативно предвиђена уз строги затвор од најмање 10 година. Уставно правна проблематика казне доживотног лишавања слободе је решена институцијом условног пуштања после 15 година трајања казне. Условно пуштање долази у обзир најраније након 15 година издржавања казне. Испитивање услова пуштања требало би да се врши службеним путем и благовремено, да би одлука била донета пре истека 15 година. То је неопходно већ због тога што пуштање мора благовремено да се припреми. Осим тога, онај на кога се то односи, требало би да има могућност да у случају негативне одлуке може да искористи правна средства. Против одбијања превременог отпуштања може да се уложи жалба Савезном суду (Schubarth, 1982:44).

У Кривичном законнику Немачке за убиство је забрањено доживотним затвором, убиство затвором од најмање пет година, убиство на захтев и убиство на мах затвором од шест месеци до пет година и нехатно убиство лишавањем слободе до пет година или новчаном казном.¹⁵

Аустријанци за убиство прописују алтернативно казну лишења слободе од десет до двадесет година или доживотни затвор. Убиство на мах се нешто строжије кажњава у односу на КЗ Немачке, лишавањем слободе од пет до десет година, убиство по захтеву лишавањем слободе од шест месеци до пет година, убиство детета при рођењу затвором, од једне до пет година и убиство из нехата затвором до једне године.¹⁶

Швеђани тешко убиство кажњавају затвором од десет година или доживотном робијом. Ако се ради о обичном убиству, изриче се затвор од шест до десет година, за чедоморство до шест година и за нехатно убиство забрањена казна је затвор до две године, а ако је дело ситно, новчана казна. У случају да је дело тешко, изрећи ће се затвор од шест месеци до шест година.

¹⁵ Кривични законик Савезне Републике Немачке са уводним законом за кривични законик и Војно кривичним законом, Центар маркетинг, Београд, 1998. година.

¹⁶ STRAFGESETZBUCH – Austria, JGG 1988. UNDSTG Nov. 1989, Wien 1989.

Норвешки законодавац за обично убиство прописује затвор од најмање шест година. Уколико су испуњене квалификаторне околности које законодавац прописује, затвор се изриче у трајању до највише двадесет једне године. За убиство детета при рођењу је забрањена казна од једне до осам година, а ако је учињено под посебно отежавајућим околностима до дванаест година. Нехатно убиство се кажњава затвором до три године, а ако је учињено под посебно отежавајућим околностима до шест година.¹⁷

Посматрајући упоредно право, уочавамо да кажњавање убиства показује велике осцилације. Негде се почиње смртном казном, негде доживотним затвором, а у неким законодавствима завршава се чак и новчаном казном (убиство из нехата). Овим прегледом обухватили смо само нека значајнија кривична законодавства.

Кривични законик Србије и судска казнена политика код кривичног дела убиства

Казнена политика кривичног законодавства у ширем смислу означава све законске одредбе ове гране права. И само одређивање кривичних дела као и услова за одговорност и примену кривичних санкција према учиниоцима кривичних дела израз је одређене казнене политике законодавства.¹⁸ У ужем смислу, она се изражава у следећем: 1) у одређивању система кривичних санкција, 2) у одређивању максималне и минималне мере за поједине кривичне санкције, 3) у одређивању услова за примену појединих врста кривичних санкција, 4) у одређивању правила за одмеравање санкција, 5) у одређивању правила за замену или престанак примене санкција, 6) у одређивању услова за ослобођење од санкције, 7) у регулисању застарелости кривичног гоњења, 8) у регулисању давања помиловања и 9) у регулисању и давању амнестије.¹⁹

Законодавац у Србији, као основну санкцију за кривична дела убиства предвиђа казну лишења слободе. При томе, јасно је да кривица и опасност учиниоца није увек подједнака. Не улазећи на овом месту у расправу око сврхе и циља казне, желимо само укратко да одговоримо да ли је казна лишења слободе најподеснија за кривична дела убиства. Она је свакако најважнија казна у нашем систему кривичних санкција, а с обзиром да нема ниједног кривичног дела које је по својим последицама опасније, јасно је и да је она најцелисходнија. Она омогућава, с обзиром на разлике које постоје код појединих врста кривичних дела

¹⁷ The General Civil Penal Code, Act of 22. May 1902. No. 10 with subsequent amendments, the latest made by Act of 1 July 1994. No. 50, Norwegian Ministry of Justice, 1995.

¹⁸ Ђорђевић, М.: *Кривично законодавство и казнена политика*, ЈРКК, бр. 1–2/1986., страна 135.

¹⁹ Ibidem.

убиства, у поступку одмеравања, уз примену олакшавајућих и отежавајућих околности, велику поступност и диференцирање.

Посматрајући разне врсте убиства утврђујемо да његову најтежу форму представљају квалификована убиства за која, као што смо видели, многобројни модерни кривични законици предвиђају доживотне робије. Наш законодавац се определио за затвор од најмање десет година или затвор од тридесет до четрдесет година. До 31. децембра 2005. године за тешка убиства је била запређена казна затвора од најмање десет година или затвор од четрдесет година. Истичемо да и нашем кривичном законодавству није била страна смртна казна, која је егзистирала у нашем законодавству све до 2002. године (Службени гласник бр. 10/2002). Она је била прописана алтернативно уз казну затвора од најмање десет година за тешка убиства и тешке случајеве разбојништва и разбојничке крађе (ако је при њиховом извршењу неко лице са умишљајем лишено живота).

Кратко ћемо се осврнути на смртну казну у мери у којој је то неопходно за наше истраживање. Наиме, о смртној казни води се расправа деценијама, па нећемо погрешити ни ако кажемо да су последња два века сведоци разних препирки на тему да ли би смртна казна требало да постоји или не у кривичном законодавству. Устав Србије у складу са Европском Конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, односно њеним протоколом бр. 13. истиче да у Србији нема смртне казне. Превагнули су, оправдано, разлози против смртне казне, који су заиста бројни. Навешћемо само неке од њих. Прво, ту је проблематика извршења смртне казне, која је повезана са бруталношћу и која је неподношљива друштвеном бићу које тежи миру и људскости. Против смртне казне говори и могућност судске заблуде. Додуше, није ни казна лишења слободe имуна од судске заблуде. Проблем судске заблуде се заоштрава код смртне казне из два разлога. Прво, након њеног извршења је разјашњење судске заблуде пуно теже, пошто осуђени не може више да се залаже за обнову свог поступка и не може да укаже на грешке у свом поступку. Осим тога, код неправедно изречене казне лишења слободe, пуштање на слободу је делимично могућа корекција, за коју нема места код смртне казне. Да такве судске заблуде увек изнова могу да се јаве, показује случај убиства Gross: Gross је 1959. г. осуђен од стране поротног суда Argau због убиства на доживотну казну. Међутим, 1971. године та пресуда је укинута. Да је Gross осуђен на смртну казну, не би могло да дође до обнове, у сваком случају исправка не би била могућа (Schubarth, 1982:42). Смртна казна би могла да буде *контрaпpодуктивна управо за борбу против насилних и шeрорисничких дела*. Извршилац који рачуна са тим да га очекује смртна казна још ће се са мање кочница латити оружја. Такође је спорно, да

ли држава може да се залаже за забрану убиства, када за себе саму предвиђа изузетак. Осим тога, постоји бојазан да смртна казна може да буде злоупотребљена против мањине. Тако је у Сједињеним Америчким Државама од 1930–1957. г. погубљено 3568 људи осуђених на смртну казну, од чега је црнаца било 53,6%. Код погубљених због силовања учешће црнаца је износило чак 89,5%. Једно истраживање у вези помиловања је показало да је од 439 убица црнаца, помиловано само 6%, а код белаца 17%. Учешће црнаца у америчкој популацији износи само око 10% (Schubarth, 1982:42). Држава, која озбиљно пледира да је демократска, модерна и хумана, мора да се заложи за укидање смртне казне не само у својој земљи, него и у другим, у мери у којој је то могуће. Живот човека је ипак најдрагоценије и најскупоценије друштвено добро. Такође, одавно је потврђено да смртна казна нема веће генерално превентивно дејство од временске казне лишавања слободе.

Ради лакше прегледности изложићемо, путем табеле 1, прописане казне за кривична дела убиства у Републици Србији, имајући у виду измене и допуне нашег кривичног законодавства у последњих неколико година.

Табела 1 – Прописане казне за кривично дело убиства у Републици Србији

ОБЛИК	Кривични законик Србије	Кривични закон Србије (од марта 2002. године)	Кривични закон Србије (до марта 2002. године)
Обично убиство	од 5 до 15 год.	затвор најмање 5 год.	затвор најмање 5 год.
Тешка убиства	најмање 10 или затвор од 30 до 40 год.	најмање 10 или затвор од 40 год	најмање 10 или смртна казна
Убиство на мах	од 1 до 8 год.	од 1 до 10 год.	од 1 до 10 год.
Убиство детета при рођењу	од 6 месеци до 5 год.	од 3 месеца до 3 год.	од 3 месеца до 3 год.
Нехатно лишење живота	од 6 месеци до 5 год.	од 6 месеци до 5 год.	од 6 месеци до 5 год.
Лишење живота из самилости	од 6 месеци до 5 год.	-----	-----

После ове табеле, неопходно је још неколико напомена. Прво, у време када је била алтернативно прописана смртна казна са казном затвора од најмање десет година за тешка убиства, уместо ње се по тадашњем члану 2а. ст. 4. КЗ РС могла изрећи казна затвора од двадесет година. И друго, општи максимум казне затвора износио је тада петнаест година. Ове напомене су нам важне да бисмо што прецизни-

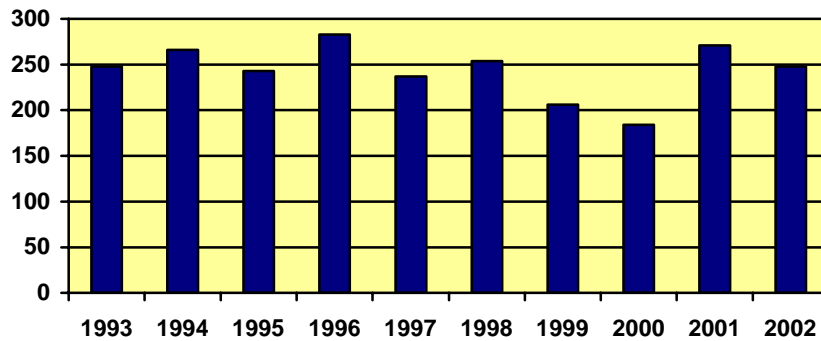
је сагледали казнену политику судова у домену кажњавања најтежег деликта насиља.

Прелазећи на приказ података у вези са казненом политиком судова у Републици Србији, истичемо да се материјали које смо користили односе на кривична дела против живота и тела тј. убиства у Србији, у периоду од 1993. до 2002. године. Овај временски размак сматрамо довољно дугим да бисмо могли утврдити одређене тенденције. Као почетну годину посматрања узели смо 1993. годину, а као завршну 2002. годину. За наше истраживање је нарочито важно истаћи да 1993. година представља годину енормне инфлације и пада животног стандарда грађана, што је све утицало на повећано вршење кривичних дела са елементом насиља. Ту су и друге објективне околности које утичу на нагли пораст броја извршења кривичних дела убиства. Наиме, као последица ратних дејстава у две бивше републике СФРЈ – Босне и Херцеговине и Хрватске и услед ратних дејстава у Србији на Косову дошло је до значајних промена. Прва промена се огледа у становништву које живи на територији Србије (неколико стотина хиљада избеглица из БиХ и Хрватске, као и са Косова и Метохије потражиле су уточиште на ужем подручју Србије), а друга се тиче велике количине ватреног оружја које се нашло у поседу грађана. Све су то чињенице које су погодиле и утицале на кретање кривичних дела убиства. Такође, напомињемо да се сви подаци које износимо од 1999. године више не односе на територију Косова и Метохије.

Пре него што утврдимо да ли је казнена политика судова, када су у питању кривична дела убиства била блага, адекватна или оштра, прикажемо бројно стање и кретање осуђених лица за кривична дела убиства у односу на кривична дела против живота и тела у периоду 1993–2003. година. У поменутом периоду 1993–2002. година у Србији је укупно осуђено 357.439 лица. Од тога 38.693 лица за дела против живота и тела, а 2.440 лица за кривична дела убиства. То значи да убиства у маси целокупног криминалитета, у посматраном периоду, чине 0,68%, или у односу на дела против живота и тела 6,3% (графикон 1).

Графикон 1 – Бројно стање и кретање осуђених лица за Кривична дела убиства у односу на кривична дела против живота и тела у периоду 1993–2003. године

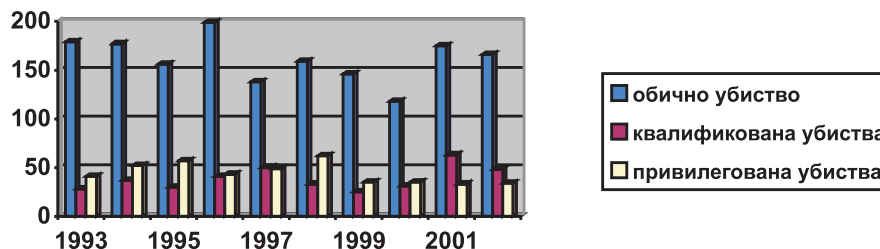

Дијаграм 1 – Осуђена људска лица за кривична дела убиства у периоду 1993–2002. година

Већ легитимичан поглед на дијаграм 1, показује да кривична дела убиства нису показивала неке велике осцилације у деценији коју смо посматрали. Прве 1993. године осуђено је 248, 1994. године 266, 1995. године 243, 1996. године 283, 1997. године 237, 1998. године 254, 1999. године 206, 2000. године 184, 2001. године 271 и 2002. године 248 лица. По броју осуђених издвајају се 1996. и 2001. када је тај број нешто већи у односу на остале посматране године. Генерално, посматрајући све облике кривичног дела убиства у целини, можемо закључити да значајнијих колебања нема, односно не уочавамо неку сталну тенденцију повећања односно смањивања осуђиваности за посматрана дела. Присуство малих бројева не омогућава уочавање одређеног тренда и карактеристика. Али, ако се уместо посматрања свих убистава у целини фокусирамо на само тешка, или само обична убиства, уочавамо неколико одступања од уједначености коју смо констатовали.

Осуђена лица за кривично дело обичног убиства, укупно њих 1613, чине 66,1% свих осуђених лица, за све облике кривичног дела убиства у периоду 1993–2002. За убиство на свиреп или подмукао начин осуђено је 156 лица, што је 6,39%, за убиство при безобзирном насилничком понашању 51 лице што је 2,09%, за убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица 5 особа што је 0,2%, за тешка убиства према побудама извршења (из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из крвне или безобзирне освете или из других ниских побуда) осуђено је 102 лица што је 4,18%, за убиство службеног или војног лица 5 лица што је 0,2%, за убиство више лица 67 особа што је 2,75%, за убиство на мах 151 лице што је 6,18%, за убиство из нехата 188 лица што је 7,7% и за убиство детета при рођењу 102 лица што је 4,18%.

Однос између осуђених лица за обично убиство, тешка убиства и привилегована убиства показаћемо и путем дијаграма 2.

Дијаграм 2 – Однос између осуђених лица за обично убиство, тешка убиства и привилегована убиства у периоду 1993–2002. година

Дакле, у посматраном периоду, од 2.440 осуђених лица за све облике кривичног дела убиства, предњаче учиниоци обичних убистава чак 1613 лица што је 66,1%. За тешка убиства осуђено је укупно 386 лица што износи 15,81%, а за привилегована 441 особа на шта отпада 18,07% од укупно броја. У случајевима тешког убиства били су заступљени сви облици које закон предвиђа. По малом броју заступљености, издвајају се убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица, свега 5 случајева за десет година, и убиство службеног или војног лица, такође, само 5 случајева. Интересантно је да је законодавац код кривичног дела убиства службеног или војног лица, у Кривичном законнику Србије, проширио криминалну зону и обухватио и друга лица при вршењу службене дужности а не само при вршењу послова државне или јавне безбедности или дужности чувања јавног реда, хватања учиниоца кривичног дела или чувања лица лишеног слободе. Да ли ће се у наредном периоду тај број променити у правцу његовог повећања или ће напротив ово поштравање репресије утицати на њихово смањење остаје нам да видимо.

Иначе, анализирајући наведени период у 2001. години је донето највише одлука за тешко убиство, чак 63, што је дупло више него у 2000. години када је тај број износио 31. Уопште, посматрајући четворогодишњи период од 1999. до 2002. године, тешко је не приметити да је у току 2001. и 2002. године донето дупло више осуђујућих пресуда за тешка убиства (укупно 111), него у току 1999. и 2000. године (укупно 56). Слична слика постоји и када су у питању обична убиства, само што је та разлика за нијансу мања (период 1999–2000. година 264 обична убиства и период 2001–2002. година 341).

Кривична дела убиства спадају у категорију најтежих и најопаснијих кривичних дела па су за њих и прописане „строге“ казне, као што смо то видели у табели 1. Ретрибутивно-репресивна улога казне и њена подобност да изрази друштвену осуду учиниоцу кривичног дела, путем социјално-етичког прекора, омогућује произвођење потребног превентивног дејства и остваривање функције специјалне и генералне превенције, а због остваривања опште сврхе кажњавања и сузбијање друштвено опасних делатности. Управо због таквог циља казне и по-

ред њене ретрибутивне природе, у недостатку других опробаних и верификованих средстава, она представља потребу од чијих се услуга наше друштво на овом степену развитка не може одрећи.²⁰ Ово што је речено још више важи када је у питању кривично дело убиства, односно његове квалификоване и привилеговане форме.

Има примедби од стране јавног мњења да се за ова кривична дела изричу благе казне. Јавност показује велику нетрпељивост већ према самој чињеници да се ова кривична дела појављују у нашој средини. Због тога се тражи максимална ефикасност у сузбијању ових појава. Сигурно је да су ова кривична дела један од најтежих деликата у прошлости, само су се временом, што је природно, измениле историјске прилике, убиства су еволуирала што је довело до велике осетљивости јавности на ту појаву.

Сумирајући овај део расправе о убиству можемо извести неколико закључака. Прво, судови изричу релативно строжије казне за убиства, него за остала кривична дела. Наиме, једино се код кривичног дела убиства, што је у пракси добро познато, изречене казне приближавају максимуму. У периоду 1993–2002. година изречено је укупно 1.968 казни лишења слободe за обична и тешка убиства или 98,44% од укупно изречених санкција у том периоду.²¹ Од тога највише казни затвора у трајању од 5 до 10 година или 29,77%. Потом следе лишења слободe у трајању од 1 до 3 године или 26,21%. Најстрожије казне, у трајању преко 10 година, изречене су 22,11% случајева. Од тога 1,57% отпада на казну затвора од 20 година и на две смртне казне. Када је у питању најтежа, смртна казна истичемо да се прва осуђујућа пресуда којом је изречена смртна казна односила на убиство из користољубља, а друга из 2001. године на убиство више лица. Условна осуда чини 0,85% посто случајева.

Код привилегованих убистава слика је нешто другачије.²² Од укупног броја осуђених лица за лакше облике убиства којих је 441, у периоду 1993–2002, на условну осуду отпада 32,46%, а на казну затвора 67,12%. Највише је заступљена казна лишења слободe од 1 до 3 године или

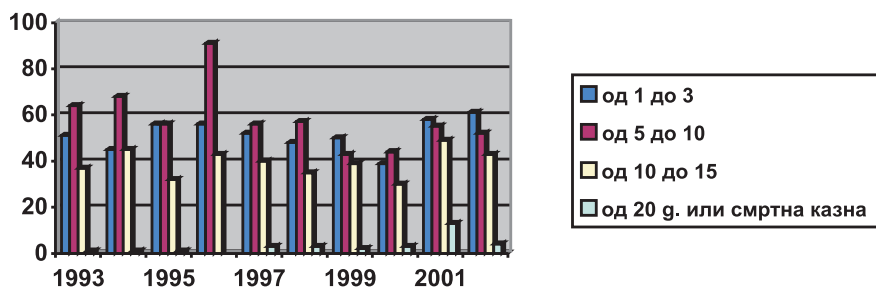
²⁰ Ђорђевић, М.: *Основне карактеристике новог Кривичног закона СФРЈ са сџановишћом примене у пракси*, ЈРКК, бр. 2/1977, страна 38.

²¹ За период 1993–2002. година, за обично и тешка убиства, укупно је изречено 1999 различитих санкција. Највећи број је казни лишења слободe, укупно 1968. Казна затвора до 6 месеци изречена је у једном случају, од 6 месеци до 1 године у 222 случаја, од 1 године до 3 године у 516 случаја, од 3 до 5 година у 207 случаја, преко 5 година у 586 случаја, од 10 до 15 година у 394 случаја, од 15 година у 11 случаја, од 20 година затвора у 29 случаја, смртна казна у 2 случаја, условна осуда у 17 случаја, васпитне мере у 3 случаја и на крају, проглашено је кривим, а ослобођено од казне 11.

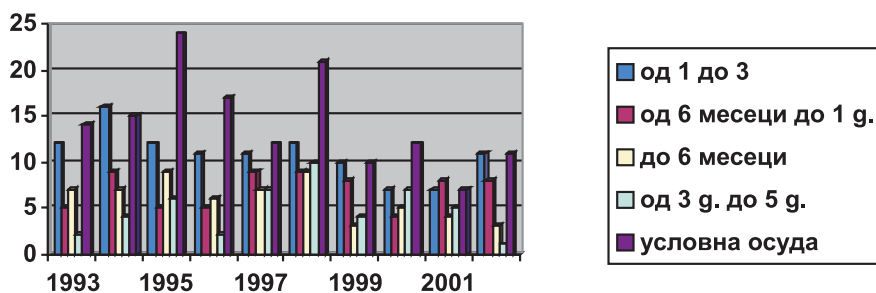
²² За период 1993–2002. година, за привилегована убиства, укупно је изречено 441 санкција. Највећи број је казни лишења слободe, укупно 296. Казна затвора до 6 месеци изречена је у 60 случаја, од 6 месеци до 1 године у 70 случаја, од 1 године до 3 године у 109 случаја, од 3 до 5 година у 48 случаја, преко 5 година у 9 случаја, условна осуда у 143 случаја и на крају, проглашено је кривим, а ослобођено од казне 2.

24,71%. Потом следи затвор од 6 месеци до 1 године или 15,87%. Затвор до 6 месеци је изречен у 13,6% случајева, а затвор од 3 до 5 година у 10,88% случајева.

Изнете податке приказати ћемо путем следећих дијаграма.

Дијаграм 3 – Тешка убиства (изречене казне)

Дијаграм 4 – Привилегована убиства (изречене санкције)

Морамо рећи да нам је, у вези са казненом политиком, пажњу привукла релативно висока стопа примене условне осуде (види дијаграм 4) за привилегована убиства. Она чак 1995, 1996, 1997, 1998. и 2000. године доминира у односу на остале санкције. Највише условних осуда је изречено 1995. године, чак 24 од 57 изречених санкција за привилегована убиства у тој години, што је 42,1%.

Закључак

Увид у казнену политику законодавца и судова код једног од најтежих деликата требало би да нам укаже да ли је и у којој мери прво, законодавац успешно поставио оквире и усмерења казненој политици судова и да ли су правосудни органи, своју значајну улогу коју имају у примени законских решења у пракси, задовољавајуће обавили. Свакако, законодавна и судска власт би требало да делују синхронизовано и да се међусобно допуњују.

Нама се чини да су казне које су биле забрањене Кривичним законом Србије одговарале тежини и опасности кривичног дела убиства. Кривични законик Србије је отишао и корак даље, јер је омогућио одмеравање казне за тешка убиства и у распону од 30 до 40 година, што раније није био случај. Законодавна казнена политика је, очигледно, пролазила последњих година кроз динамичну фазу. Већ смо раније поменули да је увођење нових квалификованих убистава значило поштравање репресије. Да ли ће и у којој мери то утицати на смањење овог тешког деликта насиља?

Казнена политика судова је, по нашем мишљењу, у приличној мери усклађена са намером законодавца која се изражава кроз прописане казне за ова дела. У структури казни изречених за обична и тешка убиства доминирају казне од 5 до 10 година затвора. За њима не заостају ни казне које су близу (у то време) прописаном максимуму од 15 година затвора, па чак и у одређеном, додуше, мањем броју казне од 20 година затвора. Све то говори у прилог тврдње да је казнена политика судова у домену кажњавања учинилаца кривичних дела убиства, усклађена са интенцијом законодавца израженом кроз прописане распоне казне за ово дело.

Литература:

1. Ashwort, A.: *Principles of Criminal Law*, Oxford: University press, 1999.
2. Ђорђевић, М.: *Кривично законодавство и казнена политика, Зборник радова Проблеми казнене политике судова*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Институт за криминолошка и социолошка истраживања Београд, 1973.
3. Ђорђевић, М.: *Основне карактеристике новог Кривичног закона СФРЈ са стипендијом примене у пракси*, ЈРКК, 2, 1977, 15–35.
4. Краус, Б.: *Развој, карактеристике и основни проблеми казнене политике у Југославији*, Зборник радова Проблеми казнене политике судова, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 1973, 19–51.
5. Лазаревић, Љ.: *Убиства у југословенском кривичном законодавству-de lege lata и de lege ferenda*, Зборник радова Нека практична питања казненог законодавства Југославије, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Будва, 2000.
6. Николић, Д. Димитријевић, Д.: *Насилна смрт у Југославији 1950–2000*, Београд, 2002.
7. Пековић, Н.: *Казнена политика у Државној заједници Србија и Црна Гора и њен утицај на превенцију криминалитета*, РКК, 2–3, 2003, 175–189.
8. Радуловић, Љ.: *Криминална политика*, Правни факултет, Београд, 1999.
9. Стојановић, З.: *Политика сузбијања криминалитета*, Правни факултет, Нови Сад, 1991.
10. Schubarth, M.: *Kommentar zum schweizerischen Strafrecht*, Besonderer Teil, Bern: Verlag Stämpfli & Cie AG, 1982.
11. Yeo, S.: *Canadian, Indian and Australian Perspectives on Murder: A Comparative Study, The Law of Homicide, Provocation and Self-Defence: Canadian*,

Australian and other Asia-Pacific Perspectives, Canada: Center for Asia-Pacific Initiatives, 2000.

12. Живановић, Т.: *Основи кривичној права Краљевине Југославије – посебни гео*, Штампарија „Гундулић“, Београд, 1938.
-

Abstract: *Among all criminal offences, criminal homicide is thought to be one of the most serious. It includes deprivation of the most fundamental, the most elementary and the most important, among human rights, i. e. the right to life. Today, there is no criminal legislation that does not protect this man's good as the most valuable. By each criminal homicide our humanity is deprived of a member of its community, to deprive the man of his life is an irreparable harm. Therefore, special attention is paid to criminal homicide in the theory of criminal law, as well as in legislation and in practice.*

Studying the penal policy concerning these crimes, we made an attempt to find out the characteristics and tendencies of the penal policy of courts during their proceedings, as well as the kind and amount of imposed criminal penalties. We are not going to ignore the importance that prevention, general or special, could have in repression of this kind of crime.

Studying the concerned penal policy, these crimes were supported by relevant data of the Institute for Statistics of the Republic of Serbia. We used the data that concerned crimes against persons in Serbia from 1993. to 2002. This period was considered long enough in order to establish some tendencies of penal policy.

Key words: *homicide, penal policy, human rights, court.*

Доц. Дана СУБОШИЋ
Мр Зорица ВУКАШИНОВИЋ-РАДОЈЧИЋ
Криминалистичко-полицијска академија

Статусна обележја полицијске организације у Србији

УДК: 351.741(497.11)

Апстракт: Елементи статуса полиције и њена специфична обележја произилазе из суштинске природе за које је полиција образована. Основни елементи статуса полиције се односе на њену аутономију, положај у односу на друге органе и организације, начин рада и радноправни положај запослених. С друге стране, осим обављања традиционалних функција, савремена улога полиције се огледа у „социјално-услужном“ раду, што је чини јавном службом. Полазећи од тога, као и од чињеница да је један од основних реформских циљева полиције у Србији њена трансформација у изв. „модеран сервис“, овај рад је посвећен основним елементима њеног статуса, у складу са савременим стандардима.

Кључне речи: полиција, државна управа, правни статус, јавна служба, стандарди, етика.

Увод

Реформа полиције је део општег реформског процеса јавне администрације, чији је циљ увођење и примена савремених принципа владавине права, професионализма, ефикасности рада и политичке неутралности. У циљу разматрања улоге полиције у савременом друштву, неопходно је одредити основне елементе њеног правног статуса, идентификовати главне проблеме у раду и вршењу њених функција и указати на савремене европске тенденције њеног развоја. Иако је у већини правних система акценат на традиционалној улози полиције, која се огледа у сузбијању и контроли криминалитета,¹ поједини аутори истичу да се улога полиције не исцрпљује вршењем наведених функција, већ се огледа у задовољавању потреба и интереса друштва.²

Слично овом схватању, један број аутора сматра да полиција спроводи законе и одржава мир, али истовремено „прилагођава опште

¹ Више о томе: Cox, S. M.: *Police, Practices, Perspectives, Problems*, Western Illinois University, Allyn and Bacon, Boston, 1996.

² Moore M. H.: *Community Policing*, In Tonry M. and Morris N, *Modern Policing*, University of Chicago Press, Chicago, 1992, pp. 99–158.

правне стандарде захтевима грађана и другим субјектима“.³ „Услужни“ карактер полиције у смислу ефикасне сарадње и задовољавања потреба грађана, других државних органа и недржавних субјеката, све више постаје важно обележје у одређивању концепта полиције. Такође, полазимо од тога да су у складу са усвојеним заједничким европским стандардима, дефинисани су главни циљеви полиције – одржавање јавног мира, закона и реда у друштву, заштита и поштовање основних личних права и слобода, превенција криминала и борба против криминала, откривање криминала, као и пружање помоћи и услужних функција грађанству.⁴

Правни статус полиције

Имајући у виду да европски принципи имају упориште у нашем правном поретку, као и да наша земља улаже напоре за приступањем Европској Унији и међународним асоцијацијама, указаћемо на основне елементе статуса полиције којима се ова настојања изражавају. Према Богољубу Милосављевићу, правни статус полиције карактерише њена аутономност, положај у односу на друге организације, различита правна правила и начин понашања, који се односи на запослене у њој и начин њиховог рада.⁵ Наведене елементе анализираћемо са аспекта позитивноправних решења и праксе у нашој земљи, као и са аспекта дефинисаних међународних стандарда.

Аутономност полиције произилази из чињенице да је она „посебна правна и фактичка целина, која је статусно одвојена од других организација и која ужива извесну самосталност“.⁶ Да је полиција правна целина произилази из *Закона о полицији* у коме је предвиђено да: „Полицију Републике Србије чини заокружена област рада Министарства унутрашњих послова за коју се образује Дирекција полиције“.⁷ У том смислу, полиција се одваја од других области рада у Ми-

³ Reiss, A.: *The Police and the Public*, Yale University Press, *New Haven*, CT, 1971; Wilson J. Q.: *Varieties of Police Behavior*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1968; Cox S. M.: *Police, Practices, Perspectives, Problems*, Western Illinois University, Allyn and Bacon, Boston, 1996, p. 65.

⁴ Више о томе: *Европски кодекс полицијске етике* – Препорука 10 коју је усвојио Комитет министара Савета Европе, 19. септембар 2001. године.

⁵ Милосављевић, Б.: *Увод у полицијске науке*, Полицијска академија, Београд, 1994, стр. 215.

⁶ *Истио*.

⁷ Члан 1. *Закона о полицији* (Службени гласник, бр. 101/05). Овде ваља напоменути да је пропуштена прилика да се и наведеном члану, поред функционалног одређења полиције, уведе и структурна (организациона) дефиниција. То би се постигло тиме што би уместо „Дирекција полиције“, стајало само „Полиција“. На тај начин би се јасно указало на то да се образује Полиција (чиме се стварају и услови да се „Поли-

нистарству унутрашњих послова, те се повећавају њена аутономност, самосталност полиције, као и оперативна независност.⁸

Аутономност полиције није безгранична, већ је омеђена законом. Наиме, полиција је оперативно независна од других државних органа у обављању полицијских послова и других законом одређених послова за које је одговорна.⁹ Претпоставке за ту врсту независности ствара Министарство унутрашњих послова, при чему је и сам министар унутрашњих послова дужан да је поштује.¹⁰

Аутономност полиције има упориште у *Закону о полицији*, којим су: 1) раздвојени послови којима Министарство ствара услове за рад полиције, од полицијских послова који су таксативно одређени,¹¹ 2) функција министра и директора полиције су раздвојене, при чему директор професионално (стручно) руководи полицијом, 3) образовани сектори у Министарству, који стварају услове за рад полиције, 4) уређени односи између министра унутрашњих послова и полиције.¹² С друге стране, полиција је фактичка целина, јер објективно постоји, не само у структурном, већ и у функционалном смислу (дакле као организација). То се најбоље може видети кроз њен рад и резултате рада, којима утиче на сопствено окружење. Из начела аутономности полиције произилази њен однос према другим органима државне управе и државним органима.

Положај полиције у односу на друге органе и организације дефинисан је пре свега у односу на Министарство унутрашњих послова, у чијем је саставу. Унутрашњим уређењем Министарства унутрашњих послова предвиђено је: „За обављање полицијских и других унутрашњих послова образује се Дирекција полиције, а за обављање послова којима се стварају услови за рад полиције образују се сектори.¹³ Како је *Уредбом о начелима за унутрашње уређење Министарства унутрашњих послова*“ пише великим словом), којом руководи директор полиције, уз помоћ Дирекције полиције. На пример, аналогно томе, у Министарству одбране постоји Војска Србије, на чијем челу је начелник Генералштаба, коме у руковођењу помаже Генералштаб.

⁸ Више о томе: Милетић, С.: *Полицијска етика*, приручник, ВШУП-а, Београд, 2003. и *Закон о полицији са рејсиром појмова*, (уводни коментар), ИПД Јустинијан, Београд, 2005.

⁹ Члан 7. *Закон о полицији* (Службени гласник РС, бр.101/05).

¹⁰ *Исто*.

¹¹ Послови се обављају на три организациона нивоа и то: 1) Дирекција полиције, 2) Полицијска управа за град Београд и подручне полицијске управе и 3) полицијске станице.

¹² Директор полиције се бира на основу спроведеног конкурса, као и руководиоци сектора – помоћници министра, који се бирају на начин који је предвиђен *Законом о државним службеницима* (Службени гласник РС, бр. 79/05, 81/05, 83/05), којим се стварају претпоставке за професионализацију и деполитизацију државне управе.

¹³ Члан 2. *Уредбе о начелима за унутрашње уређење Министарства унутрашњих послова*, (Службени гласник РС, бр. 8/06).

*и*рашњих *и*ослова, за обављање појединих послова којима се стварају услови за рад полиције, предвиђено да се у Министарству образују сектори, којима руководе помоћници министра, постављени у складу са законом. Поред тога, Министарство обезбеђује и друге организационе претпоставке за рад полиције, а нарочито за јачање поверења између јавности и полиције, као службе на располагању јавности, за развој професионализма у полицији и за спречавање и сузбијање корупције у полицији.¹⁴ Дакле, Дирекција полиције представља основну организациону јединицу МУП-а.

Из таквог положаја Дирекције полиције у односу на Министарство, произилазе посебне обавезе полиције (прецизније, полицијских службеника на руководећим радним местима) у односу на министра унутрашњих послова. Наиме, министар, као старешина органа и члан Владе, у односу на полицију представља управљача, из чега произилазе његова овлашћења, али и дужности свих руководилаца и руководних тела у Министарству (нпр. директора и Дирекције полиције), у односу на њега.¹⁵ У складу са чланом 21. *Закона о полицији*, директора полиције поставља Влада на пет година, на предлог министра, по спроведеном конкурс и на начин предвиђен прописима о радним односима који важе за Министарство.

Дирекција полиције је дакле, функционално и структурно диференцирана од осталих организационих јединица Министарства унутрашњих послова. Када је реч о положају у односу на друге органе државне управе и државне органе, самосталност у обављању полицијских послова произилази из самосталности Министарства унутрашњих послова, односно прописаних надлежности и делокруга рада. Уставни положај Министарства унутрашњих послова је утврђен чланом 136. *Устави Србије*,¹⁶ којим је предвиђено да су министарства самостална у вршењу *Уставом* и законом одређених надлежности. Делокруг Министарства је утврђен *Законом о министарствима*,¹⁷ а надлежности су одређене у већем броју закона из области унутрашњих

¹⁴ Члан 7. *Закона о полицији* (Службени гласник РС, бр. 101/05).

¹⁵ Наиме, *Законом о полицији* предвиђено је следеће: „Министар може да захтева извештаје, податке и друга документа у вези са радом полиције. Представник полиције министру, редовно и на његов посебан захтев, подноси извештаје о раду полиције и о свим појединачним питањима из делокруга полиције. **Министар даје полицији смернице и обавезна упутства за рад, уз пуно поштовање оперативне независности полиције. Министар може наложити полицији да у оквиру своје надлежности изврши одређене задатке и предузме одређене мере и да му о томе поднесе извештај.** Надлежности министра за полицијска поступања која су означена затамњеним словима важе до *и*ренуџка када јавни *и*ужилац буде обавештени о кривичном делу и *и*реузме *и*урављање над *и*олицијским *и*осиујањем у *и*реиш-кривичном *и*осиујуку (Члан 8. *Закона о полицији*, Службени гласник, бр. 101/05).

¹⁶ *Устав Србије* (Службени гласник РС, бр. 83/06).

¹⁷ Члан 3. *Закона о министарствима* (Службени гласник РС, бр. 19/04).

послова као и других области. Уз то, требало би истаћи да самосталност Министарства не подразумева независност од извршне власти, већ је реч о самосталности у вршењу поверених послова. Оперативна независност полиције у извршавању полицијских послова, заснива се на самосталности Министарства, што на основу дефинисаних надлежности и делокруга рада подразумева немешање других органа и организација у рад полиције. Међутим, важан аспект односа полиције и других органа и организација је успостављање ефикасних механизма координације на хоризонталном нивоу, као и избегавање грешака у структурирању одговорности међу органима, полазећи од начела законитости, ефикасности и рационалности рада управе.¹⁸

Имајући у виду да полицију анализирамо са аспекта јавне службе и полазећи од реформског опредељења за трансформацијом полиције у „модеран сервис“, морамо истаћи да је она стратегијски конципирана не само као сервис грађана, већ и правосудних органа, тужилаштва и других државних органа. Полиција мора бити организована на начин који обезбеђује ефективно и ефикасно спровођење закона и пружања услуга грађанима, државним органима и недржавним субјектима. Овакво одређење полиције је засновано на међународним стандардима, у складу са којим се полиција организује на начин који промовише добре односе полиције и грађанства и ефикасну сарадњу са другим органима, локалним заједницама, невладиним организацијама и осталим представницима грађанства.¹⁹ Уколико су односи и сарадња са другим органима државне управе и државним органима, као и недржавним субјектима добро успостављени, стварају се претпоставке за ефикаснији рад полиције. Неки од аспеката за имплементацију овог принципа су децентрализација полиције, као и концепт „Полиција у (локалној) заједници“.

Начин рада као елемент утврђивања правног статуса полиције изражава се правном нормираношћу полазишта, поступака и средстава, као основних чинилаца и компоненти начина рада полиције. Нормирање полазишта поступака и средстава начина полицијског рада изражава се оним што професор Богољуб Милосављевић назива: „посебним интерним правилима“, а односи се на „службену или професионалну етику“, сопствени „кућни или пословни ред“ и оним што се сматра „философијом службе“.²⁰ Према *Закону о полицији*: „Министар

¹⁸ У јавној администрацији Велике Британије успостављена је пракса „новог јавног менаџмента“ („New Public Management“) што подразумева интегрисану политику, ефикасну сарадњу међу органима државне управе, избегавање преклапања функција између органа, стратегијско планирање, управљање према резултатима итд.

¹⁹ Члан 18. *Европског кодекса полицијске етике* – Препорука 10 коју је усвојио Комитет министара Савета Европе, 19. септембар 2001. године.

²⁰ Милосављевић, Б.: *Увод у полицијске науке*, Полицијска академија, Београд, 1994, стр. 216.

унутрашњих послова прописује начин обављања полицијских послова и даје упутства и обавезне инструкције за њихово обављање. Прописи морају бити сагласни са законом, а упутства и обавезне инструкције са прописима“.²¹

Начином рада полиције уважава се принцип *самосталности*, која се доминантно испољава у функционалној димензији полицијске организације, а тек након тога и у структурној. Како је већ наведено, полиција је самостална у извршавању задатака, а мање је самостална у структурном, тј. организационом погледу. Наиме, организациона структура полиције утврђена је Правилником о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места, с тим да је пресудан утицај на тај акт имала владина *Уредба о начелима за унутрашње уређење Министарства унутрашњих послова*.²² Међутим, у извршавању задатака, полиција има право да прилагођава организациону структуру конкретним условима, што говори о томе да су њена овлашћења у области функције већа, тако да се може говорити и о већем степену самосталности у том домену полицијске организације. Самосталност полиције, у сваком случају, ограничена је правима органа који обављају надзор над радом управних организација (нпр. Владе и др.).²³ Према Богољубу Милосављевићу, облике ограничења начина рада управних организација, каква је и полиција, представљају прописи који се на ту област односе, као и прописи који се односе на контролу рада управе. Слобода понашања полиције се ограничава као и слобода осталих органа управе правима других субјеката друштва и државе. Дакле, самосталност полиције би требало схватити само као простор за њен рад у оквирима Устава, закона и других прописа (*подзаконских аката*), али и етичких норми.²⁴

Како смо већ истакли, на ефикасност начин рада полиције у великој мери утиче усвајање и примена правила етике, што уједно представља важну компоненту професионалног развоја полиције. Одредбе *Европског кодекса полицијске етике*,²⁵ који представља скуп принципа и смерница за опште циљеве, функционисање и контролу полиције, обезбеђују основу за поступање полиције у савременом демократском друштву.²⁶ Успостављање заједничких стандарда је од великог

²¹ Члан 10. *Закона о полицији*, (Службени гласник РС, бр. 101/05).

²² *Уредба о начелима за унутрашње уређење Министарства унутрашњих послова* (Службени Гласник РС бр. 8/06).

²³ Милосављевић, Б.: *Увод у полицијске науке*, Полицијска академија, Београд, 1994, стр. 216.

²⁴ *Исто*, стр. 217.

²⁵ Више о томе: *Европски кодекс полицијске етике* – Препорука 10 коју је усвојио Комитет министара Савета Европе, 19. септембар 2001. године.

²⁶ *Европски кодекс* полази од начела дефинисаних *Европском конвенцијом о људским правима*.

значаја за спровођење реформи полиције, као дела ширег процеса развоја демократских принципа – владавине права и заштите људских права у јавној администрацији. Кодексом се дефинишу захтеви и решења која се могу применити у полицији, током озбиљних и деликатних задатака спречавања, откривања и сузбијања криминала и одржавања реда и мира у демократском друштву.²⁷

У обављању полицијских послова, односно извршавању закона и других прописа о полицији, припадници полиције у нашој земљи се руководе етичким принципима. Етички принципи су у погледу садржаја, обима и домашаја решења, усвојени у складу са препорукама Европског кодекса полицијске етике.²⁸ Тиме је наша земља испунила један од услова који се односи на полицију, имплементирајући полицијску етику у правни поредак. Применом ових правила, полиција излази из оквира традиционалне улоге спровођења закона, те се постављају захтеви спровођења прописа уз уважавање интереса и потреба грађана и других субјеката, што представља гаранцију развоја професионалне, непристрасне, политички неутралне полиције.

Правни положај запослених у полицији представља специфично обележје утврђивања правног статуса полиције. С обзиром да су припадници полиције, пре свега, јавни службеници који раде на обезбеђењу јавног интереса, од њихових способности, знања, вештина као и ставова, зависи ефикасно и професионално обављање послова. У складу са специфичном природом полицијских послова, утврђеним правима и обавезама, правни положај запослених у полицији се разликује од начина на који је уређен статус запослених у осталим органима државне управе и државним органима. Полицијска овлашћења и послови (делатност),²⁹ а самим тим и организација полиције, суштински се разликују од начина организовања и послова који се врше у другим министарствима. Међутим, разлике у вршењу делатности полиције и управних послова, утичу на специфично регулисање радно-правног положаја запослених у полицији. Тиме се уважава чињеница да су полицијски послови, по читавом низу обележја, међу најтежим и најризичнијим пословима у друштвеној подели рада.³⁰ Из тога про-

²⁷ Препоруке су сачињене са аспекта постојања великих разлика међу државама чланицама у погледу извршавања полицијских задатака као и статуса, организације, односно оперативних метода полиције. Упркос разликама, циљеви полиција и проблеми са којима се суочавају имају сличности.

²⁸ Више о томе: *Упутство о полицијској етици и начину обављања послова полиције*, Службени гласник РС, бр. 41/03.

²⁹ Слободан Милетић делатношћу полиције сматра укупност полицијских овлашћења и послова. Више о томе: Милетић, С.: *Полицијско право*, Полицијска академија, Београд, 2003.

³⁰ Милетић, С.: *Полицијска етика*, приручник, ВШУП, Београд, 2003. и *Закон о полицији са рејстром појмова*, уводни коментар, ИПД Јустинијан, Београд, 2005, стр. 29.

изилази да повећаном обиму дужности полицијских службеника одговара повећан обим њихових права.³¹

Правни положај запослених у полицији је примарно регулисан *Законом о полицији*, супсидијарно *Законом о државним службеницима*³² и резидуално *Законом о раду*.³³ Како неки аутори истичу, може се уочити „троспратно уређивање“ радних односа у полицији,³⁴ тако да се на статус полицијских службеника најпре примењује *Закон о полицији*, затим на неуређена питања, *Закон о државним службеницима* и на питања која овим законом нису уређена, *Закон о раду*, као општи закон у области радних односа. У складу са одредбама *Закона о државним службеницима*,³⁵ поједина права и дужности државних службеника у појединим државним органима могу се посебним законом уредити и друкчије, ако то произилази из природе њихових послова. Такође, овим законом је одређено да се на права и дужности државних службеника који нису уређени овим или посебним законом или другим прописом, примењују општи прописи о раду и посебан колективни уговор за државне органе.³⁶ Одредбама *Закона о полицији* је прописано да се на положај, права и одговорности запослених у Министарству унутрашњих послова примењују прописи којима се регулише радни однос у државним органима, ако овим законом и прописима донетим на основу овог Закона није друкчије одређено.³⁷

Европски стандарди којима се постављају основе за примену етичких норми и развијају кључни принципи рада, као што су професионализам, објективност, политичка неутралност, имплементирани су домаћим прописима.³⁸ Тиме се стварају основне претпоставке за развој професионалне полиције и уводе савремени институти – спровођење процедура селекције и запошљавања на објективан и недискриминаторски начин, перманентно стручно усавршавање и развој запослених у полицији, напредовање према резултатима рада („merit principle“), као и адекватно награђивање запослених. У складу са овим принципима, пријем и селекција кандидата се заснивају на личним квалификацијама и искуству кандидата које је релевантно за по-

³¹ Исто.

³² *Закон о државним службеницима*, Службени гласник РС, бр. 79/05, 81/05, 83/05.

³³ *Закон о раду*, Службени гласник РС, бр. 70/01.

³⁴ Милетић, С.: *Особености раднојравној положаја полицијских службеника*, Зборник радова „Радни однос државних службеника“, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2006, стр. 125.

³⁵ Члан 1. *Закона о државним службеницима*, Службени гласник РС, бр. 79/05, 81/05, 83/05.

³⁶ Члан 4. *Закона о државним службеницима*, Службени гласник РС, бр. 79/05, 81/05, 83/05.

³⁷ Члан 169. *Закона о полицији*, Службени гласник РС, бр. 101/05 .

³⁸ *Упутство о полицијској етици и начину обављања послова полиције*, Службени гласник РС, бр. 41/03.

лицијске послове и задатке, а поступак пријема у службу се заснива на објективним и недискриминаторским условима за пријем, који се врши након спроведеног тестирања.³⁹ Овим одредбама се нарочито потенцира објективност процеса селекције, што се обезбеђује дефинисањем објективних услова за пријем у службу и тестирањем.⁴⁰ Такође, у свим европским земљама обука и перманентни развој запослених представља један од основних елемената професионализације полиције, па се усваја модел „организације која учи“ („learning organization mode“).⁴¹

Припадници полиције у нашој земљи имају право и дужност да током рада развијају своје личне способности као и способности за разумевање друштва коме служе.⁴² На овај начин, стручним усавршавањем, заснованим на вредностима демократије, владавине права и заштити људских права, припадници полиције развијају способности за извршавање задатака. У вези са тим, такође је прописано да опште полицијско образовање мора бити оријентисано и отворено ка друштву. Отвореност према друштву током обуке је претпоставка да запослени у полицији буду ближи грађанима и друштвеној стварности.⁴³

Полиција као јавна служба

Теорија јавних служби је настала у Француској крајем 19. и почетком 20. века, проширивањем појма управне функције и укључивањем у оквире њеног вршења неауторитативне активности државе.⁴⁴ Учење о јавним службама, које је било прихваћено у француској правној теорији, послужило је као основ даљег проширивања садржине појма управе.⁴⁵ Највећи допринос у овом правцу је дао ис-

³⁹ Члан 38. *Уједињена о полицијској етици и начину обављања послова полиције*, Службени гласник РС, бр. 41/03.

⁴⁰ У складу са чланом 22. *Кодекса*, припадници полиције биће регрутовани на бази својих личних квалификација и искуства, који одговарају задацима полиције. С циљем избора одговарајућих кандидата за полицију, процес селекције треба да буде базиран на објективним критеријумима, што се односи на радно искуство односно професионалне квалификације кандидата, као и личне вештине кандидата. Најзад, у складу са чланом 25. *Кодекса*, процедуре регрутовања ће се базирати на објективним и недискриминаторним основама, а следиће након потребног тестирања кандидата.

⁴¹ Neyroud, P., Beckley, A.: *Policing, Ethics and Human Rights*, Willan Publishing, Portland, Oregon, USA, 2001, стр. 186.

⁴² Члан 28. *Уједињена о полицијској етици и начину обављања послова полиције*.

⁴³ Милетић, С.: *Полицијска етика*, приручник, ВШУП, Београд, 2003. и *Закон о полицији са рејстиром појмова*, уводни коментар, ИПД Јустинијан, Београд, 2005, стр. 100.

⁴⁴ Лилић, С., Димитријевић, П., Марковић, М.: *Уједињено право*, друго измењено и допуњено издање, Савремена администрација, Београд, 2006.

⁴⁵ Димитријевић, П.: *Основи уједињеног права*, Центар за публикације Правног факултета у Београду, Београд, 1983, стр. 30.

такнути француски правник Леон Диги, који се сматра оснивачем „школе јавних служби“ у правној теорији. Полазећи од солидаристичких концепција о држави и праву, Диги иступа са схватањем да се основни задатак државе састоји у вршењу јавних служби, уместо у вршењу јавне власти. По њему је државна власт појава која стиче оправдање у вршењу јавних служби.⁴⁶ Полазећи од овог схватања, у теорији и пракси развијених земаља се наводи да је савремени концепт управе пружање јавних услуга.⁴⁷ Ипак, морамо поменути да поједини аутори одређују управу као вршење ауторитативних активности заповедања и принуде.⁴⁸

Несумњиво, полиција као део система државне управе, врши власт и примењује принуду спроводећи законе. Према мишљењу неких британских аутора не постоји држава у којој је спроведена трансформација полиције од вршења принуде ка јавној служби.⁴⁹ Ипак, у Великој Британији је доминантно схватање у складу са којим је основна сврха рада полиције у савременом друштву вршење јавне службе.⁵⁰ Улога полиције се свакако мења, као и концепт државне управе. Уводе се нове функције и уместо вршења власти, све више у први план долази услужна функција. Временом све већи број аутора истиче услужни карактер полиције,⁵¹ те се данас полиција одређује као јавна служба која је образована у складу са законом и која је одговорна за одржавање и примену права, одржавање јавног реда и пружање помоћи и у ванредним ситуацијама.⁵² У демократским друштвима, полиција уз обављање традиционалних послова превенције, репресије и откривања криминала, очувања јавног реда, поштовања закона и заштите основних права појединаца, пружа услуге друштвеног карактера које помажу ефикасном обављању осталих активности. Манифестација оваквих ставова о улози полиције најочитија је на примеру *концепција полиције у (локалној) заједници* (видите табеларни модел).

⁴⁶ Диги, Л.: *Преображаји јавној држави*, Центар за публикације Правног факултета у Београду, Београд, 1998.

⁴⁷ Од овог теоријског концепта одређења управе полазе многи аутори који се баве управним правом, нарочито Никола Стјепановић, Михаило Илић и Слабољуб Поповић.

⁴⁸ Као на пример Ратко Марковић, Павле Димитријевић и Зоран Томић.

⁴⁹ Neyroud, P., Beckley, A.: *Policing, Ethics and Human Rights*, Willan Publishing, Portland, Oregon, USA, 2001.

⁵⁰ Cohen, H. S., Feldberg, M.: *Power And Restraint: The Moral Dimension Of Police Work*, Praeger New York, 1991.

⁵¹ Reiner, R.: *Policing and the Police The Oxford Handbook Of Criminology*, OUP, Oxford, 1997.

⁵² De Rover, C.: *Службени и широкосекторни – О људским правима и хуманистичком праву за полицију и снаге безбедности*, превод на српски, МКЦК, Женева, 1998, стр. 151.

КОНЦЕПТ „ПОЛИЦИЈА У (ЛОКАЛНОЈ) ЗАЈЕДНИЦИ“

ПИТАЊА	ПОЛИЦИЈА У ЗАЈЕДНИЦИ	ТРАДИЦИОНАЛНИ МОДЕЛ ПОЛИЦИЈЕ
1. Шта је полиција?	Полиција је јавна служба, примарно одговорна за безбедност људи, заштиту њихових права и слобода.	Полиција је јавна служба примарно одговорна за примену закона.
2. Који је однос између полиције и осталих јавних служби?	Полиција је једна од јавних служби и институција које су одговорне за унапређење квалитета живота.	Приоритети различитих јавних служби обично су у конфлику.
3. Која је улога полиције?	Спречавање, откривање и решавање различитих проблема, а не само деликата.	Откривање и решавање деликата.
4. Како се мери ефикасност полиције?	Успешношћу разрешавања проблема и деликата, поверењем грађана у полицију.	Бројем откривених и решених деликата.
5. Који су приоритети полиције?	Проблеми који узрокују велику забринутост и страх код грађана, односно, ометају њихов свакодневни живот.	Тешки деликти (кривична дела с великом материјалном штетом и с елементима насиља).

⁵³ Наведени модел развијен је на бази модела објављеног на интернет-страници: <http://www.mup.hr/168.aspx>, 12. 2. 2007. Сличан модел је присутан и код Spagow M. K, *Implementing Community Policing*, 1997, pp. 182–183, који се може видети у: Никач, Ж.: *Полиција у заједници*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 40–41.

ПИТАЊА	ПОЛИЦИЈА У ЗАЈЕДНИЦИ	ТРАДИЦИОНАЛНИ МОДЕЛ ПОЛИЦИЈЕ
6. Чиме се полиција бави?	Проблемима који угрожавају осећај безбедности грађана.	Инцидентима и криминалом.
7. Шта одређује ефикасност полиције?	Сарадња полиције с грађанима, осталим јавним службама и институцијама.	Брзина реаговања на инциденте и деликте.
8. Како полиција приступа позивима грађана који нису везани за криминал, него уз пружање услуга?	Витални задатак и изврсна прилика.	Реагује само када има времена, односно када нема „правих“ полицијских задатака који би требало да се обаве.
9. Шта је полицијски професионализам?	Рад на унапређењу укупног квалитета живота у локалној заједници, поступајући законито и поштујући одредбе <i>еџичкој кодекса полиције</i> .	Брза и ефикасна реакција само на криминал.
10. Која врста информација је полицији најважнија?	Информације о ризичним појединцима, групама, местима и ситуацијама.	Информације о деликтима.
11. Која је улога полицијских руководилаца?	Прилагођавање организације рада потребама локалне заједнице и брига за полицијске службенике.	Планирање, организовање, додела задатака и контрола.
12. Како полиција цени процесуирање учинилаца деликата?	Као један од начина постизања циља, а циљ је безбедност људи у заједници.	Као основни циљ. Све остало је мање важно!

Иако је степен у коме се уводи „услужна“ функција полиције различит у појединим државама и полазећи од традиционалне улоге полиције у складу са којом полиција више представља орган који врши власт а мање орган који је „услужног“ карактера, ипак, можемо уочити да је један од главних циљева рада полиције, у складу са усвојеним европским стандардима, вршење јавних служби у циљу задовољавања потреба грађана и других државних органа, као и недржавних институција.⁵⁴ Ова одредба указује на то да полиција има статус јавног услужног органа, а не пуког извршиоца закона. Такав концепт је у складу са Резолуцијом 690 Парламентарне скупштине Већа Европе: Декларацијом о полицији од 1979. године, којим је предвиђено да: „*Полицијске снаге представљају јавну службу коју је створило право, која мора имати одговорности за одржавање и спровођење права*“.⁵⁵

Одређујући полицију као јавну службу, поставља се питање правног статуса наведених служби, како би што ваљаније одредили правни статус полиције. Одговарајући на наведено питање морамо имати у виду да јавна служба уопште, а тиме и полиција, може да се разматра са два аспекта и то формалног и материјалног. Формални аспект полази од самог носиоца службе. Према овом становишту, битно је да службу обавља нека јавно-правна особа, чиме та служба добија карактер јавне службе. За материјални аспект полиције као јавне службе битан је њен материјални садржај. Према том становишту, *Служба* мора имати посебну важност за заједницу. Дакле, одређеној делатности карактер јавне службе признаје друштвена заједница због важности коју та служба има за општи интерес, што значи да је битна општа корист. За одређење правног статуса полиције као јавне службе, битно је размотрити и питање начела и правне заснованости на којима почива наведена врста службе. Наиме, начела на којима почива свака јавна служба, тако и полиција, су: континуитет, прилагодљивост, примат јавне службе у односу на приватну службу и немеркантилност (финансијски аспект не би смео да буде одлучујући).

Морамо имати у виду да је нашим позитивно-правним прописима, појам јавне службе одређен на други начин, те у органском смислу концепт полиције као јавне службе нема упориште у нашем правном систему. Ипак, решења *Закона о полицији*, указују на обележја и карактер рада и обављања послова полиције у складу са концептом јавне службе према грађанима, другим државним органима и недржавним субјектима, те се

⁵⁴ Меморандум са објашњењима који се односи на препоруку 10 Комитета министара државама чланицама у вези са *Европским кодексом полицијске етике*.

⁵⁵ Томе додаје и то да полиција обавља законом утврђене полицијске послове и да је одговорна за остваривање безбедности у складу са законом.

може закључити да полиција има својства јавне службе.⁵⁶ Уз то, овај концепт одговара основама развоја државне управе у Србији, у складу са којим је „државна управа сервис грађана, а не моћно оруђе власти“.⁵⁷

Закључак

Концепт полиције се мења, што је последица изазова са којима се она сусреће. Уз обављање традиционалних функција полиције, као што су заштита људских права и заштита безбедности људи, полиција има својство јавне службе и стара се о пружању услуга друштвеног карактера, што доприноси ефикаснијем обављању послова због којих постоји. С тога је од кључног значаја успостављање добрих односа и сарадње са грађанима, као и обезбеђење високог степена поверења у полицију, на шта у великој мери утиче висок ниво професионализма у полицији и њен развој у транспарентан орган јавне службе.

Реформски циљеви полиције, осим функционалног, обухватају и организациони аспект (у оквиру кога је посебно значајан персонални). Стварање ефикасне и рационалне организације полиције, уз примену средстава као што су делегација овлашћења, децентрализација, полиција у локалној заједници, развојем ефикасне сарадње са другим органима државне управе и државним органима, као и недржавним субјектима, представља један од основних циљева развоја полиције. Такође, неопходно је увођење и примена института који обезбеђују професионализацију полиције, као што су објективне и транспарентне процедуре селекције и пријема кандидата за полицијске службенике, као и њихово перманентно стручно усавршавање у циљу обезбеђења високо стручних и мотивисаних кадрова од којих зависи успешност обављања послова.

Имплементирајући полицијску етику у домаће законодавство, дефинисана је основа развоја професионалне, непристрасне, ефикасне и политички неутралне полиције. Ипак, увођење европских стандарда и принципа у правни систем, само по себи не подразумева гаранцију за њихову ефикасну имплементацију. Иако су европски стандарди и основна начела рада полиције правно конкретизовани домаћим прописима, потребно је развијати и јачати механизме имплементације дефинисаних принципа, мењати и развијати организациону културу, као и свест и ставове запослених.

⁵⁶ Милетић, С.: *Закон о полицији*, Службени гласник, Београд, 2006. и *Образложење нацрта Закона о полицији*.

⁵⁷ Више о тиме: *Стратегија реформе државне управе у Републици Србији*, Влада Републике Србије, Министарство за државну управу и локалну самоуправу, Београд, март 2005.

Литература:

1. Cohen, H. S, Feldberg, M, *Power and Restraint: The Moral Dimension of Police Work*, Praeger New York, 1991.
2. Cox, S. M.: *Police, Practices, Perspectives, Problems*, Western Illinois University, Allyn and Bacon, Boston, 1996.
3. De Rover, С.: *Службени и етички – О људским правима и хуманитарном праву за полицију и снаге безбедности*, превод на српски, МКЦК, Женева, 1998.
4. Диги, Ј.: *Преображају јавног права*, Центар за публикације Правног факултета у Београду, Београд, 1998.
5. Димитријевић, П.: *Основи управног права*, Центар за публикације Правног факултета у Београду, Београд, 1983.
6. *Европски кодекс полицијске етике* – Препорука 10 коју је усвојио Комитет министара Савета Европе, 19. септембар 2001.
7. Интернет-страница: <http://www.mup.hr/168.aspx>, 12. 2.2007.
8. Jones, T., Newburn, T., Smith D. J: *Democracy and Policing*, PSI, London, 1994.
9. Лилић, С., Димитријевић, П., Марковић М.: *Управно право*, Савремена администрација, друго измењено и допуњено издање, Београд, 2006.
10. *Меморандум са објашњењима* који се односи на препоруку 10 Комитета министара државама чланицама у вези са *Европским кодексом полицијске етике*.
11. Милетић, С.: *Полицијско право*, Полицијска академија, Београд, 2003.
12. Милетић, С.: *Полицијска етика*, приручник, ВШУП, Београд, 2003.
13. Милетић, С.: *Закон о полицији са рејсциром појмова*, (уводни коментар), ИПД Јустинијан, Београд, 2005.
14. Милетић, С.: *Закон о полицији*, Службени гласник, Београд, 2006.
15. Милетић, С.: *Особености радноправног положаја полицијских службеника*, Зборник радова „Радни однос државних службеника“, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2006.
16. Милосављевић, Б.: *Увод у полицијске науке*, Полицијска академија, Београд, 1994.
17. Moore, M. H.: *Community Policing*, In Tonry M. and Morris N, *Modern Policing*, University of Chicago Press, Chicago, 1992.
18. Neyroud, P., Beckley, A.: *Policing, Ethics and Human Rights*, Willan Publishing, Portland, Oregon, USA, 2001.
19. Никач, Ж.: *Полиција у заједници*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.
20. Pollock, J. M.: *Ethics in Crime and Justice*, third edition, Wadsworth, Belmont, California, 1998.
21. Reiner, R.: *Policing and the Police the Oxford Handbook of Criminology*, OUP, Oxford, 1997.
22. Reiss, A.: *The Police and the Public*, Yale University Press, New Haven, CT, 1971.
23. *Стратегија реформе државне управе у Републици Србији*, Влада Републике Србије, Министарство за државну управу и локалну самоуправу, Београд, март 2005.
24. *Упутство о полицијској етици и начину обављања послова полиције* (Службени гласник РС, бр. 41/03).
25. *Устав Србије* Службени гласник РС, бр. 83/06.

26. *Уредба о начелима за унутрашње уређење Министарства унутрашњих послова*, Службени гласник РС, бр. 8/06.
27. Wilson, J. Q.: *Varieties of Police Behavior*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1968.
28. *Закон о раду*, Службени гласник РС, бр. 70/01.
29. *Закон о министарствима*, Службени гласник РС, бр. 19/04.
30. *Закон о државним службеницима*, Службени гласник РС, бр. 79/05, 81/05, 83/05.
31. *Закон о полицији*, Службени гласник РС, бр. 101/05.

Abstract: *Status elements of police and its specific characteristics derive from the nature of business the police were established for. Basic elements of the status of police are related to its autonomy, its position regarding the other bodies and organisations, its modus operandi and work and legal status of the employers. On the other hand, besides performing traditional functions, contemporary role of police is manifested in „social-service“ work, which makes it a public service. Based on that and on the standpoint that one of the basic goals of the reform of the police in Serbia is its transformation to so-called „modern service“, this paper is dedicated to basic elements of its status, in accordance with contemporary demands.*

Key words: *police, state administration, legal status, public service, standards, ethics.*

Проф. др Бобан МИЛОЖКОВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија

Савремени геотопографски материјали за потребе полиције — карактеристике и начин коришћења

УДК: 623.644:351.74

Апстракт: *Раг је конципиран тако да припадницима јединица полиције намењеним за извршавање сложених безбедносних задатака, пружи основне информације о карактеристикама најважнијих графичких геотопографских материјала и презентује основне инструктивне кораке приликом њиховој коришћења у приреди и извршењу различитих полицијских акција и интервенција на терену. На тај начин, преошћен је тренутни недостатак стручне литературе из припреме тематике. Посебно је обрађена тематика коришћења карата са УТМ координатном мрежом, која омогућује рад са ГПС уређајем и ствара услове за компатибилни рад у међународним оквирима, односно са представницима цивилних, полицијских и војних мировних мисија, што се у пракси јавило као акутна проблематика на коју је било потребно што хитније реаовање.*

Кључне речи: *Геотопографски материјали, Нати карта, УТМ координатни систем, специјалне јединице полиције.*

Увод

Геотопографски материјали чине основу геотопографског обезбеђења¹ и представљају основни извор података о геопростору.

Геотопографски материјали се израђују и дистрибуирају у графичком, фотографском, дигиталном и текстуалном облику. Штапају их и дистрибуирају (а по потреби повлаче из употребе) Војногеограф-

¹ Геотопографско обезбеђење обухвата мере, поступке и активности усмерене на правремено прикупљање, обраду и сређивање, представљање, израду, расподелу, достављање и чување података о геопростору за третирану тематику, потребних ради ефикасног и ефективног управљања системом одбрамбено-заштитних и безбедносних мера и активности.

ски институт, Републички геодетски завод и друге цивилне институције и приватни издавачи, уколико по врсти и садржају, одговарају потребама система одбране, безбедности и заштите.

Геотопографски материјали се деле на графичке, фотографске, дигиталне, нумеричке, текстуалне и графичко-нумеричко-текстуалне. У најсавременије геотопографске материјале спадају дигитални материјали (дигитални геодетски планови, дигиталне топографске карте и дигитални ортофото планови и фото карте).

Полиција у нашим условима још увек нема себи својствене геотопографске материјале, неопходне за њихов специфични рад. Наиме, наша полиција, а нарочито припадници јединица полиције намењених за извршавање сложених безбедносних задатака за обезбеђење потребних података о геопростору, користе постојећи систем карата и планова војне и цивилне намене, који немају наменску потпуност картографисаног садржаја.

Поред недостатка наменских карата и других врста геотопографских материјала, присутно је недовољно стручно коришћење постојећих карата и планова, од којих су неки врло слабе употребне вредности због приручне израде и скромне инвентивности полицијских кадрова који их топографски и тематски моделују без стручно-методолошких претпоставки, или се ради о врло савременим геотопографским материјалима с којима се припадници полиције још у пракси нису сретали. Такође, у пракси недостају и све релевантне информације о расположивим геотопографским материјалима који могу да се набаве на домаћем тржишту.

Осим наведеног, квалитет геотопографских материјала који се користи за потребе полиције, зависи и од економских могућности, развијености и предузимљивости органа власти на нивоу локалне самоуправе, од којих су неки обезбедили набавку дигиталних ортофото планова и карата од централизованих (државних) картографских институција, али и од све више афирмисаних приватних фирми,² које користе савремена технолошка решења у изради геотопографских материјала.

Имајући у виду резултате спроведених прелиминарних истраживања, требало би навести чињеницу, да код припадника полиције, недостаје у довољној мери развијена потреба и стечена вештина коришћења врло великих могућности које пружају савремени графички, фотографски и дигитални геотопографски материјали. Наиме, припадници полиције потребне геопросторне податке углавном обезбеђују са топографских карата размерног низа 1:25 000 до 1:200 000 и аналогних геодетских планова и карата градова, издатих од стране разних недовољно квалификованих приватних издавача, а знатно ређе, са дигиталних геодетских планова и карата, тематских карата, атласа, катастра и великог

² Једна од најуспешнијих приватних фирми из области геоинформационих технологија је београдска фирма „*МайСофт*“.

броја нумеричко-текстуалних носилаца информација о геопростору, реномираних картографских издавача. С тога је циљ овог текста да укаже на могуће начине превазилажења наведених проблема.

1. Геодетски планови

Геодетски планови су саставни део операта катастра непокретности који постоји у свим организационим деловима Републичког геодетског завода на нивоу Службе за катастар непокретности. Те службе су надлежне за ниво једне општине, тј. локалне самоуправе (заједнице).

Геодетски планови намењени су за регулисање имовинско-правних односа (заједно са земљишном књигом), вођење евиденције о непокретностима (земљиште, зграде и др.), односно за одређивање катастарског прихода.

Израда геодетских планова врши се снимањем терена катастарских општина. За сваку катастарску општину постоји посебан оригинал геодетског плана.

Геодетски планови израђују се у размери 1:500, 1:1 000, 1:2 000, 1:2 500 и 1:5 000. Елементи садржаја геодетских планова су: геодетске тачке државног премера, граничне линије и објекти границе, земљани труп грађевина, привредни објекти, воде и објекти на води, комуникације (путеви, улице, стазе) и објекти на комуникацијама, вегетација и пољопривредне културе, објекти у насељима, рељеф земљишта и разне врсте тла, називи појединих објеката, бројеви парцела, бројеви граничних белега, кућни бројеви, коте за изохипсе и представу детаља у рељефу земљишта и потребан број кота на објектима и опис листа плана.

У нашим условима, постоје геодетски планови у аналогном (штампаном на картографском папиру) и дигиталном облику. Геодетски планови у аналогном облику се деле на катастарске планове, топографске планове и ситуационе планове. Планови у дигиталном облику су: дигитални катастарски план, дигитални катастарско-топографски план и дигитални геодетски план.

Катастарски планови су службене геотопографске подлоге. Обавеза државе је да их ажурира, у складу са променама у геопростору и захтевима правних и физичких лица. Садрже само елементе садржаја геопростора за потребе катастра.

Топографски планови приказују све елементе садржаја геопростора. Могу да садрже висинску основу приказану изохипсама одређене еквидистанције. Тенденција је да се ти планови израђују у варијанти дигиталног катастарско-топографског плана (прилог 1).

Ситуациони планови намењени су за урбанистичке, привредне, комуналне и управне потребе и садрже скоро све податке који се на

земљишту могу мерити, а нарочито се користе за пројектовање и извођење грађевинских радова. Израђују се у размеру 1:1 000, 1:2 000 1:2 500, 1:5 000 и 1:10 000.

На ситуационим плановима приказују се: рељеф земљишта са изохипсама еквидистанције 0,5 или 1 m, координатна мрежа и сталне тачке геодетске основе, све зграде, индустријски објекти са припадајућом површином, надземни и подземни водови и објекти, саобраћајнице (улице, пруге и сл.) са припадајућим објектима, воде са одговарајућим објектима, зелене површине, спортско—рекреациони објекти, називи улица, објеката, потеза, делова насеља, границе територијалне поделе и др. По захтеву наручиоца, израђују их приватна геодетска предузећа, а оверавају овлашћени (лиценцирани) пројектанти.

Геодетски планови садрже скоро све податке о природним и изграђеним објектима. Након њихове израде или допуне, не одржавају се док се не стекну законски услови. То значи да геодетски планови, у одређеном броју случајева, нису ажурни у погледу приказивања новоизграђених објеката, путева или промене намене и величине парцеле (цепање или обједињавање).

Посебну врсту геодетских планова представљају планови водова и подземних објеката. Данас се ти планови све више израђују у дигиталном облику (прилог 2). Под водовима се подразумевају подземни, надземни и водови на површини земље (водовод, канализација, топовод, телекомуникације, дренажна мрежа, електроенергетска мрежа), као и постројења и уређаји који су уграђени у тим постројењима (ревизиона окна, колектори, сливници, стубови, затварачи, разделници, хидранти, трансформатори).

Подземни објекти су грађевине и комуникације израђене испод површине земље (метрои, склоништа, тунели, гараже, пешачки пролази, резервоари и сл.). Ти објекти се налазе ван габарита надземног објекта и нису његов саставни део.³

Подземни водови имају различиту намену. Постављају их грађевинске оперативе комуналних и других предузећа дуж улица, на различитим дубинама и удаљеностима испод осе улице. По правилу, секундарни, односно потрошни водови, смештени су ближе зградама у улици, а примарни даље од зграде. У нашој земљи нема општих техничких норматива за постављање водова, већ су поједине службе издале интерне прописе о размештају својих подземних водова у попречном профилу улице. Опште нормативе донео је изванредан број градова као што су Београд,⁴ Нови Сад, Суботица и др.

³ Евиденција о објектима испод зграда, као што су подруми са разном опремом (подстанице за грејање, трафостанице, станице кабловске телевизије, станице ПТТ центра и инсталација, склоништа и сл.) води се у оквиру Катастра зграда.

⁴ У току је реализација пројекта израде Базе катастра водова Београда. Тај пројекат настао је услед потребе комуналних предузећа и градске управе града Београда за диги-

У новије време, ради повољнијег прилаза, лакшег уочавања, снимања, евиденције и отклањања кварова, водови се постављају у колекторе кружног или правоугаоног облика. Висина тих колектора приближно је једнака просечној висини човека. Почев од врха колектора па према дну, на једној од половина постављају се телекомуникациони водови, испод електрични водови ниског па високог напона, а на другој половини топловод, па испод њега водовод. У те колекторе не постављају се плин и канализација. У ванредним и ратним условима, лак прилаз таквим колекторима на целој дужини, олакшава саботаже, диверзије и друге облике прикривених борбених или криминогених дејстава. У одређеној мери колектори могу да имају функцију заклона.

Према законским прописима,⁵ тачну евиденцију и документацију о положају и врсти водова и подземних објеката, води цивилна геодетска служба, у оквиру израде и одржавања Катастра водова и подземних објеката, или је то поверено комуналном предузећу које га користи. Међутим, садржај евиденције катастра водова и подземних објеката не задовољава у потпуности савремене потребе катастра и дистрибутивних предузећа. Законски минимум је само геометрија (топометрија) водова, без других допунских података.

Размер плана водова зависи од броја водова у профилу улице. Најчешће износи 1:500 и 1:1 000, а изузетно 1:2 500 и 1:5 000. По правилу, размак између водова на плану би требало да износи најмање 1 мм. Топографску основу плана чини генералисан геодетски план (како би остао слободан простор уличног профила). На плановима водова и подземних објеката, трасе водова исцртавају се пуном линијом, дебљине 0,2 mm, и то следећим бојама: водовод – плава, канализација – браон, топловод – жута, гасовод – зелена, електроенергетска мрежа – црвена, телекомуникације – љубичаста и дренажна мрежа (цевоводи, затворени канали, контролна окна, црпна окна, црпне станице и изливи) – наранџастом бојом. На геодетским плановима водови се приказују црном бојом.

На основу тих планова, за подручје једног насеља израђују се прегледни планови водова и подземних објеката у размеру 1:2 500 до

талном базом података катастра водова, која би требало да буде важан део будућег Геодетског информационог система града Београда, али и важан део информационих система комуналних предузећа. Основни циљ био је да се формира дигитална база података катастра водова града Београда, применом технологије дигиталног геодетског плана, у складу са важећим техничким нормативима у тој области. Модел података прописан је од стране Републичког геодетског завода, који је вршио и стручни надзор, ради обезбеђивања услова за стављање базе података у службену употребу.

Комплетан процес дигитализације и формирања базе података изведен је у програмском систему Map Софт 2007, који омогућава прикупљање података и формирање базе у складу са моделом података на једноставан и ефикасан начин.

⁵ Закон о државном њремеру и катастру и уиису љрава на нејокрејносџи, Службени гласник Републике Србије, број 83/92, 53/93, 67/93, 48/94, 12/96, 15/96, 34/2001 и 25/2002.

1:10 000. На тим плановима шематски се приказује развијеност мреже водова и подземних објеката. При томе, улице се у извесној мери карикирају (уопштавају), на рачун унутрашњости блокова зграда, да би у улици могло да се уцрта комплетно постојеће или изведено стање и упише назив улице.

Геодетски планови и планови водова и подземних објеката у дигиталном облику, израђени уз помоћ ГИС технологије, представљају квалитетне носиоце информација о геопростору за најразличитије потребе полиције.

2. Карактеристике и могућности коришћења дигиталног геодетског плана

Према службеној дефиницији, дигитални геодетски план (ДГП) „је систем који чини три основне компоненте – база података, софтвер и хардвер, чија је улога прикупљање, обрада, анализа, руковање и одржавање дигиталног садржаја геодетских планова“.⁶ Развој технологије рада ДГП започео је у Републици Србији почетком 1991. године. Основне поставке концепције ДГП су:

- поштовање свих темељних принципа државног премера;
- изградња јединствене службене базе података за територију катастарске општине, засноване на основним геометријским ентитетима: тачки, линији и затвореној контури (полигону);
- равноправна компјутерска подршка свих учесника у процесу израде дигиталних планова;
- равноправно коришћење свих техника дигитализације;
- интерактивни режим рада у свим фазама рада у којима је то неопходно;
- визуелна презентација садржаја у конвенционалној картографској форми;
- могућност размене податка са другим графичким системима у оба смера;
- максимална заштита података.

Дигитални геодетски план није било какав дигитални цртеж или слика геодетског плана, већ систем, који је заснован на геопросторним подацима и правилима њиховог коришћења. Са временске дистанце, без икаквог је значаја којим софтвером су подаци прикупљени, уколико је то коректно урађено.

Концепт ДГП захтева да се план израђује у дигиталној форми, као резултат графичког приказа службене базе података геометријских

⁶ *Правилник о формирању, одржавању, дистрибуцији и архивирању базе података дигиталног геодетског плана*, Службени гласник Републике Србије, број 37/95.

просторних ентитета. Из тих разлога развијен је наменски програмски систем као софтверска подршка ДГП, назван МапСофт. Првобитна намена софтвера била је да обезбеди функције прикупљања, обраде, одржавања и анализе података ДГП.

Данас је МапСофт савремена ГИС апликација. Најважније функције МапСофта за руковање ДГП извршавају се уз помоћ основног сета, кога чине:

- основни модул (кориснички интерфејс, отварање и подржавање параметара пројекта, менаџер базе података, мерне и едиторске функције, конверзија података, штампање докумената, руковање библиотекама симбола, статистика пројекта);

- подршка висинској представи терена (едиторске функције над ентитетима висинске представе терена, генералисање дигиталног модела терена, интерполација изохипси, мерне функције на дигиталном моделу терена, импорт/експорт функције и др.);

- веза са спољним базама података (креирање спољне базе описних података, повезивање МапСофт-ових ентитета са табелама у спољним базама у свим стандардним системима управљања базама податка DBMS (Database Management System), реализовање везе са постојећим катастарским базама података, едитовање, претраживање, упити, визуелизација резултата и др.);

- рад са теренским подацима (унос и контрола теренских записника, припрема података за излазак на терен и др.);

- анализа полигона (изузетно ефикасно рачунање и контрола рачунања површина, хијерархија површина, преклапање полигона и слојева, заокруживање површина, провера геометрије и тополошке конзистентности, извештавање и др.);

- катастарско одржавање (евидентирање промена насталих од нултог стања са вођењем историје промена у бази података, реконструкција стања за изабрани тренутак, израда копије плана, претраживање податка, приказ годишњих промена и др.);

- геодетски алати за конструкцију тачака, линија и површина класичних геодетских рачунања, извештаји о уношењу теренских записника, алати за деобу парцела, омеђавање и др.;

- подршка мрежним системима (едиторске функције над ентитетима мреже, функција за мрежну анализу, елементи за обележавање водова, попречни и подужни профили водова и др.).

Додатни модули који омогућују:

- дигитализацију помоћу дигитајзера (калибрација и геореференцирање подлога на дигитајзеру, подршка свим познатим форматима и типовима дигитајзера, графичка презентација резултата и др.);

- нумеричка стереореституција (рачунски подржана релативна, апсолутна и спољна оријентација стереопарова, статистичка оцена квалитета, аутоматско откривање грубих грешака, база података пројекта и др.);

– Интернет/Интранет решење (дистрибуција података путем Интернет/Интранета, просторни упити, Web Map сервер по OpenGis спецификацији, приказ информација из спољних база података повезаних MapСофт подацима и др.);

– геореференцирање растерских слика (приказ и манипулација растерских слика, геореференцирање растерских слика, калибрација и отклањање деформација применом функционалних и стохастичких модела, дигитализација са растерских слика, подржан рад са више од 50 растерских формата и др.);

– анализа дигиталног модела терена (генерисање дигиталног модела терена са неограниченим сетом података уз респектовање структурних линија терена, попречни и подужни профили, прорачун висина у тачкама правилне мреже, интерполација изохипси, рачунање запремина, израда карте нагиба терена, 3Д визуелизација, извор резултата у стандардном формату и др.).

Подаци ДГП имају вишеструки значај у вођењу катастра непокретности (земљиште, зграде, подземни водови и објекти), и извођењу, одржавању и обнови државног премера непокретности. Поред тога, ДГП има важну улогу као сервисна база података намењена информационим системима великих урбаних средина, која треба да омогући:

- прикупљање градских такси за коришћење грађевинског земљишта и пословног простора у власништву локалне самоуправе;
- прикупљање пореза на имовину физичких и правних лица;
- рад градских комуналних система;
- легализацију бесправно изграђених објеката;
- израду планерске урбанистичке документације;
- вођење процеса издавања урбанистичке регулативе и одговарајућих дозвола;
- вођење процеса реализације грађевинских инвестиција у општини;
- грађевинско/урбанистичку инспекцију у општини;
- вођење процеса додељивања привремених локација на територији општине и др.

У оквиру пројекта Модернизација катастра непокретности у Републици Србији, финансираног од стране Светске банке, предузеће за геоматику MapСофт је израдило дигитални катастарски план (ДКП) за подручја катастарских општина (к. о.): Умка, Руцка, Пећани, Пирот-град, Прокупље-град, Бољевац, Сокобања и 28 к. о. на подручју општина Рашка. Дигитализација скенираних података и формирање ДКП рађена је у програмском пакету MapСофт 2007, мануелно са екрана. Модел података прописао је Републички геодетски завод (РГЗ), који је уједно вршио и стручни надзор на том послу. Крајњи резултат је ДКП који РГЗ треба да стави у службену употребу. Укупна површина за коју је рађен ДКП износи сса 41 000 хектара, односно листова катастарског плана у разном размеру.

Дигитални геодетски планови су од изузетног значаја за потребе полиције. То се, пре свега, односи на могућност коришћења постојећих планова као топографских основа за израду наменских планова и карата, тј. графичких прилога за службена документа полиције која се користе у припреми и извођењу полицијских акција и интервенција, нарочито у урбаним насељима, и за изградњу ГИС, као дела система подршке одлучивања у области унутрашњих послова. За њихово коришћење потребно је познавати топографски кључ, који се примењује у савременим програмским окружењима дигиталне технологије израде планова и карата (прилог 3 и 4).

5.2. Карактеристике и могућности коришћења дигиталног ортофото плана

Дигитални ортофото план је дигитализовани аерофотограметријски снимак подвргнут дигиталној орторетрификацији ради отклањања ефеката позиције и нагиба камере и рељефа терена. Може се израђивати у резолуцији од 0,15–20 m. Дигитални ортофото план омогућава повезивање суседних планова у једну целину, њихово приказивање у сврсисходном размеру и подешавање контраста боја, односно сивих тонова. При томе, план има одговарајућу положајну тачност, а детаљне визуелне информације приказане су као у изворном снимку. Дигитални ортофото план има могућност савремене дистрибуције података, поуздан је као подлога за приказивање свих геопросторних података и независан од софтверске платформе.

Технологија израде дигиталног ортофото плана састоји се од припреме за аерофотограметријско снимање,⁷ аерофотограметријског снимања и фотолабораторијске обраде, формирање дигиталног модела терена, скенирања аерофотограметријских снимака (дијапозитива) и израде дигиталног ортофото плана која обухвата оријентацију снимка, геореференцирање, мозаиковање, форматизовање и уједначавање тонова.

Могућности дигиталног ортофото плана су велике. Пре свега, могуће је комбиновање дигиталног ортофото плана са другим геотопографским подлогама које морају бити у дигиталној форми и геореференциране. Та могућност се, пре свега, односи на катастарске планове и урбанистичке

⁷ Припрема за аерофотограметријско снимање обухвата откривање и фотосигналисање једног броја тачака постојеће геодетске основе, фотосигналисање и одређивање оријентационих тачака. Након тога следи аерофотограметријско снимање које може имати размер снимања 1:10 000 за план 1:2500 или 1:20 000 за план 1:5 000 и фотолабораторијска обрада, тј. израда контакт копија и дијапозитива. Такође врши се и аеротриангулација блока за потребе оријентације снимања (вештачко маркирање везних тачака; мерење независних модела; изравнавање аеротриангулације блока).

планове који су предходно скенирани, ректрификовани и геореференцирани. Тако, на пример, преклапањем дигиталног ортофото плана са катастарским планом, могуће је идентификовати новоизграђене стамбене, привредне, инфраструктуралне и друге објекте, новопостављене границе парцела, промену намене земљишта и др. Тако евалуирани геотопографски материјали имају изузетан значај за потребе полиције.

Поред тога, дигитални ортофото план пружа максимални фонд других корисничких информација (преглед каталога расположивих података, визуелизација и претраживање геопростора, наручивање копија катастарских планова и планова водова и подземних објеката као и других података). Посебна одлика дигиталног ортофото плана су напредне корисничке функције као што су: статистичка, геометријска и мрежна анализа, сложени упити над базом катастарског операта, статистичких података и базе података комуналних водова.

Дигитални ортофото план могу користити градске дирекције за урбанизам, грађевинско земљиште и изградњу (за израду просторног плана општине, генералног урбанистичког плана, регулационог плана, информационог система о улицама и путевима), легализације бесправно подигнутих објеката, управљање комуналним водовима (водовод, канализација, електро и ПТТ водови, кабловска телевизија, енергогас и др.), за потребе службе за катастар непокретности (инвентаризација промена у геопростору у односу на стање на катастарским плановима, идентификација парцела), за потребе општинских органа управе (извршни савет, одељење за урбанизам, комисија за индустрију, комисија за шумарство и пољопривреду, комисија за саобраћај и др.).

Посебну погодност дигитални ортофото план представља и за полицију. Тако, на пример, за израду и евалуирање графичких прилога за досије безбедносног или саобраћајног сектора, за израду планова обезбеђења јавних скупова, праћење и управљање посебним безбедносним акцијама, планирање и остваривање превентивне функције полиције, контролну делатност, организацију и унапређење унутрашњих послова итд.

Највећи дигитални ортофото план код нас израђен је за територију града Београда.

Дигитални ортофото Београда представља данас најажурнију топографску подлогу која покрива геопростор града Београда. Намена пројекта је била да се обезбеде топографске подлоге за израду Генералног урбанистичког плана града Београда.

План обухвата подручје од 1200 km² територије града Београда, које је аерфотограметријски снимљено маја месеца 2003. године. Продукти реализованог пројекта су 191 карта или плана захваћеног подручја у размери 1:5 000 у аналогном облику у подели ОДК (основна државна карта), Дигитални ортофото план 0,30 m у TIF формату са 14 GB података, као и Дигитални модел терена са око 2 200 000 тачака.

Аналогне ортофото карте размера 1:5 000, 1:10 000, 1:20 000 и прегледна карта 1:30 000 (димензије 1,5 x 1,5 m) изводе се из дигиталног ортофото плана. Све карте штампају се на кунстдруку (папиру за штампање) и пластифицирају.

За израду дигиталног модела терена коришћено је аерофотграметријско снимање, које је извршено за израду дигиталног ортофото плана. Дигитални модел терена је израђен на основу мерења тачака у гриду и мерених структурних линија терена. Формирање дигиталног модела терена извршено је дигиталном фотограметријском реституцијом висинске представе терена правилним растером тачака густине 20–30 тачака по хектару. Након тога извршена је потребна генерализација. Густина дигиталног модела терена је 10–100 m. Размер модела је 1:25 461.

На основу дигиталног модела терена, могуће је једноставним обележавањем задатог правца, кликом миша и избором неколико опција у менију „Апликације“ (ДМТ анализа – Преглед и исцртавање профила) израдити попречни или уздужни (подужни) профил. По жељи, могуће је изабрати параметре у вези са бројем преломних тачака, дужинским и висинским размером профила и др. Такође, исцртани профил могуће је одштапати и на основу добијене графичке визуелизације проверити видљивост на задатом правцу приликом организације система везе, измерити стварно растојање, нагиб терена, проценити испресецаност и одредити границе заклоњеног геопростора и планирати избор осматрачница.

Дигитални геодетски план Београда има вишенаменски значај, пре свега за формирање информационог система водовода и канализације, урбанистичког информационог система, информационог система електродистрибуције, ПТТ, градског саобраћаја и градског зеленила, информационог система за наплату градске ренте, паркинг простора, што је све од интереса и за потребе полиције.

Развојним пројектом предвиђена је вишеструка могућност дистрибуције дигиталног ортофото плана, и то: путем дигиталних медија, путем локалне рачунарске мреже и путем интернет технологије (интранета и интернета).

Имајући у виду да се дигитални ортофото план Београда са векторским подацима и адресним системом Београда⁸ припрема за дистрибуцију преко интернета, то ће створити веома повољне услове за несметано и брзо обезбеђење података о геопростору неопходних широком кругу корисника где свакако спада и полиција.

⁸ Коришћење опције подразумева прво уношење корисничког имена и лозинке, а затим задавање упита која се улица и број желе у одабраној општини и насељу. Након задатог упита појављује се графичка визуелизација дела насеља са објектом преко којег је исписан кућни број. Поред тога могуће је зумирати део плана, претраживати околину и др. Примери дистрибуције геопросторних података путем интернета се већ користе за геопростор Велике Британије, Швајцарске, Сједињених Америчких Држава и др.

Заједничким радом Предузећа за геоматику MapСофт из Београда и Предузећа за картографију Геокарта у периоду од 2002. до 2007. године реализован је пројекат израде дигиталног ортофотоа за 37 општина и 53 насеља.⁹ На основу тих производа израђена је фото карта (хибрид – прилог 5) за 30 градова у Србији и то: Београд (прилог 5), Крагујевац, Чачак, Панчево, Ваљево, Смедерево, Вршац, Нови Пазар, Пожаревац, Јагодина, Параћин, Туприја, Свилајнац, Младеновац, Кладово, Прокупље, Аранђеловац, Врњачка Бања, Лозница – Бања Ковиљача, Лазаревац, Златибор, Деспотовац, Велико Градиште, Голубац, Петровац, Жагубица, Рашка, Ковин, Лајковац и Инђија.

Фото карте су израђене у размеру од 1:5 000 до 1:8 000. Територија картирања обухвата границу катастарских општина. На свакој карти дат је списак улица са пресеком квадрата и легенда коришћених иконичних знакова. На фото карти приказани су јавни објекти као што су: пошта, школа, вртић, гробље, државна установа, јавно предузеће, амбасада, паркинг, факултет, верски објекат, месна заједница – општина, слободна зона – царина, затим, хитне службе, полиција и ватрогасни дом, објекти транспорта, аутобуска и железничка станица и пристаниште, услужни објекти, бензинска пумпа, тржни центар, пијаца, продавница, ифо центар, плинска пумпа, пословни објекти, банка, производно предузеће и пословни центар, индустријски објекти, трансформаторско поље и индустријски погон, туристичко-угоститељски објекти – ресторан и хотел, објекти здравства – болница, дом здравља и ветеринарска станица, објекти културе – позориште, музеј, библиотека, биоскоп, историјски објекат, односно споменик, и спортско-рекреациони објекти – игралишта, спортски објекти, спортски центри, тениски терен, фудбалски терен и др.

Фото карте могу да садрже наведене објекте или жељени број објеката. То значи да је могуће њихово накнадно картографско моделовање према потребама корисника. На тај начин, фото карте могу да задовоље у великој мери, савремене и нарасле потребе полиције.

1.3. Карактеристике и могућности коришћења основне државне карте

Основна државна карта у размеру 1:5 000 и 1:10 000 је врло тачна и поуздана карта јер је израђена на основу фотограмметријског премера или смањивањем основних топографских планова у Гаус–Кригеровој пројекцији. Израђује се у аналогном облику (ОДК) или дигиталном облику (ДТК 5 – прилог 6), са истим фондом садржаја, али са различитим дизајном и димензијама топографских знакова, картираним геопростором и номенклатуром листова.

⁹ У наведеном периоду, у Србији, израђен је дигитални ортофото за површину општинских административних граница у износу од 24.374 km, у 3.611 листова и од 7.066 снимака, а од тих производа израђен је дигитални ортофото за 53 града и насеља. Детаљне информације могу се добити на www.mapsoft.co.yu

ОДК штампана је у три основне боје (црна, браон и плава). ОДК има углавном исти садржај као и геодетски планови. На тој карти јасно су уочљиве све зграде, улице, привредни, јавни и други објекти који су приказани у размеру карте. Примењује се у изради урбанистичких планова, за евидентирање насталих промена у геопростору и као основа за израду тематских карата.

Димензије листа ОДК израђене су 70 x 50 cm, при чему је корисна површина листа 60x45 cm. ОДК 1:5 000 обухвата геопростор површине 6,75 km, а ОДК 1:10 000 обухвата геопростор од око 23 km.

За градове средње величине (од 50–100.000 становника) потребно је саставити 4 до 20 листова ОДК, да би се добио приказ целокупног градског подручја. Већи број листова није погодан за коришћење приликом интервенција, па се та чињеница мора имати у виду. Зато је ОДК погодна за коришћење у припреми и извршењу полицијских акција и интервенција на мањим деловима руралних насеља. Такође, ОДК је погодна као топографска основа графичких прилога радним службеним документима полиције (досије безбедносног сектора у мањим насељима урбаног типа, приградским општинама, општинама руралног типа, за вођење радне карте, за израду разних планских докумената – план окупљања, тј. план мобилизације, план приправности, план ванредног обезбеђења, план употребе ватрогасних и спасилачких јединица, план за спољну блокаду и растурање масе на тргу итд.).

ОДК приказује бројне елементе садржаја геопростора. На њој су приказане све геодетске тачке (астрономске, тригонометријске, полигонометријске и репери).

Од зграда приказују се: верске зграде (сакрални објекти), стамбене и помоћне зграде, привредне зграде (приказују се на различит начин у ретко и густо изграђеним деловима града – насељима), фабричке хале, индустријски објекти, шумске куће, колибе и др.

Граничне линије и објекти приказују се као: државна, покрајинска и граница катастарске општине, већи број граничних објеката и детаља на граници.

Разни објекти у геопростору приказују се као: ограде, гробља, културно – историјски споменици, хидрометеоролошки и други објекти.

Земљани труп грађевина приказује се као: насип, усек, засек, и детаљи на њима.

Воде и објекти на води приказују појавне облике површинских вода (пијаће, текуће и стајаће), водообјекте и одређени број њихових квантитативно-квалитативних карактеристика.

Комуникације и објекти на њима приказују се као путне, железничке, речне, језерске, каналске комуникације, комуникацијске објекте и детаље на њима.

Парцеле, вегетација и културе приказују се као: гранична линија парцела и поседовна граница (међа неспорна и спорна), бројеви парцела, знак припадности за делове исте парцеле и појавни облици вегетације и одређени број њихових квантитативно-квалитативних карактеристика.

Земљиште и рељеф приказују се као: типови земљишта и појавни облици типова рељефа са висинском представом методом изохипси.

Од картографисаног садржаја на ОДК, један део података није потребан полицији као што су: већи број геодетских тачака, границе катастарских општина, неки детаљи на грађевинама, границе и бројеви парцела и др. Посебан проблем за полицију представљају ОДК за делове ван територије катастарских општина које не садрже висинску представу методом изохипси.

Допуном топографске основе израђене од редуковане ОДК могуће је израдити наменске карте за потребе полиције, применом методе топографске инвентаризације.¹⁰

ДТК 5 је вишенаменска топографска подлога која је настала као резултат пројекта спроведеног с циљем обезбеђења инструмената за контролу спровођења Генералног урбанистичког плана Београда,¹¹ али и као геопросторна основа за изградњу наменских информационих система. Један од повода за израду ДТК 5, је нарасла потреба за ажурним дигиталним топографским подлогама са нивоом детаљности 1: 5 000, компатибилним са постојећим плановима.

Иако је ДТК 5 реални наставак ОДК 1:5 000, концепција нове ДТК 5 је у основи другачија. Поред тачности и ажурности података, примарна је и њихова информатичка обрада, што ДТК 5 у потпуности прилагођава новим тенденцијама које су присутне у области геоинформационих система (ГИС) и пројеката (САД).

Дигитална ОДК може да се штампају у пет и више боја.

1.3. Карактеристике и начин коришћења топографске карте размера 1:50 000 НАТО

Топографску карту размера 1:50 000 НАТО издају две америчке картографске институције „National Imagery and Mapping Agency“ (NIMA) и „Defense Mapping Agency“ (DMA).

Топографска карта НАТО у размеру 1:50 000 (Нато карта) издања поменутих америчких агенција, настала је као резултат примене савремене технологије у области картографије и координираног рада војних и националних картографских институција земаља чланица алијансе (прилог 7). Листове који покривају делове територије нашег државног геопростора картографски је обрадила грчка војногеодетска служба (Босну и Хрватску италијанска итд.). Организацију рада на изради и штампању листова те карте координирале су поменуте америчке агенције.

¹⁰ Шире о томе: Милојковић Б.: *Модел шемајској топографској картографској организационој криминала*, Зборник радова, Организовани криминал – стање и мере заштите, Полицијска академија, Београд, 2005, стр. 775–791.

¹¹ Пројекат обухвата целокупно подручје Генералног плана Београда, а које се односи на 160 пуних листова ДТК 5, укупне површине сса 1080 km².

Нато карта одштампана је на стограмском картографском папиру, формата 56 x 74 cm у четири боје (издавач NIМА) или у пет боја (издавач DMA). Наведена карта израђена је у UTM пројекцији. Наш државни геопростор покрива зона 34Т, што је значајно приликом ручног уноса координата тачака у библиотеку ГПС пријемника, тј. ако се жели дефинисати геопростор у оквиру светских размера. Правоугла координатна мрежа извучена је на сваких 1000 m, а двоцифрене километарске ознаке дате су у пољу карте у две колоне и два реда. Такво решење олакшава одређивање координата тачака оценом одока, или одређивање и наношење координата координатомером и другим прецизнијим инструментом. Географске координате дате су на сваких 5`. За разлику од наше топографске карте истог размера, Нато карта има веће лучне димензије листова које износе 18` x 15`. Самим тим, већа је и територија картирања, која износи 25 x 28 km.

Приказани географски елементи садржаја дати су по тематским целинама (насеља, путеви, пруге, мостови, културни и привредни објекти, препреке – објекти виши од 46 m, границе, рељеф и хидрографија, вегетација и геодетске тачке). Редослед поменутих целина исти је као у легенди примењених топографских знакова на југозападном ваноквирном садржају карте који се ради у неколико редакцијских варијанти (прилог 8).

Приказу насеља посвећена је посебна пажња. Насеља збијеног типа (густо изграђена) представљена су ареалима (контурном површином која је испуњена сивим или браон линијским растером — преко кога се боље уочава висинска представа терена), а насеља и делови насеља изузетно расутог типа приказана су само распоредом појединачних објеката у њима (условним знаком за зграду, димензије 0,5 x 0,5 mm). Пролаз главних саобраћајница је истакнут браон и црном бојом са и без контурне линије. Споредне улице приказане су са и без контурне линије, односно ограничава их растерска површина по густо изграђеним објектима. Тако конципирано решење доприноси уштеди при премери, обнови и репродукцији картографисаног садржаја и погодује интервидовској намени Нато карте.¹² Међутим, приказ појединачних објеката типа „зграде“ у виду квадрата поменутих димензија, као и других појединачних објеката приказаних условним знацима нешто мањих димензија у односу на наше карте, ремети читљивост и прегледност Нато карте (прилог 7).

Затим, посебно су истакнути маркантни објекти, а у оквиру којих објекти који представљају препреке (више од 46 m) за које се дају до-

¹² За потребе извођења борбених дејстава у насељима, НАТО снаге користе топографску карту градова размера 1:20 000. Та карта се одликује детаљним приказом улица, јавних и привредних објеката који су на погодном месту нумерисани и дати у посебном регистру у источном ваноквирном садржају карте. Такође, дат је и списак улица које су приказане линијским знаком, тј. без контурних линија. За сваку улицу или објекат дат је пресек квадрата правоугле координатне мреже у коме се налазе. Координатна мрежа има димензију 5 x 5 cm, при чему је ради лакшег читавања координата одока обележена цртицама на по 5 mm. Остала картографско-редакцијска решења су слична као и на карти размера 1:50 000.

пунски подаци о висини, намени телекомуникационих торњева, траси, врсти и напону високонапонских водова.

Због израженог ванразмерног картографисања и приказа објеката који представљају високе препреке као што су на пример солитери,¹³ као и детаљног приказа далековода, Нато карта може се користити и за потребе хеликоптерских јединица.

Комуникације и објекти на њима (пре свега мостови), приказани су у односу на квалитет путне подлоге и могућност коришћења у разним метеоролошким условима. Тако, на пример, приказани су путеви са тврдом подлогом, који су проходни у свим временским условима, путеви са растреситом подлогом који су проходни у свим временским условима (путеви са једном, две или више саобраћајних трака), затим путеви са растреситом подлогом, који су проходни у условима лепог и сувог времена, стазе и уске стазе.

Поред тога, на погодним местима дате су и путне ознаке (фигуре са уписаним бројевима) за међународне, националне и споредне путеве, као и бројчане вредности у километрима које представљају удаљеност излазних комуникација са карте до најближег насеља чији је назив такође исписан на ваноквирном садржају карте. Таква решења су врло корисна приликом организовања транспорта и логистике за потребе војске и полиције, јер донекле могу да замене саобраћајне карте.

Пруге су приказане у варијанти са једним или више нормалних или уских колосека. Мостови су приказани као пешачки и стандардни, без могућности увида да ли је мост на стубовима или није. Ознаке за број колосека су веома густо постављене, а знак за стандардни мост има лоше графичко решење и има веће димензије, јер је кроз њега приказан пролаз комуникације. Таква решења утичу на мању читљивост и прегледност карте, у односу на решења примењена на нашим топографским картама.

За разлику од наших топографских карата које дају више информација о техничким карактеристикама комуникација, Нато карта омогућује потпуно сагледавање проходности комуникација. Међутим, приказ квалитетних комуникација не садржи контурне линије, а изабрана боја која је слична боји за приказ изохипси не даје добру читљивост и прегледност асфалтних комуникацијских праваца. Такође, колски путеви и стазе су недовољно читљиво приказани.

Границе се приказују као међународне, републичке и покрајинске.

Приказ рељефа је једноставнији, недовољно пластичан у односу на наше топографске карте. Висинска основа рељефа преузета је са наших карата, али са извесним ограничењима (редуковане су паднице, нема свих јаруга, стеновитих одсека, вртача и других детаља у рељефу земљишта, у односу на наше карте са којих су преузимани). Код главних изохипси че-

¹³ У густо изграђеним деловима насеља где су приказани солитери и други објекти висине преко 46 m, често није могуће исписати потребне висинске квантитативне податке, па се у таквом случају ти подаци измештају и повезују картографском стрелицом за дати објекат за који се односе.

шће су уписани подаци о њиховим апсолутним висинама, с тим што се на већим узвишењима приказује вертикални низ апсолутних висина ради боље интерпретације рељефа, уз прекидање изохипси на тим местима.

Редакцијска решења за приказ хидрографских својстава геопростора на Нато карти имала су за циљ да прикажу могућност одводњавања терена у условима повећаних падавина, односно хидрографија се третира називом „дренажа“. Нато карта не приказује водотоке ширине од 10 до 25 m као наша карта истог размера. Наиме, водотоци ширине преко 25 m приказани су контурним линијама, а водотоци ширине мање од 25 m приказују се једном линијом. Поред тога, Нато карта има мањи број водообјеката и хидротехничких објеката на рекама и каналима.

Код приказа појавних облика вегетације запажа се приказ ретко пошумљеног терена, што представља решење каквог нема на нашим топографским картама. Решење је корисно, с тим што у извесној мери веома густ распоред иконичних знакова, којима је приказан такав терен, умањује у одређеној мери могућност интерпретације рељефа и осталих елемената садржаја геопростора који су картографисани. Целовит приказ класичних појавних облика вегетације дат је с циљем да омогући сагледавање проходности, прегледности и заштитних својстава терена, пре свега за потребе маскирања, без обзира што нису приказани шумарци, групе дрвећа, појединачно и маркантно дрвеће као на нашим картама.

Геодетске тачке су приказане као тачке хоризонталне геодетске основе (тригонометри) и висинске тачке – коте (доминантне, приказане крупнијим бројевима и остале висинске тачке).

Нато карта располаже знатно мањим бројем и врстом назива у односу на наше топографске карте. Тежиште у исписивању назива дато је на називе насеља, хидрографије и појединих доминантних врхова. Уочава се да ороними и хидроними не прате у довољној мери правце протезања објеката у геопростору на које се односе. За исписивање назива планина коришћена су решења која нису уобичајена на нашим картама. И поред тога, што се градицијом слова указује на просторност датог планинског масива, не може се проценити његово простирање у природи. Такође, на основу исписаних хоронима није могуће сагледати реално површину простирања предела.

Ваноквирни садржај Нато карте је обимнији у односу на наше карте. Значајно је истаћи следеће карактеристике којих нема на нашим картама, и то: подаци о величини једне секунде лонгитуде и латитуде изражене у метрима на све четири спољне ивице листа карте,¹⁴ графикон за конверзију метара у стопе (у североисточном делу листа карте) знатно обимнија легенда на југоисточном делу листа карте, графички размерници за километре, стандардне и наутичке миље, податак за конверзију координата WGS-84 у Европски датум додавањем правоуглих и географских координатних разлика, објашњење за очи-

¹⁴ Нато карта има само једну ивицу, тј. нема рам као наше топографске карте, што донекле отежава рад са картом.

тавање координата на листу карте са UTM мрежом у оквиру једног квадратног километра, важне текстуално-графичке напомене у вези територијалног разграничења (као што је на пример зона копнене безбедности на југу Србије), скица територијалне поделе на листу карте, скица везе листова са суседним листовима у оквиру усвојене поделе на листове и речник (GLOSSARY) карактеристичних речи српског речника и речи речника националних мањина.

Врло употребљиво редакцијско решење ваноквирног садржаја НАТО карте је скица вертикалне рашчлањености рељефа, или водич кроз висинске зоне на листу карте са скалом за приказ ниског, средњег, вишег и високопланинског рељефа (прилог 8). Такво решење је корисно при процени рељефа у функцији избора места за осматрачнице, ватрено дејство, средства везе и др. Такође, значајна је и информација о могућности читања карте под црвеним светлом, контакт телефони за примедбе и сугестије и др.

Одређивање правоуглих координата тачака на НАТО карти

За одређивање правоуглих координата тачака на НАТО карти неопходна су одређена знања о карактеристикама картографске пројекције и координатне мреже примењене на тој карти.

На НАТО карти примењена је Универзална Попречна Меркаторова пројекција или Светска попречна Меркаторова пројекција (Universal Transverse Mercator – UTM пројекција. То је у ствари израз англосаксонског порекла за модификовану Гаус-Кригерову пројекцију. Поред тога што се у литератури, нарочито код нас, врло често говори о UTM пројекцији, у ширем смислу реч је заправо о референтном координатном систему. То је координатни систем за који је јасно дефинисан датум (WGS84) и правила за обележавање површина и тачака.

UTM пројекцију прве су усвојиле САД, 1947. године, стварајући услове да цела површина Земље уз једно ограничење¹⁵ буде обухваћена јединственим координатним системом. Данас UTM координатни систем представља стандард за све земље чланице НАТО и Комонвелта, с тим што за војне потребе та мрежа још назива и MGRS (Military Grid Reference System – Војни координатни референтни систем).

Универзална попречна Меркаторова пројекција у односу на Гаус-Кригерову пројекцију има већу зону пресликавања – шестостепену и нешто веће деформације у целој зони пресликавања, што је у граница-

¹⁵ Због изражене конвергенције меридијана у поларним областима (што би довело да неприхватљиве деформације) код UTM пројекције, те области чине посебне целине и за њихово представљање користи се универзална поларна стереографска пројекција (UPS – Universal Polar Stereographic).

ма прихватљивог. Предност те пројекције се односи на једнозначно одређивање координата тачака на било ком делу површи Земље, широј зони пресликавања и да нема прерачунавања координата приликом преласка из једне зоне у другу.

Координатна мрежа у поменутој пројекцији назива се UTM – мрежа, или UTM мрежни систем обележавања површина и тачака, где је метар основна јединица мерења. Систем садржи три степена обележавања. Први и други степен обележавања означавају површине, а трећи степен обележавања означава положај тачке унутар тих површина.

Први степен означавања обухвата поделу површине Земље мрежом меридијана и паралела на колоне величине 6 по лонгитуди и редове величине 8 по латитуди (што значи да има по десет редова северно, с тим што је десети ред проширен на 12 и јужно од екватора, односно укупно двадесет). Колоне се означавају арапским бројевима од 1 до 60, с тим што се прва колона налази између 180°W и 174°W (даље обележавање је у смеру обртања Земље око своје осе), а редови словима енглеског алфабета, почевши од 80 јужне латитуде словом С, а завршавају словом Х на 84 северне латитуде, с тим што се слова I и O не користе. Слова А, В, Y, Z користе се за обележавање северног и јужног поларног прстена. Свака тако означена површина назива се зоном (Grid Zone Designation).

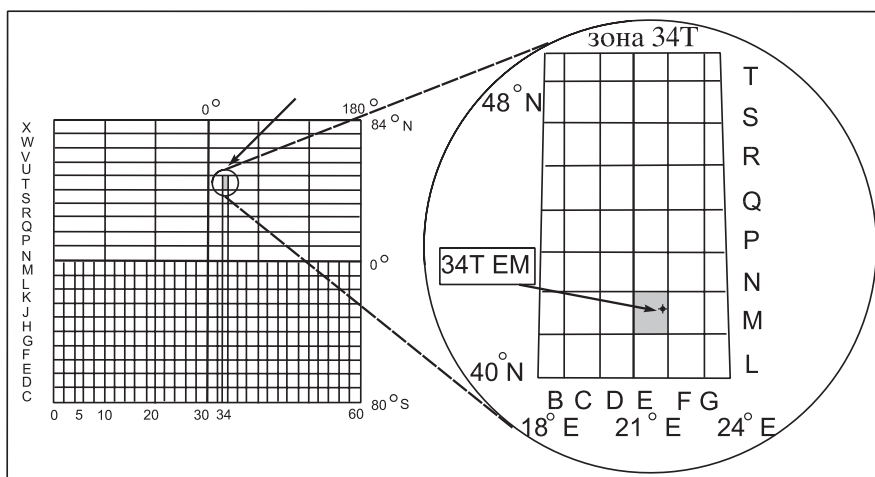
Свака зона (од 1200 постојећих – 60 колона x 20 редова) је једнозначно обележена знаком колоне и реда и има свој координатни систем са преклапањем од 40 km. Према тој подели, територија наше земље припада зони 34Т.

Први степен обележавања се користи само када се позиционирање врши у светском оквиру. У локалном обележавању се обично изоставља.

Други степен означавања подразумева да се свака зона површине 6 x 8 дели на мање квадратне површине, односно квадрате са странама од 100 km (100 000 meter square identification). Квадрати базирају на UTM правоуглој мрежи. Почетак квадрирања поклапа се са координатним почетком сваке зоне. Означавање колона почиње од „датумске границе“ (180) према истоку, великим словима енглеског алфабета од А до Z, с тим што се слова I и O не користе. При томе, слова се понављају сваких 18 (после сваке треће зоне). Редови се означавају великим словима од А до V од југа ка северу, с тим што се I и O не користе. При томе, слова се понављају сваких 2000 km, односно после двадесет квадрата.

Положај квадрата 100 x 100 km дефинише се зоном (нпр. 34Т) и са још два слова (нпр. EM) где прво слово одређује колону, а друго ред. У оквиру једне зоне не постоје два квадрата са истом ознакама, што се, такође, не дешава ни у двома суседним зонама. Требало би напоменути да се број квадрата 100 x 100 km мења у зависности од вредности латитуде. Наиме, број колона ка половима се смањује, док број редова остаје исти, тако да на 80-тој паралели остају само

две колоне. То је свакако недостатак који подразумева издавање посебних скица са објашњењима о распореду квадрата за територију картирања (слика 1).

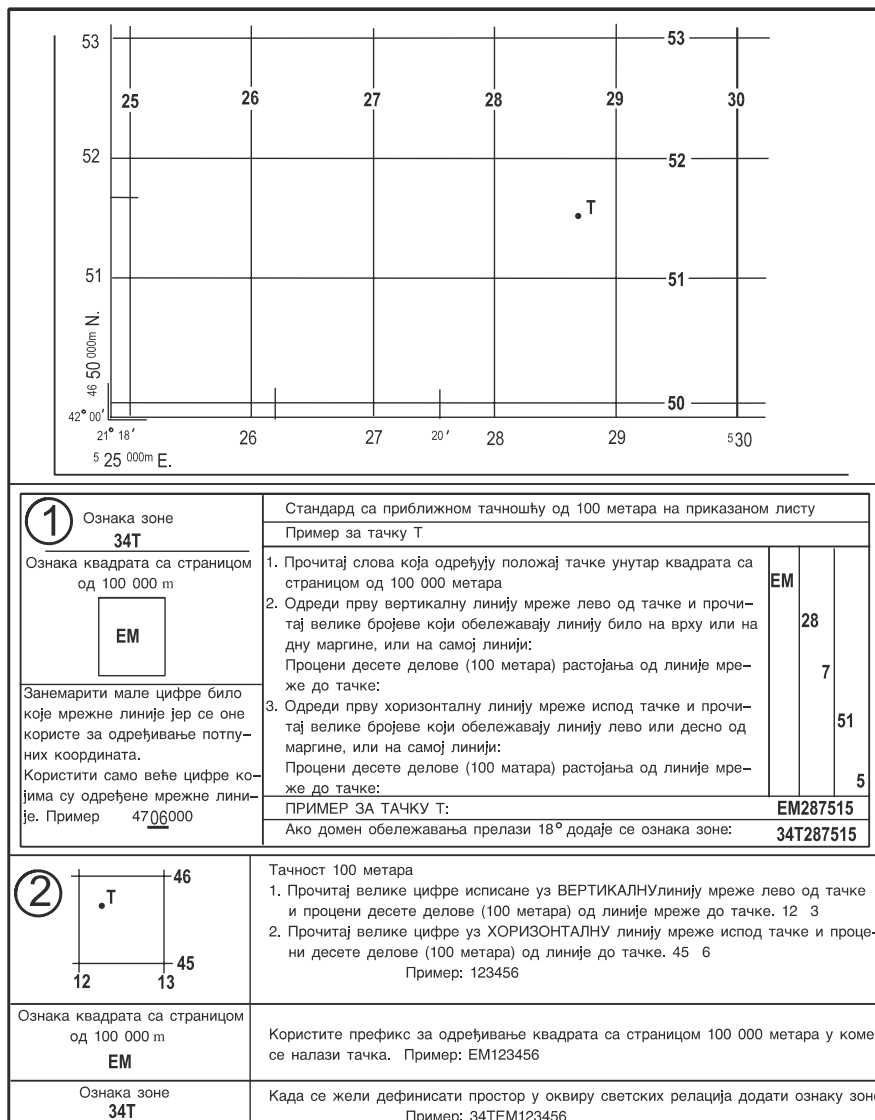
Сл. 1 – Први и други сивејен УТМ обележавања

Трећи степен обележавања одређује положај тачке правоуглим координатама. Читање или одређивање координата дате тачке на НАТО карти 1:50 000 врши се најпре њеним позиционирањем у квадрату 1 x 1 km, тј. одређивањем пресека квадрата (нпр. 1213). Затим се читавају вредности прираштаја по ординати и апсциси, тако што се прво одређује ордината (E-координата – код нас у) полазећи од пресека квадрата на југозападном темену у правцу истока, а затим апсциса (N-координата – код нас х) полазећи од јужне ивице квадрата у правцу севера. Према напред наведеном, систем за обележавање се састоји од слова и бројева који означавају зону, квадратну површину и правоугле координате.

За војне потребе НАТО снага, нумерички део ознаке правоуглих координата увек има паран број цифара, при чему се прва половина цифарског дела односи на ординату, а друга половина представља апсцису дате тачке. Број цифара иза словног дела у директној је вези са тачношћу координата, тј. од начина читавања, односно одређивања (на пример: 34ТЕМ317545 – са тачношћу од 100 m – оценом од ока; 34ТЕМ31685453 – са тачношћу од 10 m – координатомером; 34ТЕМ3168554535 – са тачношћу од 1 m која се постиже веома прецизним инструментима, ако је то потребно).

На НАТО карти 1:50 000 је објашњен начин читавања координата помоћу посебне шеме која се налази у јужном ваноквирном садржају (сл. 2). У зависности од примењеног редакцијског решења могуће је користити варијанту шеме 1 (34ТЕМ297525) и варијанту шеме 2 (34ТЕМ123456).

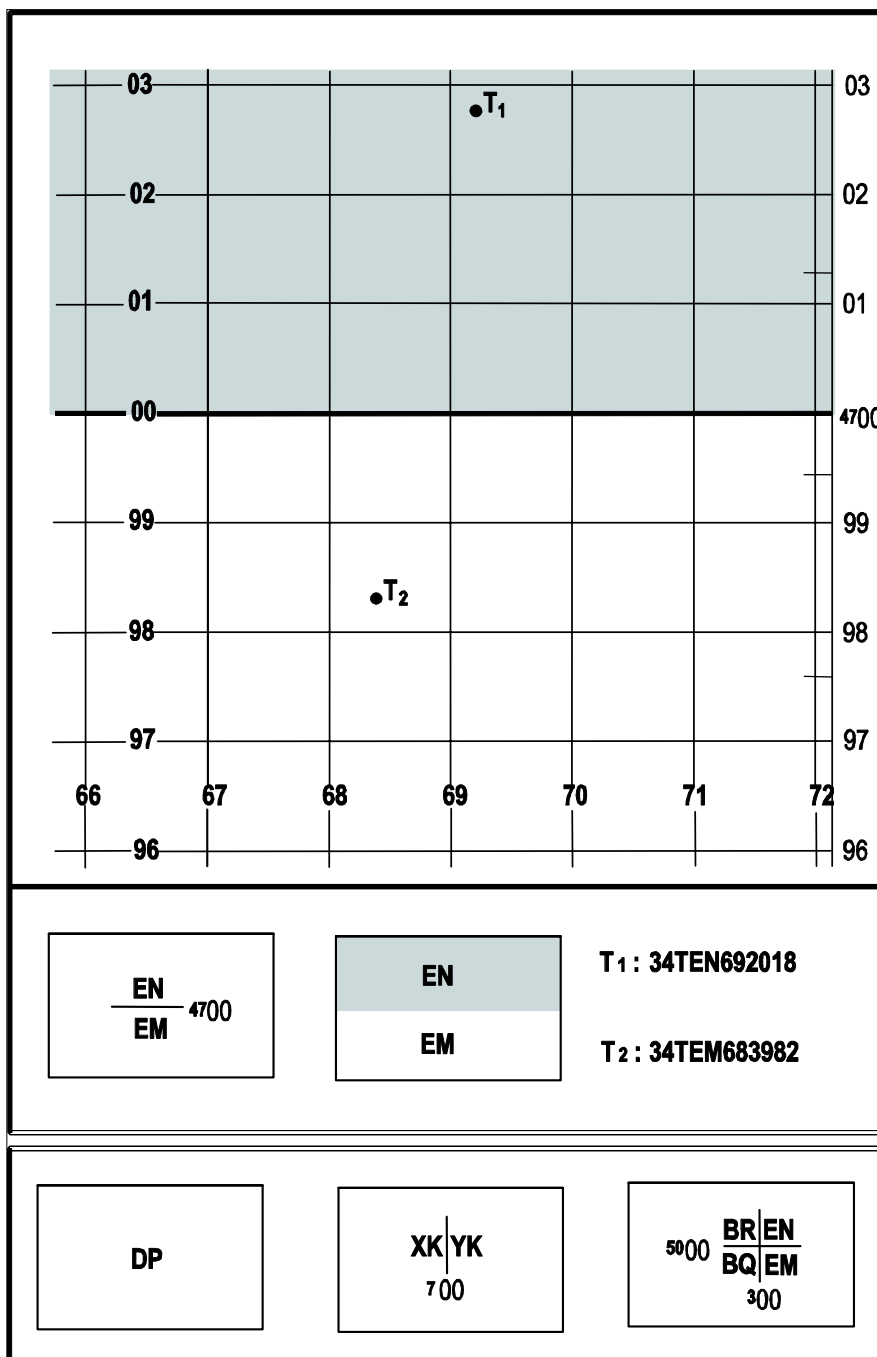
СТРУЧНИ РАДОВИ

Сл. 2 – Начин очитивања координата на Најпо карти

При томе требало би обратити пажњу на ситуацију, да уколико се активност односи на геопростор који покрива већи број квадрата, испред бројке која означава вредност Е – координате и N – координате требало би ставити одговарајућу ознаку квадрата. На слици 3 дате су могуће варијанте и начин поступања са ознакама за већи број квадрата, тј. објашњен је начин читавања ознаке квадрата, када се на једном листу граниче две или четири квадратне површине са странама од 100 km.

СТРУЧНИ РАДОВИ

Сл. 3 – Начин очийявања ознака квадранта 100x100 км на Најпо карти

Наведени систем обележавања користе НАТО снаге, међународне и европске војне, полицијске и цивилне мисије. Међутим, у практичном раду може се користити и следећи начин UTM обележавања (пример за тачку Т на шеми 1, сл. 3):

34 5 286 90E

T 46 515 10N

што значи:

34T – број колоне (у тој колони је средњи меридијан чија је лонгитуда 21°);

5 296 90E – ордината тачке (тачка је источно од 21 меридијана за 29.690 m, што се добије допуном од 500 000 m; E – Easting, источно);

46 515 10N – апсциса тачке (удаљеност од екватора у метрима; N – Northing, северно).

Литература:

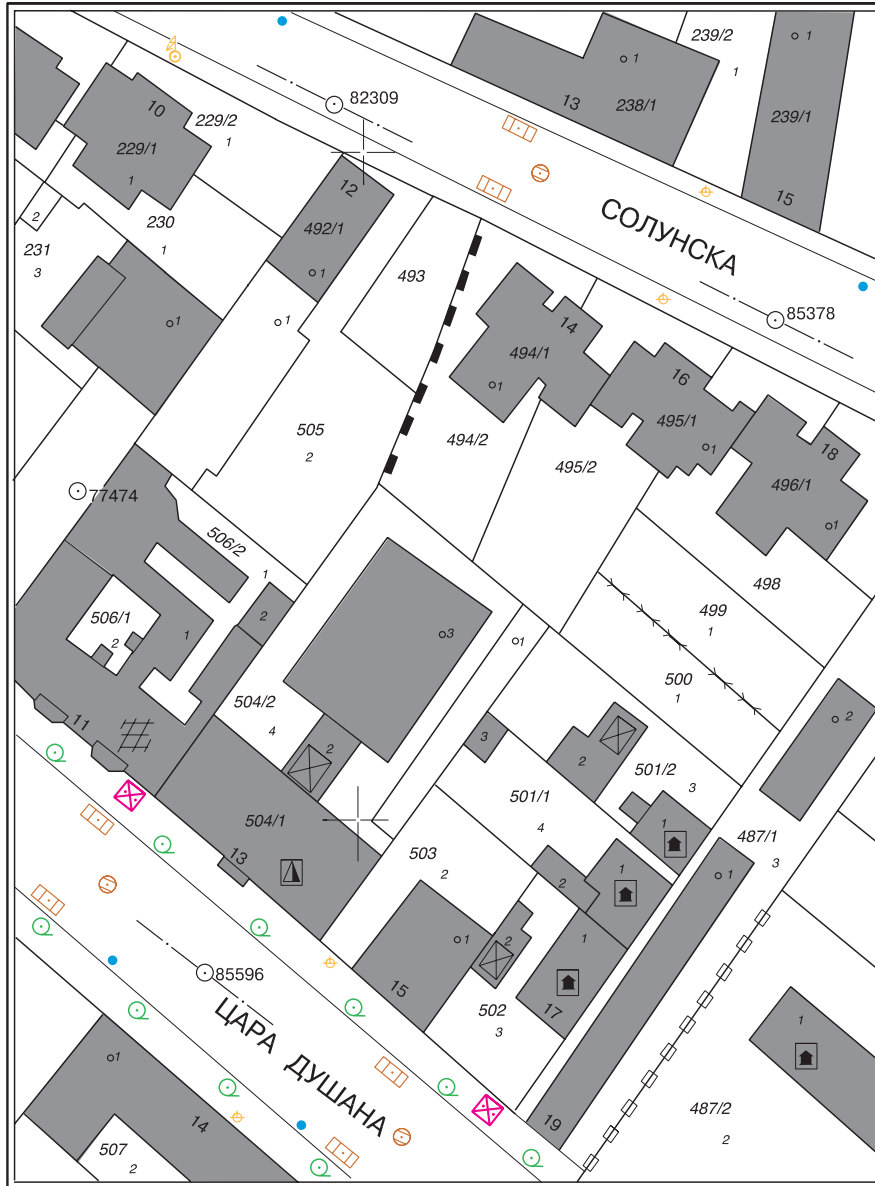
1. Бубнов, А. и др.: *Военная Топография*, Москва, 1986.
2. Ђурчић, С.: *Картографија*, Институт за географију Природно-математичког факултета, Нови Сад, 1996.
3. Ђурчић, П.: *Војна топографија*, ГШ ВСЦГ, Управа за школство и обуку, Војна академија, Београд, 2003.
4. Илић, А.: *Трансформације картографских пројекција код геокодираних база података и њихов значај са војног аспекта, мапирарска теза*, Грађевински факултет – Геодетски одсек, Београд, 2002.
5. Kraag, M. J. & Ormeling: *Cartography – Visualisation of spatial data*, LONGMAN, London, 1996.
6. Лазовић, М., Милошевић В., Милојевић С.: *Средства и техника полиције*, Полицијска академија, Београд, 2002.
7. Љешевић М., Живковић Д.: *Картографија*, Magic Map, Смедеревска Паланка, 2001.
8. Милојковић, Б.: *Деловање полиције у сиречавању злоупотребе савремених система за позиционирање и географских информационих система*, Зборник радова, Место и улога полиције у превенцији криминалитета, Полицијска академија, Београд, 2002, стр. 501–518.
9. Милојковић, Б.: *Топографија*, Полицијска академија, Београд, 2003.
10. Милојковић, Б.: *Модел шемајској топографској картографисања организованог криминала*, Зборник радова, Организовани криминал – стање и мере заштите, Београд, Полицијска академија, 2005, стр. 775–791.
11. Милојковић, Б.: *Полицијска топографија – практикум*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2008.
12. Петерца М. и др.: *Картографија*, ВГИ, Београд, 1974.
13. Robinson, H. A.: *Elements of Cartography*, John Wiley & Sons, Inc., New York, 1995.
14. Сретеновић, Љ.: *Структура садржине карата*, Зборник X конгреса географа СФРЈ, Београд, 1977.
15. Сретеновић, Љ.: *Картографски метод истраживања простора*, Центар за марксизам Универзитета, Београд, 1988.

16. Стајић, Љ.; Стевановић О.: *Грађански нереди*, Полицијска академија, Београд, 1995.
17. Стевановић, О.: *Руковођење у полицији*, Полицијска академија, Београд, 2003.
18. Водинелић, В.: *Криминалистика – откривање и доказување*, Факултет за безбедност и општествена самозаштита, Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје, 1985.
19. Живковић, И.: *Топографски планови*, Научна књига, Београд, 1979.

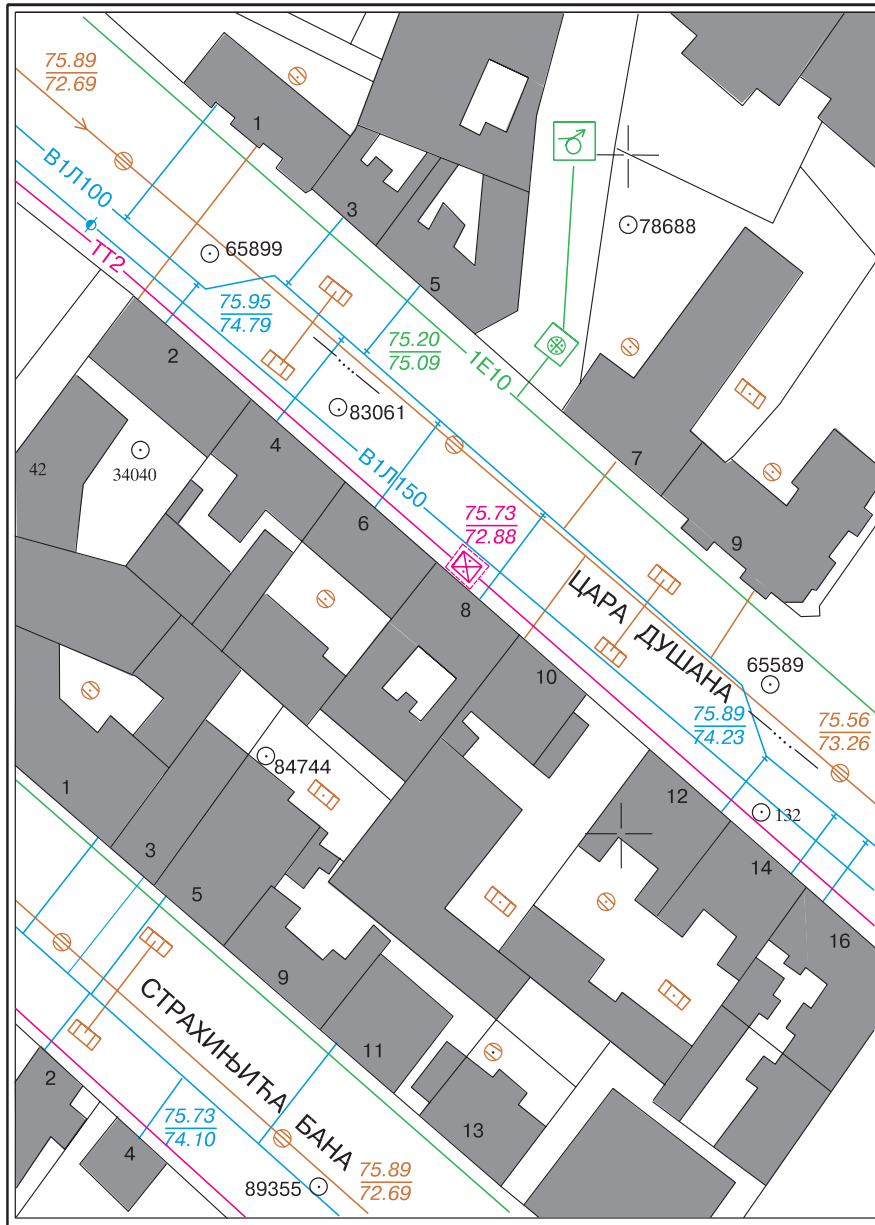
Abstract: *The paper has been conceived so as to offer basic information about characteristics (properties) of the most important graphic geo-topographic materials to police troops, engaged in special operation units, as well as to provide elementary instruction for the use of these materials in planning and performing different police actions and interventions in the field. We have thus bridged the existing gap, caused by the shortage of expert literature in this field. The paper focuses on the topic of using maps with UTM coordinate grid which enables work with GPS devices and creates conditions for compatible work in an international framework, together with representatives of civilian, police, army and peacekeeping missions, which appeared to be a topical issue calling for prompt response.*

Key Words: *geo-topographic materials, NATO map, UTM coordinate system, special police units.*

ИСЕЧАК КАТАСТАРСКО-ТОПОГРАФСКОГ ПЛАНА 1:1 000

ИСЕЧАК ПЛАНА ВОДОВА И ПОДЗЕМНИХ ОБЈЕКТАТА 1:1 000

ТОПОГРАФСКИ ЗНАЦИ ЗА ДИГИТАЛНЕ ПЛАНОВЕ И КАРТЕ

КАТАСТАРСКИ ПЛАН		2. Осцило	
1. Границе и површине		101/2	Број парцеле
	Граница парцеле	11	Број дела парцеле
	Граница објекта	12/6	Кућни број
	Граница подземног објекта	СОЛУНСКА	Назив улице
	Линија дизајна објекта и зграда	Основна школа	Назив објекта
	Граница општине	45	Број геодетске тачке
	Граница катастарске општине	⊙	Геодетска тачка (полигонска - основна)
	Граница месне заједнице	— . —	Опажани правац
	Површине зграда		
ТОПОГРАФСКИ ПЛАН		2. Начин коришћења зграда и објеката	
1. Материјализоване граничне линије		○	Стамбена зграда за колективно становање
	Ограда - растиње		Породична стамбена зграда
	Ограда од материјала привременог карактера		Зграда стамбено - пословна
	Ограда од трајног и зиданог материјала	△	Зграда пословна
	Потпорни зид		Зграда пословних услуга
	Гранична линија површина		Помоћна зграда
	Паднице - структурне линије		Павиљон
	Паднице - обостране		Хала затворена
3. Начин коришћења површина		≡	Гаража
	Жбуње, шибље, шикара		Зграда нафтне индустрије
	Шума белогорице, природна - сађена		Зграда текстилне индустрије
	Шума цногорице, природна - сађена		Зграда електропривреде
	Јавни парк		Зграда занатства и личних усл.
	Расадник белогорице		Зграда комуналних делатности
	Расадник цногорице		Зграда основног образовања
	Појединачно дрво		Зграда средњег образовања
	Ливада		Зграда вишег образовања
	Пашњак		Зграда високог образовања
	Башта		Зграда за спорт и физ. культуру
	Воћњак, виноград		Зграда здравства
4. Описи			Зграда за социјалну заштиту
ТРОШАРИНА			Зграда државних органа
ЗООЛОШКИ ВРТ			Зграда јед. териториј. аутоном.
			Зграда јед. локалне аутономије
			Зграда политичких организац.
			Зграда друштвених организац.
			Зграда дипл.-конз. представни.
			Зграда међународних организ.

СТРУЧНИ РАДОВИ

Прилог 4

ТОПОГРАФСКИ ЗНАЦИ ЗА ПЛАНОВЕ ВОДОВА И ПОДЗЕМНИХ ОБЈЕКТА

ЗНАК	ОПИС	ЗНАК	ОПИС
1.ВОДОВОДНА МРЕЖА		3.ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКА МРЕЖА	
	коте водоводне мреже		коте електроенергетске мреже
	опис водоводне мреже		опис електроенергетске мреже
	детаљна тачка водоводне мреже		детаљна тачка електроенерг. мреже
	затварач - улични без поклопаца		трансформатор
	подземни хидрант - без затварача		прелаз са кабловске на ваздушну мрежу
	подземни хидрант - са затварачем		окно - поклопац
	надземни хидрант - без затварача		кабловски разводни ормар - надземни
	водомер		прикључна кутија - улаз и излаз
	водоводно окно - поклопац		прикључна кутија - улаз
	водоводни прикључак са затварачем		кабловска - прва спојница
	укрштање истоврсних водова у разним нивоима		кабловска - Т спојница
	граница подземног објекта		резерва кабла
	цевовод водоводне мреже - подземни		сонда за уземљење
	цевовод водоводне мреже - напуштен		стуб за ношење електричне лампе
2. ТЕЛЕКОМУНИКАЦИОНА МРЕЖА			стуб нисконапонске мреже
	коте телекомуникационе мреже		стуб високонапонске мреже
	опис телекомуникационе мреже		семафор
	детаљна тачка телекомун. мреже		саобраћајни светлосни сигнал
	кабловски наставак - први		семафорско окно
	кабловски разделник		укрштање водова у разним нивоима
	прелаз са кабловске на ваздушну мрежу		преузети вод
	кабловско ТК окно		вод електроенергетске мреже - подземни
	ТК стуб		вод електроенергетске мреже - напуштен
	граница зграде и објекта		заштитна цев вода електроенергетске мреже
	граница подземног објекта		линија дизајна електроенергетске мреже
	вод телекомуникационе мреже - подземни		рефлектор
	заштитна цев кабла подземног ТК вода		контролер
4.КАНАЛИЗАЦИОНА МРЕЖА			
	коте канализационе мреже		каскада у окну
	опис канализационе мреже		правац пада у каналу
	канал канализационе мреже цртан једном линијом		ревизионо окно
	цртаног са две линије ивица канала канализаци. мреже		сливник

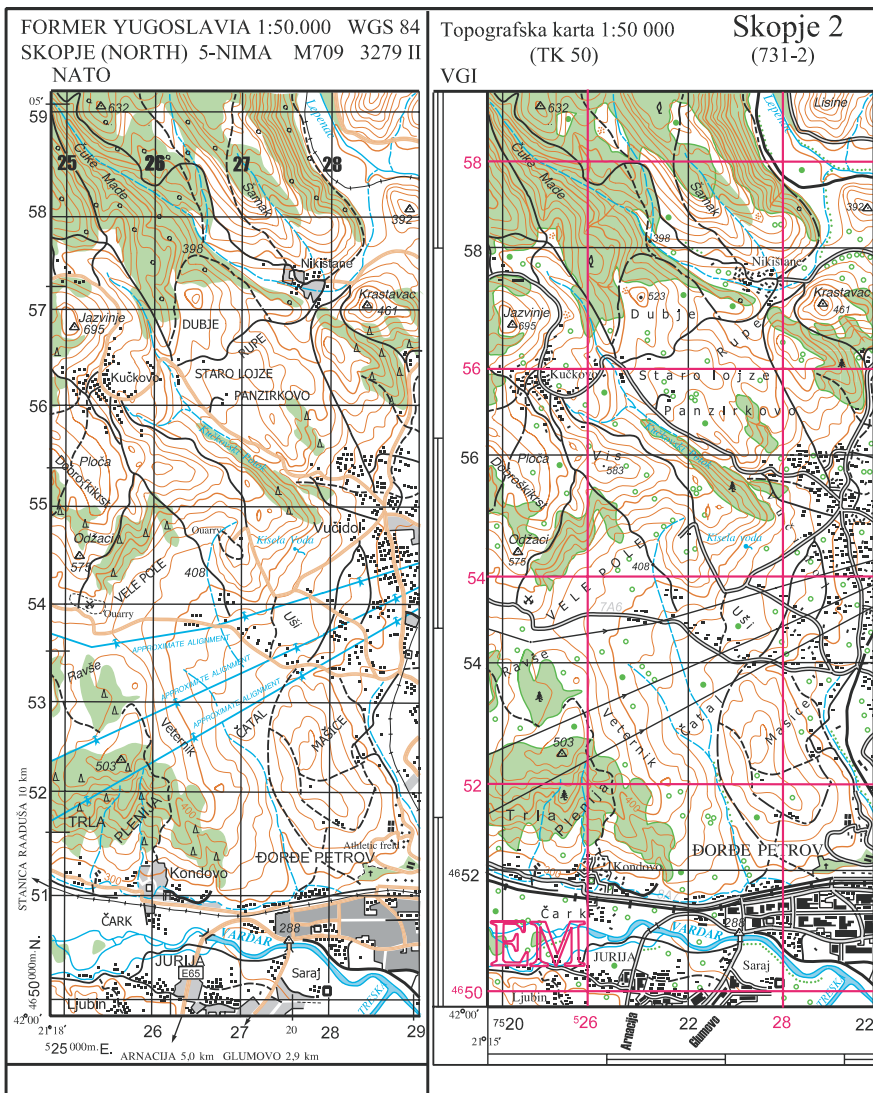
ИСЕЧАК ФОТО КАРТЕ

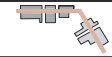

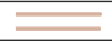

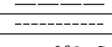

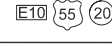

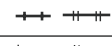

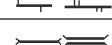

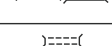

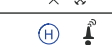

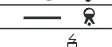

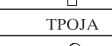

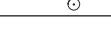

ИСЕЧАК ДИГИТАЛНЕ ТОПОГРАФСKE КАРТЕ 1:5 000

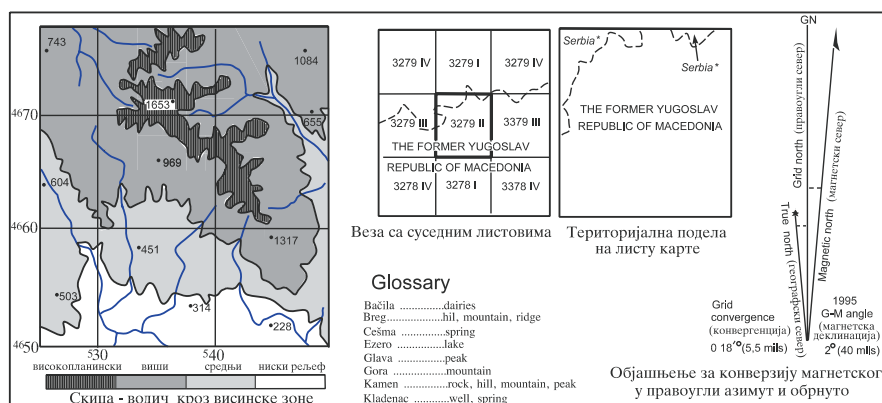

ИСЕЧАК ТОПОГРАФСКЕ КАРТЕ 1:50 000 NATO И ВГИ СА УТМ МРЕЖОМ

ВАНОКВИРНИ САДРЖАЈ НАТО КАРТЕ 1:50 000

	Густо насељене области Ретко или средње насељене области	a) б) 	Препреке (46 m или више) висина препреке изнад нивоа мора а) појединачна, б) групна
	Пут за све временске услове, чврста подлога подељена са две или више широких трака	(128) 	Висина препреке изнад нивоа земље
	Пут за све временске услове, растресита или слаба подлога, или више широких трака		Линија високог напона, радио торањ
a) б) 	Пут за све временске услове, растресита или слаба подлога две или више широких трака (а) са једном широком траком (б)	 	Међународна граница, гранична ознака
	Пут за ведро или суво време, растресита подлога		Административна граница
	Стаза		Литица, стрми одсек
	Уска стаза		Депресија, вртача
	Ознаке за путеве: међународне, националне, остале (споредне)		Обалски насип каменито земљиште
	Пруга нормалног колосека (1,44 m) (један колосек, више колосека)		Дренажа Повремени водотокови ширине преко 25 m и до 25 m
	Пруга узаног колосека		Извор
	Мостови: пешачки, стандардни		Бунар
	Тунел		Повремени водоток
	Црква, џамија, синагога		Мочвара
	Гробље: хришћанско, муслиманско, јеврејско		Шума: четинарска листопадна мешовита
	Зграда, школа, болница		Жбуње Расуто дрвеће
	Воденица, резервоар, бунар		Воћњак Виноград
	Рудник: активан, напуштен		Дрворед
	Хелиодром, димњак		Кота
	Камени зид, надземни резервоар		Кота
	Трафо станица		Тригонометријска тачка
ТРОЈА	Назив области	*1494 *950	
	Лоцирани објекат		

Др Весела РАДОВИЋ
Министарство одбране Републике Србије

Заштита од пожара у ромским насељима на територији Војводине

УДК: 614841.2-054.57(497.113)

Апстракт: Ромска етничка мањина трага за својим местом у друштвеној заједници и мноббројни су процеси који ромску заједницу охрабрују на овом тешком путу. Без обзира на мноббројне позитивне помаке, са становишта безбедности, становници ових насеља су изразито урођени од опасности различитих врста, како појединачно тако и као етнички у друштвеној заједници. Мноббројне ствари су за побољшање положаја Рома, ни у једној од њих не претварају основно људско право на безбедност. Из тог разлога се побољшање начина њихове заштите намеће као изазов друштву у целини.

Тема овог рада је заштита од пожара становника у ромским насељима и њихове имовине, с обзиром да пожарници који се у њима дешавају, односе често и људске жртве, међу којима су најчешће деца. Могу ли се предузети мере које би смањиле опасност од пошастних пожара, које су и како их спречити? Ко су главни учесници у овом тешком процесу и како осмислити неке почетне кораке у заштити? Одговори су делимично у презентираним радовима.

Кључне речи: пожар, етнички, ромско насеље, људска безбедност, људска права, превентивне мере.

Увод

Пожари представљају једну од највећих опасности за становништво и материјална добра, а заштита од пожара никада није једноставан задатак за субјекте који ту заштиту остварују у свом раду.

Када се идентификује проблем заштите од пожара у ромским насељима поставља се питање, шта и како се у постојећим условима опште може предузети да се ситуација када је у питању број појава пожара, значајно смањи? Како се и палата зида од темеља, неки основни циљеви се могу и морају поставити. Опште је позната чињеница да и у многим другим областима свакодневног живота, када су циљеви реално утемељени, њихово остварење је могуће, тако да и у реализацији овог тешког задатка мора постојати вера у успех. Уосталом, право на безбедност сваког појединца и заштита од претњи по његов живот и

имовину, је једно од неприкосновених људских права и држава је обавезна да исто обезбеди својим деловањем. „Људска безбедност оваплоћује идеју да проблеме морамо сагледавати са једног ширег становишта, које обухвата и сиромаштво и проблеме једнакости (друштвене, економске, институционалне или оне у животној средини) јер управо ови проблеми често доводе до осећања небезбедности и сукоба“.¹

Последњих година у региону југоисточне Европе, коме и Република Србија припада, много се говори о разним стратегијама и препорукама за унапређење положаја Рома. Наша држава није била изузетак у овом процесу. Прихваћени су циљеви које је потребно реализовати у декади Рома (2005–2015. године).² Наравно, и раније из истих разлога, тачније априла 2003. године, израђен је Меморандум – Заштита права Рома у СЦГ,³ и многа друга документа која нису предмет овог рада. Оно што се примећује је да питање безбедности ове мањинске етничке групе није у довољној мери анализирано, осим дела када се говори о проблемима Рома у корелацији са државним органима, пре свега МУП-а Републике Србије.

Процене броја Рома у Србији нису прецизне и оне се разликују у зависности од тога ко је извор података. Неке процене износе да је њихов број између 100.000 до 450.000. Званична статистика тврди другачије.⁴

По последњем попису становништва 2002. год. у Србији је било 108.193 Рома, они су чинили 1,44% укупног броја становништва, и њих 79.136 је живело у централној Србији а 29.057 у Војводини.

Операционалним истраживањем: „Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији“⁵ евидентирано је да у Србији постоји 593 ромска насеља, већа од 15 породица, у којима живи више од 100 Рома.

Регионална дистрибуција ромских насеља је потврдила да је највише ових насеља у Београду, у северозападном делу централне Србије, Војводини и окрузима у јужној Србији.

У седам војвођанских округа налази се 181 насеље бројније од 15 кућа или приближно 1/3 укупног броја насеља у Србији. Најмање,

¹ Lonergan, S., Gustavson, K., Carter, B.: The index of Human Insecurity, AVISO Bulletin Issue No. 6/2000, <http://www.gechs.org/aviso/AvisoEnglish/six/six.shtml> 08./24/01.

² Изазови декаде Рома, прво издање, 2005. г., приредио Јован Живковић и многи други аутори.

³ Основни носиоци овог важног задатка били су: Европски центар за права Рома (ЕРПЦ) у сарадњи са Канцеларијом високог комесара УН за људска права, Мисија у СЦГ (УН ОХЦХР). Наслов документа је Меморандум – Заштита права Рома у СЦГ, април 2003. године (Memorandum The Protection Of Roma Rights in Serbia and Montenegro).

⁴ Према Изјави број 295 Статистичког завода РС од 24. 12. 2002. г.

⁵ Истраживање је завршено децембра 2002. године. Реализатори су били др Божидар Јакшић, др Милош Марјановић, др Драгољуб Ђорђевић, мр Горан Башић, др Сретен Вујовић. Иницијатор је било Министарство за људска и мањинска права СЦГ и Центар за истраживање етничитета.

свега шест насеља је у Северно-бачком округу,⁶ а у суседним Запад-но-бачком⁷ и Северно-банатском,⁸ односно 21 насеље. У Јужнобачком округу евидентирано је 50 насеља,⁹ у Сремском округу је укупно 45 насеља,¹⁰ у Средње-банатском 32,¹¹ а у Јужно-банатском 12.¹²

Последњи подаци говоре да у Војводини живи 48.250 Рома, а у Јужно-бачком округу чије је Нови Сад седиште живи око 16.000 Рома, односно једна трећина.

У општини Нови Сад постоји 15 ромских насеља, од којих се седам налази у централном градском језгру. Највеће ромско насеље, Адице има 6.000 становника.

Просторни размештај ромске популације у Војводини износи:

- 64% живи у сеоским насељима;
- 30% живи у приградским насељима и насељима која се налазе на периферији градова;
- 6% живи у градским насељима.

Чињеница је да су становници ромских насеља изузетно рањива популација у случају настанка пожара. Пожари у којима страдају Роми се често дешавају. Осим угрожености у ромским насељима, с обзиром на велик број избеглих и расељених лица, Роми су нарочито угрожени у насељима где су принудно и привремено смештени. Актуелни и будући процес реадмисије Рома из европских држава, представља такође додатни проблем, због њиховог повратка у иста ромска насеља која су напустили. Својевремено се у Црној Гори у колективним камповима за смештај избеглица, који су били изузетно небезбедни, десио низ пожара са катастрофалним последицама. У кампу у насељу Врела Рибничка у Подгорици 16. 11. 2002. године десио се пожар у коме је страдала петогодишња Ромкиња и њен млађи брат. У Србији је у кампу за интерно расељена лица Роме Салваторе у Бујановцу 29. 10. 2002. такође дошло до пожара. У насељу са 150 Рома, који су живели у 25 шатора, са једним извором воде, без струје, утврђено је да су узрок пожара била дрва за грејање и свеће за осветљење. Изгорело је свих 25 шатора, на срећу без људских жртава. Септембра

⁶ Четири насеља се налазе у општини Суботица, а по једно у Бачкој Тополи и Малом Иђошу.

⁷ У општини Сомбор је 6, а у општинама Апатин, Озаци и Кула по три ромска насеља.

⁸ У општини Кикинда је евидентирано 8 насеља, у Кањижи 5, Новом Кнежевцу 4 и Ади и Сенти по 2 насеља.

⁹ Највише насеља је у новосадској општини 15. У општини Бачка Паланка их је 9, у Жабљу 6, Бачу 5, а у општинама Тител, Бечеј, Србобран и Врбас по 3 насеља. Најзад у Беочину су евидентирана 2, а у Темерину 1.

¹⁰ У Сремској Митровици је 12, а у општинама Рума, Пећинци и Стара Пазова по 9 насеља. У општини Инђија су 4 насеља, док су преостала два у шидској општини.

¹¹ 15 Насеља је евидентирано на подручју СО Зрењанин, 5 у Житишту, по 4 у општинама Нова Црња и Нови Бечеј и 4 у Сечањској општини.

¹² У Панчеву је 5, а у општинама Ковин и Вршац по 2 насеља. У Опову, Ковачици и Алибунару је по 1 ромско насеље.

2006. је у Никшићу изгорела барака у којој је живело 12 ромских породица са око стотину чланова. Пожар је избио због импровизоване и неисправне електричне инсталације, на срећу без људских жртава, иако је већина њих у моменту настанка пожара спавала. Јануара 2006. године у Сенти, у бараци, импровизовано кандило за осветљење, изазвало је пожар у коме су погинула два детета. Службено евидентираних пожарних инцидената готово да нема, иако их је било много.

Анализа услова живота у ромским насељима са стањивима ојасности од пожара

Услови живота у ромским насељима у Војводини били су предмет пројекта, кога су на њеној територији реализовали: Канцеларија за инклузију Рома, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова и Извршно веће АПВ. Циљ овог пројекта је између осталих, било и скретање пажње и упознавање шире јавности са конкретним подацима и показатељима услова живота Рома у Војводини. Величина, врста и изглед насеља су углавном опште познати. Приликом дефинисања најважнијих проблема насеља питање безбедности није обрађено. Из овог начина рада накнадно произилази и питање техничке и инфраструктурне уређености насеља, које би у будућности могло да отежа рад одговорних лица у служби заштите и спасавања становништва, уколико се на време не укључе у адекватно планирање.

Проблеми, важни за мере заштите и спасавања, се детектују када се разматра организованост насеља и квалитет живота, инфраструктура и, пре свега, приступ насељу и његова повезаност са околином.

Напред поменуто истраживање је вршено у 16 градова Војводине¹³ и то у насељима традиционално насељеним Ромима као и оним у којима су трајно насељене више од 10 ромских породица. У самом истраживању, на жалост, питање безбедности становника ромске националности, није било, ни генерално, а ни када се конкретно односи на заштиту од пожара, део пројекта. Реализовано истраживање је показало да је уређеност насеља таква да:

- 51% ромске популације живи у нехигијенским насељима, тзв. сламовима;
- 46% живи у претежно уређеним насељима;
- 3% живи у уређеним насељима.

¹³ Општине у којима се вршило истраживање: Нови Сад, Кикинда, Панчево, Сомбор, Зрењанин, Озаци, Суботица, Вршац, Бачка Паланка, Апатин, Србобран, Кула, Стара Пазова, Жабаља, Бач и Сента. Резултати овог истраживања су аутору и послужили за анализу пожарне опасности у ромским насељима на територији АПВ.

Куће у насељима су минијатурне, и изграђене су од лошег материјала и углавном импровизоване, заправо више су то мале бараке од лима, картона, разних врста отпадног материјала, чак и блата, и углавном се састоје само од једне просторије у којој се обавља већина животних активности породице.

У приградским насељима већина објеката је од трајнијег материјала али се не може говорити о било каквим грађевинским стандардима. Објекти су израђени од следећих врста материјала:

- Чврст материјал – цигле 41%;
- Даске и салонит 24%;
- Набој 19%;
- Цигле и набој 9%;
- Мешавина чврстог и меког материјала 5%;
- Монтажне куће 1%;
- Блато 1%.

Пожари чији су узрок неадекватне електричне инсталације, чине највећи број пожара у Републици.¹⁴ Колика је опасност од ове врсте пожара у ромским насељима јасно је из податка да је електрична енергија у:

- 59% насеља развучена и доступна свим становницима;
- 21% електрична енергија је развучена, али доступна малом броју становника;
- у 13% насеља електрична енергија је развучена и доступна већини становништва;
- у 5% насеља нема електричне енергије;
- у 2% насеља становници користе алтернативне видове електрификације.

Како ови подаци дају уопштену слику о електричној мрежи, о самим инсталацијама у складу са прописаним стандардима, се готово ни не може говорити.

Сиромаштво у самом насељу се огледа и у начину загревања објеката.

- 82% домаћинства греје се на угаљ и дрва;
- 13% употребљава алтернативне видове грејања;
- 3% домаћинства има централно грејање;
- 2% домаћинства се греје на гас.

Алтернативни видови грејања и непознавање саме појаве пожара су извор велике опасности за пожаре који настају нехатом или пожара насталих услед дечје игре разним врстама средстава за паљење. Посебан вид претње су у импровизованим стамбеним објектима разни димоводни канали, који не само да представљају један од најчешћих узрока пожара, већ и опасност од тровања угљен-диоксином читаве породице. Опасност од гушења отровним гасовима се повећава коришћењем запаљивих материјала, који сагоревањем стварају велику ко-

¹⁴ Наведено је у статистичким прегледима надлежних служби.

личину дима и разних гасова, штетних за људско здравље. Опасност од овакве врсте пожара није присутна само током грејне сезоне, јер се ови видови грејања користе током читаве године.

Специфичност самог насеља која захтева посебну пажњу приликом појаве пожара је чињеница да су на малом површинском простору ромска насеља веома густо насељена и у њима се налази претежно млађа популација. Уз знатну количину запаљивог материјала, на релативно ограниченом простору, постоји могућност претварања и тзв. почетног, малог пожара у ватрену стихију, готово с параметрима пожарне олује, која би могла да за релативно кратко време, уништи све пред собом.

Приступачност насеља се у самој покрајини може оценити задовољавајућом у случају потребе деловања ватрогасаца.

- У 44% до насеља се долази асфалтним путем,
- у 33% се долази земљаним путем а
- у 21% насеља се долази дотрајалим и оштећеним путем.

Отежавајућа околност за деловање ватрогасних јединица у случају пожара је заправо сама уређеност улица у насељу. Како су она настајала мимо важећих законских и урбанистичких прописа, имена улица готово да не постоје.

Основно за деловање ватрогасаца јесте и правовремено сазнање о пожару. Време интервенције се скраћује телефонском дојавом пожара. Распрострањеност телефонске мреже је следећа:

- у 27% насеља постоји телефонска мрежа;
- у 33% случајева телефонска мрежа постоји, али немају сва домаћинства прикључак;
- у 11% насеља телефонска мрежа не постоји, али постоје јавне говорнице и приступ мрежи мобилне телефоније;
- у 29% насеља не постоји телефонска мрежа, а услед непокривености насеља, није могуће користити ни услуге мобилне телефоније.

Јасно је видљиво да готово трећина насеља нема могућност телефонске дојаве, што у случају удаљености насеља повећава време доласка, а уз то и питање количине воде, неопходне за гашење пожара, може бити изузетна отежавајућа околност за интервенцију.

Ситуација са постојањем водоводне мреже је следећа:

- у 63% насеља постоји развучен и доступан водоводни систем на читавој територији насеља;
- у 10% насеља постоји развучен и доступан водовод који је доступан на већем делу територије насеља;
- у 9% насеља немају водоводну мрежу;
- у 11% насеља постоји инсталиран водовод, али је доступан само малом делу насеља;
- у 7% насеља постоји једино јавна чесма.

Близна доласка ватрогасне јединице (професионалне или добровољне) на лице места, није била предмет истраживања. Полицијска станица се у оквиру насеља налази само у 5% насеља а у 65% насеља је удаљена више од 1 km.

Осим многобројних узрока пожара, који су пре свега, одраз изузетно лоших животних услова, потребно је споменути и могућност намерног изазивања пожара. Одређени степен етничке нетрпељивости, понекад и социјалне неприхваћености који постоји, се не сме занемарити. Ове појаве су присутне и у другим земљама у окружењу, у којима је било мање сукоба у последњих петнаестак година него у Србији. У неким насељима су се раније већ дешавали одређени намерни пожарни инциденти. Из тих разлога сазнање о националном саставу насеља у којима живе Роми је веома важно. Етничка структура ромских насеља се разликује:

- једнонационална ромска насеља чине 43% ;
- 38% су вишенационална насеља у којима Роми представљају већину;
- 19% чине насеља где Роми представљају мањину.

Предлој и план акције заштите од пожара у ромским насељима

У очекивању предстојећих законских решења, која ће јасно дефинисати обавезе многих субјеката чији је задатак заштита становништва и материјалних добара, потребно је свакодневно преузимати могуће активности. Из тог разлога је потребно и за овај проблем, да се изради Предлог мера и план деловања. Уз објективну процену околности, које постоје са аспекта заштите од пожара, у ромским насељима потребно је првенствено активност свести на одређени број мера краткорочног карактера, можда за почетак, на одређеном простору. Разлог за овакву врсту деловања, су пре свега, изузетно лоши урбанистички услови у тим насељима, због чега предузимање одређених грађевинско-урбанистичких мера не би било могуће, нити економски оправдано. Не може се занемарити чињеница да постоји велики број ромских насеља, које је у будућности потребно раселити са постојећих локација. Ипак, оно што брине, је да ће ромска заједница, уколико и даље буде занемаривана, и неедукована о опасностима пожара, бити и у будућности континуирано угрожена, а специфичан начин живота припадника ове етничке заједнице (пре свега сакупљање секундарних сировина, њихово непримерено чување и складиштење), може да представља опасност целокупној заједници на одређеном простору. Сарадња друштвене заједнице на решавању овог сложеног проблема је неопходна. Већинско становништво које живи у непосредној околини ромских насеља, и пре свега локална самоуправа, заједно са представницима Рома, би требало да активно учествује у акцијама унапређења укупне безбедности. Учесће ромских партија у Парламенту, би могло да има велики утицај на решавање како овог, тако и других проблема Рома.

Први корак је помоћ у стварању веза ромске заједнице и институција, а пре свих остварење сарадње са одељењима Сектора за заштиту и спасавање МУП-а Републике Србије, који ће директно на терену сгледати могућности деловања у случају пожара, унети основне параметре у оперативне карте, како би се у евентуалној акцији, време гашења смањило. Сектор за заштиту и спасавање МУП-а Републике Србије осмишљеном акцијом може да покрије већа ромска насеља, побрине се да се, у сарадњи са надлежним комуналним службама, постави адекватна водоводна инсталација, која би, у случају пожара, омогућила ватрогасцима да успешно делују. У том смислу, обилазак становништва, успостављање сарадње са неформалним вођама ромске заједнице, омогућило би успех предузетих акција. Пример за то је својевремено ангажовање Ватрогасне бригаде Новог Сада у ромском насељу Шангај, на територији градске заједнице и спремност становника Великог Рита за сарадњу. Осим практичне користи за обе стране, ова врста сарадње би допринела да МУП-а Републике Србије оствари савремени концепт заштите, који промовише заштиту живота и материјалних добара сваког грађанина. Заједно са ромском популацијом, показала би се на делу жеља да се реше постојећи проблеми, а пре свега, да МУП Републике Србије нема дискриминациони однос ни према једној етничкој мањини, самим тим ни према ромској. Притужбе разних врста на рад службеника МУП-а Републике Србије су се раније давале у јавности од стране неких невладиних организација и самих Рома.

Потребно је да сами становници активним радом у ромском насељу, или у сарадњи са неком од хуманитарних организација, покрену питање уређења окућница и уклањања запаљивог материјала из непосредне близине објеката.

Медији, када је у питању заштита од пожара, имају изузетно важну, заправо незаменљиву улогу. Емисије на РТВ које су третирале проблем заштите од пожара у ромским насељима, су биле изузетно добро прихваћене од стране гледалаца.

Изузетно значајан сегмент заштите је и едукација. Како се у предшколским установама нпр. у Новом Саду програм „Дете и пожар“ већ спроводи, у циљу подучавања најмлађих о настанку и о поступцима у случају пожара, исту или сличну акцију је потребно проширити и на децу из ромске заједнице.

Закључак

Ромска насеља у Војводини, али и у целој Републици Србији, су изузетно угрожена опасношћу од пожара. Из тог разлога, неопходно је да се субјекти заштите ангажују и уз уважавање специфичности опасности од пожара у ромским насељима, проблем дефинишу и на основу прихватљивих мера, учине све могуће у циљу очувања светиње живота и имовине недужних људи који у пожару могу да страдају;

Заштита од пожара би требало да се операционализује кроз релевантан, економски прихватљив програм. Неопходан део овог програма је и едукација ромске заједнице о претећој опасности пожара, на начин прихватљив њеном животном окружењу који би помогао да се, у случају настанка, последице смање.

На територији Војводине, Сектор за заштиту и спасавање у Новом Саду, Управа за одбрану Републике Србије, пре свега Одељење за одбрану АПВ и Новог Сада, могу да буду носиоци ових послова, заједно са осталим субјектима, а пре свега са свим градским и општинским управама, које у опису својих делатности садрже и послове заштите и безбедности становништва.

Предузимањем оваквих превентивних мера МУП-а Републике Србије би први у држави или земљи и региону промовисао важност заштите од пожара ромске мањине, која представља хуману безбедност заштите живота и имовине.

Решавање овог озбиљног проблема захтева не само учешће представника МУП-а Републике Србије, већ и других ресорних министарстава, као и регионалних и локалних органа власти, стручних и струковних организација и активност целокупне ромске заједнице, али и невладиног сектора.

Одговорност за успех тако би била заједничка. Оваквим искреним и прагматичним приступом, ствара се могућност конкурисања код донаторских организација за новчана средства, за остварење пројекта заштите од пожара у ромским насељима.

Заједничким радом на решавању проблема, се постиже чврста веза и солидарност међу различитим народима и етничким заједницама и ради на промовисању једнакости већинског народа и ромске заједнице.

Литература:

1. Дулић Д.: *Зборник текстових Људска безбедности*, Фонд за отворено друштво, Београд, 2006.
2. Ђурић Б., Илић Р.: *Заштита од пожара као права образована у предшколској установи „Радосно дејство“*. Зборник радова 10. међународна конференција заштите од пожара и експлозије Нови Сад: Виша техничка школа Институт за технологију заштите, Нови Сад, 2006, страна 208.
3. Интернет сајт www.romadecade.com/index.php
4. Интернет сајт www.humanrights.gov.yu/files/doc/Romi_u_
5. Истраживање: *„Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији“* Министарство за људска и мањинска права СЦГ и Центар за истраживање етничитета, 2002.
6. Материјал са одржане Конференције Светске банке и ФО друштво: *Роми у проширеној Европи, Изазови за будућност*, Будимпешта, 30. јун–1. јул 2003.
7. Пројекат: *„Услови живота у ромским насељима у Војводини“* реализовали: Канцеларија за инклузију Рома, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова и Извршно веће АПВ, 2006.

Abstract: *The Roma ethnic minority is trying to find its place in the social community and there are many processes which encourage the Roma community on this heavy path. Regardless of a number of positive steps, from the security aspect, inhabitants of these places are extremely threatened by various kinds of dangers, both individually and as an ethnicity within the social community. There are many strategies aimed at improving the state of Roma minority, however none of them deals with the basic human right of safety. This is the reason why the issue of their protection imposes itself as a challenge for the whole society. The topic of this paper is fire protection of people living in Roma settlements, as well as the protection of their property, considering that fires that often break out in them take human lives and often claim the lives of children. Can we take any measures that would aim to reduce the risk of horrible fires, what are these measures how can we implement them? Who are the main partners in this difficult process and how can we define the initial steps in fire protection? Some of the answers have been included in this paper.*

Key Words: *Roma community, settlement, hazard, fire protection.*

Мр Зоран ТОДОРОВИЋ
Полицијска управа Шабац

Безбедносни аспект заштите и унапређења животне средине неких развијених европских земаља и земаља у транзицији

УДК: 502.1(4-191.2)

***Апстракт:** Раг представља сажети осврт на нормативну структуру садржаја заштите и унапређења животне средине неколико развијених европских држава и држава у транзицији (бивших република СФРЈ) као и на безбедносне концепцијско-доктринарне ставове у еколошкој сфери. Еколошка заштита, као значајан елемент безбедности, различито је уређена у државама чланицама Европске Уније и државама које теже придружењу овој политичко-економској асоцијацији. Циљ рада је да покаже функционално-организацијски садржај овог елемента државне управе у два различита милеа. Безбедносни сектор земаља у транзицији, значајно је валоризовао заштитну и унапређење животне средине, кроз основне концепцијско-доктринарне документе, док је код развијених европских држава стављен под „кишобран“ система европске колективне безбедности, пре свега Организације за европску безбедност и сарадњу и уређен корисом правила којим су уређене области економије, науке, технологије и заштите животне средине. Даље, циљ рада је и да укаже на значај што скорије доношења основних доктринарно-страјтејских докумената у Републици Србији у којима ће бити уважени невојни изазови, ризици и претње и међу њима валоризован безбедносни значај животне средине, како је то учињено у безбедносним концепцијским документима држава ближе и даље окружења.*

***Кључне речи:** Еколошка безбедност, комунићарно право, животна средина, заштитна животна средина, национална безбедност, национална концепција безбедности, стратегија одбране, систем колективне безбедности.*

Увод

Поставке система заштите и унапређења животне средине и остварење права на здраву животну средину, у савременим државама представља одраз развијености укупног нормативног система. Рачуна се да је кроз заштиту животне средине и еколошку политику неопходно обезбедити дугорочне основе биолошког и цивилизацијског опстанка,

дакле добробит за будуће генерације. Ове основе се односе на спречавање нарушавања основних елемената животне средине, неконтролисано црпљење природних ресурса, спречавање прогресивног уништавања екосистема и смањење стабилности глобалног екосистема, смањење загађивања животне средине човековим активностима у области производње, транспорта, потрошње итд.

То су основна питања око којих је закупљена еколошка политика савремених европских и светских земаља, заснована на концепту „одрживог развоја“. Одговор се тражи кроз њихово појединачно разлагање на већи број задатака: газдовање просторним ресурсима као и адекватно и сврсисходно коришћење простора; газдовање водним ресурсима и снабдевање привреде и становништва квалитетном водом; газдовање енергетским и критичним материјалним ресурсима; очување природних екосистема и разноврсности њихових биоценоза; заштиту ваздуха од загађивања; заштиту вода од загађивања и санацију загађених вода; заштиту тла од загађивања и санацију загађеног тла; заштиту загађених и неисправних намирница, укључујући и питку воду; заштиту од буке и вибрација; заштиту од радиоактивних и других јонизујућих зрачења; заштиту глобалног екосистема од поремећаја као што су озонске рупе, ефекат стаклене баште, киселе кише итд; заштиту на раду у свим аспектима.¹ Без обзира на нормативну, организацијску и функционалну устројеност у области заштите и унапређења животне средине, и савремене државе се сусрећу са низом проблема у овој области. Најпре, ту су обавезе које подразумевају значајне материјалне трошкове јавних и приватних субјекта. Поред тога, од политичких чиниоца који спроводе еколошку политику, захтева се истрајност и дугорочност, што најчешће није могуће скопчати са економским интересима крупног капитала, чији власници у крајњем, креирају и политичке смернице националних влада.

Земље из непосредног окружења, пре свега оне из бивше СФРЈ, које су у процесу транзиције и са опредељењем да се прикључе Европској Унији, већ **редефинишу своје „зелено законодавство“** како би постало комплементарно са европским комунитарним правом. И не само то, њихови **безбедносни концепти**, истакнути кроз основне концепцијско-доктринарне документе, већ садрже одреднице о безбедносном аспекту заштите животне средине. Ти концепти су сада аутономни, тј. базирани на принципима националне безбедности јер ове државе функционално, још нису део европског концепта колективне безбедности промовисаног преко европских политичко-безбедносних институција: Организације за европску безбедност и сарадњу, НАТО-а, Европске Уније и Западно-европске Уније. Јер

¹ Gereke, Z., Митровић, Ж.: *Организациона поставка еколошкој сисџема у Европи, са посебним примером СР Немачке*, Зборник радова Факултета одбране и заштите, Београд, 1993.

рецимо, ОЕБС регулативом из тзв. „друге корпе“, уређује област економије, науке, технологије и **заштите животне средине**. То значи, да би унутрашњи безбедносни миље европских земаља у транзицији, требало да постане комплементаран са нормама ОЕБС-а и у погледу безбедносног аспекта заштите животне средине.

1. Развијене евројске државе и еколошка безбедноси – Немачка и Аустрија

У Савезној Републици Немачкој, заштита еколошких вредности организована је на пет нивоа, где су четири институционално инкорпорирана и директно везана за државу, а пети припада корпоративном сектору тј. везан је за привредне субјекте. На врху административне организације у области заштите и унапређења животне средине, налази се Европска Унија као надређени административни ниво са својим нормативним правилима, које је прихватила СР Немачка. Испод је федерални управни ниво² (дакле органи и организације савезне државе) ниже, административни ниво 16 федералних држава. Испод њега је административни ниво локалне самоуправе (комуна и округа) а на корпоративном нивоу, налазе се привредни субјекти (предузећа, дистрибутери и потрошачи).

Административно-управни однос између нивоа је хијерархијски и субординативни са елементима административне дислокације и делимичне самосталности у појединим специфичним областима.

„Политичко-креативни“ супстрат еколошке заштите Немачке, резервисан је за „више нивое“, дакле федерални и ниво федералних чланица, где се ствара законска регулатива, уређују односи са Европском Унијом и другим субјектима међународног права. На овом нивоу се уређује заштита од зрачења, производња нуклеарне енергије, безбедност реактора и нуклеарних инсталација, заштита ваздуха од загађења, контрола исправности намирница, контрола отпада и заштита од буке. Прописи донети на овом нивоу, стављени су у надлежност „земаљској“ управи, дакле федералним јединицама са изузетком области зрачења и нуклеарне енергије, за коју је остао ниво федерације. Послови „земаљске“ управе су: праћење и контрола параметара животне средине, уређење мерних станица, формирање стручних институција и група, издавање дозвола за изградњу и погон индустријских објеката, електрана, депонија и постројења за прераду отпада, транспорт

² Основни национални орган је Министарство за заштиту животне средине, заштиту природе и безбедност реактора у оквиру којег су: Федерална агенција за животну средину, Државни институт за екологију, развој пејсажа и шумарство, Државни институт за заштиту од имисија и Државни институт за водне ресурсе и чврст отпад.

опасних материја, испуштање отпадних вода, уређење режима еколошких дажбина, израда катастра загађивача, заштита територија због очувања природе, пејсажа или извора питке воде, спровођење санкција и извршавање казни.

Спровођење еколошке политике у локалној заједници, одвија се на нивоу округа и комуна где су и сконцентрисани конкретни еколошки послови. Они се огледају у стварању услова за безбедно снабдевање становништва питком водом и контролом њеног квалитета; стварању услова за адекватан прихват и прераду отпадних вода; одвоз и збрињавање комуналног смећа, чврстог отпада и њихово рециклирање; стварање и одржавање зелених површина; спровођење мера за смањење имисија буке и загађења ваздуха; санацији загађеног земљишта, кроз спровођење рекултивације искоришћених индустријских зона; праћење стања загађености ваздуха и спровођење интервентних мера.³

Што се тиче утицаја Европске Уније, као надређеног административног центра, највиши еколошки ниво у Немачкој „усваја“ инпуте ове организације на пољу уређења политике заштите животне средине. Европска Унија путем својих нормативних механизма, истиче „директиве“, „смернице“, „препоруче“ итд. ка својим чланицама, у циљу њиховог уношења у национална законодавства. Дакле, ово није специфичност немачког законодавства, већ установљен принцип Уније који важи за све њене чланице.

Такозвани „ниво привредних субјеката“, представља посебан сегмент уређења заштите животне средине у СР Немачкој, с обзиром да обухвата сектор индустријске производње и коришћења природних ресурса. Како се економски интереси и еколошки принципи налазе у амбивалентном односу, уређен је тако да значај претежнијег и општег интереса не сме доћи у питање. Наиме, Немачка је прописала обавезу за велике привредне субјекте да у својим организационим структурама створе простор за увођење еколошких стручњака, „кадра задуженог за животну средину“, „кадра задуженог за заштиту од имисија“, „кадра задуженог за отпатке“.⁴

Систем заштите животне средине у **Републици Аустрији**, сличан је систему заштите животне средине у Републици Немачкој, што је производ припадања истом „кругу евроконтиненталног права“, базираног на истоврсним правним принципима. Њиме је гарантовано право грађана на здраву животну средину али и обавеза свих појединаца да штите и унапређују животну средину. Обавеза државе је да омогући услове за остваривање њене заштите што је стављено у делокруг Агенције за заштиту животне средине.

³ *Истио*, страна 245.

⁴ *Истио*, страна 250.

Као члан Европске Уније од 1995. године, Аустрија је усвојила правне нормативе који важе у оквиру ове политичко-економске организације, као и важеће принципе глобалне политике заштите животне средине.

Административни супстрат система заштите и унапређења животне средине спроведен је на четири међузависна нивоа условљена политичко-административном поделом Аустрије као савезне државе девет покрајина (Bundeslander),⁵ и то:

– Нивоу Европске Уније на ком се Аустрија обавезује на поштовање принципа и правила о заштити и унапређењу животне средине, који важе у оквирима Европске Уније као и норми глобалног карактера. Дакле, ради се тзв. „наднационалном нивоу“ надређеног националном (државном);

– На националном (државном) највишем унутрашњем политичко-административном нивоу, на ком се креира политика заштите и унапређења животне средине, се „уграђују“ норме Европске Уније. На овом нивоу, уређује се еколошка заштита држава чланица, односно провинција, где се уважавају њихове особености.

– Ниво ниже административно-територијалне издељености и локалне самоуправе (дистрикти и општине), на ком се спроводе опште норме виших управних органа, али који истовремено има самосталност да нормативно уређује специфичне услове заштите и унапређења животне средине одређеног подручја (простора).

– Корпоративни ниво, је ниво привредних субјеката, на ком се уређују њихова права и обавезе у области индустријске производње, црпљења природних ресурса и друго.

Систем заштите и унапређења животне средине Аустрије, као и системи других развијених европских држава у области заштите животне средине, упркос сложености бројних управних нивоа, чији је делокруг уређен богатом правном грађом, одликује се хармонизованошћу која производи ефикаснију примену норми заштите животне средине.

Безбедносни, концепцијско-доктринарни аспект заштите животне средине Немачке и Аустрије, условљен је прихватањем система европске колективне безбедности и одбране, чији су носиоци НАТО, Европска Унија, Организација за европску безбедност и сарадњу и Западно-европска унија. ОЕБС, као аутохтона безбедносна организација Европе, поред безбедносних аката којима су регулисана пита-

⁵ Савезну државу чини федерални савез девет покрајина-провинција, које су издељене на дистрикте и градове, административни ниво који се може уподобити административним окрузима у нас. Дистрикте чине општине, као основне јединице локалне самоуправе.

Основ политичког уређења и административне поделе Републике Аустрије представља Устав из 1920. године, ревидиран 1929. године.

ња безбедности и одбране у Европи – „прва корпа“, сарадња у хуманитарним областима – „трећа корпа“, донела је сет концепцијских аката – „друга корпа“, којима је уређена сарадња у области економије, науке, технологије и заштите животне средине.

Париском повељом (Самит КЕБС-а, Париз, новембар 1990) која је наслоњена на десет начела *Завршној акцији Конференције о безбедности и сарадњи*, (Хелсинки, 1975), истакнуто је да су чланице Организације за европску безбедност и сарадњу (којој од оснивања припадају Република Аустрија, Демократска Република Немачка и Савезна Република Немачка), **дужне да чувају околину и да је то дужност свих нација чланица** Организације. Овим документом, истакнут је значај увођења техника и технолошких процеса, који производе мало отпадака и да политика заштите животне средине мора да буде спровођена законитим мерама и кроз изградњу одговарајућих административних инструмената. У циљу праћења утврђених обавеза чланица Организације, предвиђене су мере за систематско оцењивање поштовања преузетих обавеза и стварање информационог система за размену обавештења о стању животне средине и потенцијалним опасностима.

Касније, ОЕБС је *Повељом за европску безбедност* (Инстамбул, новембар 1999), међу заједничке изазове Организације, **истакао нарушавање животне средине које може да изазове озбиљне последице за безбедност Европе**. Овим актом, ОЕБС се обавезао да буде **катализатор сарадње између кључних међународних организација и институција у области заштите животне средине**, у складу са *Платформом за кооперативну безбедност*, оперативним документом који је саставни део Повеље.

Дакле, концепцијски документи Организације за европску безбедност и сарадњу којима је делом уређен систем колективне безбедности Европе (поред НАТО-а, Европске Уније), у значајној мери валоризује еколошке безбедносне изазове.

2. Еколошка сигурност у земљама у транзицији – Хрватска, Македонија и Босна и Херцеговина

Еколошке безбедност, као значајан сегмент националне интергралне безбедности, у Републици Хрватској, Босни и Херцеговини и Републици Македонији, као и у Републици Србији, условљена је са неколико фактора. Најпре, настојања да се прикључе европским интеграцијама, произвела су обавезе у погледу **прекомпоновања политичко-економског и правног поретка и усаглашавања са наднационалним корпусом права које важи у Европској Унији**. Даље, њихово спровођење **ствара значајне материјално-финансијске трошкове који додатно оптерећују несређене и неразвијене економи-**

је ових држава.⁶ Питања еколошке сигурности, заштите и унапређења животне средине, развој институција, поимање еколошке сигурности, као значајног елемента националне безбедности, налазе се отприлике на истим позицијама као и у Србији.

Садашњи правни оквири у којима се развија заштита животне средине земаља о којима је реч су са доста сличности и истоврсном особенешћу, коју чини разложеност ове области на неколико позиција: концепцијској, доктринарној, одбрамбеној итд. То проистиче из заједничког политичко – правног миљеа СФРЈ из које су настале, са значајним изузетком БиХ, због специфичног међународно-правног статуса.

Република Хрватска, оквир правног уређења заштите животне средине базира на *Уставу Републике Хрватске*, где је прописано да свако има право на здрав живот, да је држава обавезна да обезбеди услове за здраву животну средину, и да је свако дужан посебну пажњу да посвети здрављу људи, заштити природе и људског окружења.⁷ Уставно одређење које се односи на заштиту и чување појединачних елемената и вредности животне средине, свакако је особеност у односу на „зелене“ уставне одредбе Устава Републике Србије. Као посебне вредности одређене су: море, морска обала, острва, вода, ваздух, рудна богатства и друга природна богатства, земљиште, шуме, биљни и животињски свет, делови природе, непокретности и ствари од посебног културног, државног, историјског и еколошког значаја и интереса и као такве уживају посебну заштиту државе која одређује начин на који се ова добра могу употребљавати и искоришћавати.⁸

За Хрватску се не може рећи да има тзв. „надређени административни ниво“, који потиче из комунитарног права Европске Уније, али је „зелена нормативна област“ значајно испуњена нормама ове политичко-економске организације и норми Уједињених Нација. Чини га низ међународних уговора које је прихватила и усвојила у последњих десетак година:

⁶ Процена трошкова за постизање еколошких стандарда у земљама Централне и Источне Европе је 130 милијарди долара. На пример, Финска је била главни добављач еколошке опреме бившим совјетским републикама и држава чији су стручњаци пружали консалтинг услуге у овој области. Ове државе су издвојиле 82 милиона долара за плаћање добављача и услуга финској држави и привреди. Више о томе: Михаиловић, З., Николић, М.: *Одрживи развој*, Економски анали, број 140/1996.

⁷ „Свако има право на здрав живот. Држава осигурава услове за здраву околиш. Свако је дужан, у склопу својих могућности и дијелатности, посебну пажњу посвећивати заштити здравља људи, природе и људског околиша“, члан 69. *Устава Републике Хрватске*, „Народне новине“, број 56/90, 135/97, 8/98, 113/2000, 124/2000, 28/2001, <http://www.vlada.hr>, преузето дана 8. 9. 2007.

⁸ „Море, морска обала и отоци, воде, зрачни простор, рудно благо и друга природна богатства, али и земљиште, шуме, биљни и животињски свијет, други дјелови природе, непокретности и ствари од особитог културног, повијесног, господарског и еколошког значења, за које је одређено да су од интереса за Републику Хрватску, имају њезину особиту заштиту“, члан 52. Устава Републике Хрватске.

Конвенција о процени утицаја на животну средину преко државне границе (ЕСПО-1991), усвојена 1997. године; *Протокол о стиратешкој процени околиша*, прихваћен 2003. године; *Конвенција о прекограничним учиниоцима индустријских акцидентна* (Хелсинки, 1992), прихваћен 2000. године; *Оквирна конвенције УН о процени климе* (Рио де Женеиро, 1992), усвојена 1996. године; *Кјото протокол уз Оквирну Конвенцију УН о процени климе* (Кјото, 1999) усвојен 1999. године; *Стокхолмска Конвенција о постојаним органским нечистишћивачима* (загађивачима, прим. аутора), Стокхолм, 2001. усвојен у Хрватској 2001. године. Да би процес консолидације унутрашњег и комунитарног права даље унапредила, Хрватска је 2006. године израдила „*Стратегију приближавања законодавству Европске Уније из подручја заштите околиша*“, што подразумева, пре свега, нормативно приближавање за секторе хоризонталног националног законодавства, управљање отпадом, квалитетом ваздуха, индустријског загађивања и управљања ризицима. Израђени су *Стратегија и План преноса законодавства Европске Уније у нормативне оквире Хрватске*.

Хоризонтално законодавство Хрватске на пољу заштите животне средине испуњено је пре свега *Законом о заштити околиша* и низом подзаконских аката донетих ради његовог спровођења. Оно се базира на концепту одрживог развоја као владајућег приступа у еколошкој области, где је истакнуто наглашено трајно очување биолошке разноврсности, очување еколошке стабилности, квалитета живе и неживе природе, контролисано и рационално коришћење природе и њених добара, очување и обнављање културних и естетских вредности, унапређење стања животне средине итд.⁹ Елементи Закона су:

– Стратегија заштите околиша којом се уређује дугорочно управљање животном средином у складу са државним, друштвеним и културним развојем, уважавањем економских, техничких, научних, образовних, организацијских и других начела;

– Програми заштите животне средине којима се уређује административни оквир заштите између Републике, жупаније (округа), општина и привредних субјекта и којима се уважавају регионалне и локалне особености средине у складу са Стратегијом заштите околиша. Овде се види постојање четири еколошка административна нивоа: републичког (националног), жупанијског (окружног), општинског (локалног) и корпоративног (односи се на привредне субјекте);¹⁰

– Извештај о стању околиша као документ неопходан за реализацију Стратегије и Програма који чине подаци о утицају појединих ак-

⁹ Члан 2. *Закона о заштити околиша*, „Народне новине“, број 82/94, 128/99, <http://www.nn>, преузето дана 8. 9. 2007.

¹⁰ *Исто*, члан 19–22.

тивности у животној средини, оцене предузетих мера, анализе остваривања стратегије и Програма, оцене надзора над спровођењем Закона¹¹ итд.

Безбедносни аспект животне средине у Републици Хрватској огледа се у уважавању савремених безбедносних изазова, ризика и претњи невојног карактера и њиховом инкорпорирању у *Стратегију националне сигурности Републике Хрватске* (2002) и *Стратегију одбране Републике Хрватске* (2002).

Први документ, као вредност и интерес Републике Хрватске истиче „очување и заштиту околиша, здравље и добробит свих њених грађана и представља важне интересе Републике Хрватске“.¹²

Даље, међу изазовима, ризицима и претњама невојног карактера, у *Стратегију* су уврштене „могуће последице природних и техничко-технолошких несрећа у земљама у регији које представљају стални сигурносни ризик за Републику Хрватску, њезино становништво и материјална добра“.¹³ Осим тога, „посебно значајну опасност представљају потенцијалне технолошке катастрофе, чији ефекти могу захватити не само територију Републике Хрватске, већ и суседне државе. Због постојања застарелих и еколошки „прљавих“ индустрија у земљама регије, те тешких еколошких последица могућих еколошких катастрофа, овај сигурносни ризик бит ће присутан дуже раздобље“.¹⁴

Дефинишући унутрашњу политику *Стратегија националне сигурности Републике Хрватске* као значајно подручје за остваривање оптималне националне безбедности, истиче неопходност пуне еколошке заштите становништва и територије Хрватске. У том циљу би требало преузети активности на заштити и очувању ресурса који могу бити директно угрожени неконтролисаним економским развојем земље.¹⁵

Наслањањем на концепцијско-доктринарне смернице *Стратегије националне сигурности*, створена је *Стратегија одбране Републике Хрватске* коју је усвојио Хрватски сабор 2002. године. Овај документ такође значајно имплицира безбедносни аспект заштите животне средине у Републици Хрватској, истичући да је „војни фактор“ као доминантна претња високог интензитета у раздобљу хладног рата, уступи-

¹¹ Примарни државни субјект еколошке сигурности који је задужен за спровођење Закона о заштити околиша, јесте Министарство заштите околиша, просторног уређења и градитељства које чине: Самостална служба за законодавство, Самостална служба за жалбе и управни надзор, Управа за заштиту околиша и Управа за стратешке и интеграцијске процесе у заштити околиша, <http://www.mzoru.hr>, преузето дана 7. 9. 2007.

¹² *Стратегија националне сигурности Републике Хрватске*, поглавље *Вредности и интереси*, став 21, „Народне новине“ Републике Хрватске, број 32/2002, <http://www.nn>, преузето дана 8. 9. 2007.

¹³ *Истио*, поглавље *Изазови, ризици и претње*, став 35.

¹⁴ *Истио*, став 36.

¹⁵ *Истио*, поглавље *Сигурносна политика Републике Хрватске-пoдручја и инструменти*, став 90.

ла примат другим угрожавањима политичке, економско-социјалне и **еколошке природе**. Међутим, то не значи да се војна димензија угрожености мира и сигурности може искључити. Пролиферација оружја за масовно уништење и његова упораба у терористичке сврхе, као и сви други „асиметрични“ облици потенцијалних угрожавања (војне и невојне природе) главне су сигурносне претње међународној заједници. Питања угрожавања околиша и с тим повезане климатске промјене, нарушавање глобалне природне равнотеже, исцрпљивање природних извора и сл. већ се препознају као латентне опасности које дугорочно могу попримити и врло конкретне сигурносне импликације.¹⁶

Сирашеијом одбране, дефинисана су и сценарија стања међународног окружења релевантна за стратегијско планирање између којих је предвиђено „стање у земљи настало у случају природних, техничко-технолошких и других несрећа већих размјера“.¹⁷

Дакле, можемо закључити да садашњи безбедносни концепцијско-доктринарни оквир Републике Хрватске, значајно захвата еколошку област: уважава безбедносне изазове, ризике и претње невојног карактера апострофирајући вредности животне средине и природне ресурсе као безбедносне потенцијале.

Особености садашњег правног поретка **Босне и Херцеговине** проистичу из њеног међународно-правног статуса наметнутог спровођењем мировних мисија Уједињених Нација и имплементацијом *Дејтонској мировној сјоразума* из 1995. године. Систем еколошке заштите организује сваки од ентитета: Република Српска преко Министарства за просторно уређење, грађевинарство и екологију;¹⁸ Федерација Босне и Херцеговине преко Федералног министарства просторног уређења и околиша¹⁹ и Дистрикт Брчко кроз једноставан административни ниво (инспекцијски надзор „еколошког инспектора“ и „специјалисте за околиш“). Поврх ових административних нивоа, налази се „Међуентитетско тијело за околиш-Координациони одбор за околиш“ који повезује ентитете у пословима заштите и унапређења животне средине на федералном нивоу то јест на нивоу „Савјета министара Босне и Херцеговине“ као федералне владе. Оваквом организацијом, потврђене су одред-

¹⁶ *Сирашеијом одбране Републике Хрватске*, поглавље: *Сигурносне претње*, „Народне новине“ Републике Хрватске, број 33/2002, Интернет, 8. 9. 2007. <http://www.nn>.

¹⁷ *Исто*, страна 15, поглавље: *Сирашеијске опције одговора на угрожавања војне природе*. Остале опције су: релативна стратегијска стабилност, угроженост Републике Хрватске као резултат нарастања регионалне нестабилности, угроженост сигурности као рефлексија поремећаја глобалне стратегијске нестабилности и стање непосредне угрожености (унутрашњи сукоби).

¹⁸ Чине га: Савјетодавно тијело за заштиту животне средине, Одсек за чврсти и опасни отпад, Одсек за воду и природна станишта, Одсек за заштиту ваздуха и заштиту од радијације и Одсек за инспекцијски надзор.

¹⁹ Чине га: Савјетодавно тијело за околиш, Сектор за заштиту околиша са Одсеком опште екологије и процене за околиш, Одсеком за очување биодиверзитета и природних екосистема и Одсеком за заштиту зрака, воде, тла и управљање отпадом.

бе *Устава Босне и Херцеговине*, који представља део Дејтонског споразума (*Анекс 4. Дејтонског споразума*), јер „ентитети ће обезбједити сигурну и заштићену средину за све особе у својим јурисдикцијама, одржавањем агенције за провођење грађанског права које ће функционисати у складу са међународно признатим стандардима уз поштовање људских права и темељних слобода...“.²⁰

Нормативни ниво еколошке заштите Босне и Херцеговине, иако уређен по ентитетима, представља солидну и уједначену основу за њену заштиту. Чине га законски и подзаконски прописи донети током 2002. и 2003. године у којима су усвојени важећи принципи еколошке политике: *Закон о заштити живојне средине (околиша)*, *Закон о заштити ваздуха (зрака)*, *Закон о заштити вода*, *Закон о ујављању оштрадом*, *Закон о заштити природе*, *Закон о Фонду за заштиту живојне средине (околиша)*.²¹

Може се рећи да је делатност административног сектора у еколошкој сфери у Босни и Херцеговини усмерена ка припреми планова заштите и унапређења животне средине, унапређења постојећег стања животне средине, стварању услова за рационално коришћење природних извора и енергије у складу са стратегијом одрживог развоја.

Међународно-правни супстрат еколошке заштите Босне и Херцеговине чине међународни прописи (међународни уговори, конвенције и протоколи) које је прихватила СФРЈ и и прописи којима је приступила Босна и Херцеговина након 1995. године.²²

Што се тиче **безбедносног аспекта животне средине у Босни и Херцеговини**, он није нигде значајније истакнут као област од безбедносног значаја, као што је то рецимо, учињено у систему националне безбедности Републике Хрватске. Министарство безбедности Босне и Херцеговине у свом делокругу нема апопстрофиране еколошке (невојне) безбедносне изазове, ризике и претње, већ *Закон о одбрани Босне и Херцеговине* (2003), истиче само „пружање војне помоћи органима цивилне заштите у реаговању на природне катастрофе и несреће“.²³

²⁰ Члан 3. став 2. тачка ц. Анекса 4. Дејтонског споразума (Устав Босне и Херцеговине).

²¹ Службени гласник Републике Српске, број 53/2002, односно, Службене новине Федерације БиХ, број 33/03, <http://www.vladars.net> и <http://www.fmpuio.gov.ba/>, преузето дана 9. 9. 2007.

²² Рецимо, Бечка конвенција о заштити озонског омотача (Беч, 1985), СФРЈ приступила 1988. године, Монреалски протокол о супстанцама које оштећују озонски омотач (Монреал, 1987), СФРЈ му приступила 1988. године и други.

Босна и Херцеговина је усвојила следеће значајне међународне прописе из области заштите животне средине: Оквирну Конвенцију Уједињених Нација о климатским променама (Рио де Женеиро, 1992), Конвенцију УН о биолошкој разноврсности (Рио де Женеиро, 1992), којој је Босна и Херцеговина приступила 2002. године, Базелску Конвенцију о надзору прекограничног промета опасног отпада и његовом одлагању (Базел, 1989), БиХ јој приступила 2000. године и други.

²³ Члан 4. став 1. тачка д. Закона о одбрани Босне и Херцеговине, Службени гласник Босне и Херцеговине, број 43/03.

Можемо закључити да је сектор еколошке заштите Босне и Херцеговине разубјен по федеративним елементима са slabим међуфедералним везама, са интенцијом прихватања важећих начела у области заштите и унапређења животне средине. Даље, безбедносни супстрат животне средине, као елемент националне безбедности, није истакнут у позитивно-правним нормама којима је уређена област безбедности Босне и Херцеговине.

Бивша југословенска Република Македонија (даље, Република Македонија), право на здраву животну средину и еколошку заштиту промовисала је чланом 43. *Устава Републике Македоније* у истим елементима као и Устав Републике Србије, где: сваки човек има право на здраву животну средину, свако је дужан да унапређује и штити животну средину, а обавеза Републике Македоније је да обезбеди услове за остварење права грађана на здраву животну средину.

Систем заштите и унапређења животне средине у функционално-органском смислу, спроведен је кроз Министарство за животну средину и просторно планирање Владе Републике Македоније које врши послове који се односе на заштиту вода, ваздуха, флоре, фауне, озонског омотача од загађивања, заштиту од буке, радијације, заштиту биодиверзитета, националних паркова, рекултивацију загађених делова животне средине, предлагање мера за третман чврстог отпада итд.²⁴ Министарство је израдило *Стратегију за мониторинг животне средине*, *Стратегију за управљање подацима о живојној средини*, *Стратегију за подизање јавне свесности о живојној средини*.

Нормативни ниво, односно правни основ уређења система заштите животне средине Републике Македоније, утврђен је већим бројем нормативних аката и то: *Законом о живојној средини* (донет у септембру 2005. године), *Законом о заштити природе*, *Законом о квалитету ваздуха*, *Законом о водама*, *Законом о управљању отпадом* и другим.

„Зелено“ законодавство Републике Македоније прилично је дисперговано, тако да је заштита и унапређење животне средине захваћена и законским и подзаконским актима, којима је приоритетно уређена нека друга област: одлагање отпада, производња отрова, ловство, коришћење и заштита вода, режим коришћења и заштита шума итд.

Међународно-правни оквир заштите и унапређења животне средине у Републици Македонији, постављен је кроз ратификовање више међународних конвенција и декларација и то: *Конвенције о биолошкој разноврсности* (ратификована 1999. године, Службени весник РМ, број 44/99), *Оквирне Конвенције УН о климатским променама* (ратификована 1997, Службени весник РМ, број 6/97), *Базелске Конвенције*

²⁴ Више о томе: интернет-сајт Владе Републике Македоније <http://www.vlada.mk> и Министарства за животна средина и просторно планирање <http://www.moep.gov.mk>.

о контроли прекограничној заједнице ојасним ошћадом и његовом одлајању, (ратификована 1997. Службени весник 49/97), и другим.

Безбедносни аспект животне средине уважен је стратешким документима Републике Македоније. У *Националној концепцији безбедности и одбране Републике Македоније*,²⁵ здрава животна средина је апострофирана као важан интерес Републике Македоније, (поред основних слобода и права човека и грађанина, интегритета и правичне заступљености грађана у органима државне власти и институцијама свих нивоа, заштите својине и слободног тржишта итд.).²⁶ Образажујући безбедносно окружење, *Национална концепција безбедности и одбране* уважава чињеницу да је Македонија мала европска земља са ограниченим природним ресурсима, те да тежи унапређењу и заштити животне средине.²⁷ У безбедносне ризике, поред међународног тероризма, интернационалног организованог криминала, национализма итд, убројени су деградација и уништавање животне средине, елементарне и друге непогоде, техничко-технолошке катастрофе, заразне болести и неконтролисано коришћење и црпљење извора стратегијских енергената.

Особеност националног концепта безбедности и одбране Републике Македоније, јесу предвиђени инструменти за њено остваривање. Према *Концепцији*, основни инструменти су: спољна политика, економска политика, политика одбране, политика унутрашње безбедности и политика заштите животне средине. Неопходност постојања политике заштите животне средине образложена је процесом транзиције који је умањио значај животне средине; функционисањем великог броја привредних субјеката са „прљавом“ технологијом, људском небригом, инертношћу органа локалне самоуправе, привредних и других субјеката а посебно је истакнут неповољан законодавни оквир у који је смештен систем заштите и унапређења животне средине (у време доношења Националне концепције безбедности и одбране нису били донети поменути нови закони у области животне средине). С тога, даље активности треба да буду усмерене ка развоју привреде са мањим негативним утицајем у животној средини, хармонизацији законодавства Македоније са законодавством ЕУ, доследном спровођењу мера заштите у животној средини.²⁸

²⁵ Службени весник Републике Македоније, број /2002, [http:// www.sv.](http://www.sv.), преузето дана 10. 9. 2007. Документ чине следећи делови: Интереси Републике Македоније, Безбедносно окружење Републике Македоније, Политика националне безбедности и Одбрана Републике Македоније.

²⁶ *Истио*, поглавље: Интереси Републике Македоније – трајни, витални, важни интереси, страна 2.

²⁷ *Истио*, поглавље: Безбедносно окружење Републике Македоније – Међународно окружење Републике Македоније, став 19, страна 5.

²⁸ *Истио*, поглавље: Области и инструменти за остваривање политике националне безбедности – Политика заштите животне средине, страна 12.

Може се закључити да је садашњи оквир уређења животне средине Македоније изграђен на савременим принципима, усвојени су прописи који значајно доприносе изградњи „зеленог“ законодавства у Републици Македонији и хармонизацији са законодавством Европске Уније. Осим тога, заштита животне средине је уврштена у највише концепцијско-безбедносне акте Републике Македоније, као значајан фактор њене безбедности.

Закључак

Измењени међународни односи крајем 90-тих година 20. века, донели су собом промене у поимању концепта безбедности и измене у његовом практичном обликовању. Дошло је до генералног померања концепта безбедности са војних на невојне изазове, ризике и претње у којима су се нашли до тада неслућени бројни безбедносни фактори. Безбедност је постала садржина свих области живота, о њој се расправља на различитим нивоима, научном, војном, економском, техничко-технолошком, еколошком итд.

На нивоу доношења и спровођења конкретних концепцијских решења у области заштите животне средине, уочљива је разлика између развијених европских земаља и европских земаља у транзицији насталих на темељима бивше СФРЈ.

Концепти заштите животне средине Републике Немачке и Републике Аустрије, базирани су на „зеленој“ нормативној грађи у два сегмента: наднационалном, као производ прихватања комунитарног права Европске Уније и **аутохтоном (унутрашњем)**, у којем се одсликавају специфичности ових земаља у области заштите животне средине. С друге стране, њихове безбедносне институције уклопљене у безбедносни систем Европе, већ су валоризовале **безбедносни значај животне средине**. Прихватањем концепта колективне безбедности Европе, чији су главни носиоци Организација за европску безбедност и сарадњу, НАТО, Европска Унија, усвојиле су и **безбедносне смернице** ових институција у погледу заштите и унапређења животне средине.

Нове европске државе настале из крила бивше СФРЈ, које за сада нису део европског управног простора, настоје прилагодити своје „зелено“ законодавство комунитарном праву, што је један од услова за придружење ЕУ. Чист **безбедносни супстрат заштите и унапређења животне средине** у овим земљама, истакнут је у основним концепцијско-доктринарним документима. Овакав став инспирисан је развојношћу, померљивошћу и ширењем безбедносних процеса на националном, регионалном и глобалном нивоу. То је проузроковало да они захвате простор националних држава и значајно утичу на конципирање и преобликовање дотадашњег важећег концепта безбедности.

Изазови, ризици и претње међу које се данас са основаношћу убрајају и проблеми еколошке садржине, допринели су да на нивоу националних концепата безбедности тих земаља, буду промишљани као такви и да им се тражи место у систему националне безбедности. Данас, они незаобилазно улазе у делокруг неопходних и суштинских измена постојећег концепта и система националне безбедности усмерених ка проблемима такозване **људске безбедности**. То је неопходност пред којом се налази и Република Србија, с обзиром да јој предстоји усвајање основних концепцијско-доктринарних докумената.

Уважавање животне средине као безбедносног фактора у основним безбедносним документима, на регионалном и локалном нивоу, значајно зависи од кретања крупног капитала, чији је основни циљ увећање и стварање профита, као покретача даљег развоја. Овај императив је постављен наспрам могућих негативних последица у животној средини и неконтролисаног црпљења ресурса неразвијених земаља. Тим пре, валоризовање безбедносног значаја животне средине националних држава, чије су економије обузете проблемима транзиције, техничко-технолошке инфериорности, условима које пред њих стављају локалне и регионалне политичко-економске асоцијације, утемељује безбедносни концепт и значајно доприноси укупној безбедносној резултанти.

Даље, овим путем се **повећава способност институција безбедносног система** за ангажовање у пословима заштите и унапређења животне средине, природних непогода, техничко-технолошких несрећа већих размера и другим кризним ситуацијама. То је **израз њихове проширене друштвене улоге** и рационалније постављеног система националне интегралне безбедности и имплицира потребу да безбедносни ресурси буду оспособљени за вршење „нетрадиционалних“ безбедносних задатака какви су они у области заштите и унапређења животне средине, заштите и спасавања у елементарним непогодама, техничко-технолошким несрећама итд.

Будући, преобликовани концепт националне безбедности Републике Србије требало би да је резултат анализе свих елемената безбедности, којим ће се обезбедити **адекватан и интегралан одговор на већину безбедносних изазова и облика угрожавања, па и у еколошкој области**.

Литература:

1. *Анекс 4. Дејтонској сјоразума*, (Устав Босне и Херцеговине).
2. Gereke, Z., Митровић, Ж.: *Организациона постојавка еколошкој сисџема у Европи, са посебним примером СР Немачке*, Зборник радова Факултета одбране и заштите, Београд, 1993.
3. *Национална концепција безбедности и одбране Републике Македоније*, <http://www.vlada.mk>
4. *Сјрашџеиџа одбране Републике Хрвајтске*, <http://www.vlada.hr>

5. *Устав Републике Хрватске*, „Народне новине“, број 56/90, 135/97, 8/98, 113/2000, 124/2000, 28/2001. <http://www.vlada.hr>
6. *Устав Републике Македоније*, <http://www.vlada.mk>
7. *Закон о заштити животне средине*, Службени гласник Републике Србије, број 135/2004.
8. *Закон о заштити околиша*, „Народне новине“, број 82/94, 128/99, <http://www.mzopu.hr>
9. *Закон о заштити животне средине (околиша)*, Службени гласник Републике Српске, број 53/2002, <http://www.vladars.net>
10. *Закон о одбрани Босне и Херцеговине*, Службени гласник Босне и Херцеговине, број 43/03.

Abstract: *This paper represents a brief review of standards and regulations, that regulate the area of environmental protection and improvement in several developed european countries and countries in transition (former republics of SFRY), as well as the review of concepts and doctrines related to safety issues in the ecological sphere. Ecological protection, as a significant segment when speaking about safety, is differently regulated in member states of the European Union from other countries that strive to join this political-economic association. The aim of this paper is to show the contents of this segment of state administration from functional and organisational points of view in two different milieus. The safety sector in the countries in transition has valorized significantly the environmental protection and improvement in some basic conceptual and doctrinaire acts. In the case of developed European countries, this sector has been put under a normative „umbrella“ of the European collective safety system, first of all under the umbrella of the Organisation for European Safety and Cooperation, and the same is regulated by a set of rules which regulate the areas of economy, science, technology and environmental protection. Furthermore, the aim of this paper is to point out the importance of passing new basic doctrinaire and conceptual acts in the Republic of Serbia in the near future. These new acts should take into consideration nonmilitary challenges, risks and threats and valorize the importance of environmental safety issues, as it was done in safety conceptual acts of our close and distant neighbours.*

Key words: *ecological safety, acquis communautaire, environment, environmental protection, national safety, national safety concept, defence strategy crime, system of collective safety.*

Доц. др ДОПСАЈ, М., проф. др БЛАГОЈЕВИЋ, М.,
др ВУЧКОВИЋ, Г.
Криминалистичко-полицијска академија

Нормативно-селекциони критеријум за процену базично моторичког статуса кандидата за пријем на студије Криминалистичко-полицијске академије у Београду

УДК: 796.012:351.74:378

Апстракт: Систем селекције за упис на Криминалистичко-полицијску академију (КПА) у Београду је пројектован као четвородимензионални модел. На последњем нивоу, кандидати за упис пролазе кроз процену нивоа развијености базично-моторичких способности (БМС). Процена се врши методом испирања, од којих две варијабле служе за дефинисање морфолошког испирања, а седам варијабли за дефинисање моторичког испирања. Циљ овог испирања је дефинисање дијагностичке основе нормативно-селекционог критеријума за процену БМС кандидата и кандидаткиња за упис на КПА, по методу процене генералног нивоа развијености БМС-а. Испирање је извршено на основу анализе података за проверу БМС кандидата са пријемног испита за упис седам генерација. У укупном узорку је било 3563 испитаника и то – 2961 мушкараца и 602 девојке. Резултати овог испирања указују на потребу коришћења актуелне бодовне критеријума селекције кандидата за упис на прву годину студија КПА у Београду и то на следећи начин: 1) у случају да се предмет специјално физичко образовање, на генералном нивоу плана и програм студија КПА пројектује у изражању од осам семестра, бодовни селекциони критеријум за упис на прву годину потребно је позиционирати на нивоу општег методолошког стандарда, односно на нивоу 33,33 % перцентилне дистрибуције. У том случају предлаже се да селекциони критеријум са аспекта БМС би требало да буде: 8,77 бодова за кандидате, и 8,48 бодова за кандидаткиње; 2) у случају да се едукативни концепти предмета СФО задржи на постојећем двогодишњем плану и програму КПА, пожељно је да се нормативи ускладе са европским и шведским пројекцијама за дво семестрални фонд наставе. У том случају предлажемо да селекциони критеријуми буду дефинисани на нивоу специфичних потреба полиције, тј. на 40,0 % перцентилу дистри-

буџије. У њом случају критеријум прихватања кандидата са аспекта БМС, требало би да буду: 9,36 бодова за кандидате, и 9,08 бодова за кандидаткиње.

Кључне речи: селекциони критеријум, БМС, СФО, Криминалистичко – полицијска академија, математичко моделовања.

1. Увод

Са феноменолошког аспекта, када се говори о селекцији, као природној појави, мора да се нагласи да она припада процесима класификације неког ентитета. Таква врста класификације је, у основи, повезана се механизмима опстанка одређене биолошке врсте, односно са механизмима ефикасности природног одабирања и процеса формирања специјализованих врста или јединки (Prenant, 1946). У односу на људску заједницу, са напретком њеног социјално-друштвеног развоја, сложенија друштвена структура условљавала је и све већи развој специјализованих поступка, са циљем ефикаснијег и продуктивнијег функционисања дате заједнице, или неког њеног дела (Viner, 1973).

У односу на различите историјске периоде, ниво социјално-друштвеног развоја условљавао је потребу за креирањем одговарајуће поузданих метода мерења, односно метода компарације и скалирање квалитета неке особине или карактеристике код различито специјализованих група или појединаца. Таква врста поступака и процена је називана метод селекције. Дати метод, односно методе, су засноване на најстрожијим научним критеријумима, а развијене су у свим друштвеним аспектима и областима живота, као што су нпр: психологија, социологија, спорт, економија, у областима друштвених и природних наука, у медицинским наукама, у полицији,, итд. (Viner, 1973; Заџиорски, 1982; Милошевић, 1985; Metchik, 1999; Fajgelj, 2003; Lough and Ryan, 2006; Dopsaj et al., 2007).

Полиција, као специфичан орган државне управе, који је, пре свега, задужен за област безбедности грађана и друштва у целини, по самој природи посла захтева и веома сложену процедуру едукације (Кешетовић, 2005). Веома сложена, напорна и специјализована едукација условљава и квалитетну процедуру одабира кандидата за тај посао, односно захтева изузетно валидне и ефикасне селекционе поступке. Таква врста поступака, може да буде сврсисходна само ако је научно заснована, метролошки по веома строгим критеријумима дефинисана и валидно израчуната (Anderson et al., 2001).

Управо из тих разлога, у свим полицијама света дефинисање селекционих критеријума за упис на полицијске образовна институције, као и за пријем у службу, представља веома озбиљан научни и стручни проблем. Таква врста истраживања се врше са различитих аспеката и ефеката селекције и то: у односу на генералну ефикасност едукационог система (Kay Decker and Huckabee, 2002; Roberg and Bonn, 2004;

Naart, 2005), у односу на специјализовану ефикасност едукационог система (Милошевић и сар., 1994; Lord, 1998; Амановић и сар., 1999), у односу на упоредне анализе различитих модела едукационих система (Кешетовић, 2005; Whetstone et al., 2006), у односу на психолошку структуру, подобност и практично–оперативне карактеристике изабраних кандидата (Metchik, 1999; Lough and Ryan, 2006), у односу на ниво физичких способности (Милошевић, 1985; Anderson et al., 2001; Lonsway, 2003; Dopsaj et al., 2007), у односу на здравствено радни аспект (Bateman and Finlay, 2002; He et al., 2002), у односу на менаџмент људским ресурсима у полицији (Sliter et al., 2005) итд.

У односу на систем селекције кандидата и кандидаткиња за пријем на Криминалистичко–полицијску академију у Београду (раније Полицијску академију) актуелни примењени модел провере способности са аспекта моторичког простора тј. физичких способности (БМС) развијен је још средином осамдесетих година прошлог века (Милошевић, 1985; Милошевић и сар., 1988). Генерално посматрано, дати модел је настао на основу утврђене моделске структуре моторичких способности, дефинисане на узорку здравих особа које редовно физички вежбају тј. спортске популације (Metikoš i sar., 1979; Зациорски, 1982), али примењене на популацији професионално специјализованој за реализацију полицијских послова (Милошевић, 1985). На тај начин је општи популациони модел редефинисан у односу на моторичке особености и физичке карактеристике које су доминантне за ефикасну реализацију послова полиције.

Полицијска академија у Београду (ПА) је прву генерацију студената примила школске 1993/94. године. Од треће генерације, односно школске 1995/96. у употреби је протокол тестирања са постојећом батеријом тестова за проверу БМС, која се користи и данас. Батерија и нормативи примењених тестова дефинисани су у ранијем периоду у истраживањима реализованим над популацијом полицајаца и студената Више школе унутрашњих послова, и користе се апсолутно успешно и у полицијској пракси МУП-а Републике Србије (МУП) (Милошевић, 1985; Милошевић и сар., 1988).

Пријемни испит на ПА је осмишљен као систем са циљем да се из узорка кандидата, примењеним начином селекције, изабере најбољи појединци који представљају репрезент пријављене популације. Такође, изабрани појединци би требало да буду селектовани у односу на потребе полицијске професије, а у односу на послове и све професионалне обавезе које треба да обавља руководећи кадар, односно официр полиције. Систем селекције је, зато, пројектован као четвородимензионални позитивно селекциони модел и то:

1. први ниво селекције врши се са аспекта успеха постигнутог у току претходног школовања – успеха у односу на средњу школу, и елиминационог је карактера. Циљ овог нивоа је да се одбаце сви они кандидати који имају испод просечан успех, односно, да се прихвате

само они кандидати који су по успеху ранжирани у категорију натпросечних ђака, односно појединаца са изграђеним радним способностима (научна је чињеница да матрица понашања из детињства и млађег узрастног периода са аспекта учење и акумулације знања, а пројектована као оцена тј. успех у школовању као мера општих и посебних образовних постигнућа, има јаку позитивну корелацију са ефикасношћу студирања – Крњајић, 2002);

2. други ниво селекције врши се са аспекта општег и специфичног здравственог статуса. Дати ниво селекције је, такође, елиминационог карактера, где се кандидатима након завршених анализа, одмах саопштавају резултати, тако да сви здравствено способни настављају са пријемним процедурама, а остали кандидати се одбијају. У одређеним случајевима могућа је ревизија здравственог прегледа, где се све или одређене процедуре, у случају поновно заказаног прегледа, понављају. Ако поновљена здравствена испитивања укажу на адекватан здравствени статус кандидата, кандидат са неком наредном групом наставља са пријемном процедуром;

3. трећи ниво селекције се врши са аспекта психологије, односно психолошке структуре и склоности личности. Након одговарајућих тестова и испитивања, кандидати се, или одмах елиминишу као особе са неадекватним профилем личности у односу на потребе послова руковођиоца у полицији, или се упућују на финални, четврти ниво селекције;

4. четврти ниво селекције се врши са аспекта базично-моторичког статуса (БМС) и представља процену нивоа моторичких тј. општих физичких способности кандидата. Замишљен је као завршни тј. финални елиминациони тест „филтер“ преосталих кандидата.

Теоријски посматрано, на првом нивоу селекције се из пријављене популације изабирају појединци са изграђеним радним навикама и натпросечним успехом, са аспекта интелектуалних и радних способности у односу на стицање нових, а неопходних општих и стручних знања тј. развијеним способностима учења, затим се на другом нивоу селекције из популације преосталих кандидата елиминишу са здравственог статуса неадекватни појединци, на трећем нивоу се из популације преосталих кандидата елиминишу по психолошким карактеристикама неадекватни појединци, док се на четвртном нивоу, из преостале популације – у учењу успешних, здравствено способних и психолошки адекватних, елиминишу физички недовољно способни појединци. На крају, опет теоретски посматрано, требало би да преостану само они који заиста представљају, по примењеном четвородимензионалном моделу, квалитативни репрезент пријављене популације. Другим речима, изабрана популације би требало да представља репрезентативно селекционисане појединце са најквалитетнијом радном, здравственом, психолошком и физичком основом за потребе процеса едукације будућих официра полиције.

У односу на проверу БМС, системом селекције предвиђено је девет тестова за процену два простора и то:

1. морфолошког простора, где се процењују основне телесне карактеристике – телесна висина и телесна маса;

2. моторичког простора, или БМС статуса, где се процењује – репетативна снага опружача руку, репетативна снага прегибача трупа, брзинска и експлозивна снага опружача ногу, аеробна моћ организма, максимална сила мишића опружача трупа (мушкарци) или максимална сила мишића прегибача прстију доминантне шаке (девојке), и врши процена едукативног моторичког потенцијала кандидата тј. моторичке интелигенције (што појединац има већи тј. адекватан ниво развијености физичких способности и већи потенцијал за учење нових а сложених моторичких структура – сложени облици кретања, имаће и ефикасније едукативне резултате, у односу на дати фонд часова, из дате области тј. предмета Специјално физичко образовања, СФО. То значи и да ће и МУП имати, професионалније едукован и обучен руководећи кадар, у односу на потребе посла са аспекта СФО).

За све тестове постоје нормативи и статус БМС-а се процењује на елиминационом нивоу. Значи, сви кандидати морају да задовоље све нормативе, док неиспуњавање једног или више норматива, представља неадекватан ниво развијености дате физичке способности, што кандидата елиминише као недовољно физички способног.

Међутим, анализа ефикасности система селекције у односу на БМС, остварена као лонгитудинална седмогодишња студија (од V /1997–98/ до XII /2004–05/ генерације студената ПА), утврдила је да је систем селекције формално нарушен. Дато истраживање је показало да се, у анализираном седмогодишњем периоду, на прву годину студија Полицијске академије, у просеку, уписивало 73,35% кандидата (у просеку 91 студент) код кога је дијагностификован дефицит БМС-а, у односу на прописане потребе физичких способности пројектоване конкурсом (Допсај и сар., 2004).

Популациона структура дефицита код уписаних студената је била следећа:

1. у просеку 47,0 студената или 38,67% је имало дијагностификован један дефицит,

2. у просеку 25,7 студената или 21,34% је имало дијагностификовано два дефицита,

3. у просеку 11,1 студената или 9,29% је имало дијагностификовано три дефицита,

4. у просеку 2,7 студената или 2,27% је имало дијагностификовано четири дефицита,

5. у просеку 1,4 студената или 1,17% је имало дијагностификовано пет дефицита,

6. у просеку 0,7 студента или 0,60% је имало дијагностификовано шест дефицита.

Од оснивања Криминалистичко-полицијске академије (КПА), односно од школске 2006/07. године, селекциони метод процене БМС кандидата је промењен, и врши се по методи процене генералног нивоа физичке припремљености (Допсај и сар., 2002). За разлику од претходног модела, где су за сваки појединачни тест постојали нормативи, нови методски начин процене статуса, применом истих тестова тј. мерењем структурно истих моторичких (физичких) способности, интегрално процењује ниво статуса БМС. Дати метод је омогућио мултидимензионални приступ процене БМС, где се процењује актуелни максимални ниво моторичких (физичких) способности кандидата методски изражен помоћу генералног бодовног скорa. Добијени бодовни скор перцентилно позиционира појединца по БМС способностима у функцији дистрибуције целокупно тестиране популације кандидата. Примењеним методом се истовремено избегава бинарно оцењивање појединачних тестова по принципу положио-пао, где се избегава могућност одбацивања кандидата услед неиспуњавања појединачног норматива за неку минималну вредност.

То практично значи да се на тај начин хипотетски минимизира могућност негативних аспеката селекционог система (нпр. ситуација формалног одбацивања кандидата због појединачног дефицита од 1 cm код скока у даљ, или дефицита од 10 m код Куперовог теста, итд.), а са друге стране се поспешује мотивациони аспект код кандидата за достизања максималних резултата на појединачним тестовима, услед постојања могућности бодовне компензације (ако на неком тесту кандидат има дефицит, натпросечан резултат на другом тесту условиће бодовну компензацију).

За разлику од претходног модела, где се закључак о статусу БМС изражавао дескриптивно, и то на нивоу – кандидат задовољава (способан са аспекта БМС) или не задовољава (не способан са аспекта БМС), нови модел дозвољава могућност рангирања кандидата, јер се вредност генералног нивоа БМС-а изражава преко бодовног скорa, тј. у бодовима на другу децималу.

Циљ овог истраживања је дефинисање перцентилних карактеристика бодовног скорa БМС популације кандидата за упис на прву годину КПА. На основу датих карактеристика дефинисаће се класификациони селекциони критеријум за процену БМС статуса кандидата и кандидаткиња за упис на КПА.

2. Методе

2.1. Узорак испитаника

Истраживање је извршено помоћу података из примарних информационих извора (Fajgelj, 2003) и то из база података предмета СФО I о тестираним кандидатима за пријем на прву годину основних студија ПА из Београда. Као сирови подаци су послужили резултати тестирања БМС свих кандидата за упис седам генерација и то: 1997/98, 2000/01, 2001/02, 2002/03, 2003/04, 2004/05 и 2005/06. У укупном узорку је било 3563 испитаника и то: 2961 мушкараца и 602 девојке. Дати подаци су послужили за прављење модела једначине спецификације за процену генералног нивоа БМС по методолошко–статистичкој процедури описаној раније (Допсај и сар., 2002). Та процедура омогућује да се сви резултати тестова, применом израчунате једначине спецификације, изразе нумерички као један број, изражен на другу децималу. Дати број представља скор сумираних вредности свих појединачних тестовних резултата у јединствен мултиваријатни простор који лоцира кандидата по способностима, као појединца, у односу на простор свих тестираних кандидата, као специфичне групе. У односу на актуелне, важеће услове пријемног испита, резултати тестирања БМС, кандидату или кандидаткињи могу обезбедити максимално 20 бодова, док се актуелни гранични минимум одбацавања истих налази на нивоу од 7 бодова.

2.2. Методе статистичке обраде података

Израчунате вредности бодовног скорa на тестирању БМС-а свих испитаника (3563 испитаника) су подвргнуте дескриптивној анализи ради утврђивања основних дескриптивних карактеристика и процене валидности сирових података. Након тога, освојени бодови на тестирању БМС-а су подвргнути анализи утврђивања перцентилне скоровне дистрибуције. У датој анализи апсолутна минимална и апсолутна максимална бодовна вредност које су кандидати у тестираном узорку освојили, представљала је хипотетски минимум, односно хипотетски максимум третиране варијабле. На тај начин су пројектоване граничне вредности распона дистрибуције посматраних података. Перцентилном методом је дефинисан склоп дистрибуираности осталих испитаника из узорка, ради израчунавања њихове позиционираности у функцији Гаусове расподеле. На тај начин је добијена зависност бодовног скорa БМС и перцентилне дистрибуираности сваког кандидата, односно кандидаткињу (Hair et al., 1998; Fajgelj, 2003). Дата зависност је, као био-систем који феноменолошки описује генерални ниво

моторичких (физичких) способности у односу на класификациону расподелу тестираних ентитета, у функцији популационе законитости математички описана применом методе фитовања полиномијалном степеном функцијом k -тог степена општег облика (Ристановић, 1989, стр. 42–43; Допсај et al., 2007):

$$y = a_0 + a_1x + a_2x^2 + \dots + a_nx^n$$

Где је: y – перцентилна позиција кандидата или кандидаткиња; $a_0, a_1, a_2, \dots, a_n$ – коефицијенти полинома; x – генерални бодовни скор постигнут на тестирању БМС.

Избор степена функције је био заснован на критерију нивоа објашњења појаве изражен преко коефицијента детерминације (R^2) (Ристановић, 1989, стр. 33).

Резултати су обрађивани применом следећих софтверских статистичких пакета: Microsoft® Office Excel 2003 (Copyright © 1985–2003. Microsoft Corporation), и STATGRAPHICS Plus 5.1 (Copyright © 1994–2001. Statistical Graphics Corp.).

3. Резултати истраживања

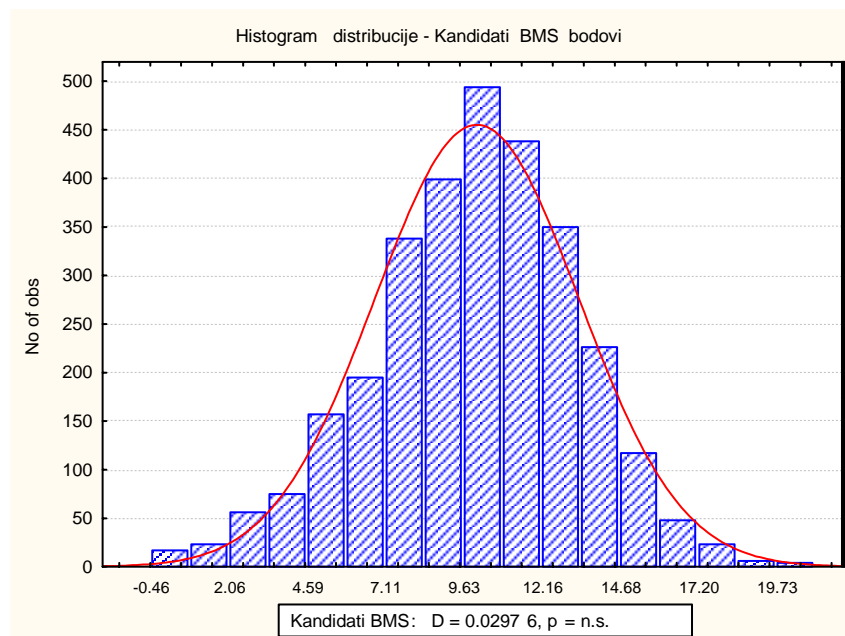
3.1. Основни дескриптивни показатељи

На Табели 1 су приказани основни дескриптивни показатељи посматраних варијабли. Резултати су показали да је просечна бодовна вредност БМС за кандидате $10,03 \pm 3,28$ бода, уз вредност коефицијента варијације од 32,71%, док је бодовна вредност БМС за кандидаткиње $9,99 \pm 3,33$ бода, уз вредност коефицијента варијације од 33,34%. Обе вариационе вредности се налазе на граници за високо хомогене групе, а подаци о спљоштености и закривљености облика дистрибуције (Skew и Kurt) показују да се дистрибуциони распоред не разликују од облика правилне Гаусове расподеле података. Подаци о прецизности мерења, односно грешка мерења изражена преко вредности стандардне грешке аритметичке средине (sX – апсолутне вредности, тј. грешка мерења изражена у бодовима, и $sX\%$ – релативне вредности, тј. грешка мерења изражена у процентима) показује да су анализирани подаци веома прецизни, односно поуздани јер се грешка мерења налази далеко испод граничне вредности од 2%, и износи за оба узорка око 0,60% (Табела 1). Дате чињенице су доказ да је мерни поступак, односно начин мерења појединачних тестова, као и начин израчунавања бодовног скорa, веома валидна процедура, и да се може поуздано користити, како у пракси, тако и у научно-истраживачке сврхе, јер поседује атрибуте потребне за валидно научно интерпретирање.

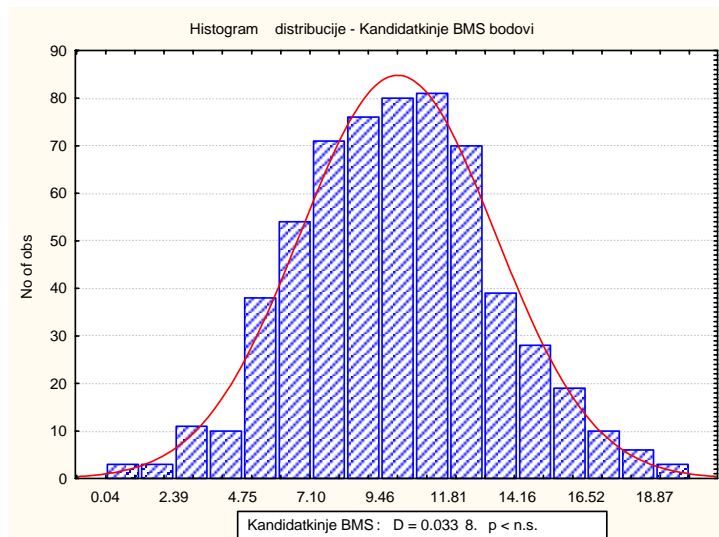
Основни дескриптивни показатељи бодовног сора
БМС испитиваних узрака

	Кандидати	Кандидаткиње
MEAN (bodovi)	10,03	9,99
SD (bodovi)	3,28	3,33
cV%	32,71	33,34
Min (bodovi)	-0,46	0,04
Max (bodovi)	20,99	20,05
Skew	-0,153	0,104
Kurt	0,145	0,027
sX (bodovi)	0,060	0,061
sX (%)	0,601	0,613

На Графикону 1 и 2 су приказани хистограми дистрибуције са резултатима процене њене правилности у односу на објекат мерења и тестиране узорке испитаника. Вредности дистрибуције бодовног сора БМС и за кандидате и за кандидаткиње показују да дистрибуција има правилан облик (Кандидати, D вредност = 0,0297, Графикон 1; Кандидаткиње, D вредност = 0,0338, Графикон 2), и да се не разликује у односу на природну законитост, тј. у односу на Гаусову расподелу ($p < n. s$).

Графикон 1. Хистограм дистрибуције бодовног сора БМС кандидата

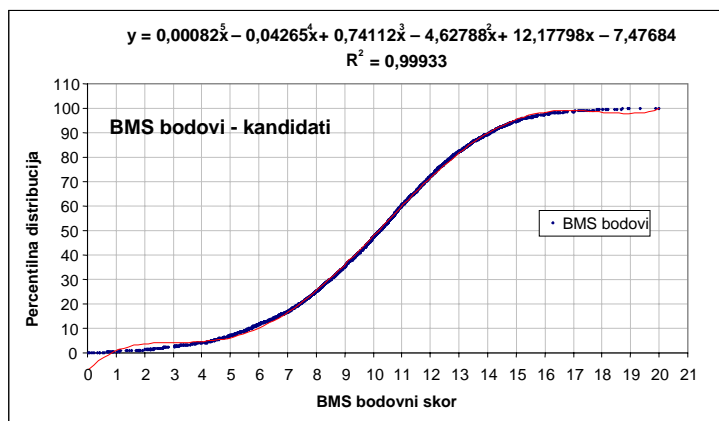

Графикон 2. Хистограм дисперзије бодовног сора БМС кандидаткиња

3.2. Модел процене перцентилне дисперзије кандидата са аспекта БМС-а

На Графикону 3 је приказан дефинисани модел, са моделском једначином полинома петог степена, процене перцентилне дисперзије кандидата са аспекта БМС-а. Модел има следећи облик:

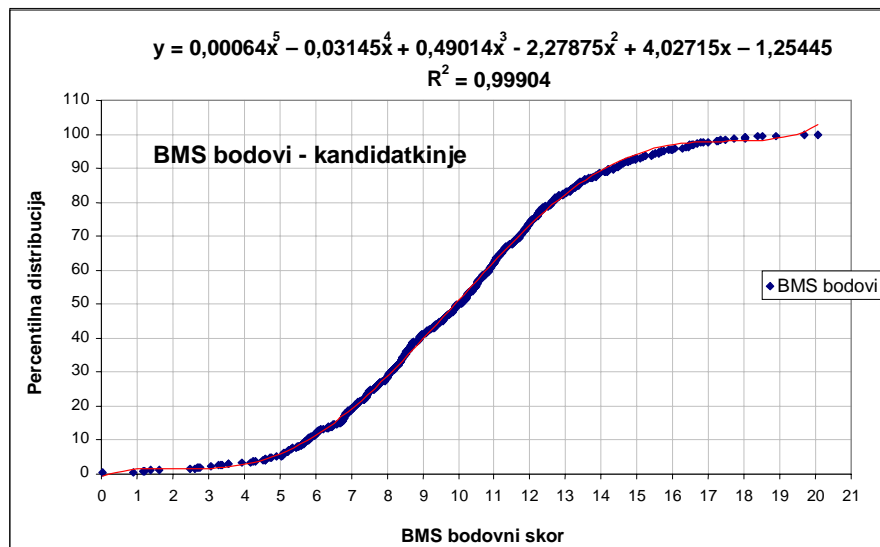
• $y = 0,000815x^5 - 0,042646x^4 + 0,741124x^3 - 4,627883x^2 + 12,177984x - 7,476840$, и има јачину предикције на нивоу коефицијента детерминације од 99,933 % ($R^2 = 0,99933$), и занемарљиво малу грешку предикције перцентилне дисперзије од само 0,067%.

Графикон 3. Модел процене перцентилне дисперзије кандидата са аспекта бодовног сора БМС-а (N = 2961)

На Графикону 4 је приказан дефинисани модел, са моделском једначином полинома петог степена, процене перцентилне дистрибуираности кандидаткиња са аспекта БМС-а. Модел има следећи облик:

• $y = 0,000639x^5 - 0,031452x^4 + 0,490138x^3 - 2,278745x^2 + 4,027153x - 1,254450$, и има јачину предикције на нивоу коефицијента детерминације од 99,904% ($R^2 = 0,99904$), и занемарљиво малу грешку предикције перцентилне дистрибуираности од само 0.096%.

Графикон 4. Модел процене перцентилне дистрибуираности кандидаткиња са аспекта бодовног скорa БМС-а ($N = 602$)

На Табели 2 су приказани резултати перцентилне дистрибуираности бодовне вредности БМС скорa за упис кандидата и кандидаткиња на прву годину студија КПА. Резултати показују да се актуелни класификациони селекциони критеријум у вредност од 7 бодова, налази на позицији од 16,51 % перцентилне дистрибуције за кандидате, и на позицији од 18,62 % перцентилне дистрибуције за кандидаткиње.

Резултати су показали да се ниво 1/5 популационе вредности дистрибуције (20 % популације који представљају најслабије ентитете у анализираној популацији – младих и здравих особа, узраста од 18 до 24 године из Републике Србије) налази на бодовном скору од 7,43 за кандидате, односно 7,16 за кандидаткиње. Такође, резултати су показали да се ниво 1/4 популационе вредности дистрибуције (25 % популације који представљају најслабије ентитете у анализираној популацији – младих и здравих особа узраста од 18 до 24 године из Републике Србије) налази на бодовном скору од 7,98 за кандидате, односно 7,69 за кандидаткиње. Ако се резултати посматрају у односу на оп-

шти методолошки стандард, онда се може тврдити да се вредност од 1/3 популационе вредности дистрибуције, где 33,33 % припада испод просечним вредностима, за кандидате налази на нивоу од 8,77 бодова, односно за кандидаткиње на нивоу од 8,48 бодова.

Табела 2

Резултати модела бодовног скорa БМС у функцији популационе перцентилне дистрибуције за упис на прву годину студија КПА.

КАНДИДАТИ		КАНДИДАТКИЊЕ	
Бодови БМС	Перцентили	Бодови БМС	Перцентили
4,40	5,00	4,88	5,00
5,97	10,00	5,85	10,00
6,79	15,00	6,56	15,00
7,00	16,51	7,00	18,62
7,43	20,00	7,16	20,00
7,98	25,00	7,69	25,00
8,47	30,00	8,17	30,00
8,77	33,33	8,48	33,33
8,92	35,00	8,64	35,00
9,36	40,00	9,08	40,00
9,78	45,00	9,51	45,00
10,19	50,00	9,94	50,00
10,60	55,00	10,37	55,00
11,02	60,00	10,81	60,00
11,44	65,00	11,26	65,00
11,58	66,66	11,42	66,66
11,87	70,00	11,73	70,00
12,34	75,00	12,24	75,00
12,83	80,00	12,79	80,00
13,39	85,00	13,42	85,00
14,06	90,00	14,20	90,00
14,97	95,00	15,43	95,00

4. Дискусија и закључак истраживања

У свим полицијама света у процесу селекције кандидата, како за рад у служби, тако и за упис на образовне институције полицијског школског система, саставни део процедуре је и провера нивоа развијености моторичких, односно физичких способности (Милошевић, 1985; Lord, 1998; Metchik, 1999; Anderson et al., 2001; KayDecker and Huckabee, 2002; Lonsway, 2003; Whetstone et al., 2004; www.police.govt.nz/recruiting/assessment.physical.html, 2007). Како рад у полицији, са структуром

послова који се обављају, захтева од припадника службе, поред осталих, и изузетно велика физичка напрезања, са професионалног аспекта је оправдано да полицајци буду и адекватно физички способне и утрениране особе (Милошевић и сар., 1994; Милошевић и сар., 1998; Sörensen et al., 2000; Anderson et al., 2001; Kay Decker and Huckabee, 2002; Благојевић и сар., 2006). Научна је чињеница да особе са адекватним нивоом развијености физичких способности, а које раде у полицији, имају квалитетнију органско-функционалну, интелектуалну и психо-социјалну основу за ефикаснију реализацију професионалних задатака (Sörensen et al., 2000; Bateman and Finlay, 2002; Shipley and Baranski, 2002; He et al., 2002; Haarr, 2005; Sörensen, 2005; Lough and Ryan, 2006).

Управо дате чињенице условљавају да се избор квалитета селекционог критеријума за све аспекте селекције, као што је нпр. здравствени аспект, психо-социјални аспект, а нарочито моторички, односно аспект физичких способности, нивелише на ниво изнад општег популационог просека (Милошевић, 1985; Lord, 1998; Metchik, 1999; Sörensen et al., 2000; Anderson et al., 2001; Kay Decker and Huckabee, 2002; Whetstone et al., 2004; Благојевић и сар., 2006, стр. 157–159; Sörensen, 2005; Dopsaj et al., 2007). Таква врста приступа селекције обезбеђују два основна, али професионално доминантна бенефита и то:

- као прво, на тај начин се обезбеђује виши квалитативни ниво појединаца као ентитета, што значи и виши популациони ниво дате групе са којом се започиње дат едукативни процес, што последично обезбеђује и основу за виши завршни образовни ниво студената, као финалног продукта примењеног едукативног система;

- као друго, на тај начин се едукују квалитетнији појединци из популације, што само доприноси основном услову за ефикасно функционисање полиције–бенефит генерално превентивног утицаја, односно прихватљиву и значајну за друштво профилактичку компоненту (*ante delictum*) (Lord, 1998; Ignjatović, 2005, стр. 339–244; Кешетовић, 2005).

У односу на научно-методолошке, односно статистичке принципе, који су прихваћани у врхунском спорту у функцији дефинисања норматива за тестирање, али и у функцији опште друштвених селекционих принципа (Metikoš i sar., 1979; Зациорски, 1982; Милошевић, 1985; Hair et al., 1998; Fajgelj, 2003; Милошевић, 2007), научно је прихваћено да се гранична метричка вредност процене доњег лимита за избор квалитета мереног атрибута неког узорка налази на нивоу између 25 ‰ (перцентила) (Fajgelj, 2003, стр. 387) и 31 ‰, тј. на нивоу од 0,5 стандардне девијације ниже од просечне вредности (Зациорски, 1982, стр. 91). Сматра се да вредности мереног атрибута, који се налазе испод поменутог нижег перцентилног скорa припадају испод просечно ниском, односно за селекциони критеријум неприхватљивом нивоу.

Полицијски посао и ефикасност његовог обављања подразумева, због својих карактеристика, као што је наглашено друштвено социјално-стресогено и физички захтевно радно окружење, да полицајац, поред осталих професионално стручних знања и вештина, у односну на просек становништва, а нарочито у односу на криминогену популацију, поседује виши ниво развијености моторичких (физичких) способности (Милошевић, 1985; Blagojević i sar., 1994; Lord, 1998; Metchik, 1999; Anderson et al., 2001; Kay Decker and Huckabee, 2002; Lonsway, 2003; Whetstone et al., 2004; Ignjatović, 2005; Sörensen, 2005; Благојевић и сар., 2006; Lough and Ryan, 2006).

Због тога је нормативно селекциони ниво система тестирања униформисане полиције Републике Србије методолошки пројектован на нивоу 33,33 %, док је за јединице посебне намене, због услова рада (фактора ризика) и професионалне обучености, пројектован на нивоу од 80 % (Милошевић, 1985; Милошевић и сар., 1988; Благојевић и сар., 2006).

Селективни модус америчке полиције има чак и строжији критериј са аспекта БМС, где се за пријем у службу користе нормативи пројектовани на нивоу изнад 40 % (Entry fitness standard – 40th percentile), док се на завршном испиту на крају школовања нормативни ниво БМС подиже на ниво од 50 % у односу на америчку популацију. Као и код нас, нормативни стандарди посебних јединица и специјализованих тимова су за БМС пројектовани на ниво од 80% америчке популације (www.wnmu.edu/academic/business/lawenforce/fitness.htm; www.tioebdsoirts.cin/testing/forces-police.htm, 2007).

За упис прве генерације на прву годину студија КПА школске 2006/2007. је коришћен критеријум за процену БМС, како кандидата тако и кандидаткиња, на нивоу од 7 бодова (за школску 2007/2008. није ни било елиминационог критеријума). Резултати су показали да се дати ниво налази тек на 16,51 % мушке популације за кандидате, и да је на нивоу од тек 18,62 % женске популације за кандидаткиње (табела 2).

Хипотетички посматрано, ако се анализирају резултати БМС примљених студената прве генерације КПА школске 2006/07, и ако се испоштује оригинални нормативни концепт СФО, да се селекциони критеријум нивелише на ниво од 33,33% популације, односно да је норматив за упис уместо 7 бодова, био 8,77 бодова за кандидате, и 8,48 бодова за кандидаткиње, може да се тврди следеће:

- да је на академске студије уписано 8,33% студената (њих 5) који са аспекта БМС немају адекватан ниво развијености физичких способности;
- да је на струковне студије уписано 20,00% студената (њих 12) који са аспекта БМС немају адекватан ниво развијености физичких способности;

• генерално посматрано у прву годину КПА је уписано 14,17% студената (њих 17) који са аспекта БМС немају адекватан ниво развијености физичких способности.

Чињеница је да је оригинални концепт предмета СФО, пројектован као осмосеместрална настава, по фазном принципу учења, обимом од три часа недељно, обезбеђивао на крају школовања потребна знања и способности студената, будућих официра полиције, на просечном нивоу од 66,66% националне популације (Милошевић, 1985; Милошевић и сар., 1988; Милошевић и сар., 1994; Благојевић и сар., 1994; Благојевић и сар., 2006). Реформом планова и програма на ПА након школске 2000/01, оригинални концепт је административно редефинисан, што за последицу има следеће: 1) смањени обим наставе за 33.3%, и то са три на два часа недељно, 2) нарушен оригинално пројектован концепт фазног учења (учење и оспособљавање студената по принципу функционално и структурно повезаних фаза).

У овом тренутку, предмет СФО, као уже стручни део образовног система институције специјализоване за образовање официрског кадра у полицији, административно је позициониран на два семестра (други и четврти семестар). У тренутку, када се европски и светски полицијски едукативни системи реформишу ка квалитетнијем и ефикаснијем образовању, у односу на уско стручне и практичне предмете (Lord, 1998; Metchik, 1999; Sörensen et al., 2000; Anderson et al., 2001; Kay Decker and Huckabee, 2002; Shipley and Baranski, 2002; He et al., 2002; Lonsway, 2003; Roberg and Bonn, 2004; Кешетовић, 2005; Sliter et al., 2005; Sörensen, 2005; Haarr, 2005; Lough and Ryan, 2006), где се значајан део реформе образовног или селекционог система доминантно усмеравају на повећање ефикасности и квалитета студија и са аспекта СФО (Physical fitness, Defensive tactics, Selection and training), код нас дати савремени трендови, како у систему образовања, тако и у систему селекције кандидата за упис на студије, нису адекватно прихваћени.

Резултати овог истраживања указују на потребу кориговања бодовног критеријума селекције кандидата за упис на прву годину студија КПА у Београду и то на следећи начин:

• у случају да се план и програм предмета СФО врати на оригинално пројектовани концепт у трајању од осам семестра, бодовни селекциони критеријум за упис на прву годину студија је потребно позиционирати на нивоу општег методолошког стандарда, односно на ниво од 33,33% перцентилне дистрибуције. Предлажемо да се критеријум прихватања кандидата са аспекта развијености БМС у том случају нивелише на: 8,77 бодова за кандидате, и 8,48 бодова за кандидаткиње;

• у случају да се едукативни концепт предмета СФО задржи на постојећем плану и програму КПА (само два семестра наставе, тј. на нивоу 25% од оригинално пројектованог, са смањеним фондом часова

од 33,3% за дати период), нормативи морају обезбедити упис адекватно физички припремљеној популацији (јер систем едукације не обезбеђује адекватну, по обиму и интензитету заступљеност наставе СФО-а), односно популацији на нивоу иницијалне способности од 40,0% перцентилне дистрибуције. Предлажемо да се критеријум прихватања кандидата са аспекта развијености БМС у том случају нивелише на: 9,36 бодова за кандидате, и 9,08 бодова за кандидаткиње.

Литература:

1. Амановић, Ђ., Јовановић, С., Мудрић, Р.: *Ушницај програма Специјалној физичкој образовања на Базично-мошоричке способности полицајаца приправника*, Безбедност, 1999, 41(6): 778–793.
2. Anderson, G. A., Plecas, D., Segger, T.: *Police officer physical ability testing: Re-validation a selection criterion*, Policing: An International Journal of Police Strategies & Management, 2001, 24(1):8–31.
3. Bateman, B. J., Finlay, F.: Long term medical conditions: career prospects, Occupational Environmental Medicine, 2002, 59:851–852.
4. Благојевић, М., Тирковић, З., Милошевић, М., Стојичић, Р., Јовановић, С., Арлов, Д., Допсај, М.: *Ушницај неких адаптационих карактеристика приправника милиционера на ефекте учења мошоричких алтеријама и програма у Специјалном физичком образовању*, Зборник радова првог саветовања из Специјалног Физичког Образовања, Полицијска академија, Београд, 11. 11. 1994, стр. 49–56.
5. Благојевић, М., Допсај, М., Вучковић, Г.: *Специјално физичко образовање I – за студенте Полицијске академије*, Полицијска академија, Београд, 2006.
6. Допсај, М., Благојевић, М.: *Предлој процене Базично-мошоричкој способности (БМС) кандидата и кандидаткиња за упис на основне студије Полицијске академије*, Интерни материјал, Полицијска академија, Београд, 2002.
7. Допсај, М., Благојевић, М., Вучковић, Г.: *Анализа Базично – мошоричкој способности студента примљених на прву годину основних студија Полицијске академије – Лонгитудинална седмогодишња студија*, Интерни материјал, Полицијска академија, Београд, 2004.
8. Dopsaj, M., Korpanovski, N., Vučković, G., Blagojević, M., Marinković, B., Miljuš, D.: *Maximal isometric hand grip force in well-trained university students in Serbia: Descriptive, functional and sexual dimorphic model*, Serbian Journal of Sports Sciences, 2007, 1(1–4): 139–148.
9. Fajgelj, S.: *Психометрија: Метод и теорија психолошког мерења*, Centar za primenjenu psihologiju, Beograd, 2003.
10. Naarr, R. N.: *Factors affecting the decision of police recruits to „Drop out“ - of police work*, Police Quarterly, 2005, 8(4):431–453.
11. Hair, J., Anderson, R., Tatham, R., Black, W.: *Multivariate data analysis: With readings (Fifth Ed.)*. Prentice-Hall International, Inc., USA, 1998.
12. He, N., Zhao, J., Archbold, C. A.: *Gender and police stress: The convergent and divergent impact of work environment, work-family conflict, and stress coping mechanisms of female and male police officers*, Policing: An International Journal of Police Strategies & Management, 2002, 25(4):687–708.
13. Ignjatović, Đ.: *Кримнологија (шесто изменјено и допуњено издање)*, Službeni Glasnik, Beograd, 2005.

14. Kay Decker, L., Huckabee, R. G.: *Raising the age and education requirements for police officers: Will too many women and minority candidates be excluded?*, Policing: An International Journal of Police Strategies & Management, 2002, 25(4):789–802.
15. Кешетовић, Ж.: *Упоредни преглед модела обуке и школовања полицаје*, Виша школа Унутрашњих послова, Земун, Београд, 2005.
16. Крањаић, З.: *Интелектуална надареност младих*, Психолошке монографије 9, Институт за психологију, Београд, 2002.
17. Lonsway, K. A.: *Tearing down the wall: Problems with consistency, validity, and adverse impact of physical agility testing in police selection*, Police Quarterly, 2003, 6(3):237–277.
18. Lord, V.: *Swedish police selection and training: issues from a comparative perspective*, Policing: An International Journal of Police Strategies & Management, 1998, 21(2):280–292.
19. Lough, J., Ryan, M.: *Psychological profiling of Australian police officers: a longitudinal examination of post-selection performance*, International Journal of Police Science and Management, 2006, 8(2): 143–152.
20. Metchik, E.: *An analysis of the „Screening out“ model of police officer selection*, Police Quarterly, 1999, 2(1):79–95.
21. Metikoš, D., Gredelj, M., Momirović, K.: *Struktura motoričkih sposobnosti*, Kineziologija, 9(1–2):25–50, Zagreb, 1979.
22. Милошевић, М.: *Одређивање структуре милиционских својстава милиционара*, Виша школа Унутрашњих послова, Земун, Београд, 1985.
23. Милошевић, М., Гавриловић, П., Иванчевић, В.: *Моделирање и управљање системом самоодбране*, Научна Књига, Београд, 1988.
24. Милошевић, М., Стојичић, Р., Благојевић, и сар.: *Одређивање криве ефикасности едукације код милиционара управника*, Зборник радова I саветовања из Специјалног Физичког Образовања, Полицијска академија, Београд, 1994, стр. 43–48.
25. Milišić, B.: *Efficiency in sport and training management theory*, Serbian Journal of Sports Sciences, 2007, 1(1–4): 7–13.
26. Prenant, M.: *Darwin – njegov život i djelo* (treće izdanje), Matica Hrvatska, Zagreb, 1946.
27. Ристановић, Д.: *Савремена биофизика: 3. Математичко моделовање у биолошким системима*, Научна Књига, Београд, 1989.
28. Roberg, R., Bonn, S.: *Higher education and policing: where are we now*, Policing: An International Journal of Police Strategies & Management, 2004, 27(4):469–486.
29. Shipley, P., Baranski, J. V.: *Police officer performance under stress: A pilot study on the effect of visuo-motor behavior rehearsal*, International Journal of Stress Management, 2002, 9(2):71–80.
30. Sliter, J., Bouchard, C-D., Bellemare, G.: *The Canadian response to the Sarbanes-Oxley Act: Managing police resources, a competency-based approach to staffing*, Journal of Financial Crime, 2005, 12(4):327–330.
31. Sörensen, L., Smolander, J., Louhevaara, V., Korhonen, O., Oja, P.: *Physical activity, fitness and body composition of Finnish police officers: a 15-year follow-up study*, Occupational Medicine, 2000, 50(1):3–10.
32. Sörensen, L.: *Correlates of physical activity among middle – aged Finnish male police officers*, Occupational Medicine, 2005, 55(2):136–138.

33. Viner, N.: *Kibernetika i društvo: Ljudska upotreba ljudskih bića*, 2. izdanje, Nolit, Beograd, 1973.
34. Зациорски, В. М.: *Спортивная метрология*, Москва: Физкультура и спорт, 1982.
35. Whetstone, T. S., Reed, J. C., Turner, P. C.: *Recruiting: A comparative study of the recruiting practices of state police agencies*, *International Journal of Police Science and Management*, 2002, 8(1):52–66.
36. <http://www.police.govt.nz/recruiting/assessment.physical.html> (4. 1. 2007).
37. <http://www.topendsports.com/testing/forces-police.htm> (4. 1. 2007).
38. <http://www.wnmu.edu/academic/business/lawenforce/fitness.htm> (4. 1. 2007).

Abstract: *System of selection for the Academy for Criminalistic and Police Studies (KPA) in Belgrade is projected as a four-dimension model. On the hindmost level, candidates for the KPA are under the estimation of level of development of Basic Motorical Ability (BMS). The estimation of BMS was performed by test method, in which two variables were used for defining the morphologic space, and seven variables for defining motoric (physical ability) space. The aim of this research was to define normative selection criterion for the estimation BMS status of male and female candidates applying for KPA, using as the methods for calculating the general level of development of BMS. Research has been carried out on the basis of the data analysis of BMS status for previous seven generations of KPA candidates. The sample included 3563 subjects, among whom there were 2961 males and 602 females. The results of this research point out to indispensability of changing the requirements regarding points as the selection criterion of candidates for the first year of studies at KPA in Belgrade, which should be done in the following way: 1) if the curriculum for Special Physical Education (SFO) is projected for the duration of eight terms, point-based selection criterion for the first year students should be positioned on the level of general methodological standard or 33,33 % percentile distribution. In such a case, the selection criterion from the BMS aspect should be 8,77 points for males, and 8,48 points for females; 2) if the educational concept of the subject SFO retains its current two-semester status within the KPA curriculum, it is advisable to harmonize norms with European and worldwide trends for two-term syllabuses. In this case, we suggest that the selection criteria should be defined for specific police purposes, i.e. on the level of 40,0 % percentile distribution. Thus the limit for accepting candidates with respect to BMS should amount to 9,36 points for males, and 9,08 points for females.*

Key words: *selection criterion, basic motorical status, Special physical education, Academy for Criminalistic and Police Studies, mathematical modelling.*

Др Бурица АМАНОВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија

Историјски корени и развој специјалног физичког образовања

УДК: 37.016(073):796.015(093):351.74

Апстракт: У уводном делу рада дај је појам и дефиниција **Специјалног физичког образовања (СФО)**. Након краће прегледа историје развоја јавних облика борења и борилачких система, посебна пажња је дајта развоју традиционалне јапанске **ђуђуцу**¹ (џу џицу) система самоодбране од најстаријих времена до данашњих дана на простору Јапана.

У наставку, дај је развој модерне **џу-џицу** почетком 20. века, настањак **Кодо кан џудо** система, и **караће** спорта, њихов развој у европским земљама, са наласком на наше просторе. Даље је у раду приказана теза борилачке обуке у полицијским образовним институцијама код нас, од првих почетака у прошлом веку па до данашњих дана. На крају рада дајта су закључна разматрања.

Кључне речи: Специјално физичко образовање, џу џицу (ђуђуцу), џудо, караће, информатори.

Увод

Специјално физичко образовање је наставно научна област која користећи различите програмске активности у едукативном и тренажном процесу, без обзира на ком је нивоу реализације (основна полицијска обука, специјалистички курсеви полиције, Криминалистичко-полицијска академија, стручно усавршавање полиције, оперативних

¹ На српском језику термин **ђуђуцу** је најприближнији транскрипт јапанске синтагме **柔術**. У нашем језику је у оптицају неколико варијанти овог термина (џу-џицу, џу-џица, џију-џица, џију-џуцу, џију-ђицу) које одступају од изворне зато што су у српски језик дошле посредством других језика (eng. jujitsu). Даље, карактер **ђуђу** или **џију** (слободно, неформално) на јапанском језику има друго значење а вештину названу **џију џуцу** можемо да преведемо као слободна борилачка обука. Ипак, због укоренености назива **џу-џицу**, у раду ће бити коришћен исти. Осим тога, у раду су јапански термини писани на српском транскрипту држећи се изворног правописа, чиме је избегнуто неприродно прилагођавање јапанског гласовног система енглеском и другим европским језицима.

радника, специјалних јединица, жандармерије, интервентних јединица полиције и осталих) развија нова знања и утиче на развој и одржавање оптималног нивоа способности и карактеристика радника МУП-а Републике Србије (МУП-а). Специјално физичко образовање (СФО) као интегрални део укупне физичке културе, својим садржајима и циљевима је у директној повезаности са развојем оних способности и знања која помажу успешном обављању професионалних задатака службеника полиције. Утицај појединих програмских активности није идентичан, него зависи од нивоа, сложености, њихове међусобне повезаности и утицаја на ангажованост појединих система и подсистема организма приликом њихове реализације.

Поред многобројних система борења као и великог броја борилачких спортова, источњачке вештине борења и борилачки спортови, чине основу програма специјалног физичког образовања, специјално структурираних у систем активности СФО-а, чија се структура разликује од других коришћених система. Највећи део програма СФО усмерен је на идентификацију и савлађивање техника више борилачких система (*џудо, карате, џу џицу*) и на њихову апликацију, у разноврсним, специјалним условима живота и рада припадника МУП-а, и других радника који се баве безбедносним пословима. По широј дефиницији, систем СФО-а представља комплексан систем самоодбране који чине осмишљене и систематизоване технике одбране и напада, њихове варијанте и комбинације које се изучавају ради примене у конкретnoj ситуацији, дакле, предузимању и реализацији конкретних полицијско-оперативних и других законских мера (одбрана од напада ненаоружаног и наоружаног лица, употреба средстава принуде, везивање, довођење лица, лишавање слободе, успостављање јавног реда нарушеног у већем обиму, итд.).

Корени Специјалног физичког образовања

Већи број истраживања о настанку најелементарнијих облика борења и настанака одређених система самоодбране, стоји на становишту да настанак вештине самоодбране не може да се веже искључиво за одређен простор, време или народ (Радан, Ж. 1981; Поповић, С. 1985, Милошевић, и сар. 1998, Јовановић, С., 1992). Постоје и постојали су различити системи током времена, они су се мењали, усавршавали и утицали једни на друге у смислу надопуњавања, посебно од периода већих комуникацијских веза међу народима и државама. Стога се претпоставља да су борилачке вештине у којима налазимо неке зачетке СФО настале у одређеним периодима аутохтоно готово у целом свету. Корене одређених облика борења и самоодбране би требало тражити међу најелементарнијим облицима борбе. Први борилачки покрети, на-

шег давног претка, били су углавном нагонски у циљу одбране и напада. Историјски документи (цртежи, рељефи, гравуре, статуе, украсне вазе) који показују разноврсне борилачке технике, затим записи у којима се спомињу различити начини борбе (епови, легенде, митови, итд.) сведоче о постојању одређених начина самоодбране још у давној прошлости. У старој Кини, Јапану, Индији, Мексику, Грчкој, Риму и Египту, били су познати различити начини самоодбране. Извори упућују у период од пре нове ере и сваки од тих система је имао своје особености и сличности, да су се они мењали и да од периода већих комуникацијских веза међу цивилизацијама почињу да надопуњују једни друге (Радан, Ж., 1981; Поповић, С., 1985, Милошевић и сар. 1988; Јовановић, С., 1992; Филиповић, Д., 1999). И поред велике сличности појединих техника које се срећу у археолошким налазима и писаним документима, ипак велики број аутора сматра да су вештине које су предходиле појави и развоју модерних система самоодбране, као што је ђуџуцу систем, касније аикидо, џудо и карате спорт, зачеле и развијале на тлу Азије. Једна од хипотеза о настанку и преношењу борилачких вештина на тлу Азије је она у којој се предпоставља да су из Индокине пренесене у Индију, затим у Кину, а из Кине у Јапан (Поповић, С., 1985; Turnbull, R. S., 2001; Филиповић, Д., 2002).

Кинеска античка цивилизација настала у долинама река Хуанг и Јангце (*Чанџи*), једна је од најстаријих у историји човечанства. Осим осталих културних споменика из најстаријег доба обилује и бројним подацима о разним облицима рвања и бокса. Кинеско национално рвање слободним стилем (*Шуај Бао*), старо је колико и кинеска цивилизација. Првобитни назив ове вештине био је *Бао Ли* и односио се само на употребу физичке снаге, али је касније измењен у *Шуај Бао*, што у преводу значи, противника довести у стање неравнотеже (*ђао*), а затим га ухватити и бацити (*шуај*). Међутим, борци су користили све технике рвања, бацања и обарања, полуге, ударце руком и ударце ногом. Правила борбе нису постојала (Филиповић, Д., 1999; Turnbull, R. S., 2001).

Продором будизма² на подручје Кине, кинеске борбене вештине, као и остале сфере живота, потпадају под снажан утицај будистичког учења. На почетку 6. века 527. године, у манастир *Шао Лин*³ у планинском масиву Сунг Шан, Северна Кина, провинција Хонан, долази да шири будизам индијски филозоф Бодидарма (по предању, рођен је између 420. и 440. године, у граду Канчију у Индији), који је важио за

² *Будизам*, филозофско-религијски правац који је у 6. веку пре наше ере успоставио индијски мудрац Сидхарта Гаутхама (око 553–483. п. н. е.), северноиндијски краљ који је абдицирао да би постао свештеник-просјак и проповедник. По његовом свештеничком имену Буда (просветљени, пробуђени) овај правац је добио име. Будина филозофија се бави разрешењем проблема патње и спасења – *Животи је њајниа а узроци ње њајније су стирасџи и жеља за животиом. Ослободити се жеље и стирасџи значи ослободити се њајније. То је џуџи ка нирвани – стјању вечної блаженой мира.*

³ Шаолин (Шаолинсу), будистички манастир на северу Кине.

оснивача и првог патријаха *Чан будизма*⁴ под именом *Та Му* (Филиповић, Д., 2002). Бодидарма (Просветитељ) је био племићке крви и добар познавалац индијске вештине *Вајра Муџиџи* (у преводу: Затворена песница као оружје). Ту је извршена прва систематизација борилачких вештина, обухваћени заједничким називом *Шаолин Бу Шу*. Подељене су на вештине са оружјем и вештине без употребе оружја. Вештине без употребе оружја су подељене на вештине удараца (*Шаолин Шу*) и вештине хватова (*Шаолин Ђин На*). Вештина *Ђин На* је специфична врста самоодбране, базирана на четири групе техника: полуге (на зглобовима тела), бацања (примењују се у току извођења полуге или после полуге), притисци на виталне тачке на телу (могу изазвати бол, парализу, губитак свести или смрт) и ударци (могу изазвати бол, губитак свести или смрт). Ова древна вештина, осим у Кини, стекла је популарност и у целој Азији. Многи аутори сматрају, да је пренесена у Јапан, где је прихваћена као национална вештина и усавршена под именом *ђуђуцу*.

Развој *ђуђуцу* као самоодбрабене борилачке вештине или *раиџичке вештиџине* одвијао се у специфичним историјским околностима (ратови, честе забране и ограничења) и развијао се под утицајем религије и филозофије далекоисточне цивилизације. Чести ратови су допринели да ратници *самураји*⁵ постану најпознатије и најцењеније личности јапанске историје, а ратничке борилачке вештине *буђуцу*⁶ синоним за Јапан. Самурајске породице почињу да развијају и уобличавају сопствене, тајне методе увежбавања и примене ратничких вештина, из чега су настали многи борилачки стилови и правци: *кјуђуцу* – вештина гађања луком и стрелом, *јариђуцу* – вештина борбе копљем, *кенђуцу* – вештина борбе мачем и *џаиђуцу* – вештина борбе без употребе оружја. Из дела историјског и књижевног карактера средњовековног Јапана и *денишо*⁷ записа може се са сигурношћу тврдити да је *ђуђуцу* добио свој систематизован облик у другој половини 16. века. Једна од најстаријих школа *ђуђуцу*, која је имала систематизовану технику, била је *џакеноуђи рју џуђуцу*, основана 1532. године. Творац овог стила био је *Хисамори Такеуђи*. Овај стил је био карактеристичан по томе што је придавао велику важност техникама имобилизације противника (*џолује на зглобовима џрођивника*).

Осамдесетих година 19. века у Јапану постоји неколико великих школа *ђуђуцу*.

⁴ *Чан будизам*, Кинеска школа будизма која своје учење базира на медитацији, са циљем, да наведе следбеника да постигне просветљење путем вежбања менталне усредсређености.

⁵ У феудалном Јапану између 11. и 12. века успостављена је ратничка класа *самураиџа*, што у преводу значи витез, пратилац – телесна гарда, или *онај који служи*.

⁶ *Буђуцу* је стари јапански термин за ратничке вештине и има исто значење као кинески *Ву-џу* – ратничке вештине. Касније замењен термином *буџо*.

⁷ *Денишо* су архивски рукописи и цртежи тајних вештина писани од оснивача различитих школа *ђуђуцу*.

Прва школа *иџениин шинџо рју љуџуцу* код истакнутих учитеља, угледног *Коми шо* (Главни колегијум ратничких вештина), као што су *Хаџиносуке Фукега* и *Масаџомо Исо*, имала је најбоље систематизоване методе обуке *љуџуцу*. Друга *киџо рју љуџуцу* одликовала се врхунском обуком и методиком обуке и ефикасношћу примене технике бацања. Главни инструктор у овој школи био је мајстор *Цунеџоши Икубо*. Трећа *гаџио рју аики љуџуцу* под водством *Тиканори Хошина*⁸ негује систем који обухвата борилачке вештине са употребом и без употребе оружја, стављајући самоодбрамбени аспект у први план. Реалност новог времена, наметнула је промене у схватању суштине борилачких вештина. *Бу љуцу* (ратничке вештине) у ери напредне војне технологије и масовног коришћења ватреног оружја изгубила је смисао. Појам *љуцу*, који потенцира практичну вредност вештине, у реалној борби, постаје неадекватан и замењује га филозофски појам *до* (пут – кинески *џао*). У први план се ставља ментални аспект који, по древним зен будистичким принципима, борилачке вештине третира као начин просветљења сопствене личности. *Бу љуцу* постаје *бу – до*, *кен љуцу* постаје *кендо* и сл. Међутим, једна од ретких вештина која је задржала карактеристику *љуцу* је управо *љу љуцу*, што јасно наглашава њену примарну самоодбрамбену – употребну вредност у реалној борби.

Историјски развој модерне *љу љуцу* вештине почетком 20. века условио је стварање више борилачких правца, као што су: *кодокан љу љуцу*, *аикидо* и *шоринџи кемџо*. Први правац, познат под именом *кодокан*, створио је 1882. године велики реформатор *љу љуцу* вештине, професор *Ђиџоро Кано* (1860–1938). Нови стил, у почетку познат као *џокушин рју* (школа једнаких), базирао се на *киџо* и *иџениин шинџо* школама, затим, старим *љу љуцу* стиливима *сеџо рју* и *секиџуџи рју*, као и на изучавању искустава древних *денишо* рукописа. Кано је свом стилу 1882. године дао име *кодокан људо*. Задржавши појам *љу* (ненасилно), а уместо одреднице *љуцу* (вештина, уметност) *Кано* даје филозофски појам *до* (пут, начин, принцип). Термин *Кодокан* означава *месџо на коме се изучава џуџи*. *Кодокан људо* је 1886. године званично постао део јапанског образовног система, што је допринело да *кодокан* буде прихваћен као метод обуке јапанске војске и полиције, али под термином *кодокан љу љуцу*. Године 1922. основано је *Кодокан – кулџурно груџиџво*, односно, *државни инсџиџуџи за изучавање и ширење националних борилачких вештина*. Педесетих година прошлог века *људо* постаје један од најцењенијих индивидуалних спортова у свету, што

⁸ *Тономо Саџо* (1830–1905), ученик чувеног Такеда Сомона и једини преживели ратни вођа клана Такеда-Аизу, велики мајстор *гаџио аики љу љуцу*. После пропасти клана и личне трагедије, губитка целокупне породице, око 1868. године повукао се у шинто светилиште *Хико Тошоџу*, постао шинто свештеник узевши по обичају ново име *Хошина Тиканори*.

је кулминирало 1964. године, када је на 18. Олимпијским играма у Токију, прихваћен као олимпијски спорт. Група кодокан стручњака, на челу са великим мајстором *Кенђи Томики*,⁹ 1956. године саставља нови програм самоодбрамбене обуке, познат под називом *џошинђуцу* (сомоодбрана). Програм је обухватио опасне технике (полуге и ударце), забрањене у спортској *ђудо* (*џудо*) борби, разрађене кроз осмишљене и реално применљиве формалне вежбе – *џошин џуцу но каџа*.

Шоринђи кемџо, условно, самосталан правац, данашњи *караџе* имао је сасвим другачији и специфичан развој. Многи еминентни класици савременог карате спорта, заступају тезу према којој је карате настао синтезом борилачких форми из Кине (*Кемџо*, што је јапански назив за кинеску вештину *Шаолин Чуан Фа*) и Окинаве (*Тоге*) преко прелазног облика *Окинава Те*, који је еволуирао у *Караџе*. Међутим, за настанак каратеа, као борилачког система, пресудну улогу је имао, већ поменути борилачки систем *Шаолин Ву Шу*, односно један од најважнијих правца Шаолин школе бокса *Шаолин Чуан Фа* (вештина пенице), касније грубо преведен као *Кунџи Фу*. Даље, порекло каратеа се веже за већ помињаног филозофа и будистичког патријарха Бодидарму (на јапанском *Дурума Таиши*), утеменитеља *Зен будизма*, који је у 6. веку напустио Индију, прешавши кроз непроходне планинске области планинског масива Хималаје, до храма Шаолин у Кини где је држао предавања о будизму кинеским калуђерима. Да би своје следбенике, монахе ојачао и омогућио да издрже изузетне напоре, увео је метод развоја духа и тела *Шаолин Чуан Фа* (јапански *Шоринђи Кемџо*). За време периода *Минџи* (1368–1644) када је између Кине и Окинаве, главног острва Рјукју архипелага, на југу Јапана, успостављена културна размена, становници Окинаве дошли су у додир са *Чуан Фа* (око 1374). Неколико година доцније био је рођен окинављански самоодбрамбени борилачки систем *Танџи* (*Танџи џериог* 1618–1906) или по неким ауторима *Тоге* (*То Дај*). Касније је нови стил назван *Окинава Те* или *Караџе* (празне руке). Дакле, карате, као вештина борења, настаје у периоду од 1609–1903. године на острву Окинава, обједињавањем кинеских и окинављанских вештина борења рукама и ногама. Интересовање за карате и његова експанзија је почела након јавне демонстрације ове вештине карате мајстора *Гичин Фунакошија* (1868–1957) у Токију 1922. године. *Фунакоши Гичин* се сматра творцем модерног *караџеа*. Након јавног приказа *караџеа*, приступио је, упркос отпорима традиционално опредељених мајстора, реформацији традиционалног практиковања *караџеа* у циљу прилагођавања новим, модерним условима, чиме је дао концепт модерног *караџеу*, који се данас, углавном, практикује као *караџе сџорџи*.

⁹ *Кенђи Томики*, 1930. године је учио *аикидо* код Морихеи Уешибе. Томики је професор на токијском Васеда универзитету а води *аики* секцију при *Кодокану*.

Развој самоодбрамених борилачких система у европским земљама и Србији

Свакако, значајна су истраживања која се баве системом самоодбране у европским земљама и Русији у 17. и 18. веку. У феудалним државама Европе, које су израсле на рушевинама велике Римске империје, разни облици рвања су се примењивали код владајућих класа феудалаца и витезова. Значајна су надметања витезова на турнирима где се показивала вештина јахања, гађања луком и стрелом, мачевање и рвање. Цртежи и гравуре који су из тог времена сачувани, показују улогу самоодбране у двобојима и мачевању, где се користе ударци ногама, али и полуге, најчешће на лакту, ради одузимања мача. Релативно касно, тек у другој половини 16. века, Запад је успоставио сталне контакте са далекоисточњачком цивилизацијом. Тако је и борилачка вештина *ђуђуцу* масовно почела да се шири у Европи тек почетком 20. века. У другој половини 19. века, у оквиру *Мејђи реформе*, јапанска влада ангажује пруске војне стручњаке да изврше реформу јапанске армије по европским стандардима. Велики број пруских официра долази у контакт са *ђуђуцу* вештином. Већ на прелазу из 19. у 20. век у пруским војним касарнама вршена је борачка обука од стране инструктора обучаваних у Јапану. *Ерих Еан* је основао 1906. године прву *ђуђуцу* школу у Берлину, стварајући на тај начин неку врсту европског *ђуђуцу*, који је више познат по немачком термину *шу џицу*.

У то време Енглези, у својим стиливима борбе прса у прса, свој систем граде углавном на ударцима рукама и одбранама од њих (*енглеско боксовање*), и рвање (под именом *корнишхју*), за које је било карактеристично и ударање ногом. Французи су развили систем боксовања, који називају *саватије* (што значи обухватање) или *француски бокс*. Овај систем, у коме је главни принцип у вештини наношења противнику удараца ногом, који подсећа на тајландски бокс (*муаи џаи*), а затим хватова помоћу којих би се противника могло најбоље савладати а који имају карактеристике кинеског *ђин на*. Наиме, Француска као велика колонијална и поморска сила, већ у 17. веку учвршћује своје позиције на Далеком истоку, оријентишући се на подручје Индокине. Тако су француски морнари дошли у контакт са источњачким борилачким вештинама, као што је тајландски бокс (*муаи џаи*) и друге борилачке методе. Морнари су почели да уче ову борилачку вештину, а стечена знања су се показала веома ефикасна у бројним кафанским тучама (пре свега због удараца ногама и употребе полуга на зглобовима противника). Крајем 18. века, *Саватије* постаје француски национални спорт, заступљен у радничким квартовима, али и у буржоаским круговима, као додатна дисциплина уз мачевање под називом *дефонс џерсонел* (*Defense personnelle*). Тако је, *дефонс џерсонел* као систем самоодбране, уведен као обавезан предмет у француске војне академије.

Русија, која се протеже на два континента, обједињавала је велики број руских племена, етничких групација као и других националности, различитих вера и обичаја. У том шаренилу култура, развијало се више националних борилачких вештина у коме доминирају рвање, ударци песницама и палицама. Свакако да физичка повезаност са Монголијом и Кином, има значајан утицај, односно далекоисточни борилачки системи, на историјски развој руског националног стила самоодбране. Карактеристичне су две средњевековне борилачке вештине, козачко рвање (*рукојашни бој*) и грузијско рвање (*чохи* или *чигаоба*). Борци су се рвали у одећи – *чохи*, а бацања противника су изводили хватовима за рукав, ревер или појас. У борби је било дозвољено саплитање ногама, а изводиле су се полуге на зглобовима руку и ногу. Крајем 19. века, због потребе борилачког образовања војске и полиције, обједињавањем ова два система рвања формиран је руски национални самоодбрамбени систем *самоборона*. Успостављањем интензивнијих односа са Јапаном, руски систем самоодбране потпада под изузетно јак утицај *кого кан љу љуцу* система. Године 1923. створен је нови стил руског националног рвања и борилачки спорт *самбо*.

Материјалне и писане историјске изворе који сведоче о развоју борилачких вештина на просторима Србије, срећемо релативно касно, иако су ови крајеви били рано насељени. О томе сведоче разна археолошка налазишта, међу којима је потребно посебно истаћи неолитско налазиште Лепенски вир, који сведочи о једној вишој цивилизацији тога времена. Остаци камених и коштаних оруђа и оружја доказују да су прастановници и у овим крајевима прошли сличан развојни пут као и прастановници осталих географских подручја. Територија коју су након сеобе населили Словени, делио је две велике цивилизације, чији се економски, политички и културни утицај снажно одразио на живот и обичаје Словена. Физичка способност, снага, брзина, спретност, храброст и издржљивост били су одлучујући за опстанак у суровим условима, честим сукобима не само Римског и Византијског царства, него и продора разних ратничких народа (Авари, Хуни, Мађари, Бугари и др.). Свакако да су ратне прилике дале предност борењима, у првом реду рвању, као и вештини руковању оружјем и јахању, о чему сведоче разни споменици из тога доба – старе хронике, црквени и надгробни споменици (стећци). Осим тога, епови, тј. јуначке народне песме, обилују описима средњевековног витеза који су се огледали на различитим турнирима и мегданима, као што је то опевано у песми „Краљевић Марко и Муса Кесеџија“: „Поїеїоше сабље оковане, Један друїом јуриш учинише“; „Поїеїоше їерне буздоване, Сїагоше се њима ударайи“; „Шчейаше се у косїи јуначке, И їоїнаше їо зеленој їрави“. Турнири су се водили углавном у једној дисциплини, а борци су у металним оклопима били опремљени само за борбу на коњима, док се мегдан одржава у више дисциплина (јахање, вештине са оруж-

јем – сабља, буздован, лук и стрела, бацање копља – цилита, затим, бацање камена с рамена, народно рвање – хватање у коштац, и сл.). У каснијем периоду, као одговор турској управи и тиранији, отпор је овековечен у новим народним јунацима, борцима за правду и слободу, хајдуцима. Тако, од многих значајних личности Првог српског устанка Вук Караџић издваја Хајдук Вељка Петровића, „По срцу и ијелесном јунашћиву Вељко је био не само у Србији, него се слободно може рећи и у цијелој Европи своја свуда рајној времена. У вријеме Ахила и Милоша Обилића он би заиста њихов друћ био, а у његово вријеме бојзна би ли се они с њим моћли усћоредити...“¹⁰ Одлике нових бораца за народна права су, високо развијена национална свест, храброст и сналажљивост, која се читавала не само у борби са непријатељом, него и на разним приредбама (сајмови, сабори, и сл.) где су била одржавана такмичења у бацању камена, стрелаштву, рвању, јахању, и слично. Посебно је било популарно народно рвање слободним стилем, вероватно развијено под утицајем античког рвања.

Почеци и развој Специјалној физичкој образовања

Иако почетак изградње српске самосталности датира од 1815. године, након Првог српског устанка, трагови турске владавине задржали су се све до 1867. године, када су из градова у Србији повучени и последњи турски гарнизони. Формално-правна независност призната је Србији тек на Берлинском конгресу 1878. године. Први контакт са далекоисточним борилачким вештинама Срби су имали од 1807. до 1812. године, за време Првог српског устанка и руско-турског рата, када је на позив Карађорђа успостављена руско-српска војна сарадња, Русија из састава Молдавске армије упућује неколико одреда, састављених претежно од делова козачких пукова, за помоћ српским устаницима. Осим борбених окршаја са Турцима, козачки инструктори су спроводили војну обуку устаничке војске по угледу на козачке јединице. Обука је извођена по „козачким егзирцирним правилима“, и углавном је увежбавана употреба оружја, формацијско кретање, тактика, али увежбавани су самоодбрамбени елементи козачког рвања (*рукојашни бој*), са специфичним техникама хватова за одећу, бацања и полуга на зглобовима. Па тако у прилог томе, „Хајдук-Вељко Петровић, војвода крајински и комендант нећојински... Русе је неисказано љубио и моћје је обичаје од њих ићиримао. А будући да му се и војска руска врло доћала, заћо је био начинио неколико козака, с коћљима и са сабљама како ићђ ићио су руски, а ићјешаци су му се морали ексерцирати сваки дан и јућиром и вечером“.¹¹

¹⁰ Вук Караџић, Скупљени историјски и етнографски списи, Београд, 1898.

¹¹ Стојанчевић, В. (1994): *Први српски усћанак-оћледи и сћудитје*, НИУ „Војска“, Београд.

Почетак систематског вежбања у школама Србије, заправо неке врсте предвојничке обуке, налазимо већ 1808. у Великој школи у Београду. Било је то „марширање и престројавање, вежбе са сабљом и пушком“, а предавач је био капетан Петар Ђурковић. У јавним школама телесно вежбање се уводи тек 1844. године, школским законом *Устројенијем*, којим се предвиђа за ученике гимназија и *шелоуиражњеније*, тј. телесно вежбање, па се оно на факултативној основи уводи у гимназије у Београду. Недостатак стручних кадрова и материјалних услова, као и повезаност са војном обуком која је изазивала сумњичавост код Турака, чији су се војни гарнизони још увек налазили по градовима Србије, онемогућавала је неко шире организовање овог предмета у школама. Међутим, спомиње се да је већ у првој војној школи у Пожаревцу 1838. у програму наставе била и гимнастика. Исто тако у тадашњој Артиљеријској школи 1850. године у Београду, касније Војној академији, у програму је предмет мачевање, а предавач је био Ђорђе Марковић Кодер. Године 1891. Војна академија Краљевине Србије, ангажује пензионисаног француског официра, ветерана из Индокине, Белгијанца *Шарл Дусеа* (Charles Doucet), познатог учитеља мачевања, као сталног предавача вештине борења. Дусе је уз мачевање додатно обучавао самоодбрану, по принципима француског *дефонс ѡерсонел* (*Defense personnelle*) система самоодбране. Из школе борења, коју је 1891. године отворио Дусе на Војној академији, формирано је 1897. године Борачко друштво „*Српски мач*“ у Београду.

У то време, 1899. године установљена је прва школа за жандарме, која се налазила на Дорћолу, а 1909. године установљена је стална жандармеријска школа са курсевима који су најпре били тромесечни, а касније четворомесечни.¹² Програм за извођење наставе био је обиман и делио се на предмете прве и друге категорије. У другој категорији предмета налазила се и *борба ножем и гимнастика*. Телесни одгој као обавезан предмет, законом је уведен у планове основних школа тек 1871. године а од 1882. године телесно вежбање је поново у гимназијама спојено са војним вежбањем. Због тога су наставу изводили углавном официри. Интересантно је поменути, да је 1911. године Министарство просвете Краљевине Србије издало „*Основна правила у уџушцима за наставу телесној вежбања у средњим школама*“ у којим је препоручено отварање „*школе рвања и боксања, да се ѡрактикују војна вежбања, рајна служба са оружјем, и др.*“. У Србији се, 1911. године по први пут спомиње појам *џу џиџу* у књизи *Витишке ипре и сѡрѡви и физичко васѡѡињање нашеѡа народа*, аутора Миленка Арсовића. Користећи литературу немачких и руских аутора, артиљериски поручник Арсовић користи европеизовани термин *џу џиџу*, и детаљно презентује борилачки систем *кого кан ђу ђуџу*, сугери-

¹² Часопис *Полиција*, бр. 10–11, Београд, 1911, стр. 327–330.

шући увођење овог система у наставни процес државних институција војно-полицијског типа. Те године, 1911. немачки учитељ језика *Рудолф Широше*, који је био врло добар познавалац вештине јапанског борења званом *џуџицу*, која се већ као обавезна учи у многим модерним полицијама, уз одобрење управника вароши и команданта жандармерије, одржао је један час пред нашим полицајцима. Час је одржан једно после подне пред командантом жандармерије и свим жандармеријским официрима, пред многим полицијским чиновницима и великим делом жандармеријског кора. „За време овога предавања, наши су се полицијски органи могли најбоље упознати с великим користима, које би познавање ове вештине могло да пружи једном полицајцу, нарочито: у лаком и поузданом спровођењу кривца, у савлађивању њиховом при борби, или бекству, у начину њихове одбране при употреби револвера или ножа итд. Али као највећа одлика његова сматра се да је у томе, што полицијски орган при томе нема потребе, да употреби оружје већ се само помаже голим рукама.“¹³ Исте године, 1911. у Београду је организован једномесечни курс борилачких вештина. То је био курс *џуџицу*, којег је похађало петнаест полазника из београдског жандармеријског одреда: по 2 жандарма и 2 ноћна стражара из сваке чете, један из коњичког жандармеријског вода и двојица из Управе града. Курс је држао пешадијски капетан и командант жандармеријског батаљона Василије Андрић, који је провео две године на студијима у пруској жандармерији, где је имао прилике да се упозна са овим начином борења.¹⁴

После првог светског рата, развој јапанске вештине *џуџицу* у Србији је у благом порасту. Од 1920. године *џуџицу* вештина (познатија као *џу џицу*) се изучава у оквиру вештине борења на Војној академији и жандармеријским школама. Уједињењем, 1918. године и формирањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, питању образовања и усавршавања припадника Министарства унутрашњих дела придавана је значајна пажња. Тако је, 1919. године донета *Уредба о формирању, ојреми, надлежностима, дужностима и насјави жандармерије*. У складу са том уредбом, формирана је у фебруару 1920. године у Сремској Каменици Жандармеријска подофицирска школа, у бившој аустроугарској Кадетници.¹⁵ Истовремено, по жандармеријским станицама организовани су припремни курсеви за жандарме и курсеви за вође патрола. У то време, тачније 8. фебруара 1921. године основана је Прва полицијска школа у Београду, коју је организовао др Родолф Арчибалд Рајс,¹⁶ поред осталих предмета, ученици су слушали пред-

¹³ Часопис *Полиција*, бр. 5, Београд, 1911, стр. 142–144.

¹⁴ Часопис *Полиција*, бр. 7, Београд, 1911, стр. 202–207.

¹⁵ Богдановић, Б.: *Два века полиције у Србији*, МУП Републике Србије, стр. 73.

¹⁶ Др Родолф Арчибалд Рајс поставио је темеље полицијског школства у нас. Рођен је 1879. године у Лозани.

мет који се звао „Специјална гимнастичка вежбања и вежбања у одбрани“, као обавезан наставни предмет. Наиме, интересантно је поминути, да у Пројекту „Принципи модерне полиције“, који је тражила Краљевска Влада, у лето 1915. године, др Арчибалд Рајс упућује „Предлој о реорганизацији полиције“ Министру Унутрашњих Дела, у којем предлаже увођење Више полицијске школе и Ниже полицијске школе. „Ученици обеју полицијских школа имаће заједничких вежбања: у тањању из револвера; гимнастичких вежби, у којима ће се ипруги нарочито да се науче добром ирчању и одбрани (бокс, јапанска борба – *шу шуцу*, *иидг.*) и евенуално јахачка вежбања“.¹⁷ Исто тако, у „Прилоју за реорганизацију полиције“, штампаном 1920. године, између осталог др Рајс издваја посебно поглавље под називом „Неколико најомена о физичким иприремама аенаиша судске полиције и полиције иорешка“;¹⁸ где посебно истиче да осим метода одбране (*шу шуцу*, бокс, удар *ишаиом*, нојом, *иидг.*) полицајци морају да умеју добро да трче и гађају револвером. Дакле, поред војних школа, значајна пажња се придаје телесној обуци (личној одбрани) и у школовању полицијског кадра у Србији у то време. На основу Уредбе о Централној школи за полицијске извршне службенике, 1931. године почела је са радом Централна полицијска школа у Земуну, смештена у згради некадашње свиларе (зграда данашње Средње економске школе). Наставни предмети били су подељени на девет група, а интересантно је истаћи трећу, односно њен део који се односио на практично стручно васпитање. У оквиру ове групе предмета, изучавали су се, поред осталог, и борба ножем, хапшење и везивање у свим случајевима и *шу шуцу*. Предавач је био Владислав Пољшак, наставник гимнастике у Земунској гимназији. Године 1930. у Београду је отворен Атлетско-мачевалачки клуб са *шу шуцу* секцијом. Обуку је држао руски емигрант *шу шуцу* мајстор Евгеније Максатов, који касније оснива на земунском Гардошу своју приватну *шу шуцу* школу. Најбољи ученици Евгенија Максатова били су Владислав Пољшак и Саша Шименц, који се сматрају зачетницима *кодокан јудоа* и *шу шуцу* система самоодбране у Србији.

По завршетку II светског рата, 1946. године формиран су органи безбедности нове Југославије и започиње процес обуке припадника ОЗН-е и КНОЈ-а.¹⁹ У том периоду организовано је више школа (курсева) за стручно оспособљавање и обуку припадника Народне мили-

¹⁷ Рајс, А.: *Принципи модерне полиције – Предлој о реорганизацији полиције*, достављен Влади Србије 1915, Штампано у штампарији „Свети Сава“, Београд, 1942, стр. 37–40.

¹⁸ Рајс, А.: *Прилој за реорганизацију полиције*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1920, стр. 69–71.

¹⁹ ОЗН-а (Одељење заштите народа) и КНОЈ (Корпус народне одбране Југославије) су институције формиране пред крај другог светског рата, из којих је настала народна милиција и безбедносни систем Југославије.

ције, за руководећи и основни кадар у Служби јавне и Служби државне безбедности. Створени су наставни програми, а као помагала коришћени су привремени приручници. Фискултури и спорту у Народној милицији придавана је нарочита пажња. Тако су у току 1947. година, у многим већим градовима формирана фискултурна друштва са заједничким именима „Милиционар“. Поједине секције ових друштава постизале су видне успехе у земљи и иностранству. Посебно успешна је била боксерска и рвачка секција ФД „Милиционар“ из Београда. Управа народне милиције МУП-а НР Србије издала је упутство за фискултурни рад у јединицама Народне милиције у којем се предвиђа стварање актива у Народној милицији. Наиме, систематизацијом су успостављени фискултурни руководиоци Народне милиције. Тако је 1948. године у Загребу одржан двомесечни курс за руководиоце и референте фискултуре при среским управама Народне милиције (курс је похађало и завршило 12 припадника НМ из Србије). Нарочита пажња је посвећена практичним предметима, као што су: опште физичко образовање, борилачки спортови и гађање. Овим курсом створени су услови за успешан развој фискултуре међу припадницима Народне милиције. Убрзо затим, одржано је Прво саветовање фискултурних руководилаца Народне милиције, 9. јануара 1949. године, у сали Управе Народне милиције за град Београд. У циљу подизања и усавршавања физичке спремности службеника Народне милиције, предвиђено је да се физичко образовање спроводи у два облика: у виду фискултурне наставе (гимнастика и допунске вежбе, борилачки спортови, борба прса у прса и бојне препреке, пливање са савлађивањем водених препрека и смучање са теренском и војном обуком) и спровођењем разних спортских такмичења (крос, атлетика, бокс, рвање, стрелаштво, и др.). Главна управа милиције МУП-а ФНРЈ, 1951. године, штампа интерни приручник *Самоодбрана*, у којој је уочљив програм руске интерпретације *кодо кан џудо* система и потенцирањем препознатљивих *самбо* техника, што је, свакако и први покушај обједињавања система специјалног физичког образовања (СФО-а). У уџбенику је презентован свеобухватан и оргиналан систем самоодбране, са историјским приказом развоја система самоодбране, теоретским основом самоодбране, систематизацијом технике и методиком обуке, садржан на 510 страна, са 397 цртежа и фотографија. У току 1951. године одржана су три курса самоодбране, које је завршило преко 100 милиционара.²⁰ Од тада се *самоодбрана* уводи као обавезан и редован предмет физичког образовања у јединицама Народне милиције. У то време, експанзија спортског џудоа била је у пуном замаху, али су инструктори борења у МУП-а, на време увидели суштинску разлику између спорта и самоодбране и определили се за џуџуцу (*ђуђуцу*) си-

²⁰ Петковић, Н.: *Саветовање фискултурних руководилаца у Народној милицији*, „Народна милиција“, бр. 1, стр. 23–24, Београд, 1952.

стем самоодбране, који је далеко прихватљивији и кориснији за полицијску праксу. Тако, 1963. године Одељење за организацију и стручно образовање службеника Савезног секретаријата за унутрашње послове, издаје приручник *Циу цица* за службенике органа унутрашњих послова, посебно службе Народне милиције. У том приручнику „настојало се да се обухвате све одбрамбене и нападне активности примењене циуцице које су од интереса за нашу службу“. У начину обраде ишло се за тим да приручник буде тако обликован да би био приступачан и за индивидуално коришћење и учење. Због тога је и илустрован са преко 800 слика и цртежа, који прате текстуалан опис и показују компликованије елементе и фазе појединих техника. Поред наведеног, у посебном делу приручника обрађени су основни појмови из анатомије и физиологије, а посебно је указано на виталне тачке и последице које би могле наступити приликом примене појединих техника, као и на начин пружања прве помоћи. Значајно је поменути Радомира Милуновића и Радоша Јовановића, који се сматрају за једне од главних утемељивача самоодбрамбене обуке у МУП-а Републике Србије. Радош Јовановић, велико име рвачког спорта, један од најбољих судија на свету (судио је на 8 олимпијада), ветеран џудоа и један од првих мајстор самоодбране, био је предавач самоодбране (касније СФО) на свим полицијско-образовним институцијама, обучивши више десетина хиљада припадника органа безбедности.

Спортске игре припадника органа и служби безбедности успостављене су 1960. године, а популарно су назване „Милицијада“. Поред осталих спортских дисциплина, *самоодбрана (циуцица)* је уврштена у програм 1969. године на играма у Дрвару. Интересантно је поменути, да је СР Србија у свеукупном пласману предњачила, па тако је и била свеукупни победник 14. међурепубличких спортских игара припадника органа и служби безбедности одржаних 1974. године у Београду, а Страхиња Тепавчевић, из екипе Србије, као најбољи појединац у самоодбрани добио је специјалну награду савезног секретара за унутрашње послове. У то време, Одељење за организацију и стручно образовање службеника Савезног секретаријата за унутрашње послове, формирало је Комисију која је промовисала инструкторе и мајсторе самоодбране. У саставу Комисије су били и Страхиња Тепавчевић из Србије, Белохан Бранко из Хрватске, Жмарт Петер из Словеније.²¹

Средња школа унутрашњих послова „Пане Ђукић“ у Сремској Каменици, почела је да ради септембра 1967. година, као главни центар за образовање и оспособљавање кадрова за потребе јавне безбедности, обухватала је и Одељење за школовање одраслих у Земуну (приправнички курс). Наставним планом и програмом утврђено је да се у

²¹ По сећању Страхиње Тепавчевића, професора физичке културе, пензионисаног мајора полиције, једног од полазник прве класе СШУП-а у Сремској Каменици, касније наставника СФО-а, сада председника Ђу Ђуцу Савеза Србије.

Школи кроз четворогодишње школовање изучавају наставни предмети из три области: предмети опште наобразбе, стручни предмети и војни предмети. У првој групи предмета, у којој ученици добијају општа знања која се стичу и у другим средњим школама, између осталих предмета је и *Физичко васпитање*. У стручном делу наставног програма који оспособљава ученике за вршење службе Јавне, а у одређеном облику и Државне безбедности, између осталих стручних предмета је и *Стручно физичко образовање*. У оквиру стручног физичког образовања ученици се посебно стручно образују из *шушице*, *цудоа*, и *караџеа*. Први наставници су били Петар Рашковић, *шушицу* мајстор и Светозар Михајловић *цудо* мајстор. Касније ова два наставна предмета су добила назив *Опште физичко образовање* и *Специјално физичко образовање*, а наставници су били Бранко Драгић, Савић Спасе, Лазар Адамовић и Страхиња Тепавчевић, мајстори *цудоа*, *караџеа* и *шушице*.

Недуго затим, 1972. године основана је Виша школа унутрашњих послова у Земуну (ВШУП) са статусом самосталне установе за више образовање (од 1991. године постаје посебна организациона јединица МУП-а. У почетку, студије на ВШУП-у по Наставним планом и програмом трајале су две године, односно четири семестра, а од 1977. године када је донет нов Наставни план и програм, студије трају две и по године (пет семестра). Наставни предмети који се изучавају, подељени су по сродности наставних садржаја (општеобразовни, општестручни и ужестручни, односно општеобразовни и стручно-наставни по Наставном плану из 1990), и сврстани по катедрама. Па тако, у катедри безбедносно-полицијских наука је и ужестручни предмет, који се зове *Специјално физичко образовање (СФО)*, којег студенти слушају на свим годинама студија (од 2001. само на I и II години студија). Први наставници били су професори Милован Гаћански и Стеван Божић, мајстори *караџеа* и *цудоа*. Полицијска академија, као високошколска образовно-научна установа, основана је 1993. године са седиштем у Београду. СФО је заузимало значајно место и по Наставном плану и програму студија изучавано је на све четири године студија. Реформом вишег и високог полицијског образовања, спајањем Више школе унутрашњих послова и Полицијске академије, 2006. године, формирана је нова високо образовна установа Криминалистичко-полицијска академија, са седиштем у Земуну. Наставни предмет СФО се налази у оквиру катедри полицијских наука, и изучава се на прве две године (академских и струковних студија), као *СФО-1* и *СФО-2*, и *СФО-3* на трећој години академских студија.

СФО, између осталих стручних предмета, је обавезан предмет на курсевима за полицајце опште надлежности, а по Наставним плановима и програмима курсева полазници похађају 3x2 часа недељно.

Важно је истаћи, да су осамдесетих година прошлог века постављени научни темељи СФО. Заслужни за то, су управо тадашњи професори Више школе унутрашњих послова у Земуну, мр Стеван Божић, др Мухарем Зулић и др Миленко Милошевић.

Дефинисањем структуре моторичких својстава милиционара, моделирањем тренажног процеса у врхунском карате спорту и моделирањем и управљањем системом самоодбране на принципима кибернетике (Милошевић, М., 1985; Зулић, М., 1987; Милошевић, М., Гавриловић, П., Иванчевић, В., 1988) СФО се утемељује као посебна наставно-научна област. Тако, крајем осамдесетих година Републичка заједница наука Републике Србије је на основу постигнутог научно-истраживачког рада и организације система образовања припадника полиције, верификовала делатност рада СФО и конституисала је као посебну научну дисциплину која је сврстана у полицијско-безбедносне науке.

Издавањем уџбеника *Специјално физичко образовање* за студенте и раднике органа унутрашњих послова (Милошевић, М., Зулић, М., Божић, С., 1989) дефинисани су предмет, циљеви и задаци СФО-а са аспекта високошколског едукативног система, а коришћењем научно-методолошких моделских принципа грађа СФО-а је дефинисана кроз моделе основне, усмерене и ситуационе обуке. Као резултат вишегодишњег континуираног истраживачког рада, одржано је 11. новембра 1994. године у Београду *Прво саветовање из специјалног физичког образовања*. Програмом саветовања обухваћене су три тематске области: Едукација и тренинг, Дијагностика и прогностика и Организација. Рецензентска комисија одабрала је 25 радова, који су саопштени на овом Саветовању. У раду Саветовања учествовало је око 150 стручњака из различитих области. По броју, доминирали су стручњаци из области физичке културе. Посебан значај за овај скуп представља учешће већег броја еминентних стручњака Факултета физичке културе у Београду, Полицијске академије, Универзитета војске Југославије, Југословенског завода за физичку културу у Београду, Завод за здравствену заштиту радника МУП-а, Министарства за спорт и Више школе унутрашњих послова. На Саветовању су анализирани резултати досадашњих активности на примене јединствене методологије стручног оспособљавања и праћења релевантних способности припадника МУП-а на свим нивоима (разни курсеви, Средња и Виша школа, Полицијска академија, у популацији полицајаца, оперативних радника, специјалаца, припадника посебних јединица). Поред тога, усаглашено је схватање да је у области СФО неопходно стално праћење резултата истраживања из различитих антрополошких области.

Тродимензионални модел учења, са три карактеристичне фазе (основном, усмереном и ситуационом обуком), дефинисан као интегрално-континуални модел учења, користи се у едукационо-техноло-

шком процесу обуке *СФО-а*, у оквиру плана и програма наставе *СФО-1*, *СФО-2* и *СФО-3* на Криминалистичко-полицијској академији, као доминантан модел учења проблематике повезане са облашћу СФО. Највећи део програма *СФО* усмерен је на идентификацију и савлађивање разноврсних техника *џудоа*, *караџеа* и на њихову апликацију, преко *џиу џицу* техника у разноврсним, специјалним условима живота и рада припадника полиције.

Уместо закључка

У раду је дат упрошћен и кратак преглед настанка и развоја различитих вештина борења, до појаве борилачких система од најстаријих времена до данас. При том смо настојали приказати континуитет тог развоја и његову повезаност са општим развојем друштвених односа. Посебна пажња је дата, развоју, значају и улузи јапанске *ђуђуцу* самоодбрамбене борилачке обуке, у развоју различитих борилачких система и модерних спортова, као и генеза борилачке обуке у полицијским образовним институцијама код нас, од првих почетака у прошлом веку па до данашњих дана.

Може се закључити да се физичком васпитању тј. борилачкој обуци и физичкој спремности припадника полиције посвећивала значајна пажња. Оснивањем првих жандармеријских школа пре Првог светског рата специјална гимнастика (*џиу џицу*) је уврштена у обавезан предмет. После Другог светског рата настављена је институционализована едукација полицијског кадра, у почетку кроз организовање курсева и семинара, до оснивања полицијских средњих, виших и високих школа (факултета). Наставни програми су се заснивали на сазнањима савремене науке а значајно место заузимала је обука у самоодбрани. Од тада „борилачка обука“ је систематски спровођена на свим нивоима (полицијске школе, курсеви, посебне јединице, специјалне јединице, оперативни састав) доприносећи побољшању струке, а уједно трансформишући се у модеран научно заснован систем, тј. ужестручну наставно-научну област *Специјално физичко образовање*, значајно у образовању и усавршавању полиције. Поред многобројних система борења, источњачке вештине борења и борилачки спортови *џудо*, *караџе* и *џиу џицу*, чине основу програма СФО, специјално структурираних у систем активности СФО-а, чија се структура разликује од других коришћених система. У вези с тим слободно можемо констатовати да СФО представља комплексан и практичан борилачки систем самоодбране у којем су систематизоване одређене технике одбране и напада, њихове варијанте и комбинације, које се изучавају ради практичне примене у полицијским словима.

Литература:

1. Амановић, Ђ.: *Зборник радова наставника ВШУП-а бр. 8*, Ђуђуцу – сегмент Специјалног физичког образовања, ВШУП, Београд, 2004.
2. Арсовић, М.: *Вийешке ијре и сјоршови и физичко васийшање нашеја на-рода*, Нова Штампарија „Давидовић“, Београд, 1911.
3. Благојевић, М., Допсај, М., Вучковић, Г.: *Сјецијално физичко образовање I*, Полицијска академија, Београд, 2006.
4. Богдановић, Б.: *Два века иолицје у Србији*, МУП Републике Србије, Београд, 2002.
5. Група аутора: *Самоодбрана*, Главна Управа народне милиције МУП-а ФНРЈ, Београд, 1951.
6. Група аутора: *Циуица*, Одељење за организацију и стручно образовање службеника ССУП-а, Београд, 1963.
7. Филиповић, Д.: *Кјокушинђуцу*, Алфа, Народна књига, Београд, 1999.
8. Филиповић, Д.: *Будисийчки манасийр Шаолинсу*, Народна књига, Београд, 2002.
9. *Illustrated Kodokan Judo*, Published by Kodansha, Tokijo, Japan, 1976.
10. Isao, I., Nobuyuki, S.: *Best judo*, Kodansha International Ltd, Tokyo, 1979.
11. Јовановић, С.: *Карате I – иеоријска иолазиийа*, Sport's World, Нови Сад, 1992.
12. Matsumoto, Y.: *Kodokan judo*, Kodansha, Tokyo, 1968.
13. Милошевић, М., Гавриловић, П., Иванчевић, В.: *Моделирање и уйрављање сисийемом самоодбране*, Научна књига, Београд, 1988.
14. Милошевић, М., Зулић, М., Божић, С.: *Сјецијално физичко образовање*, ВШУП, Земун, 1989.
15. Момировић, К., Свибен, Б.: *Цудо – Циу иицу*, Спортска књига, Београд, 1958.
16. Монографија ВШУП, 1972–1997, група аутора, Београд, 1997.
17. Монографија Полицијске академије, 1993–2003, група аутора, Београд, 2003.
18. *Монографија СД Милиционар Београд*, МУП-а Републике Србије, Београд, 1996.
19. Морихеј и Кишомару Уешиба – интервју, Токио, Кавадо, 1957: Аикидо федерација Србије, Билтен бр. 2, 13–19, 2003.
20. Мусаши, М.: *Књиа иеи ирсийенова*, Графос, Београд, 1987.
21. Перишић, М.: *Минисийарсйво и минисийри иолицје у Србији 1811–2001*, Београд, 2002, стр. 179–187.
22. Поповић, С.: *Циу иицу*. Спортска књига, Београд, 1969.
23. Роровић, S.: *Тајне јуда*, ГРО „Сава Мунђан“, Бела Црква, 1985.
24. Радан, Ж.: *Прејлед хисийорије ијелесној вјежбања и сјорша*, Школска књига, Загреб, 1981.
25. Рајс, А.: *Прилој за реорјанизацију иолицје*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1920.
26. Ристовић, С.: *Почеци и исийоријски развој обуке и школовања иолицје*, ВШУП, Земун, 2005.
27. Савић, Б., Тепавчевић, С.: *Билиен Ђуђуцу Савеза Јујославије*, 2000.
28. Shioda, G.: *Aikido*, Mladost, Zagreb, 1977.
29. Стојанчевић, В.: *Први срйски усйанак – ојлеги и сйудје*, НИУ „Војска“, Београд, 1994.
30. Сун, Ц.: *Умеће раийовања*, Global book, Нови Сад, 1995.

31. Turnbull, R. S.: *Samurai the warrior class of Japan*, Grange Books, London/Hong Kong, 2001.
32. Зулић, М., Савић, С., Тепавчевић, С.: *Борилачке вештине*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1990.
33. *Зборник радова Првої савјетовања ис Специјалної физичкої образовања, 11. новембар 1994.*, Београд, 1995.
34. Часопис „Безбедност“, бр. 3–4/1974; бр. 1/2002; бр. 2/2005; 4/2005; бр. 6/2005.
35. Часопис „Народна милиција“, бр. 1/1948; бр. 3/1948; бр. 12/1948; бр. 1/1950; бр. 12/1950; бр. 5/1952; бр. 2–3/1953; в. из./1959.
36. Часопис „Полиција“, бр. 1/1911; бр. 5/1911; бр. 7/1911; бр. 10–11/1911; бр. 1–2/1921; бр. 3–4/1931; бр. 3–4/1932; бр. 13–14/1932; бр. 1–2/1936; бр. 3–4/1936.

Abstract: *The introduction of the paper focuses on the very notion and definition of **Special Physical Education** (henceforth, SPE). Following a brief retrospective of the development of various modalities and systems of martial arts, special attention has been given to development of traditional Japanese **jujutsu** self-defence system, from ancient times to modern day.*

*The paper further deals with the origins of modern **jujutsu** dating back to early 20th century, the establishing of **Kodo kan judo** system and **karate** sport, their development in European countries and in our territories. It also explains the genesis of martial art instruction in police educational institutions in our country, from their beginning at the opening of the last century to this day. The paper finishes in closing considerations.*

Key Words: *Special Physical Education, jujutsu, judo, karate.*

Проф. др *Милан МИЛОШЕВИЋ*
Криминалистичко-полицијска академија

Марина Малиш Саздовска

„Еколошка криминалистика“

Почетком 2007. године, у издању ИП „График Мак Принт“, објављена је у Скопљу књига „Еколошка криминалистика“ ауторке др Марине Малиш Саздовске, коју са великим задовољством можемо да препоручимо, не само научној јавности, већ и студентима основних и последипломских студија Криминалистичко – полицијске академије, Факултета безбедности и других образовних институција Републике Србије у којима се изучава проблематика криминалистике, безбедности и заштите, али и свим другим читаоцима. Рецензенти овог вредног дела су еминентни македонски криминалисти др Гоце Цуклески и др Злате Димоски.

Монографија „Еколошка криминалистика“ је написана на македонском језику, обима 197 страна. Њеној прегледности значајно доприносе приступачно изражавање и допадљив стил, али и зналачко коришћење научне апаратуре. Реч је о 204 фусноте и оптималном броју илустрација (слика, табела и шематских приказа), које употпуњују садржај и омогућавају свестраније сагледавање разматране проблематике. Најзад, књига је солидно и сасвим адекватно дизајнирана.

Композиција и структура књиге је условљена предметом аналитичког сагледавања, односно ширином теме и потребом да се одговори на актуелна питања превентивне и репресивне заштите животне средине. Конкретније посматрано, „Еколошка криминалистика“ се састоји од шест релативно засебних целина (делова), уз увод (стр. 9–12), и попис коришћене литературе (стр. 195–199). Попис садржи укупно 94 библиографске јединице, претежно на македонском и српском језику.

Први део монографије (стр. 13–26) др Марина Малиш Саздовска посвећује разради основних и општих питања екологије и еколошког криминалитета. Полазећи од тога, она најпре разматра однос глобализације и екологије, а затим појмовно одређује екологију и еколошки криминалитет, при чему посебно посматра правну, а посебно социјалну димензију еколошког криминалитета. На крају, као њихову резултанту, ауторка даје јединствену и свеобухватну дефиницију тог вида савременог криминалитета.

Други део књиге (стр. 27–60) садржи анализу кривичноправног аспекта еколошког криминалитета у Републици Македонији. На овом месту се веома детаљно разматрају законска бића одговарајућих кривичних дела, али и остале норме националног законодавства које се

односе на ову проблематику. Такође се детаљно сагледавају и норме међународног законодавства, од значаја како за одређивање дела еколошког криминалитета, тако и за његово спречавање и сузбијање.

У трећем делу књиге (стр. 61–102) успешно су обрађени криминолошки аспекти еколошког криминалитета у Републици Македонији, уз посебан осврт на његове феноменолошке и етиолошке карактеристике. У оквиру феноменологије, презентирани су и табеле у којима су наведени актуелни емпиријски подаци (стање од 1997. године до данас), а који се односе на пол, школску спрему и националну припадност извршилаца дела еколошког криминалитета. Сем тога, дати су и подаци који се односе на сама кривична дела, а посебно су апострофиране чињенице о лицима пријављеним и осуђеним за овај тип криминалитета. У склопу етиологије, разматрају се транзиција, друштвена свест и материјални чиниоци као криминогени фактори. Посебно се анализира тзв. тамна бројка, која је значајна код овог вида криминалитета, при чему се дају оцена и мишљење о тој димензији проблема. Најзад, у овом делу књиге разрађује се и виктимолошки аспект еколошког криминалитета, којом приликом се третира питање жртава и дају предлози за поправљање њиховог положаја.

Четврти део „Еколошке криминалистике“ (стр. 103–121) посвећен је основним субјектима надлежним за спречавање еколошког криминалитета као и њиховој међусобној повезаности, односно сарадњи. Међу овим субјектима, по самој природи ствари, нарочито су апострофирани полиција и инспекцијски органи (посебно Инспекторат за заштиту животне средине).

Пети део књиге (стр. 123–177), који је у много чему тежиштан сегмент ове монографије, представља свеобухватан осврт на криминалистичке аспекте еколошког криминалитета, конкретно на методику откривања, расветљавања и доказивања. Ауторка анализира откривање еколошких кривичних дела, почевши од начина добијања почетних сазнања, а потом се осврће на разјашњавање и доказивање деликата кроз елаборирање радњи саслушања сведока, вршење увиђаја на месту извршења, прегледа документације и вршење вештачења – са посебним освртом на ситуационо вештачење код дела еколошког криминалитета. Посебан значај има и елаборирање специјалних истражних техника, које су разрађене појединачно али и повезано са еколошким криминалитетом.

У последњем, шестом делу ове монографије (стр. 179–194) анализира се криминална политика, тј. политика сузбијања еколошког криминалитета, и указује на мере које треба предузимати како код проактивног (превентивног), тако и код реактивног (репресивног) деловања надлежних субјеката.

Евидентно је да се у књизи „Еколошка криминалистика“ др Марије Малиш Саздовске, на једноставан и систематичан начин, приказу-

на сва кључна питања ефективне заштите животне средине у Републици Македонији, посматрано са кривичноправног, криминолошког и, посебно, криминалистичког аспекта. На тај начин је веома актуелна проблематика везана за једну од потенцијалних претњи безбедности у XXI веку, представљена на доступан и сасвим практичан начин.

Може да се закључи да ће ова књига представљати неизоставну литературу свима који се баве питањима криминалистике, али и екологије и уопште заштите безбедности у Републици Македонији. Сигурно је да ће она наићи на добар пријем и код стручне јавности у ширем миљеу, утолико пре што се појављује у време интензивних претњи по очување животне средине на националном, регионалном и глобалном нивоу. У том смислу неспорна је и друштвена корисност објављивања једне овако конципиране монографије, нарочито ако се има у виду потреба недељивости заштите животне средине, уз истовремени процес приближавања Републике Србије, Републике Македоније и других земаља Западног Балкана европским и трансатланским интеграцијама, и универзалним вредностима које те интеграције подразумевају.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА

Часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије „Безбедност“ објављује радове из подручја наука о безбедности, који претходно нису објављивани. Часопис излази четири пута годишње.

Текст рукописа би требало да буде урађен на рачунару (фонт Times New Roman, ћирилично писмо, величина слова 12 pt, 65 словних знакова у једном реду, на једној страници 26 до 30 редова, стандардне маргине). Теоријски и стручни радови, као одраз најбољег полицијског поступања у пракси, могу да буду обима до 16 страна (30.000 знакова). Радови који се баве историјом органа и служби безбедности као и преводи радова из стране литературе из области наука о безбедности могу да буду обима највише до 16 страница, док прикази нових књига из области наука о безбедности могу бити обима до 3 стране. Изузетно, могуће је објављивање већих текстова у наставцима, уколико се ради о веома актуелној и неистраженој проблематици, као и тематских и јубиларних бројева часописа.

Рукописи се достављају Уредништву у два примерка, одштампана на папиру и у електронском облику. Имена аутора, наставна, научна и друга звања и институције у којима раде, наводе се пре наслова рада, затим, требало би да се доставе резимеи (до 200 речи), кључне речи (до 5) и списак коришћене литературе на српском и на енглеском језику. У случају да рад садржи илустрације, графиконе, фотографије и сл., неопходно је Уредништву доставити квалитетно припремљене прилоге у електронском облику.

Фусноте користити само за пропратне коментаре и објашњења. Цитате у тексту не обележавати фуснотама, већ на крају цитата, или при позивању на нечије дело. Препоручујемо да се приликом цитирања аутора, њихова имена пишу у оригиналу са годином објављеног рада и бројем странице у загради, а уколико се цитира више од два аутора, тада се у тексту помиње само први уз скраћеницу: et al. Зarezом се одваја аутор од године издања, а тачка-зarezом (;) различити аутори различитих дела. Број стране се од године издања одваја двотачком (:). Ако се наводи исти аутор са више радова у једној години, тада се уз наредне радове додају абecedна слова поред године (на пример: 1998а, 1998б, итд.). Приликом цитирања извора са Интернета наводи се Интернет адреса (<http://www....>) и због сталне измене [www](http://www....) окружења и датум када је текст скинут са мреже.

У списку литературе радови се наводе у оригиналу са нумерацијом, абecedним редом по презименима аутора и то: презиме аутора, почетно слово имена, година рада, наслов рада, назив часописа или зборника, број тома, странице (од-до), а када је реч о називима књига, име издавача и место издавања. Страна имена у тексту би требало писати у оригиналу или транскрибовати на српски језик, с тим што се у загради наведе име у оригиналу. Референце у заградама би требало писати у оригиналу.

Рукописи подлежу рецензији. Уредништво задржава уређивачко право да на основу рецензије, актуелности рада, увида у рад и вођене евиденције одлучи да ли, када и у ком обиму ће рад бити објављен. Објављени радови се хоноришу, а необјављени се не враћају ауторима. Могуће примедбе и сугестије уредника и рецензента достављају се аутору.

Аутори, уз рад би требало да Уредништву доставе: пуно име и презиме, звање, адресу, е mail, број фиксног и мобилног телефона, фотокопију личне карте и чековне картице као и број рачуна банке на који се уплаћује ауторски хонорар.

Позивамо све досадашње и нове ауторе, да својим стручним, научним прилозима обогате садржај нашег, у научној и стручној јавности већ афирмисаног часописа са дугогодишњом традицијом, а у заједничком циљу да се унапреди полицијска пракса, подигне ниво безбедносне културе, и обезбеди праћење савремених научних и стручних достигнућа у безбедносној проблематици.

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

проф. др Бобан Милојековић